
MS 1510 - MS 1535
Bizimkiler
Süper Güç
16.Kitap
Evin Esmen Kısakürek
Arda Kısakürek
Anadolu Merkezli Dünya Tarihi
Bizimkiler - Süper Güç

BİZİMKİLER

Anadolu Merkezli Dünya Tarihi

16. KİTAP

1510 - 1535

Süper Güç

Yazarlar

Evin Esmen Kısakürek

Arda Kısakürek

Bizimkiler adlı kitapların tümü aşağıdaki sitelerde mevcuttur:
http://www.dunya-tarihi.com/
http://sites.google.com/site/ekitapdunyatarihi/
http:/sites.google.com/site/ekitdunyatarihidevam2/

BİZİMKİLER 2
16. KİTAP 2
Şah Kulu İsyanı, 1511 5
Gül Haç, 1511 8
Martin Luther 9
Osmanlı Tahtı I. Selimin, 1512 11
Okyanustan Okyanusa, 1512, 1513 14
Osmanlı Devlet Yapılanması, Divan 16
Veziriazam 22
Osmanlı Devlet Yapılanması, Eyaletler 24
Raguza 27
Balkanlarda Özerk Yönetimler 28
Harem 30
Osmanlı Sarayı Hakkında oradan buradan 33
Osmanlı Sarayında Harem Dışı Hizmetler 34
Ahırlar, Bostancılar, Doğancılar 36
Topkapı Sarayının Kapıları 37
Osmanlı Sarayının Çavuşları 38
Osmanlı Vergi Düzeni 39
Osmanlı Kent Ekonomisi 43
Kırsal Kesim 48
Osmanlı Tarım Ürünleri 52
Köylü Efendimizdir 55
Osmanlı kumaş üretimi 57
Osmanlı maden ocakları 59
Osmanlı Ordusu 60
Tımar Sistemi 65
Osmanlı Donanması 69
Kapıkulu Eğitimi 71
Ak ağalar, Kara ağalar 73
İslam'da Hadımlık 75
Machiavelli 77
Avrupa'da Reform 83
Padovalılar 86
Türklerin Anadolu'dan gidişini durdurmak gerekir 88
Düşmanlık 91
Çaldıran, 1514 92
İran Şii oluyor, 1514 97
Almanya'da Katolik karşıtlığı, 1514 99
Osmanlı Memlukların üzerine yürüyor, 1515 101
Barbaros Kardeşler 105
Mercidabık, 1516 107
Birleşmiş İspanya, 1516 109
Mısır Osmanlının, 1517 112
Ruslar Üstünlük Sağlıyor, 1517 118
Yavuz İstanbul'a Dönüyor, 1518 120
Cezayir, 1518, 1519 122
Celali İsyanları 126
Aztek Dini 127
V. Şarl 129

Aztek Altını, 1519 131
Yavuz Sultan Selim'in Ölümü, 1520 133
Osmanlı'da Sünnilik Ağırlık Kazanıyor 134
Luther'in Kişisel Kopuşu 136
Protestanlık, 1520 138
Zorla Hıristiyanlaştırma 141
Raffael 143
Çinliler Portekizlileri Kavrayamıyor, 1520 145
Belgrad Seferi, 1521 147
Magellan, 1521 149
Worms fermanı, 1521 152
Nüfus artışı, 1522 154
Anne Boleyn 156
Meksika'daki gelişmeler, 1522 159
Erasmus 161
İspanya'ya karşı pakt 163
Evrenin merkezi dünya değil, 1523 165
Rodos Osmanlıların, 1522, 1523 167
İspanya'da İsyan Korkusu, 1523 170
İbrahim Paşa Mısır'da, 1524 172
Fransa Kralı İmparatora Esir Düşüyor, 1524 174
İngiltere ile Vatikan'ın ipleri geriliyor, 1525 176
Almanya Köylü Savaşları, 1525 178
Köylülerin ezilmesi 181
Sultan Süleyman'ın Macaristan Seferi, 1526 184
Pays-Bas'nın ekonomik birliği, 1526 186
Babür Şah Hindistan'da, 1526 187
Atahualpa, 1527 189
Albrecht Dürer 191
Osmanlı'da Sünniler Bastırıyor, 1528 194
İlk Zenci Köleler, 1529 196
Osmanlı ordusunun önüne çıkılamıyor, 1529 199
Yeni Kutsal Roma Germen İmparatoru V. Karl (Şarlken), 1530 203
Babur Şah, 1530 206
İngiltere Papadan Ayrılıyor, 1531, 1532 209
Osmanlılar ve Habsburglar, 1532, 1533 211
Denizlerde üstünlük, 1533 214
Bağdat Osmanlıların, 1533, 1534 216
Acte de Suprematie, 1534 220
Munster Komünü, 1534 222
16. Kitap, Faydalanılan eser ve kaynaklar 224

Şah Kulu İsyanı, 1511

Şah Kulu Baba Tekeli (Karabıyıkoğlu Hasan Halife) kendinin Şah İsmail'in Halifesi olduğunu söyleyerek isyan etti. Antalya'yı ele geçirerek, Kütahya üzerine yürüdü. Beylerbeyi Karagöz Paşa kuvvetleri ezildi, Paşanın boynu vuruldu.

Veziriazam Ali Paşa 2 defa sadaret makamına gelmiş ve orada toplam 7 yıl kalmıştı. Yerine Damat Hersekzade Ahmet Paşa üçüncü defa veziriazam oldu. Ancak birkaç ay içinde, o da yerini Koca Mustafa Paşaya bırakacaktı. Koca Mustafa Paşa II. Bayezid'in son veziriazamıdır.

Karaman valisi Şehzade Şehinşah Kızıl Baş oldu. Tekeli Kızıl Başlar Osmanlı ordusunu üst üste defalarca mağlup ettiler. Üzerine Veziriazam Hadım Ali Paşa yürüdü. Şehzade Ahmet'in birlikleri de yanındaydı. Bursa yakınlarında Şah Kulu Karaman'a doğru çekilmek zorunda bırakıldı. Veziriazam kuvvetlerin büyük bir kısmını Şehzade Ahmet'in yanında bırakarak ufak bir atlı birlikle Şah Kulu'nu takip etti. Kayseri ile Sivas arasında bir yerde, Türkler veziriazamın az sayıdaki ve yorgun askerlerini yok ettiler. Bu sırada Hadım Ali Paşa ve Şah Kulu öldü (2 Temmuz 1511). Başsız kalan Kızılbaşlar geçtikleri yerleri yağmalayarak Safevi topraklarına kadar kaçtılar. Bu sırada 15 bin Tekeli Türk İran'a göç etti.

Rumiyeli Nur Ali Halife, Sivas, Tokat, Amasya, çorum Türklerini ayaklandırdı. Amasya'daki Osmanlı şehzadesi Murat Kızıl Baş oldu. Törenle taç giydi. Osmanlı kuvvetlerini bozup, Tokat'ı ele geçirdi. Tokat'ta hutbe Şah İsmail adına okunmaya başlandı. Şehzade Murat, 10 bin Kızıl Baş ile Kazova'da Nur Halife ile birleşti. Nur Halife, Sivas, Tokat ve Amasya Kızıl Başlarının önemli bir kısmını İran'a götürdü.

Şah Kulu isyanı, Şehzade Korkut Teke'yi onlara bıraktığı için, Şehzade Ahmet'te Kızılbaşları yenemediği için bu iki şehzade açısından itibar kaybına sebep olmuştu. Şimdi Şehzade Selim daha da kuvvetliydi. Şehzade Ahmet, isyan ile uğraşırken, orada bulunan kapıkullarının aklını kendi sultanlığı için çelmeye çalışmış ancak başarılı olamamıştı.

Kardeşi Selim Rumeli'nde iken, şehzade Ahmet de İstanbul'a doğru yöneldi. Bu sırada Silistre sancak beyliğini kabul etmiş olan Selim, Silistre'ye gitmemiş, Edirne'yi almıştı. O da şimdi İstanbul üzerine yürüyordu.

Türkleri Şah İsmail'in yanına çeken güç sadece tarikat ve şeyh aşkı değildi. Osmanlılar genişledikleri her yerde eski Türk beyliklerinden çok daha merkezi ve disiplinli bir yönetim kuruyorlardı. Böyle bir yapı daha geçmişi çok yeni olan Türklere uygun değildi. Ayrıca Osmanlı Balkanlarda ilerledikçe, Türkler Anadolu'da çok gerilerde kalmışlar ve yağmadan mahrum kalmışlardı. Bu onların ekonomisini bozmuş, fakirleşmelerine sebep olmuştu. Şimdi Şah İsmail'in yanına gidince yine akınlar başlayacak, zenginlik akacaktı. Yerinde kalmak zaten göçebeye uygun bir davranış değildi. Kaldı ki artık bir iç bölge haline gelen Anadolu'da kanunnameler, kadılar, tahrir defterleri, katipler, komutanlar, dirlikler derken Türk'e cendere vuruluyor ve bu cendere gittikçe sıkıştırılıyordu.

Osmanlı yönetiminde köylüler gibi Türk obaları da kesin kurallara bağlanmışlardı. Göçebelere şimdi şeriat uygulanıyordu. Göçebe birimleri subaşıların veya sancak beylerinin dirlikleri içinde zapt ü rapta alınıyordu. Türklere bir sürü vergi, resim ve yükümlülük gelmişti. Bu göçebeleri yerleşik düzene geçmeye zorluyordu. Halbuki Safeviler onlara eski ve alışık oldukları hayatı yeni bir din helecanı içinde vaat ediyorlardı.

Kimse Türklerin Şah İsmail'e koşmasına şaşmamalıdır.

Osmanlı Safevi mücadelesi, bir Türk İran mücadelesi değildir. Merkezi bir İmparatorluk ile yeni bir din çerçevesinde bütünleştirilen Türklerin geleneksel yaşam tarzının mücadelesidir. Ne Osmanlı ülkesi Türkiye'dir, ne de Safevi ülkesi İran'dır. Safevilerin İran'da toprakları vardı ama esas Anadolu'ya uzanıyorlardı. Şayet Çaldıran'da yenilerek, zorla İran'a sürülmeselerdi, bir Anadolu devleti olacaklardı. Tabii Safeviler ileride İran'a çekilince, kültürleri de Fars kültürüne doğru kaymaya başlayacaktı.

Son olarak şunu da söylemek gerekir. Osmanlılar bir Doğu Roma ve İslam İmparatorluğunun mirasçısı iken Safeviler bir Türk gelenekleri takipçisiydi.

Şahkulu'nun ölümüyle birlikte halk birlikleri dağılmış, 15 bin kadar Türk İran'a geçmişti. Şah İsmail daha hareketin başlarında, bu hareketten desteğini çekmişti. Bazı kaynaklar Şah İsmail'in kendine sığınan Türkleri sudan bahanelerle katlettiğinden bahsederler.

Bu dönemde " Dede Korkut " hikayeleri de sözlü edebiyattan yazılı edebiyata dönüştürüldü. Bu anonim hikaye 1500 kelime kullanılarak yazılmıştı. Nesir ve şiir karışıktır. Azeri lehçesi kullanılmıştır.

Yücelerden yücesin
Kimse bilmez necesin
Görklü Tanrı
Nece cahiller seni gökte arar yerde ister
Sen hod müminler gönlündesin

Gül Haç, 1511

Gül Haç süslü mücevher

1500'lü yılların başlarında İngiltere'de simyacıların kurduğu dernekler vardı. Bu derneklerde Kabalacılar ve Tapınak Şövalyeleri ardılları da bulunuyordu. İleri tarihlerde, simya önemini kaybedince, bu dernekler " Royal Society "nin kurulmasına öncülük edeceklerdi. Çok sayıda İngiliz bilim adamının üye olduğu ve kraliyetin himayesinde olan " Royal Society ", üyelerinin akılcılığı ön planda tutmaları ile ün yapacaktı.

İngiltere'deki simya ağırlıklı organizasyonların da etkisi ile Almanya'da " Rose Croix (Gül Haç) Kardeşleri " cemiyeti kurulmuştu. Hermes, Kabbala, Platon (Eflatun), kısaca tüm Ezoterik ekollerin bir sentezi olarak kurulan Gül Haç, Platon öğretisinin etkisiyle, akılcılığı ön plana çıkardı. Gül Haççılar, toplumun gerçek bilgeliğe ulaşmış seçkin bir aydınlar grubu tarafından yönetilmesi gerekliliğini savunuyorlardı. Böylece Mısır rahiplerinden Pythagorasçı kardeşlik topluluklarına, oradan da Akademilere uzanan ezoterik zinciri izlemiş oluyorlardı.

Johan Valentin Andreae, Michael Maier, Francois Bacon, Jacob Boehme ve Robert Fluud gibi düşünürlerin eserleri ile Rose Croix (Gül Haç) tüm Avrupa'da, özellikle de Almanya, İngiltere ve Fransa'da etkili bir kuruluş haline gelecekti. Ancak Gül Haç zirveye Martin Luther ile ulaşarak, dünyanın kaderini etkileyecekti.

1511 yılında Portekizli Albukerk Malakka'yı fethetti. Malakka'da bulduğu Çinli tüccarlara, Malakka sultanından aldığı 2 gemiyi verdi ve Çinli tüccarların mallarını taşımalarına yardımcı oldu. Çinliler, Portekizlilere " Folangi " diyorlardı. Bu yardım gören Çinli tüccarlar ülkelerine döndüklerinde, Portekizlileri çok övdüler. Portekizliler de Çin ile yapılan baharat ticaretinin çok karlı olduğunu öğrendiler.

1511 yılında İngiltere Kralı VIII. Henry ile Aragonlu II. Ferdinand arasında Fransa'ya karşı Westminster anlaşması imzalandı. Bu yıl Aragonlu Ferdinand II, " bir siyahın dört Amerikan yerlisine eşit iş yaptığını " anladı. Böylece artık Afrikalıların trajedisi önüne geçilemez bir hal alıyordu. İlk Afrikalı köle de Colombia'ya varıyordu.

Fransa'da feodal savaşlar bitmişti. Sonuncusu 1512 yılında biten Foix savaşıydı (1484 – 1512).

Martin Luther

Martin Luther

Martin Luther, 1512 yılında Teoloji Doktoru unvanını aldı. Saksonya'da Eisleben'de hali vakti yerinde bir madenci ailenin çocuğuydu. Babası kira ile maden ve eritme fırınları işletiyordu. Aile sert bir aileydi. Luther'in okuduğu Katolik Okulu da sıkı eğitim yapıyordu. 1501 yılında Erfurt üniversitesine girdi. Bu üniversite de Occam " yalnız iç dünyada duyulan Tanrı esini insanı imana götürür, akıl bunu kanıtlayamaz " ile özetlenebilecek bir öğreti (nominalizm) pek modaydı. 1505 yılına gelindiğinde Luther felsefede derinleşmişti ve kendine meslek olarak da ilahiyat'ı seçmişti. Halbuki babası avukat olmasını istiyordu. 1509 yılında Luther felsefe doktoru unvanını aldı. Wittenberg üniversitesinde ders vermeye başladı.

Luther Roma kilisesine karşı milli Alman kilisesini savunuyordu. Tanrıyı sevmeyi ve ona inançla sarılmak gerektiğini söyleyen Luther, Hıristiyanlıkta hiçbir dogmanın bulunmadığı İsa günlerine dönülmesini ve Tanrıyı her Hıristiyan'ın sezgisi ile bulmasını istiyordu. Papalığın aforoz etme ile günahları bağışlama gibi yetkileri bünyesinde toplamış olmasına kızan Luther, özellikle yapılan maddi bağışlar neticesinde insanlara günahlarının affedildiğini gösteren belgeler, cennet anahtarları verilmesini komedi olarak nitelendirdi.

Luther başlangıçta inanmış bir Katolik'ti. Roma kilisesi ile herhangi bir kopuşu da hiç düşünmemişti. Ancak bir kere konuşmaya başlayınca, buna zaten hazırlıklı olan Alman toplumu olayı alıp sürükledi. Luther sonuçlarından korkuyordu ve duraksıyordu. Luther yapısal olarak sessiz sedasız ve tutucu biriydi. Ama kendi ektiği fırtına onu da alıp sürükledi.

Martin Luther (1483 – 1546) büyücülüğe inanıyordu. Ona göre Hıristiyan dünyası Şeytan ile savaş halindeydi. Luther'in temsil ettiği " Reform " adı dinde olanları temsil etmemektedir. Her şeyden önce, Hıristiyan dininde olup bitecek olaylar birlik içinde bir hareket değildir.

Farklı reformcular yeni bir dinsel bilinç arayışı içindeydiler. İnsanlar dışsal bir birliktelik yerine içsel sorunlarına eğilmek istiyorlardı.

Luther dinsel değişimini yaşamadan önce Tanrı'dan nefret etmeye mi başlamıştı?

" Keşiş olarak kusursuz bir yaşam sürmeme karşın, Tanrı katında vicdanı temiz olmayan bir günahkar olduğumu hissediyordum. Yaptıklarımla da O'nun hoşuna gittiğime inanamıyordum. Günahkarları cezalandıran adil Tanrı'yı sevmekten çok, gerçekten de O'ndan nefret ediyordum… ".

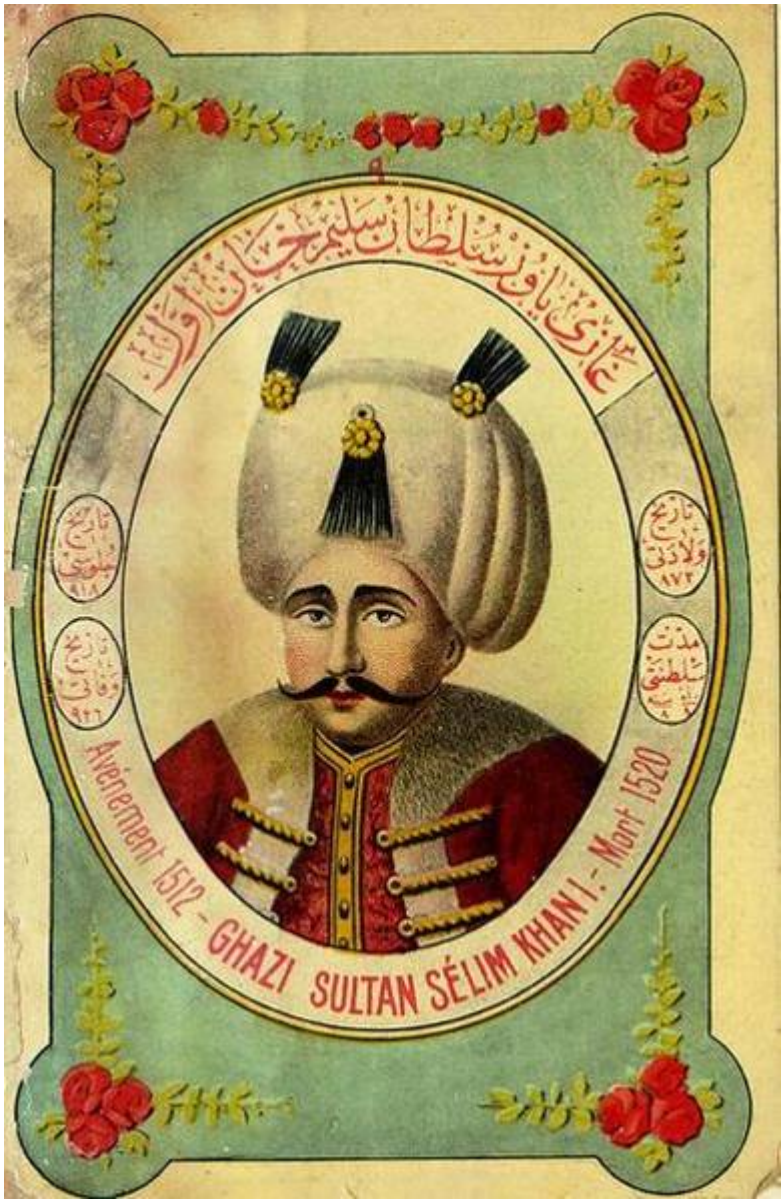
Tanrının gazabının korkusu Avrupa'nın içine öyle sinmişti ki kimse ondan kurtulamıyordu. Tanrı'nın iradesi keşfedilemezdi. Tanrı Yasasına uymak veya dinsel kurallar bizi kurtaramazdı.

Luther'in kişisel kopuşu kendi kefaret öğretisini dile getirdiği zaman olacaktı.

Endüljans

Osmanlı Tahtı I. Selimin, 1512

İstanbul üzerine yürüyen Selim, babası II. Bayezid ile Çorlu yakınlarında ki Karıştıran ovasında karşılaştı. Savaşı II. Bayezid kazandı (3 Ağustos 1511). Şehzade Selim Kırım'a çekildi. Şehzade Ahmet Padişah olmak üzere İstanbul'a çağrıldı. Ancak yeniçeriler tahtta Selimi görmek istiyor, Ahmet'i istemiyorlardı. Ahmet'i cimrilik ve yetersizlikle suçluyorlardı. Ahmet İstanbul'a yaklaşırken, yeniçeriler kendi gözdeleri Selim'in taht mirasçısı tanınması için Mart 1512'de ayaklandılar. Şehzade Ahmet taraftarı olduğu bilinen devlet adamlarının konaklarını yağmaladılar, Üsküdar'dan İstanbul'a geçişe mani oldular. Yeniçerilere rağmen

tahtı ele geçiremeyeceğini anlayan Ahmet Anadolu'ya çekildi. Konya'yı zorla ele geçirip, kendini Anadolu hakimi ilan etti.

Şimdi kimin padişah olacağına kapıkulu askeri karar vermişti. Bu sırada Şehzade Korkut Manisa'dan İstanbul'a geldi. Yeniçeri onu hürmetle karşıladı, misafir etti ama sadece Selim'in padişahlığına razı olacaklarını söyledi. Şehzade Korkut'un en büyük problemi arkasında bir varisi olmamasıydı. Yaşı da 45 olmuştu. Bürokrasi tahtı risk altına atmak istemiyordu. Şu anda Selim 42, Korkut 45, Ahmet 46 ve II. Bayezid 62 yaşındaydılar.

Sultan II. Bayezid, yeniçerilerin isteğine boyun eğdi. Bunun üzerine Selim İstanbul'a çağrıldı. II. Bayezid tahttan çekildi, Selim Padişah oldu (Nisan 1512).

II. Bayezid'e yılda 2 milyon akçe maaş bağlanarak, Dimetoka'ya yollandı. II. Bayezid Dimetoka giderken Çorlu çıvarında öldü (10 Haziran 1512). Selim şehzade Korkut'u da Manisa'ya geri yollamıştı. Bu sırada şehzade Ahmet, Selim'in tahta çıkışını kabul etmeyerek, Amasya ve Konya'dan sonra Bursa'yı da ele geçirmişti. Ahmet Amasya'yı ele geçirmeden önce Selim Amasya sancağını Davut Paşa oğlu Mustafa beye vermişti. Şehzade Ahmet ise Kemah'taydı. Ahmet ani bir baskınla kente girdi. Mustafa Bey, şehzade Ahmet'e itaatini arz etti. O da Mustafa Beyi veziriazamı yaptı.

Sultan Selim, oğlu Süleyman'ı Kefe'den çağırıp, İstanbul'u ona emanet ederek Anadolu'ya geçti. Ahmet geri çekildi. Kışı Sultan Selim Bursa'da, şehzade Ahmet Amasya'da geçirdiler. Şehzade Ahmet'i destekleyenler gittikçe artıyordu. Sultan Selim işkillendi. Veziriazam Koca Mustafa Paşa, Ahmet yanlısı olabilir düşüncesi ile başı kesilerek öldürüldü. Sadrazamlık mevkiine Hersekzade Ahmet Paşa 4. defa getirildi. Sultan Selim, Anadolu'da ele geçirdiği yeğenlerini de öldürttü. Peşinden, sessiz sedasız Manisa'da oturan şehzade Korkut'u da öldürttü. Şehzade Korkut Mısır'a kaçmak üzere iken Antalya civarında yakalanmıştı. Şehzadenin bulunduğu yeri ihbar eden 15 Türkmen'de sonradan idam ettirildi. Kimse Osmanlı hanedan üyelerinin ölümüne neden olamaz. Bunlardan, hanedanın intikamı mutlaka alınırdı.

Sultan Selim'in tahta çıkması ve ağabeyi Korkut'un öldürülmesi, Oruç Reisi korkutmuştu. Şehzade Korkut ile olan yakın ilişkileri nedeni ile Sultan Selim'den çekiniyordu. Oruç Reis, Osmanlı ilişkileri bir süre tavsadı.

Sonunda, Selim ve Ahmet, iki kardeş, Nisan ayında savaşa tutuştular. Ahmet yenildi ve padişahın emri ile öldürüldü. Selim (1512 – 1520), tüm ailesini öldürtmüştü. Sultan Selim şimdi tahtta tek başınaydı.

Sultan Selim 40 yaş çıvarındaydı. Üstün bir komutan, dürüst bir kişi, iyi bir yönetici, yobaz olmayan bir Sünni, lükse ve sefaya düşkün olmayan bir şehzade olarak çok iyi bir ünü vardı. İyi bir askerdi ama aynı zamanda çok da kültürlüydü. Gözlük takar ve durmadan okurdu. Farsça başarılı şiirler yazardı.

Yansızlığı severdi, fazla bilgi vermezdi. Kararlarının başkalarınca nasıl karşılandığınla ilgilenmezdi. Dar ve denenmiş bir dost çevresi vardı. Sert ve tavizsizdi. Hiddetliydi, birden öfkelenebilirdi. Hem korkulur ve hem de başardıklarına hayranlık duyulurdu. Yapacaklarını kamufle etmeyi, planlarını gizleyip, düşmanlarında farklı tahminler yaratmayı becerirdi.

Selim fetih hareketlerine devam etti. Ama fetihlerin yüzü batıdan doğuya dönmüştü. Bunun temel nedenlerinden biri Anadolu'daki Alevi Safevi ayaklanmaları, diğeri ticaret yollarının değişmesiydi.

Yavuz Sultan Selim, İmparatorluğu merkezden ve tek elden yöneten bir padişahtı. Bir süre veziriazam tayin etmemiş ve işleri fiilen kendi yönetmişti. Sertti. Düşman ile ilişkiye geçtiğini öğrendiği Dukaginzade'yi önce kendi dövmüş, sonra idam ettirmişti.

Hindistan'da Behmeniler devleti artık iyice çözülmüştü. Sultan Kulu, Behmenilerden ayrılarak Kutbşahlar devletini kurdu (1512 – 1687).

II. Bayezid

Okyanustan Okyanusa, 1512, 1513

1512 yılında Polonya'da diyet sürekli ordu tutmak için vergi konulmasını reddetti.

1513 yılında İspanyol Balboa, Orta Amerika'yı en dar bölümünden, yaya olarak baştanbaşa geçti. Büyük Okyanus'a varmıştı. Balboa 200 Avrupalı ve 1000 yerli ile yola çıkmış ve Pasifik okyanusuna varmıştı. Şimdi iki tane Hint vardı: Asya'daki Hindistan ve Amerika.

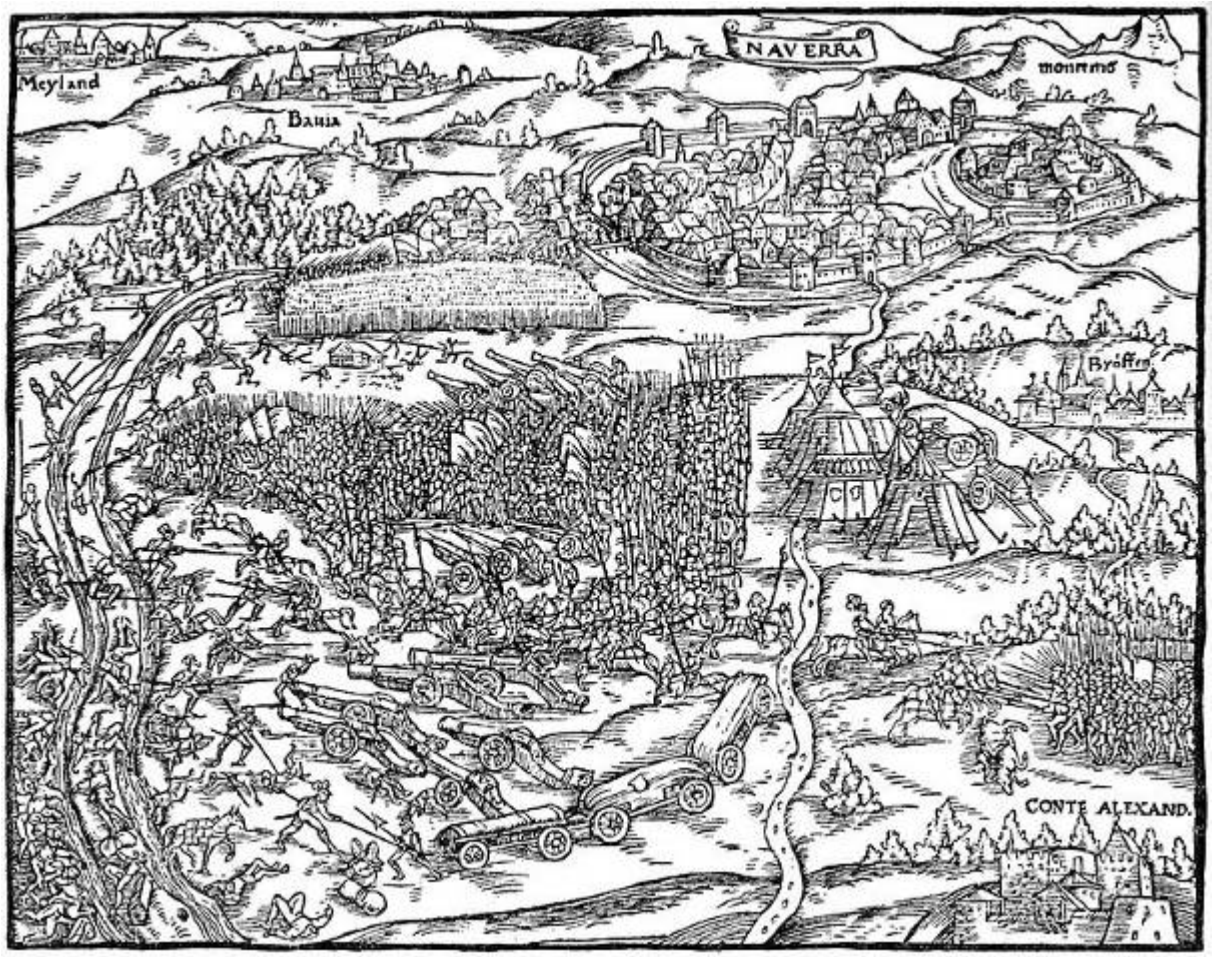
1513 yılında ve 1517 yıllarında Almanya'da köylü örgütü olan Bundschuh'u canlandırma girişimleri oldu. Şimdi sosyal isteklerin yanında siyasi istekler de oluşmuştu. Birleşmiş bir monarşi istiyorlardı. Almanya'daki çok başlılığa karşıydılar.

1513 yılında Fransız kralı I. François'nın 80 bin kişiye varan bir sürekli ordusu vardı. Kral sınırları içindeki 300 müstahkem mevki, kapalı kent veya şatoyu kullanarak, ülkeyi kontrolü altında tutuyordu. I. François krallık maliyesini yetkinleştirdi. Krallık maliyesi Kral konseyince yönetilip, Hesap dairesince denetleniyordu.

İtalya savaşları çerçevesinde, Novara savaşı ile İsviçre kuvveti Fransızları Milan'ı terke zorladı. Bundan 2 ay sonra da İngiliz kralı VIII. Henry, Fransızları Spurs savaşında yendi. Peşinden İngilizler Therouanne'ı ala geçirdiler. Yıl sonunda XII. Louis İspanya ve Papa ile sulh akdetti.

1513 Eylül'ünde İngilizler, Flodden savaşında İskoçya kralı IV. James'i öldürdüler. Rothesay Dükü, V. James olarak İskoç tahtına çıktı.

İspanyollar Motta savaşında Venediklileri yendiler. Bu yıl Makyavelli de " Prince " adlı yapıtını yazmıştı.

Novara savaşı

Çin'de katliamlar durmuyordu. Asiler sonunda 1513 yılında mağlup edilebildiler. Aslında kazanan imparatorluk ordusu değildi. Bir tayfun olmuş ve isyancılar tüm gemilerini kaybetmişlerdi.

Osmanlı Devlet Yapılanması, Divan

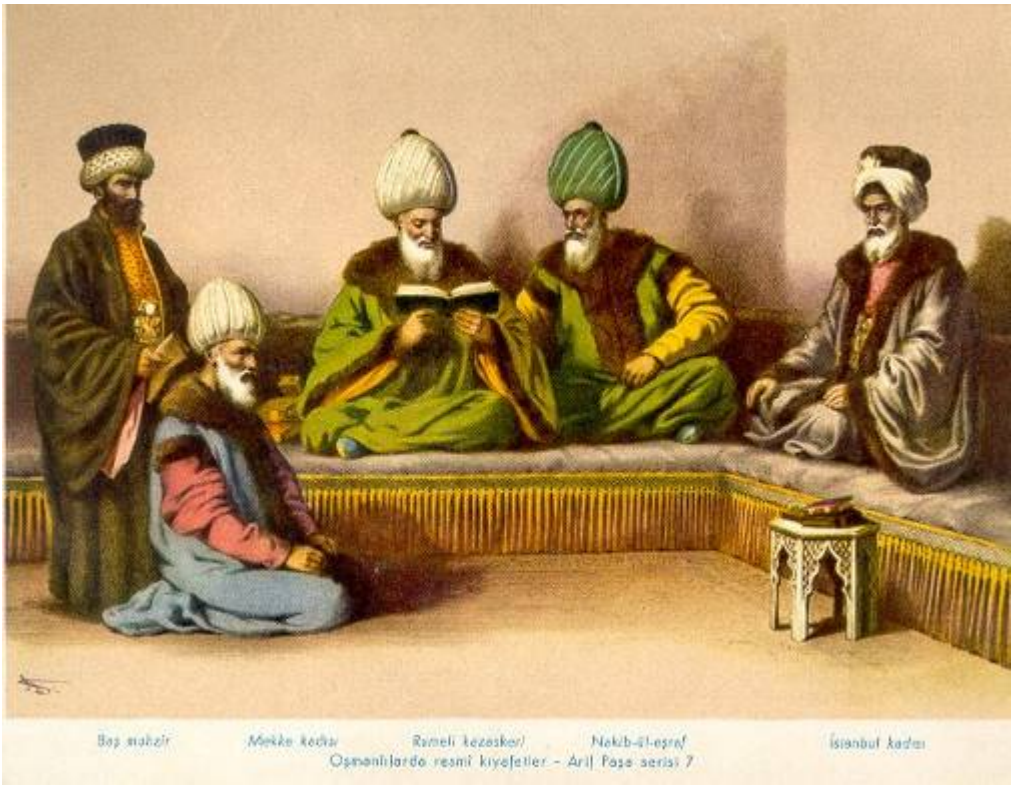

Osmanlı devletinin başında Sultan'dan sonra veziriazam gelirdi. Başlangıçta bir tek vezir iken daha sonra işlerin çoğalması ile vezir sayısı üçe kadar çıkmıştır. Ama daima vezirlerin bağlı olduğu bir veziriazam da olmuştur. Yönetim diğer Müslüman devletlerde görüldüğü gibi divan (İmparatorluk kurulu) tarafından yerine getiriliyordu. Divanda vezirlerin yanı sıra Kadıasker (kazasker) ve Rumeli defterdarı vardı. II. Bayezid'den sonra Anadolu defterdarı da büyük defterdar olarak divana girmiştir. İmparatorluk mühürdarı (nişancı) da divan üyesiydi. I. Murat döneminde kurul biraz büyüyerek divana Rumeli beylerbeyi de katıldı. I. Bayezid, Anadolu beylerbeyliğini kurarak, onu da divana aldı. Şimdi anlatmakta olduğumuz tarihten ileri gidildiğinde XVI. Yüzyılın ikinci yarısından sonra deniz kuvvetleri komutanı kaptanıderya veya kaptan paşa ve vezir rütbesine gelmek koşulu ile yeniçeri ağası da kurula gireceklerdir. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus da Osmanlı da paşalık, vezirlik gibi makamların bir görev değil rütbe olmasıdır. Vezirliğe kazaskerlikten gelen de vardır, nişancılıktan gelen de.

Veziriazam Sultanın tayin ettiği politikaların yürütülmesinden sorumludur. Ayrıca ordunun başkomutanlığını da üstlenebilirdi.

Kadıasker (kazasker) adaletin başıydı. Ona bağlı olan kadılar tüm ülkede yargıçlık yaparlardı. Anadolu kazaskeri Anadolu ve Asya'da görevli kadıları, Rumeli kazaskeri Avrupa tarafında görev yapan kadıları tayin ederdi. Daha önceki anlatımlardan hatırlanacağı gibi her dirlik sahibi, vergisini aldığı toprağı yönetirdi. Dirlik sahiplerinin yönettikleri halk üzerinde büyük otoriteleri vardı. Ancak sancak merkezlerine ve kasabalara kadılar da tayin ediliyordu. Tabii kadıların asıl işlevi Şeriatı ve Osmanlı kanunlarını uygulamaktı. Ancak Osmanlı kanunları, az

sonra anlatılacağı gibi, devletin halk ile ilişkisini, halkın yükümlülüklerini belirlediği için kadılar yönetime de katılmak zorunda kalıyorlardı. Ceza kanunlarının uygulamasında dirlik sahibi, savaşçılar suçluyu yakalarken, ceza biçmek kadının işiydi. Para cezası verilecek konularda da durum aynıydı. Sonuçta genellikle asker kökenli dirlik sahibi yöneticiler ile medrese kökenli ve ayrı bir devlet kurumunu temsil eden kadılar birbirleri ile işbirliği yapmak ve birbirlerini denetlemek zorundaydılar.

Rumeli Kazaskeri (elinde kitap olan)

Bu etkili ve adil bir yönetim yaratıyordu. Böyle olduğu için de halkı rahatlatıyordu. Bu yöntem zaten diğer Anadolu beyliklerinde de vardı. Ama feodalitenin var olduğu Balkanlarda uygulanmış olması Osmanlılara büyük bir itibar sağlamıştı.

Kadıların içinde en muteber olanı İstanbul kadısıydı. Ama kentte sadece İstanbul Kadısı yoktu. Ayrıca Galata kadısı ve Üsküdar kadıları da vardı. İstanbul kadısı, Yeniköy gibi kendinden uzak yerlere naipler atardı. Üsküdar kadılığı da Anadolu yakasındaki uzak yerleşimlere naipler yollardı. Bugünkü Kadıköy adı Kadının oturduğu yer anlamınadır. Kentin içinde Unkapanı, Balat gibi nüfusun ve ticaretin yoğun olduğu yerlere de İstanbul kadısı naipler atardı.

Dirlik yönetimi baştan beri anlatıldığı gibi çok etkin bir yönetimdi. Devletin vergi toplamasını kolaylaştırıyor, düzenli bir orduyu besliyor, ülkenin tam bir asayiş ve güvenlik içinde yaşamasını sağlıyordu.

Başdefterdar devlet mali yönetiminin en üst mevkisiydi. Başlangıçta tek olan defterdar sonraları Rumeli ve Anadolu olarak ikiye ayrıldı. Daha da sonraları her ilde bir defterdar hizmet yapar oldu. Defterdar devletin hesaplarını tutardı. Nakit ile uğraştığı için “ mal (para) defterdarı “, “ hazine defterdarı “ da denirdi. Defterdar, kazasker gibi medreseden yetişirdi.

Nişancı, merkezi hükümetin yazı işleri ve bürolarını temsil eder ve belgelerin dağıtımı ile ilgilenirdi. Nişancı padişahın iradesi ile oluşan örfi kanunların uzmanıydı. Böylece Şeriatın en tepesinde yer alan kazaskere karşı bir de nişancı vardı. Nişancı, padişahın tuğrasını yazdıran kişiydi. Padişah tuğrası ile çıkacak fermanların, kanunnamelerin Şeri olmayan devlet kanunlarına (örfi) uygunluğunu uzmanlığı ile sağlardı. Nişancıya bağlı Defter Emiri ve Reis-ül Küttap (Katiplerin başı) vardı.

Nişancı (soldan dördüncü), Defterdar (soldan ikinci)

Arşivlerin bulunduğu yer olan defterhane Nişancının yetkisindeydi. Nişancı işlerinin yoğunluğu nedeni ile bazı işlere yetişemiyordu. Zaman içinde yardımcısı olan Reisül Küttap gittikçe daha fazla önem kazanacaktı.

Sonuç itibarı ile bakıldığında divan üyeleri çeşitli bakanlıkların başındaki bakanlar gibiydiler. Hiyerarşik bir yapıda, daireler şeklinde örgütlenerek, imparatorluğun en ücra köşelerine kadar yetişirlerdi.

Divan-ı Hümayun Farsça bir tamlamadır. Divan adı Sami asıllı bir deyim olarak bir defteri ve bir büroyu ifade ediyordu. Ama İran devletlerinde yerleşmiş bir tabir olarak belirli işlere bakan bir meclis ve bakanlık demekti. Hümayun İran'da emperyal anlamında bir sözdür.

Divan-ı Hümayun, Osmanlı imparatorluk meclisi olarak XV. ve XVI. asırlar boyunca Batı dünyanın politikasının yönlendirildiği bir yerdi. Osmanlılar onun yapısını ve görevlerini ayrıntılı bir şekilde belirlememişlerdir. Bu nedenle hem katılım olarak ve hem de görev olarak esnektir. Yaşanan duruma uyum gösterir. Ancak gene de onun nasıl çalışması gerektiği,

geçmişten gelen bir örf ile “ yüce dedelerimiz ve babalarımızın “ zamanından beri uygulanmıştır.

Osmanlı Divanı Hümayun’unu bugünkü devlet organları ile mukayese ederek düşünmemek gerekir. Bu günkü demokratik sistemler de kuvvetler ayrılığı prensibi vardır. Yürütme hükümetin, yasama meclisin, adalet mahkemelerin işidir. Devlet gücünün tek kurumda toplanmasından şiddetle kaçınılır. Halbuki Osmanlıda Divanı Hümayun devletin tüm görevlerinin toplanıp, birleştiği yerdir. Padişah toplantıda olsun, olmasın Divan onun adına tüm görevleri yürütürdü.

Divan-ı Hümayun haftada 4 gün toplanırdı. Bu toplantı günleri içinde Cuma günüde vardı. Osmanlılarda Cuma tatil değildi ve çalışılırdı. Divan-ı Hümayun İmparatorluğu yönetmenin yanı sıra temyiz davalarına da bakar, halkın müracaatlarını dinlerdi. Bütün uyruklar Divan’a dilekçe verebilirlerdi. Veya yerel yargıç kararlarının temyiz edilmesini isteyebilirlerdi. Şikayetlerin yerine getirilmesine çavuşbaşı bakardı.

Divan toplanırken ihtida eden yani Müslümanlığa geçenlere bir kenarda beklerlerdi. Divan toplantısı sonunda onların her birine 50 akçe destek parası verilirdi. Din değiştiren kişi bütün akrabalarını, cemaatini hatta işini kaybetmiş olurdu. Bu nedenle ihtida edenlere, kendilerine yeni bir hayat kurmalarında yardım edilirdi. Dul kadın veya yalnız ihtiyarlara ev ve geçim imkanı da sağlanırdı.

Divan’da Müftü (Şeyhül-İslam) yoktu. Osmanlı devlet işlerine dini karıştırmak istemezdi. Müftü Arz odasında bekler, Divan dağıldıktan sonra Divan üyeleri Arz odasına geçip, veziriazam divan kararlarını padişahın onayına sunduğunda müftü’ye (Şeyhül-İslam) kararın şeriata uygunluğu sorulurdu. Burada sırası geldiği için söylemek gerekir ki, Osmanlı müftüsünün (Şeyhül-İslam) padişah veya divan kararlarının şeriata uymadığını pek söylediği görülmemiştir.

Selçuklular döneminde Anadolu’da her kentte bir Şeyhül-İslam bulunurdu. Bunlar asli görevleri olarak müderristiler ve ek görev olarak Şeyhül-İslamlık yaparlardı. Osmanlılar

kentlere müftü tayin etmiş ve hepsinin başı olarak ta İstanbul'da oturana Şeyhül-İslam demişlerdir.

Divan-ı Hümayun'da savaşa ve barışa karar verilirdi. Tabii bu kararları tasdik edecek kişi padişahtı. Müftü de kararı kuvvetlendirecek fetvayı verirdi. Bu kararlar " Mühimme Defterleri'ne " yazılırlardı. XVI. Yüzyıl Osmanlı tarihini bu defterlerden izlemek mümkündür.

Divan-ı Hümayun toplantıları üyelerin sabah namazını Ayasofya Camii'nde kılmalarından sonra başlardı. Ayrıntılı bir törenle orta kapı olan Bab-üs Selam önündeki hiyerarşik selamlaşma ve alkış ile rütbeye göre orta avluya girerlerdi. Burada herkes attan inerdi. Fatih Sultan Mehmet'ten beri Osmanlı padişahları divan toplantılarını dışarıdan, kafes arkasından izliyorlardı. Bu sadece Osmanlıya has bir durum değildi. İspanyol kralları, Rus Çarları da böyle yaparlardı. Padişah isterse kafese vurup divanı dağıtabilirlerdi. O zaman divan üyeleri ve sadrazam Arz Odası'na durumu padişah'a arza koşardı.

Arz odası

Veziriazamı dört adet Kubbealtı veziri yani imparatorluk mareşalleri takip ederdi. Bu vezirler sabit bir görevleri olmaksızın divan görüşmelerine katılırlardı. Vezirlik sıralarına göre bir askeri seferi yönetmek, veziriazam yokken onun yerine bakmak gibi yüksek görevlerle görevlendirilirlerdi. Prensip olarak veziriazamın halefleriydiler. Veziriazam ölünce veya görevden alınınca, yerine ikinci vezir geçerdi. Üçüncü vezir de ikinci vezir olurdu. Zaman zaman padişahlar bu sıralamayı alt üst ederlerdi. Kanuni, İbrahim Paşayı sadrazam yaparken böyle yapacaktı.

Anadolu ve Rumeli kazaskerleri çok önemliydiler. Osmanlı yargı teşkilatı ve taşranın idaresi bu iki memura tabi idi. Divanın bir üyesi de kelle koltukta çalışan defterdardı. Diğer önemli bir üye Nişancıydı. Nişancı demek İmparatorluğun tımar ve zeamet sisteminin kayıtları demekti. On binlerce tımarlı ve dirlik sahibi kayıt ve kaderi onun adaletli ve düzgün çalışmasına bağlıydı. Başyardımcısı reis-ül küttab idi. Reis-ül küttaba bağlı divan tercümanları ve reis-ül küttabın kendisi divanda ayakta beklerlerdi. Bunlar yabancı sefirlerin ve harici meselelerin görüşülmesi sırasında, sorulduğunda bilgi verirlerdi.

Üç ayda bir yeniçerilerin ulufeleri dağıtıldığında, Divan-ı Hümayun toplanırdı. Orta avluda yeniçeri kalabalığının çektiği gülbank yeri göğü inletirdi. Bu ortamda başkentteki sefirler de hazır bulunurdu. Bu üç aylık törenlere Galabe Divanı denirdi.

Veziriazam

Sadrazam (ortada olan)

Divanın başı veziriazamdı. Veziriazam (Sadrazam), padişahın mutlak vekili olarak, mali işlere ve kanun uygulamalarına nezaret ederdi. Bununla beraber defterdar ve kadıaskerler veziriazama değil, doğrudan padişaha bağlıydılar. Veziriazamlık, padişahın olmadığı her yerde astığım astık, kestiğim kestik, bütün güç ve yetkileri üzerine almış bir müthiş mevkiiydi. Ama padişahın karşısında bu müthiş güç bir anda sıfırlanırdı. Padişahın nezdinde veziriazam sadece yaşam hakkı dahil, her şeyini elinde tuttuğu bir köleydi. Bir sözle veziriazam olur, bir sözle kellesi giderdi. Yaşamları ve malları padişahındı.

Veziriazam, padişahın vekili olarak onay mührünü elinde tutardı. Bu tam bir imparatorluk yetkisiydi. Sadrazam Divan'dan başka daha dar çerçeveli toplantılara başkanlık eder, gündelik işlere ise yol verirdi. Veziriazam mülki ve askeri üst makamlara atamalar yapardı. Cuma öğleden sonra şeriata ait sorunların görüşüldüğü özel bir divana başkanlık ederdi.

Veziriazam devleti yönetmek dışında Başkent asayişinden de sorumluydu. Başkentin belediye hizmetlerinin yürütülmesi için gerekli divanı toplardı. Her Çarşamba ve Cuma kent pazarlarını denetlemeye çıkardı.

Padişahı düşünmezsek bu müthiş güçlü veziriazamın gücü için yine de bazı süpablar konmuştu. Veziriazam yeniçeri ağasına doğrudan emir verme yetkisine sahip değildi.

Yeniçeri bir anlamda hassa askeriydi. Yeniçeri ağası da doğrudan doğruya padişahtan emir alırdı. Devletin dört ana kolunu, yürütme adına veziriazam, maliye adına defterdar, yargı adına Kadıasker ve ordu adına yeniçeri ağası padişahın bizzat kendi tarafından yönetilirdi. Fatih Sultan Mehmet Kanunnamesine göre, padişah adına emir yazma yetkisi, genel işlerde ve icrada veziriazama, maliyede defterdarlara, davalarda kadıaskerlere verilmişti.

Veziriazam Saray iç işlerine de karışamazdı. Ak ve Kara Hadımağaları ve saraya getirtilen ulema ve bilginler onun yetki alanı dışında kalıyorlardı.

Maliye sadrazama bağlıydı ama bununla birlikte sadrazam onanmamış hiçbir gider de bulunamazdı.

Osmanlı Devlet Yapılanması, Eyaletler

Topraklar livalara (sancaklara) bölünmüştü, her sancağın başında bir sancak beyi bulunuyordu. Sancak beyleri de beylerbeylerine bağlıydılar. Rumeli sancakları Rumeli beylerbeyine, Anadolu sancakları Anadolu beylerbeyine bağlıydı. Daha sonraları yeni fetihlerle beraber yeni beylerbeylikleri kurulacaktı.

Sancak beyi, livanın askeri başıydı. Ancak kenti mali ve idari olarak da denetlerdi. Ve hatta adaletin dağıtılmasından bile sorumluydu. Sancak beyinin de bir sancak divanı vardı. Sancak beyleri livaların iktisadi etkinliklerinden para alırlardı. Ayrıca para cezaları da keserlerdi. Çeşitli sancak beylerinin gelirlerini görmek açısından birkaç örnek aşağıdadır. 1 altın para 3,57gr dır.

XV. yüzyıl ilk yarısı Arnavutluk sancak beyi geliri 9.249 altın paraydı. 1454 ve 1455 de Teselya sancak beyi geliri 8.684 altın para, Batı Makedonya yöneticisi 19.075 altın para gelir elde ediyordu. 1464 – 1465 yıllarında Bursa sancak beyi 15.000 altın para, 1486 – 1487'de Trabzon yöneticisi 5.128 altın para alabiliyorlardı.

Sancak beylerinin tuğları bir atkuyrukluydu. Kendilerine 200 bin ile 600 bin Akçe gelirli haslar tahsis edilirdi. Sancak Beyinin otoritesi kendi sınırları dışına çıkmazdı. Padişahın ve diğer üst görevlilerinin haslarına, vakıf topraklarına herhangi bir müdahalesi olamazdı. Bir yere tam olarak yerleşmelerini önlemek maksadıyla Sancak Beylerinin görev yerleri genelde 3 yılda bir değiştirilirdi.

Osmanlılar bir süre bazı bey ailelerine ve akıncı ahfadına sancak vermeyi sürdürmüşlerdir. Dulkadiroğulları ve Ramazanoğulları kendilerine sancak verilen ailelerdendi.

Liva'da bölümlere ayrıldığında, her bölümün başında bir subaşı vardı. Subaşı yetkileri Sancak beyi yetkileriydi. Subaşılar da iyi gelir elde ederlerdi Bunların gelirlerinin 1.000 ila 4.000 arasında değiştiği örneklerde görülmektedir.

Osmanlı devleti hem Balkanlarda ve hem de Anadolu'da sürüp gitmekte olan anarşiye son vermiştir. Siyasi istikrar gelmiş. Bunu da ekonomik etkinliğin artması izlemiştir.

Osmanlı düşünürleri çok eskiden beri gelen bir geleneğe uyarak Osmanlı toplumunu dört toplumsal unsurdan meydana gelmiş kabul ediyorlardı. Bunlar savaşçılar, bilim ve kalem adamları, tüccarlar ve köylülerdi. Toplum düzeni de bu dört unsurun birbiri ile kapışmadan, birlikte geçinmesi olarak algılanıyordu. Toplumun unsurlarını yerli yerinde tutmak, herkesin ve her gurubun haddini bilmesini sağlamak padişah tarafından gerçekleştirilen zorlu bir görevdi. Adalet, padişahın toplum katmanlarının çok üzerinde kalarak, dengeyi koruması olarak görülüyordu. Padişah ne kadar güçlü olursa o denli adil olur ve güçlü kişilerin halkı ezmesini önlerdi. Adalet demek halkı korumak demekti.

Bunu kavramak için adalet çemberi adlı bir model düşünülmüştü. Bu çemberde hükümdardan başlanır, asker, köylü, adalet ve kanunun üstünlüğü, refah geçilip tekrar hükümdara dönülürdü. Hükümdar otoritesini asker ile kurardı. Askeri beslemek için gerekli olan ise köylüydü yani halktı. Hükümdar adaleti ile halkın refahını sağlardı. Toplumu Devlet korurdu, temel direği ise adaletti. Kanunun üstünlüğünü Hükümdar sağlardı. Burada dairenin tekrar başlanan noktasına yani Hükümdar otoritesine gelinirdi.

Osmanlılarda yönetici sınıf denince içine Osmanlı ailesi ve kapıkulları, dirlik sahipleri, aileleri ve kapıkulları, ücretli devlet memurları anlaşılıyordu. Bunların hepsine birden " askeri " denirdi. Osmanlı devletinin ilk dönemlerinde savaşçıları normal halktan ayırmak için söylenen " askeri " terimi sonunda yukarıdaki daha geniş kavrama varmıştı. Yani askeri terimi artık devlet memurlarını kast ediyordu. Bu anlamda Osmanlı devleti sadece hükümdardan veya Osmanlı ailesinden meydana gelmiyordu. Devlet, Osmanlı'da, önde gelen bütün yöneticilerin toplamı kabul ediliyordu. Devlet demek askeri demekti. Böyle olunca da vezirlerin, paşaların, beylerin zenginliği devletin zenginliği sayılırdı.

Devlet reaya'yı koruyor, reaya ise devlete bunun için vergi veriyordu. Böylece başta gördüğümüz savaşçılar ve kalem adamları askeri sınıf içinde birleşip, devleti oluşturuyor, geriye kalan 2 unsur tüccarlar ve köylüler yani halk ise reaya oluyordu. Osmanlı da askeri ve reaya sınıfları kesinlikle birbirinden ayrılırlardı. Herkes ya o gurupta veya diğer gurupta yer alırdı.

Reaya'ya askeri olma yolları kapalı değildi. Akıllı bir genç okuma-yazma öğrenip, medrese eğitimi görürse katip veya din adamı olabilirdi. Bu sıfatla da devlet görevine atanabilirdi. Buna karşılık cesur, kuvvetli ve kabiliyetli ise gönüllü olarak sefere katılır, yararlılık gösterir ise bir paşaya veya vezire kapılanabilir veya doğrudan tımar sahibi olabilirdi. Ancak bu iki yolla da reayadan çıkıp askeri olan sayısı oldukça azdır. Esas olan raiyet oğlunun raiyet kalması, askeri çocuklarının da askeri kalmasıdır.

Osmanlı devleti ve onun yürütücüsü olan divan hep söylendiği gibi aşırı merkezi bir yapı değildir. Aslında İmparatorluk eyaletlerden yönetilirdi. Görülmüş olduğu ve görüleceği gibi eyaletlerde beylerbeyleri, kazaskerler beraberce ve birbirlerinin sahasına çok az girerek eyaleti yönetirlerdi. Sorunlar yerel dinamiklere bağlı olarak çözülür, kararlar yerel örf ve

adetler uygun verilmeye çalışılırdı. Genelde Divan-ı Hümayun, eyaletin işlerine karışmazdı. Ancak, eyalette karar alınırken meydana gelen çelişkileri Divan-ı Hümayun çözerdi. Eyaletten herhangi bir şikayet geldiğinde, Divan olağan üstü yetkilerle donatılmış bir paşayı kendi adına müfettiş olarak eyalete yollardı. Bu müfettiş paşanın astığı astık, kestiği kestik olurdu.

Osmanlı İmparatorluğu başlangıçta Anadolu ve Rumeli diye beylerbeylik olarak ikiye ayrılmıştı. Toprakların genişlemesi ve stratejik oluşumlar göz önüne alınarak beylerbeylikler çoğaldılar. Kanuni'nin padişahlığının ilk yıllarında sekiz beylerbeylik vardı. 1544'de bu sayı onbire çıktı. Kanuni'nin son zamanlarında beylerbeylik sayısı yirmi olacaktı. XVII. yüzyılda ise beylerbeylik sayısı otuz ikiye yükselecekti. Beylerbeylerin sancakları vardı ve otoriteleri iki atkuyruklu tuğ taşınarak ilan edilirdi. Kendilerine verilen has 600 bin ile 1 milyon Akçelik bir gelire denkti. Beylerbeylerinin yanında, onlara yardım eden, merkezdeki defterdara bağlı pek çok mali memur bulunurdu.

Sancak (liva) yapılanması asıl Osmanlı eyalet örgütlenmesidir. İmparatorluğun merkezinde bu sistem uygulanır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu çok geniş topraklara ve çok çeşitli halklara sahip bir imparatorluktur. Merkezden dışa doğru gidildikçe, sancak örgütlenmesinin yerini halkların eskiden beri alışık olduklarına benzer bir yapılanma almıştır. Buralarda Osmanlı egemenliği, bir yönetici, maliye memurları, kadılar ve garnizonlara indirgenmiştir. Buralarda Osmanlı egemenliği mevcut yapının üzerine kurulmuştur. Buralarda gelirler idari ve askeri giderlere harcandıktan sonra kalanı vergi olarak merkez alıyordu. Bu tarz eyaletlerden zaman zaman asker toplandığı da olurdu. Bu eyaletlere " Saliyaneli " denirdi. Yöneticilerine has değil saliyane denen bir maaş verilirdi.

Saliyaneli eyaletine güzel örneklerinden biri Mısır'dır. Mısır XVI. Yüzyılda padişahın özel hazinesine 400 bin ile 800 bin altın para arasında değişen bir vergi ödüyordu. Buna pirinç, şeker, güherçile gibi bazı mallarda ekleniyordu.

İleride tekrar değinileceği gibi, Cezayir, Trablus ve Tunus gibi beyliklerde, yerel yeniçeriler, çok kısa sürede, bağımsız hükümetler kuracaklardır.

Yönetilmesi zor yerlerin başında göçebelerin yaşadığı dağlık alanlar geliyordu. Ermenistan ve Kürdistan gibi yerlerde merkezi hükümet aşiretlere geniş yetkiler bıraktı. Bunun gibi Sivas ve Dersim gibi yerlerde Türk göçmenlere, Arnavutluğun kuzeyindeki Gheg kabilelerine benzer rejim uygulandı.

İmparatorluğa bağlı vassal birimlerde vardı. Mekke şerifliği böyleydi. Kırım, Cengiz Hanın soyundan gelen Giraylarca yönetilirdi. Kırım hanlığı nerede ise bağımsız gibi davranıyordu. Polonya, Moskova ve Kafkasya'ya karşı kendi politikasını sürdürüyordu.

Osmanlılar bazı Hıristiyan krallıkları da vassal hale getirmişlerdi. Bu vassal krallıklar İmparatorluk görevlilerinin müdahalesinden tümüyle uzaktaydılar. Bu krallıklar veya prenslikler Osmanlıya vergi veriyor ve savaşta asker yolluyorlardı. Bunların içinde Boğdan ve Elak voyvodalıkları vardı. Eflak ve Boğdan voyvodalarını yerel Boyarlar seçer ama İstanbul'un onayı gerekirdi. Vassallar içinde Erdel, Ragusa tüccar cumhuriyeti, Karadağ piskopos prensliği de vardı.

Osmanlı İmparatorluğu gerekli gördüğü yerler ve haller için özerklik vermekten hiç çekinmemiştir. Bunun bir örneği Raguza kentidir.

Raguza

Raguza (Dubrovnik)

Raguza önemli bir ticaret kentiydi ve bundan dolayı özel bir muameleyi hakediyordu. Dalmaçya kıyılarındaki bu ufak cumhuriyet 1205'den 1358 yılına kadarVenedik'e bağlıydı. Bu tarihten sonra Macaristan Matbuluğuna geçti.

Raguza tüccarlari özellikle Venedik'in sürekli rekabeti ve tehdiedi altındaydılar. Bundan onları koruyabişlecek tek devlet Osmanlılardı. Raguza tüccarları da Osmanlı İmparatorluğunu matbu tanıdılar. 1458 yılından sonra Raguza kesin olarak Osmanlı vassallıydı. Raguza İmparatorluğa düzenli olarak vergi ödüyordu. Bu vergi 1481 yılında 12.500 duka altındı.

Osmanlı divanı bu altın yumurtlayan tavuğa daime hukuksal kolaylıklar sağladı. Bu korumacı tavır kent tacirlerinin daha da zanginleşmesinwe yol açtı. Ticari özgürlük güvencesi ve ayrıcalıklı gümrük koşulları vardı. İmparatorluğa sattıkları ve aldıkları mallar için %2 gümrük ödüyorlardı. Sadece Edirne, Bursa ve İstanbul satışları için gümrük %5'di. Raguzalılar, ödemelerini yıllık yapabilirlerdi. Bu onları İmparatorluk memurlarının suistimalinden koruyordu.

Raguzalılar Osmanlı İmparatorluğunun önemli ticari mer5kezlerine yayılmış bir ağa sahiptiler. Bosna'nın batısı, Yunanistan ve Bulgaristan'ın güneyi hariç koloniler şeklinde teşkilatlanmışlardı. Kolonilerine plazza deniyordu. Komünlerin kendi meclisleri vardı ve kendi kendilerini yönetiyorlardı.

Raguza Osmanlı İmparatorluğunda özerklik açısından üçta bir örnektir. Bunun gibi olmasa da b aşka küçük devletcikler geniş bir özerklikten yararlanıyorlardı.

Balkanlarda Özerk Yönetimler

Balkanlar

Yunanistan'ın dağlık bölgeleri, uygulama açısından, bir özerklik getiriyordu. Ege adalarının pek çoğu da kendi kendilerini yönetiyorlardı. Örneğin Sakız adası böyleydi. Athos dağındaki manastır da dinsel, Ortodoks, özerk bir yönetimdime sahipti. Bölge hem dişilere ve hem de Osmanlı yöneticilerine yasaklanmıştı.

Roma usulü olarak bazı kentler, diğerlerinden ayrıcalıklıydı. Saraybosna (Sarajevo) tüm halkı Müslüman olduğundan asker beslemiyordu, pek çok özerk ayrıcalığa sahipti. Epirosta Yanya (İoannina) da böyleydi.

Balkanlarda, özellikle kırsal kesimde, topluluklar kabile benzeri bir örgütlenmeye sahiptiler. Şeflikler miras yolu ile geçiyordu. Bunların (knezler, primikürler) otoritesi Padişahın beratı ile onaylanmıştı. Bunlar Hıristiyan halk ile Osmanlı yöneticileri arasında aracı rolü oynuyorlardı. Kendi bölgelerinde kamu düzenini sağlıyor, vergi toplamada hazine görevlilerine yardım ediyorlardı.

Balkan halkları Osmanlı öncesi kurumları yaşatıyorlardı. Martalos veya geçit bekçisi (derbendci) denen asayiş görevleri veya yardımcı askeri görevler Hıristiyan halk tarafından yerine getiriliyordu. Bu tip hizmetleri yerine getiren Hıristiyan tebaa hem vergi muafiyetlerinden yararlanıyor ve hem de silah sahibi oluyordu.

Ancak Balkanların merkezinde, Bulgaristan, Trakya, Teselya, Makedonya ve Dobruca'da eyalet sistemi çok sıkı bir şekilde uygulanıyordu. Tam bir merkezi yönetim vardı. Buralar da Müslüman nüfus da çevre bölgelerden daha fazlaydı. Müslümanlar sadece kentlerde değil kırsal alanlarda da vardılar. Müslüman köyleri oluşmuştu.

Veliko Tarnovo

Herşeye rağmen XVI. Yüzyılda Rumeli beylerbeyliğinde Müslümanlar nüfusun %18'ini oluşturuyorlardı.

Harem

Harem

Osmanlı sarayında Harem hep vardı. Ancak padişahlar II. Bayezid'e gelene kadar Harem dışından evlenmişler yani bildiğimiz tip evlilikler yapmışlardır. II. Bayezid'den sonra ise sadece cariyelerle evlenmişlerdir. Böylece Osmanlı hanedanı kendini diğer hanedanlardan ve ailelerden soyutlamıştır. Artık hiçbir başka aile ile akrabalık söz konusu değildir, bunun sonucunda Osmanlılar dışında tahtta hak iddia edebilecek bir başka aile yoktur.

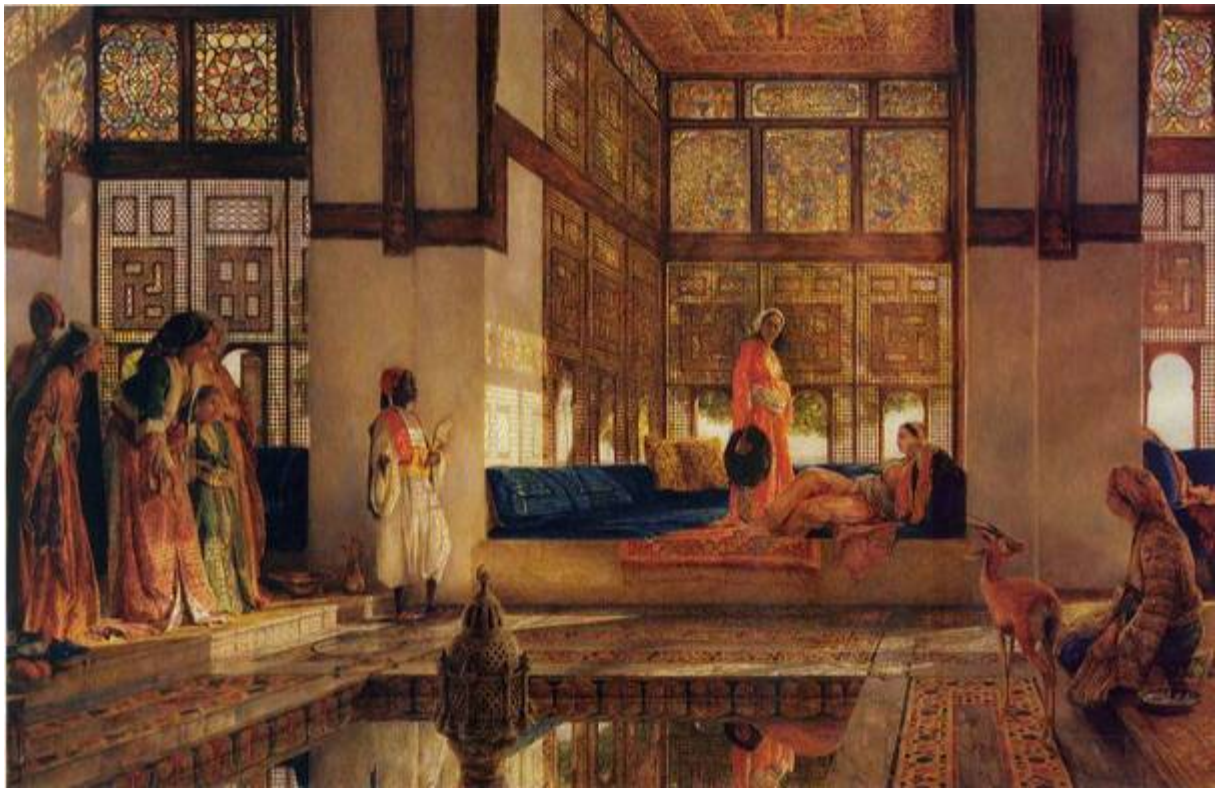
Osmanlılarda Padişah tek otoritedir. Onun otoritesini sorgulayabilecek bir merci veya kişi yoktur. Padişahların, II. Bayezid'den sonra cariyeler arasından evlenmesinde, padişah üzerinde etki kurabilecek aile dışı kişilerin oluşmamasının istenmesi de rol oynamış olabilir. Böylece kayınpeder, kayınbirader, bacanak gibi kişiler var olmuyordu.

Aslında cariyelerle yapılan düğün törenli bir evlenme merasimi değildi. Cariyeler ile nikah kıyılarak, doğan çocuğun meşruiyeti sağlanıyordu. Cariye köleydi. Yani aslında bir hiçti. Böylece, kadınların padişah üzerinde etki kurması da önlenmeye çalışılıyordu. Cariyelerin şeriat hukukuna sığmayan, kadın, haseki, ikbal gibi statüleri vardı. İleride göreceğimiz gibi evlenme konusunda bazı istisnalar olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman, II. Osman istisnalardı ve Haremde problemlere neden olacaklardı.

Sultanın yatacağı cariyeler, ancak belli bir eğitimden sonra ve belli bir hiyerarşi içinde yatağa giderlerdi. Yapılmış olan sıkı düzenlemelerin korunabilmesi için cariyeler de Sultanın yüzüne bakamazlar ve Sultan gelirken kaçıp, ortada görülmezlerdi.

Cariyeler genç bakirelerdi. Ya savaş ganimeti, ya esir pazarından satın alınmış köleler, ya da hediyelerdi. Kadınlar satın alınır, devşirilmezdi. Güzellik ve maharetlerine göre seçilirlerdi. Sarayda Kahya Kadının denetiminde sıkı bir eğitimden geçerlerdi. İslam dini öğretilirdi. Yeteneklerine paralel eğitim ile yetenekleri geliştirilirdi. Dikiş, örgü, işleme, şarkı, dans, müzik aleti çalma, kukla oynatma, masal söyleme öğrenirlerdi. Elene elene yükselir, rütbe alırlardı. Çırak (Şakird), sonra " gedikli ", en son " usta " olurlardı. Padişahın yatağına gidecekler bu ustalar arasından seçilirdi.

Sultanın yatağına girdikten sonra, Padişahın memnuniyetine ve çocuk yapıp yapmamasına bağlı olarak " gözde ", " odalık ", " haseki " gibi adlar alarak tekrar sınıflanırlardı. Cariyelerin içinde ilk erkek çocuğu doğuran en önde gelirdi. Bu kadına " başkadın " denirdi. Ancak, bilindiği gibi, harem içinde esas otorite " Valide Sultan " daydı.

Harem

Haremdeki cariye sayısı çok fazlaydı. Ancak onların çok ufak bir bölümü Padişah içindi. Pek çok cariye eğitimi bitince, görevleri bitmiş iç oğlanları ile evlendirilerek, saray dışına çıkarılırlardı. Böylece İmparatorluğun yöneticileri kadın ve erkek olarak saray terbiyesinden geçmiş ve formatlanmış kişiler oluyorlardı.

Padişah kızları yani Sultan Hanımların evlenmesi de pek o kadar serbest ve kolay değildi. Kocaları ve çocukları saltanat için tehdit oluşturmasın diye daima kullarla evlendirilmişlerdir. Bir istisna dışında hiçbir hanım sultan ulema ile evlenmemiştir. Evlendirme işi tamamen

padişahların isteği ile oluyordu. Evlilik Sultan hanıma veya damat adayına pek sorulmamış olabilir. Bazen Sultan Hanım küçücük bir kız, damat ise ömrünün sonuna gelmiş ak sakallı biri olabilirdi. Damat Sultan ile evlenme fermanını alır almaz, karısını veya karılarını boşamak zorundaydı. Damat Sultan Hanımın her türlü nazını çeker ve onu boşayamazdı.

Sultan hanımların güçlü sülaleler kurmalarını önlemek için de bazı tedbirler alınırdı. Ölen Sultanların servetlerine devlet el koyardı. Fatih kanunlarına göre Sultan oğulları en fazla sancak beyi olabilirlerdi. Buna karşı eşi Sultan olmayan vezirlerin oğulları vezirlik makamına kadar çıkabilirlerdi.

Haremdeki en kuvvetli kadın padişahın annesiydi. Padişah anneleri hakikaten çok güçlüydüler. Haremi Valide Sultan yönetirdi. Yardımcısı zenci kızlar ağasıydı (darüsaade ağası). Osmanlı saray ölçüleri için çok geniş olan Valide Sultan dairesi, konum olarak Padişah dairesi ile Harem arasında yer alarak, önemini stratejik olarak belirlemişti.

Osmanlı Sarayı Hakkında oradan buradan

Kızlar ağası ve Akağa

Padişahın tıraş edilen saç ve sakalı gümüş bir leğende yıkanıp, saç sandığına konurdu. Sandık kapanacağı sırada dualar eşliğinde kapanır, daha sonra Medine'ye yollanıp, Peygamberin mezarı çıvarına gömülürdü.

Tırnaklarda Tırnakçıbaşı tarafından Perşembe günleri kesilir ve saç ve sakala benzer bir törene tabi tutulurdu.

Hazinedarbaşı, Cuma günleri, Padişahın namaz kılacağı camiye önceden gider, namaz seccadesini yayar ve yanağını seccadeye sürerek Padişahın alnına batacak bir şey olup, olmadığını denetlerdi.

Sadrazam Padişahın önünde eğilip iki defa yer öper, sonra da Padişahın önce sağ, sonra sol ayağını öperdi. Küçük vezirler ise Sadrazamdan farklı olarak bir kere yer ve bir kere etek öperlerdi.

Harem başlangıçta eski saraydaydı. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Topkapı Sarayına taşındı. Bunda Hürrem Sultanın Padişaha yakın olabilmek için etkili olduğu söylenir. Bundan sonra eski saraya ölen padişah ve şehzadelerin haremi barınır oldu.

Osmanlı Sarayında Harem Dışı Hizmetler

Topkapı Mutfakları

“ Birun ” denen ve sarayın dış hizmetlerinin yapıldığı yerde özenle seçilmiş kalabalık bir hizmetli gurubu çalışmaktaydı. Bu görevlere yükselinerek ve atama ile gelinirdi. Ancak Padişah değiştiğinde, bu görevlilerin bir kısmının da değiştiği görülmüştür.

Hekimler vardı. Bunun içinde cerrahlar, kökçüler ve göz doktorları bulunuyordu. XVI. Yüzyılda 10 Müslüman ve 6 Yahudi’den oluşan bir hekim gurubu olacaktı. Sarayda görev yapan yabancı doktorlar genellikle Yahudi kökenliydiler. Bunlar cemaatleri içinde de sivriliyor, hatta cemaatlerinin doğal başkanı haline geliyorlardı. Yavuz zamanındaki Joseph Hamon ve Kanuni dönemindeki Joseph Hamon’un oğlu Moiz bu durumdaydılar.

Bu dönemde Sarayda 3 de müneccim görüyoruz. Bunlar önemli olaylar için uygun tarihleri belirlerlerdi. Ayrıca senenin hayırlı ve hayırsız günlerini gösteren bir takvim yayınlarlardı.

Padişahın yakınında ayrıca Osmanlı kültürüne sahip, özellikleri olan kişiler bulunurdu. Bu önemli kişilerin fikirleri padişahlar için yol gösterici olurdu.

Mutfak Osmanlı sarayının en önemli yerlerinden biridir. Mutfakta Aşçıların yanı sıra, acemi oğlanlar içinden seçilmiş olan çıraklar da vardı. XVI. Yüzyılın başlarında Mutfaklarda 260

çıvarında kişi çalışırken, bu rakam asrın ortasından sonra 630'a kadar çıkacaktı. Artık Mutfak için hazineden 5 milyon akçe ayrılıyordu. Sarayı besleyen mutfağın inanılmaz bir zahire deposu vardı. Her gün tonlarca sebze ve meyve Mutfağa giriş yapardı. Mutfakta bir yılda 15 binden fazla koyun tüketilirdi.

Mutfaklar yemek yiyenlere göre bölümlere ayrılırdı. Hükümdar'ın özel mutfağı dışında beyaz hadımlar, iç oğlanları, yabancı elçiler, sarayın dış görevlileri, hayvanlar için mutfaklar vardı. Saraya kabul edilen elçilere görüşmelerden sonra ziyafet verilirdi.

Saray Mutfağının tatlı ve şekerlemeleri yapan özel bir bölümü vardı. Başlarında helvacıbaşı bulunuyordu. Ayrıca divana su götürenler vardı. Bunların sayısı XVI. Yüzyılın başlarında 10 ila 13 iken asrın sonuna doğru 25 kişiye yükselmişti.

Sarayda " Ehli Hiref " denen zanaatçılar vardı. Doğramacılar, taşçılar, demirciler, silahçılar, saraçlar, ayakkabıcılar, halıcılar, kuyumcular, mücevherciler, vs, saray ihtiyaçlarını gidermek için çalışırlardı. Bunların sayısı 1514'de 308, 1527'de 585 ve XVII. yüzyıl başlarında 647 idi. Terziler bu sınıflandırmanın dışında tutulurdu. Terziler ikiye ayrılırdı. Padişahın verdiği hediye giysileri daha doğrusu onur giysilerini diken terziler ve padişahın kişisel giysilerini hazırlayan terziler bulunuyordu. İlkine " Hayyatini Hilat " ve padişah giysileri dikenlere " Hayyatini Hassa " denirdi. Sayıları 1514'de 242, 1527'de 301 ve 1567'de 369 idi. Terzilere ilave çamaşırcılar da vardı.

Saraydaki tüm görevler bu arada terzibaşları da saray dışı hizmetlerde sancak beyliği gibi yüksek görevlere tayin edilirlerdi.

Ayrıca sarayda şairler, müzisyenler, hattatlar, minyatürcüler, ciltçiler, nakkaşlar gibi sanatçılar da bulunuyordu. Osmanlı sanatı yazıda, gravürde, çinide, minyatürde doruğuna ulaşmıştı. Saraydaki sanatçıların yaptığı desenler, kısa sürede saray dışında da kopyalanırdı.

Ahırlar, Bostancılar, Doğancılar

Bostancılar Odabaşı

Saray ahırlarında pek çok görevli çalışıyordu. 1514'de 2.080, 1527'de 2830 ve Kanuni'den hemen sonra 4341 hizmetli vardı. Saray ahırları bir yerde toplanmış değildi, İstanbul'un pek çok yerine dağılmıştı, Bursa'da, Edirne'de ve Serez'de de ahırlar ve atlar vardı.

Bostanlar, yemiş bahçeleri, padişahın iyi vakit geçirmesini sağlayan bahçeler " Bostancı " bölüğünün kontrolündeydi. Hükümdarın kayıklarını da bunlar çekerdi. Bostancı bölüğünün amiri olan bostancıbaşına, padişahın eğlence yerlerinin yönetimi, Haliç, Boğaz ve Marmara'nın kıyı gözetimi de bırakılmıştı. İstanbul çevresindeki avlanmalar bunun denetimindeydi. Bostancıbaşı ayrıca sarayda yapılan idamlara da başkanlık ederdi.

Yırtıcı kuş kullanılarak yapılacak avlanmalar için bir " doğancılar " bölüğü ihdas edilmişti. Avlanmak için en fazla Şahin kullanılırdı.1503 yıllarında doğancılar bölüğü 163 kişi iken sayıları gittikçe artmış ve sonraları 418 kişiye ulaşmıştır. Yırtıcı kuşlar, Rusya'dan, Boğdan ve Eflak'tan getirtilirdi. Ayrıca Anadolu'dan da yırtıcı kuşlar sağlanırdı.

Topkapı Sarayının Kapıları

Topkapı Sarayında 3 kapı vardı ve bunlar kapıcılar tarafından korunuyorlardı. 1503'de 146, 1514'de 244, 1547'de 280 kapıları muhafaza ile yükümlü savaşçı bulunuyordu. Bunların sayısı zaman içinde gittikçe artarak1660 yılında 2.007 kişiye ulaşacaktı. Önceleri 2 kişi olan kapıcıbaşıları, sonradan 3'e çıkacaktı.

Kapıcılar, kapıları koruma ve gözetleme görevlerine ilaveten toplantıda divan üyelerine eşlik ederlerdi. Ayrıca Hünkarın yanına çıkan yabancı elçilere de eşlik ederlerdi.

Sefer sırasında padişahın çadırını beklemek bunların göreviydi. Yabancı ülkelere özel ulak olarak yollanılırlardı. Başkaldıran bir yöneticinin cezalandırılması, vassal bir prensin tahtına oturtulması kapıcıbaşılarının görev alanları içerisindeydi.

Divan baltacılarca korunurdu. Yangınla mücadele de görevleri içindeydi. Sayıları önceleri 20-30 kadardı. Onların da sayısı sonraları artacaktır.

Osmanlı Sarayının Çavuşları

Çavuşlar hem sarayın asayişini temin eder ve hem de Sultana eşlik ederlerdi. Çavuşbaşı Divan'da ve Saray toplantılarında protokolden ve düzenden sorumluydu. Çavuşların Saray dışında da önemli görevleri vardı. Sefer halinde ordunun disiplinine göz kulak olurlardı. Orduyu savaş sırasında ve saf halinde düzende tutarlardı.

Çavuşlar, padişahın önemli yerlere gönderdiği habercilerdi. Zaman zaman elçilik görevlerini de üstlenirlerdi.

Çavuşların sayıları 20-30 kadardı.

Osmanlı Vergi Düzeni

Hamal

Osmanlı Sultanı Avrupa'nın en zengin kişisiydi. Diğer Avrupa krallarından katlarca defa daha zengindi. Osmanlı İmparatorluğunda her Müslüman gelirinin onda birini Sultana ödüyordu. Müslüman olmayanlar ise bir de baş vergisi ödüyorlardı. Ayrıca, kimin olduğuna bakılmaksızın bütün topraklar da arazi vergisine tabiydiler. Ayrıca gümrük vergisi, para cezaları, savaşlarda mağlup olanların ödedikleri paralar, ganimet gelirleri hazinenin diğer geliriydiler.

Osmanlılar ellerine geçen yöreleri hemen liva (sancak) denen yönetim ve komuta birimlerine ayırıyorlardı. Bunların büyüklükleri bugünkü Türkiye Cumhuriyeti illeri büyüklüğündeydi. Her biri kendi içinde bir yönetim bütünlüğüne sahipti. Osmanlı ele geçirdiği toprakları, ilk olarak gelenekler ve devlete karşı yükümlülükleri açısından inceliyordu. Bu inceleme sonunda elde edilen veriler gerekirse hafifçe düzeltilerek " sancak kanunnamesi " olarak yayınlanıyordu. Bu kanunname ile söz konusu sancakta hangi üründen ne oranda vergi alınacağı ilan ediliyordu. Ayrıca çarşı, pazar resimleri, sınai üretimden alınacak vergi, suçlar ve cezaları, verilecek para cezalarının miktar ve şartları bu kararname ile belirlenmiş oluyordu. Bu, sancağın bir önceki yönetimden Osmanlı yönetimine, halkı tedirgin etmeden,

bir geçiş yapmasını sağlıyordu. Herkes alıştığı ve uzun zamandır uygulanan gelenek, görenek, mali yükümlülük, idari ve cezai kanunları içinde yaşamaya devam ediyordu.

Sancak sayımına Osmanlı yönetimi " tahrir " derdi. Tahrir ile sadece nüfus değil, ekonomik durum da saptanırdı. Sancak tahrirlerinde her kentin, kasabanın ve köyün nüfusu, toprakları, ürünleri ve ödenecek vergiler kaydediliyordu. Ayrıca Osmanlı insan gücünün ve ekonomik üretimin sayılıp, kaydedildiği belgelere " mufassal defter " derdi.

Sancakta " sancak kanunnamesi " ve " mufassal defterler " belirlenince sıra verginin kimin tarafından toplanacağına gelirdi. Kent ve kasabalarda sınai üretim ağır bastığından toplanacak vergi çoğunlukla nakitti. Köylerde ise üretimden alınan vergiler genellikle ürünün belli bir payı olarak alınırdı. Böyle toplanan ayni vergilerin üretimin yapıldığı yerden dışarı ve uzağa taşınması hem zor ve hem de masraflıydı. Bu nedenle Osmanlı vergiyi kaynağında halletmeyi tercih etmişti. Bu vergi belli görevlilere ayrılırdı. Devlet görevlileri nakit aylık ve yıllık maaş almak yerine görev yerlerindeki gelirlerden pay alırlardı.

Osmanlı devletinde vergi üç türlü alınıyordu. Bir kısım topraklar Tımar sistemi içinde vergilendiriliyordu. Bazı vergiler emin denen görevliler tarafından toplanıp, tümü doğrudan hazineye gidiyordu. Emin buna karşılık bir ücret (ulufe) alıyordu. Bazı topraklarda ise kira (iltizam) usulü kullanılıyordu. Kiracı (multazim) bir yıllığına ve belli bir para karşılığı bir mukataa satın alıyordu. Vergi fazlası kendinde kalıyordu.

Savaşçı ve komutanlara ayrılan gelir kaynaklarına dirlik veya tımar deniyordu. Daha sonraları küçük dirliklere tımar denmeye başlanacaktır. Dirlik toprak mülkiyeti değil onun geliriydi. XVI. Yüzyıldan sonra, tımar gelirlerinin 20 bin akçeden az olması kuralı konacaktır. Köylerde ödenen vergi, genelde küçük dirlik sahiplerine dağıtılırdı. Tımarların aldığı vergi, çiftçilikle uğraşan köylünün vergisi olduğu için ayniydi, yani üründen pay şeklindeydi. Tımar sahibi sipahi, aldığı bu ürün payı ile tüketim ihtiyaçlarını karşılardı.

Vergi geliri daha yüksek olan kasabalarda vergi komutanlara verilirdi. Bunlara " zeamet " denirdi. Yönetimi zeametlerden daha önemli olan ve gelirleri de daha yüksek olan kentlerin vergi gelirleri önemli paşalara, vezirlere, beylere verilirdi. Bunlara kişiye mahsus demek olan " has " denirdi. Böyle haslar sultanlara da ayrılır veya verilirdi.

Dirlik, zeamet veya has olsun buna mutlaka idari görev eşlik ederdi. Zaten vergi toplayan kişi bir idari görevi yerine getirmiş oluyordu. Böylece vergi sistemi idari ve askeri görevleri de birleştirmiş oluyordu. Ortalama bir sancakta 80 ila 100 dirlik, 10 ila 15 zeamet ve en az 1 has bulunurdu. Sancakta dirliklerin kimlere ve hangi görevler için ayrıldığını gösteren kayıtlara " icmal defteri " denirdi.

Bir sancakta en az 1 has vardı. Bu sancak beyinin hasıydı. Daha zengin sancaklarda beylerbeyine de gelir ayrılırdı. Dahası merkezde oturan ve tüm ülke yönetiminden sorumlu olan sultan, vezir gibi kişiler içinde haslar verilirdi. Bu sonuncular en zengin, geliri en yüksek haslardı.

Has sahibi (paşa, vezir, padişah, vs) tımar sahibi gibi hasına yakın oturmuyordu. Bu nedenle dirlik gelirlerini toplamak için adamlarını görevlendirirdi. Haslardan gelen vergi ürünlerin hepsi ihtiyaç için tüketilemezdi. Ayrıca has ile has sahibi arasında ürünün taşınamayacağı kadar uzun bir mesafe vardı. Has sahibinin vergi toplamakla görevlendirdiği kişiler, vergi ürünü satıp, nakde dönüştürüp, tutarı has sahibine iletiyorlardı. Zaten büyük dirliklerde nakit

olarak alınan vergi oranı ayni olarak alınandan fazlaydı. Bunun da nedeni nakit alınan resimler, kent ve kasabalarda nakit olarak ödenen ticaret ve sanayi vergileriydi.

Has sahibinin ücretli adamı olan ve vergi toplama işini emanet olarak üstlenen kişilere " emin " denirdi. Eminler topladıkları vergiden pay alırlardı. Has gelirlerini toplamada ikinci bir yol da " iltizam " usulüydü. İltizam usulü vergi toplayanlara " mültezim " denirdi. Mültezim has sahibinin ücretli adamı değildi. Bu müteahhitlik (taşeronluk) yapan sermaye sahibi gibi düşünülebilinir. Mültezim, toplayacağı verginin miktarını, önceden mutabık kalınmış bir ortalama rakam üzerinden peşin olarak has sahibine ödüyordu. Ondan sonra vergiyi topluyor ve bundan kar ediyordu. Bilindiği gibi bu vergi toplama usullerinin hiç biri yeni bir buluş değildi. Tarihin geçmiş sayfalarında uygulanmışlardı.

Osmanlı vergi sisteminde zaman geçtikçe, yöntem olarak vergiler dahil tüm mali gelirlerin kiraya verilmesi ilkesi daha fazla benimsenmişti. Vergi kiracısına Arapça kökenli bir ad olan " amil " de denirdi. Çoğu zaman " amil " ile " mültezim " arasında bir fark görülmemekte, bunlar birbiri yerine kullanılmaktadır. Amil ödeme gücünü kefiller aracılığı ile garantiye almalıydı. Kefiller, amil, hile, hurda veya haksızlık yaparsa bunu canları ile bile ödeyecek kadar sorumluydular. Bu durumda alınacak verginin ve kira muhasebesinin denetlenmesi çok önemliydi. Kira'ya verilenler arasında vergiden başka madeni para basımı, gümrükler, çeltik tarlaları, tuzlalar, madenler, devlete kalan mülklerin işletilmesi, sabunhaneler, bazı kıyılar gibi yer ve işletmeler ve simsarlık gibi çeşitli görevler vardı. Örneğin 1476 yılında İstanbul İzmir arasındaki limanlar 1.110 Kg altın karşılığında (14 milyon akçe) bir Rum'a kiralanmıştı. Rumeli tuzlaları kirası 92 bin altın paraydı.

Bu kiralama sistemine iltizam usulü de denir. Özel sermaye sahipleri, ticaret ve diğer yollarla elde ettikleri gelirlerini iltizamlara yatırırlardı. Bunun sonucu olarak iltizam gittikçe daha fazla Osmanlı ekonomisinin temel motoru oldu. Osmanlı zengin sınıfı da mültezimlerden oluşmaya başladı. 1478 de İstanbul gümrüğünü kişilerden oluşan bir ortaklık üç yıl için 20 milyon akça ödeyerek kiralamıştı.

İltizam için baş defterdarın hiyerarşik denetiminde sayımlar yapılırdı. Bu sayımlar bize Osmanlı İmparatorluğunun en ücra köşelerine kadar ekonomik durumu öğrenmemize olanak sağlar. Defterdar günü gününe kayıt tutardı. Tahrir defterleri ve beratların kaydedildiği defterler çok önemli kayıtlardı ve hala öyledir.

Baştan bahsettiğimiz, vergi kiracısı olan Amil'in faaliyetleri kadı tarafından denetlenirdi. Ancak Osmanlı bürokrasisi kadının denetimi ile yetinmemiş, bir de mali müfettiş (emin) görevlendirmiştir.

Amilin faaliyetlerinde bir düzensizlik meydana gelirse, merkez duruma bir görevli (yasakçı) tayin ederek müdahale ederdi. Yasakçı takdir yetkisi olan bir yetkili olurdu.

Kent pazarlarını denetleyen, bir malın fiyatının saptanmasına katılan, dükkanları ve esnafı denetleyen, ağırlık ve ölçüleri kontrol eden önemli bir görevli de Muhtesip veya ihtisap ağasıydı. Muhtesip, Osmanlıların Araplardan aldıkları bir müesseseydi. Muhtesip genel ahlaka da bakardı. Kadının izni ile yargılama yetkisi bile vardı. Muhasip de görevini kira ile alırdı. Kira ile görevin alınmadığı yerlerde, Osmanlı bürokrasisi bu göreve birini reysen tayin ederdi. Muhtesip, parasını kendi hesabına aldığı harçlardan karşılardı.

Osmanlı vergi düzeninde " avarız " denen bir vergi daha vardı. Avarız Arapça bir kelime olup " arıza " nın çoğuludur. Yani bu vergi arızi bir vergiydi. Bu nedenle düzenli olarak, belli aralıklarda toplanmazdı. Bu vergi 3 – 5 yılda bir para olarak alınırdı.

Osmanlıların giderleri büyük devlet olmanın bir sonucu olarak müthişti. Özellikle askeri harcamalar çok büyük giderlerdi. İacopo de Promontorio de Campis'e göre 1475 yılı devletin askeri ve benzer gideri 4.908 Kg altındı. Bu devletin tüm giderleri değildi. Yıllık gelir toplamı ise 6.426 Kg altındı.

Bu parlak olmayan mali durum karşısında çözüm enflasyonist politikalar ile bulunmuştu. Para'nın değeri, içindeki değerli maden miktarı sürekli azaltılarak düşürülüyordu.

1462'de 1 florin 40 akçe,
1510'da 1 florin 54 akçedir

Orhan Bey döneminde 1 akçe içinde 1 gr fazla gümüş varken, XV. Yüzyıl sonlarında 1 akçe içindeki gümüş 0,73 gr düşmüştü.

Yani görüldüğü gibi Osmanlı devleti görünüşte idari olarak çok iyi örgütlenmiş olmasına ve sürekli askeri zaferler kazanıp, topraklarını büyütmesine rağmen devlet bütçesi bir türlü denk gelemiyor, hele fazla veremiyordu. Bunun ceremesi ise dolaylı bir vergi olan enflasyonla bulunmuş gibi görülüyordu. Ancak bu nereye kadar gidecekti.

Devletin bir iç ve bir dış hazinesi vardı. Her iki hazine de Sarayda bulunurdu. İç Hazine (Enderun hazinesi) Padişahın kendi hazinesiydi. Dış Hazine (birun hazinesi, maliye hazinesi) yıl sonunda fazla verirse bu miktar iç hazineye aktarılırdı. Zaman zaman dış hazinede para kalmayınca, iç hazineden dış hazineye para aktarılırdı. Ama bu para borç verilir, kaydı tutulur, geri alınırdı.

Osmanlılarda, sık olmasa da, bazen, kanunda yazılı olmayan bir tarzda vergi alınırdı. Devlet özel bir emirle, paşa ve beylere " salma vergi " (salgun) toplama ve köylüye hizmet yükleme yetkisi verirdi. Bazen de Bey ve Paşalar bu salgunu kendiliklerinden yaparlardı. Merkezi otoritenin kuvvetli olduğu zamanlarda devlet salguna şiddet ile karşı çıkar ve bunu yapan görevliyi görevinden atardı. Ancak devlet zayıfken bu tip uygulamalar devleti zayıflatan uygulamalar olur, ama önlenemezdi.

Osmanlı Kent Ekonomisi

Osmanlı halkı tarımsal faaliyetlerden elde ettikleri ile yaşıyordu. Et olarak Müslümanlar koyun, Hıristiyanlar domuz tüketirlerdi. Domuz çiftlikleri en fazla Sırpların yaşadığı bölgelerde vardı. Koyun ise Marmara bölgesinde çok tüketildiğinden yerel üretim yetmez, Eflak ve Boğdan'dan koyun sürüleri getirilirdi.

Tabii devletin ana geliri tarımdan geliyordu. Tahıl, sebze, yemiş, üzüm, zeytin, dokuma bitkileri, bal ve balmumu ana gelir kaynaklarıydı. Kereste genelde Eflak ve Boğdan'dan gelirdi. Tuna ve Karadeniz ise havyar ve balık cennetiydi.

İmalat olarak sabun, boya, zeytinyağı, keten tohumu yağı, mum, boza, döküm, keçe imali, dokuma, ayakkabı imali, iplik imali, halat imali vardı. Örneğin Samsun'da halat imal edilirdi. Yelken bezleri keten veya pamuktan yapılır ve Ege kıyılarında dokunurdu. Buna ilişkin imalathaneler kentlerde bulunuyordu. Kimi kentlerde silah yapımı vardı. Bazı limanlarda da tersaneler bulunuyordu. Kentlerde yukarıda sayılanların dışında terzilik, saraççılık, yorgancılık, demircilik, nalbantlık, kazancılık, bakırcılık, baharatçılık ve mücevhercilik de yapılıyordu.

Sırbistan ve Makedonya'daki gümüş ve altın madenleri imparatorluk için çok önemliydi. Altın, gümüş ve bakır paraların basıldığı para imalathaneler (darphane) Afyon, Amasya,

Ankara, Ayasoluk, Aydın, Bolu, Bursa, Edirne, İstanbul, Konya, Novo Brdo, Serez ve Tire'de bulunuyordu.

Kentlerdeki imalathane ve işletmeler en çok 2 – 3 kişinin çalıştığı ufak işletmelerdi. Fabrika denebilecek, büyük istihdamı olan işletmeler tersaneler, top dökümhaneleri, ateşli silah fabrikaları, baruthaneler, yeniçeri giysi imalathaneleri gibi devletin özellikle savaş sanayi ile ilgili işletmeleriydi.

Esnaf olan usta, imalathanelerinde yanında çırak çalıştırıyordu. Çıraklık dönemi bazen çok uzun sürerdi. Çıraklara emekleri karşılığı genel olarak ücret ödenmezdi. Çırak dışında işin nitelik ve büyüklüğüne bağlı olarak ücretli işçi de kullanıldığı olurdu. Köle emeği de kullanılırdı. Sahibi için belli bir işi yapan köleler, belli miktarda ürün ürettikten sonra azat edilirlerdi. Köle pazardan alınır, çalıştırılır, üzerinden belli bir kar sağlanır ve sonra serbest bırakılırdı. Ancak Osmanlı geleneğinde en fazla rastlanan kölelerin imalathanelerde değil, evlerde çalıştırılmalarıdır.

Evlerde çalışanların önemli bir bölümünü de " beslemeler " oluştururdu. Besleme, eve boğaz tokluğuna ufak yaşta alınan genelde çok fakir veya anasız babasız kız ve erkeklerden oluşuyordu. Evde bir yandan çalışır, bir yandan da iş, adap, terbiye öğrenirlerdi. Sonra zamanı gelince evlendirilerek, hane dışına yollanırdı. Evlenmeyen ve yaşı ilerleyip, artık tam bir ev halkı olanlara da ahretlik denir, onlar yaşlıların bir nevi can ortağı olurlardı.

Osmanlılar genellikle ele geçirdikleri Hıristiyan kentlerindeki gayrimenkullere el koyarlardı. Sonra bunu eski sahipleri kira ödeyerek kullanmaya devam edebilirdi. Bu mülklerin eski sahiplerine veya yeniden iskan edilenlere kira karşılığı verilmesi daima halkın tepkisini çekmiştir. Bu da zaman zaman devletin geri adım atmasını sağlamıştır. Buna örnek olarak İstanbul gösterilebilinir. Atih Sultan II. Mehmet önce İstanbul'a getirilip, mecburi iskana tabi tutulanlardan kira almış, sonra geriye adım atmıştır.

Osmanlı devleti tabii ki ithalat ta yapıyordu. Kumaşlar, sırma dokunmuş bezler, iplik, baharat, bıçaklar, kürk, deri, silah, demir eşya, Eflak atları vs dış ülkelerden ithal ediliyordu. XV. Yüzyılın sonlarında Osmanlılar Müslümanlardan %1, diğer din mensuplarından % 4 gümrük

vergisi alıyorlardı. Bu dönem Osmanlı tacirlerinin fiyatları, uluslar arası fiyatlardan aşağıdaydı.

Osmanlı yönetimi toprakta servajı saf dışı etmişti. Ancak kent yönetiminde Batı'dakine benzer kentsel kurumlar yaratmakta yeterli olamamıştır. Bunun temel nedeni de herhalde uzun bir zaman diliminde başarılı olan Ahi teşkilatlanmasının böyle bir gerekliliğe meydan vermemesi olmalıdır.

Daha sonra göreceğimiz gibi kentlerdeki ve özellikle İstanbul'daki tüketiciler korunuyorlardı. Bu ekonomik anlayış, tüccarların zenginleşmesini ve siyasi güç kazanmasına engel olacaktır. Bu konu, ileride, teferruatlı olarak ele alınarak, incelenecektir. Osmanlı devletinin iaşe politikası köylü üreticinin ve kasaba tüccarlarının aleyhine işlemiştir.

Osmanlı topraklarındaki bütün işletmeler ufak işletmelerdi. Ancak kendi yöresinin ihtiyacını karşılayacak şekilde organize olmuşlardı. Ancak birden devletin büyük bir projesi ortaya çıktığında bu küçük üretim merkezlerinin tüm üretimi alınsa bile ihtiyaca cevap veremezdi. O zaman devlet iş kapasitelerini büyütebilsinler diye ustalara kredi verirdi. Başlangıçta kredi dağıtımından kadılar sorumluydu. Daha sonra elinde sermaye birikmeye başlayan mültezimler bu konuya el attılar. Mültezimler esnafa kredi verir oldular.

Osmanlı kenti, Humuss

Osmanlı toplumunda kadınların nasıl para kazandıkları yeterince aydınlanmış bir konu değildir. Düğün hediyeleri, evlenince ödenmesi gereken mihir payı, miras payı, kocasından boşanırsa bazen aldığı bir para ile kadınların ufak bir sermayeleri olabilirdi. Tüccar ailelerden gelen kadınlar içinde " mudaraba " denen bir sözleşme ile sermayelerini ticarete yatırıp, kar ortağı olmuş olanlar vardır. Borç para veren yani bir nevi tefecilik yapan kadınlarda vardır. Çok az da olsa XVI. Yüzyılda ticari amaç ile çalışan kadınlara da rastlanmaktadır. Kadınların köylerde halı veya kumaş dokudukları da bilinmektedir. Çalışan kadınlar esnaf örgütlerine alınmazlardı.

İstanbul gibi büyük kentlerde fuhuş ve yan kesicilik gibi mesleklerle hayatını kazanan kadınlar daima olmuştur. Bunlar Osmanlı yönetimi tarafından sıkı takip edilmiş, sürülmüş, hapse atılmış ama bir türlü önleri alınamamıştır. Bu tip çalışan kadın sayısının, Celali

isyanlarından sonra büyük kentlere göç artınca, arttığı bellidir. Bunların resmi olmasa da aralarında lonca benzeri örgütler kurduklarını Evliya Çelebi aktarmaktadır.

Osmanlılar, kent ekonomisinin gelişmesini desteklemişlerdir. Merkezlere sanat erbabının getirtilip, yerleştirilmesi bu nedenledir. Kurulan sistem veya kurulmak istenen sistem vakıf alt yapısına sahip bir sistemdi.

Osmanlı kentleri bir kaç istisnası dışta bırakılırsa 60 – 70 bin nüfuslu kentlerdi. Kent yerleşimi şehirlerden fazla kasabalara dağılmıştı. Kasaba nüfusları ise 10 binin altındaydı. Alışveriş merkezleri olan bedesten, çarşı veya kapalı çarşılarda aynı tür malı satanlar bir araya toplanıyorlardı. Bu geleneksel bir alışkanlıktı ve kuvvetli bir olasılıkla kökleri ahi teşkilatından çok öncelere dayanıyordu. Bu yerleşim biçimi meslek kuruluşlarını fiziki olarak destekliyordu. Adına ister lonca, ister taife, ister hirfet densin bu kuruluşların içinde usta, kalfa ve çırak olarak üç mesleki kategori bulunuyordu. Bu yapılanmada bir hiyerarşi ve sosyal farklılaşma vardı. Genelde bir kuruluş içinde herkes aynı dindendi, ama bu bir kural değildi.

Meslek kuruluşunun başında kethüda vardı. Sorumluydu ve otoritenin muhatabıydı. Yardımcısı " Yiğitbaşı " denen ve gençlerden olan kişiydi. Genelde kuruluş bir şeyh'e bağlıydı. Bir de içerisinde sözünün ağırlığı olan birkaç kişi olurdu. Meslek kuruluşu iç işleri yönetiyor, ayrıcalık tanıyor, kuralların uygulanmasını denetliyor, hammaddeyi kontrol ediyor, el emeğinin hakkaniyetini kolluyordu. Kuruluş üzerinde bağlı olduğu şeyhin dinsel etkisi büyüktü. Bu etki ahlaklı olmak ve dürüst davranmak üzerine bina edilmişti.

Mesleki kuruluşun yöneticileri seçimle seçiliyorlardı. Bu seçimleri kadı denetliyor ve sonuçlarını kaydediyordu. Kadı kuruluşun iç anlaşmazlıklarına da bakıyor, hakemlik ediyordu. Devlet rekabetten değil uyumdan yanaydı. Rekabet, pahalılık ve işsizlik giderek de kıtlık nedeni olarak görülüyordu. Devlet, kadı veya kadı yardımcısı aracılığı ile işte bu ekonomik görüşünü de gündemde tutuyordu.

Tarihçiler bu rekabet karşıtlığını bireysel girişimi ve yeniliği önleyen tutucu bir yapı olarak gösterirler. Bugün, dönüp bakıldığında, Avrupa'da Kapitalizmin ve onu takip eden emperyalizmin, hem kendi halkları için ve hem de sömürdüğü halklar için ne büyük acılara sebep olduğu ve olmaya devam ettiği bellidir. Osmanlı, daha ileride de anlatılacağı gibi hiçbir zaman muti halkın acı çekmesini göze almamıştır. İlerleme ile halkın sefaleti çeliştiğinde, halktan, adaletten yana tavır almıştır. Bu uğurda teknolojik olarak geriye düşmeyi göze almıştır.

İmparatorlukta çalışan her din ve ırktan işçi vardı. Osmanlı ürünleri her yerde ince bir işçilik ile sağlamlığın bir araya geldiği aranan mallardır. Uluslar arası piyasada Halep, Trablus, Irak ve Urla'nın sabunları; Hebron ve Şam'ın zücaciyesi; Kastamonu ve çevresinin bakır kap ve kacakları; Samokov çapaları; İznik, Kütahya ve Diyarbakır çinileri; Şam ve İstanbul mumları; İstanbul'un kağıdı vs… aranan ve özlenen ürünlerdi.

Başkentin zorunlu yiyecek fiyatlarını devlet tayin ederdi. Narh konulan mallar nedeniyle Başkentle ticaret yapmak karlı bir iş değildi. Örneğin İstanbul'un et talebi için kadılar çeşitli kökenden gelen yerel kişileri servetlerini göz önüne alarak seçerlerdi. Bunlar yıllık belli sayıda koyun sağlamaya veya sermayelerinin tümünü toptan et alımına yatırmaya zorlanırlardı. Bu kişileri iflasa sürükleyebilecek bir uygulamaydı. Bu yolla fırsat yakalandığında ünlü tefeciler ve spekülatörler de cezalandırılırlardı. Devlet, Başkent halkını kıtlık ve pahalılıktan kurtarma kaygısını, kazanç sağlanması teşvikten önde tutmuştur.

Kırsal Kesim

Hatırlanacağı gibi İmparatorluk halkının büyük bir kısmı toprakla uğraşıyordu ve bu toprağın sadece kullanma hakkına sahipti. Toprak devler adına hükümdarın mülküydü. Köylü ise bu toprağın tasarruf hakkına sahipti ve bu hak miras ile çocuklara geçerdi. Reaya çiftliklerinin bölünmesi kanunnamelerle yasaklanmıştı. Bir çiftçinin oğullarının çiftliği birlikte işlemeleri beklenirdi. Tahrir defterlerine hak sahibi olarak sadece ailenin bir ferdi yazılırdı. Diğerleri için " kara " veya " caba " tabiri kullanılmıştı. Burada okuyucu kara budun tabirini hatırlamalıdır. Bu topraksız köylü demekti.

Bazen Sultanlar kullanma hakkını tam mülkiyete çevirirlerdi. Ancak bu halde bile Sultanların yeniden değerlendirme hakları saklıydı. Hatırlanacağı gibi Fatih Sultan Mehmet bu haktan yararlanarak Vakıf ve özel topraklara el koymuştu.

Köylünün elindeki kullanma hakkı olan toprak, en iyimser hallerde birkaç hektardan fazla değildi. Köylü (Raya, çoğulu Reaya) yararlandığı toprağa karşı tımar sahibine bir şey ödemek zorundaydı. Ayrıca ürününün onda birini vergi olarak öderdi. Küçük ve büyük baş hayvanları, kümes hayvanları, avladığı balık, değirmen ve bal üzerinden de bir dizi harç ödenirdi. Suçların karşılığında paraydı. Reaya evlenirken de evlenme harcı öderdi.

Yani köylü, para olarak ya da ayni olarak ödediği çok sayıda ödenti ile karşı karşıyaydı. Bunların bir kısmını Hazine, bir kısmını toprağın bağlı olduğu tımar sahibi alırdı. Toprak sahibi haklarını kiraya vermişse, köylü o zaman ödentisini kiracıya yapardı. Vergilerin bir kısmı dinsel kökenli (şeri), bir kısmı İmparatorlukla ilgili (örfi) vergilerdi. Her durumda bu vergiler yan yana iç içeydi. Örfi olanlar Osmanlı öncesinden ve özellikle Roma İmparatorluğundan gelen vergilerdi. Bunlar her eyalete özel kanunlarla inceden inceye hesaplanmışlardı. Mertebeleri köylünün altından kalkabileceği mertebedeydi. Osmanlı

İmparatorluğu merkezi yönetimi köylü ödemelerinin kötüye kullanılmasını ve köylüden haksız paralar alınmasını önlemek için büyük gayret göstermiştir.

Köyden ayrılmak isteyen köylü, ilgili tımar, zeamet, has veya vakıf sahibinden izin alırdı. Bu bir bildirim mi yoksa hakiki bir izin istememi çok net değildir. Toprağını bırakan köylü ayrıca çift bozan resmi denilen bir vergi öderdi. Köylü köyünden göçüp, giderdi. Bu sayı ufak bir sayı değildi. Dirlik sahibi köylüyü geri getirmek isterse buna hakkı olduğunu mahkemede kanıtlamak zorundaydı. Toprakların parçalanması çeşitli kanunlarla yasaklanmasına rağmen, zaman zaman bölündüğü olmuştu.

Hıristiyan reaya, Müslüman reayanın ödediği vergilere ilave bir de baş vergisi öderdi. Baş vergisi doğrudan devlete giden bir vergiydi. Müslüman köylünün ödediği çift vergisinin karşılığı olan " ispenç " ise tımar sahibine verilirdi.

Reaya, Avrupa'dan farklı olarak toprağa bağlı değildi. Daha önce anlatılan koşullarda gider istediği yerde çalışır veya yerleşirdi. Bununla birlikte tımar sahibini korumak için reaya'nın özgürlüğü bazı kayıtlara bağlanmıştı.

Fakat, normal reaya'nın tersine ortakçı köylüler için hareket özgürlüğü yoktu. Ancak ortakçılar, köylü kitlesi içinde çok ufak bir azınlıktı. Orta Anadolu'da ve İstanbul bölgesinde XV. Ve XVI. Yüzyıllarda rastlanan ortakçıların esir kökenden gelen köylüler olduğu sanılmaktadır. Normal köylülerden daha ağır vergiler öderlerdi. Evlenmeleri de çeşitli kısıtlamalara tabiydi. Toprak sahibi ortakçıya ekilecek tohumluk, hayvan ve tarım araçlarını sağlar, belli bir arazi gösterir ve orayı ektirirdi. Toprak sahibi ürünün yarısını alırdı. Buna karşılık ortakçı köylü bazı vergilerden muaf tutulurdu. Ortakçıların sayıları gittikçe azalarak sonunda hesaba katılmaz hale gelecektir. Ortakçılar XVI. Yüzyılda giderek bu statüden sıyrılıp, reayadan sayılmışlardır.

Reaya toprak satamazdı. Ancak sahip olduğu tasarruf hakkını ilgili dirlik sahibinin izni ile başka bir köylüye para karşılığı devredebilirdi. Bu bir devir işlemidir, satış olarak kabul edilmezdi. Tahrir defterlerinden anlaşılan odur ki, devir sırasında dirlik sahibinin verdiği izin olağan bir işlemdir. Kuvvetli bir olasılık ile sadece bir formalitedir. Tasarruf hakkı devrinde alınan para da ufak bir meblağdı, toprağın kendi değerinden çok ufaktı (yüzde mertebesinde).

Mülk arazileri pek az istisna hariç, köylünün değildi. Bunlar ya Osmanlı öncesinin nüfuslu ailelerine aittiler veya Rumeli fethinde yararlılık göstermiş olan askerlere verilmişlerdi. Osmanlılardan önceki düzenden Osmanlılara miras kalan bir mülkiyet şekli olan malikane tarzı mülkiyet, Osmanlı özel toprak mülkiyetinin esas unsuruydu. Bu tabii ki çok çok ufak bir azınlık için geçerliydi. Bununla birlikte, Osmanlı, malikanenin mülkü dilediği gibi kullanma hakkına uymamıştı. Malikanenin mülkiyet hakkı, Osmanlıda, farklı bir anlayışa oturtulmuştu. Bu topraklar da miri topraklar gibi köylüye kiralanırdı. Bu hak babadan oğla geçen bir haktı. Malikane sahibi, köylülerin üretiminden bir öşür (onda bir) ve bazı düşük vergiler alırdı. Devlet de buralardan " divani hissesi " adı altında bir öşür ve vergilerin büyük bir kısmını toplamaya devam ederdi. Malikaneler toprak değil mülk sayıldıklarından, verasetle bölüne bölüne zaman içinde yok olup gitmişlerdir. Ancak içlerinde vakıf haline getirilenleri, uzun bir süre devam edebilmişlerdir.

Osmanlı devleti vakıf müessesini geliştirmiş olan devletlerin başında gelir. Devlet bütçesinden 1528 yılında vakıf ve mülklere ayrılan para gelirin yüzde 16 sına varmıştı. Ayrıca Osmanlılar vakıfları sıkı bir devlet kontrolüne almışlardı. Artık vakıf kurmak için kadının

müsaadesi yetmiyordu. Merkezi hükümetin tescil ve tasdiki şarttı. Yeni bir padişah tahta çıktığında (cülus) bütün vakıf belgelerini kontrol ettirirdi. Kimine devam der berat verir, kimine tamam der fes ederdi. Örneğin Fatih Trabzon'daki manastır vakıflarını kaldırmıştı.

Osmanlı, bilindiği gibi Türk kabilelerinin geleneğini devam ettiren atlı sınıfını koruyabilmek için Tımar sistemini yürürlüğe sokmuştu. Bu sistemde devlet belli bir toprağın gelirlerini Tımar sahibine geçici olarak bırakıyordu. Buna karşılıkta ondan eski kabile atlılarına benzer sipahileri beslemesini, silahlandırmasını ve eğitmesini istiyordu. Tımar sistemi kendinden önceki ikta sistemi ile ilintiliydi. Ama esas Doğu Roma İmparatorluğunun " pronoiasına " karşılık düşüyordu.

Tımar sahipleri kendilerine bırakılan gelirin önemine göre çeşitli sınıflara ayrılmışlardı. Sıradan bir tımar sahibi birkaç yüz akçeden yararlanırken, bir sancak beyi yılda 600.000 akçe (535 Kg altın) alabilirdi. Fatih Sultan Mehmet zamanında Rumeli beylerbeyinin eline yılda 1.142 Kg altın, Anadolu beylerbeyinin eline de 785 Kg altın geçerdi. Osmanlı devleti tımar'ı birkaç istisna hariç ömür boyu vermezdi. En fazla 3 yıllığına tımar sahibine aynı tımar verilirdi. Ancak XVI. Yüzyıldan sonra tımarın tımar sahibinin oğluna miras olarak geçmesi kabul edildi. Tımar sahibi olanlar sadece Müslümanlar değildi, Hıristiyan tebaadan da tımar sahibi olunabilinirdi.

1.000 akçelik bir tımar sahibi, sefer sırasında sefere bizzat katılmak zorundaydı. Gelir büyüdükçe, tımardan sefere katılacak sipahi sayısı da artardı. 30.000 akçeyi geçen gelirler halinde, tımar sahibi sadece sipahiyi değil, atını da zıhlayarak korumak zorundaydı. Tımar sahibinin getireceği çadırlar içinde güneşten korunmak için çadır, hela olarak kullanılmak üzere perdeli çadır, tımar sahibinin hazinesini koruması için çadır, araç ve gereçler için çadır, mutfak olarak kullanılmak üzere çadır ve eyer ve koşumlar için çadır getirmek zorunluluğu vardı.

Vakıf tarzı mülkiyette ise reayanın durumu diğer durumlardaki halinden farklı değildi. Reaya vergilerini vakıfa ödüyordu. Vakıfın eğer dükkan gibi kiraya verilebilecek gayrimenkulleri varsa, bunların kirası vakıfın oluyordu. Osmanlı vakıfları genelde günümüzdeki sosyal güvenlik kurumlarının işlevine benzer işlevler üstlenmişti.

Maden işçileri özel bir sosyal mesleki topluluklar oluşturuyorlardı. Bir maden işletmesinde kurumsal mülkiyet hakkına sahip olup da yatırım yapanlar, idari görevliler, işçiler ve teknik personel vardı. Yatırımı kim yaparsa yapsın daima çıplak mülkiyet hükümdara aitti. Zaten ilke olarak yeraltı kaynakları Osmanlı devletinin sayılıyordu. Daha önce de söylendiği gibi, madenlerde Sakson hukuk yasaları geçerliydi. İş süresi günde 7 saat, haftada 5 gündü. Böylece haftada 35 saat çalışılıp, Cumartesi ve Pazar tatil yapılıyordu. Ayrıca Noel ve Paskalyada 15'er gün olmak üzere yılda 2 defa da senelik izin vardı. Maden işçilerinin vergi muafiyetleri vardı. Ayrıca kıtlık halinde kasaplar ilk etleri madenciler için kesmeleri gerekirdi. Ancak bütün bu iyi koşullara rağmen, maden işçiliği o kadar ağırdı ki, yine de pek çok işçi madende çalışmamak için kaçıp giderdi.

Bazı madenler devletçe atanan devletçe atanan maaşlı bir " emin " tarafından yönetilmekteydi. Özellikle kar edip etmeyeceği belli olmayan madenler de bu tip uygulama yapılıyordu. Madenler açık arttırma ile de iltizama verilirdi. Bu durumda mültezim, iltizam süresi için Osmanlı devletine bir para öderdi. Devlete ödediğinden fazla kazanırsa o kendine kar olarak kalırdı.

İşletme gideri düşük madenler rekabet edip, işletme gideri yüksek madenleri, zor durumda bırakmasın diye İmparatorluk bölgelere ayrılmış ve bir bölge de bir mültezimin satış tekeline sahip olması sağlanmıştı. Bu uygulamanın tüketiciler aleyhine olduğu bellidir. Bu nedenle de kaçakçılık, kaçak maden üretim ve satışı ileride artacaktır. Bu kaçakçılık en iyi şap üretiminde görülür. 1547 yılında bile hala Venedik şap iltizamı için devlete 25 bin duka altın ödüyordu.

Bazı madenlere müşteri bulmak zordu, yani sürümü yoktu. Bu tip durumlarda devlet bu madenlerin işletilmesini kullanıcılara vermişti. Tuz üretimi, hayvan besledikleri için zorunlu olarak göçebelere verilmişti.

Bu arada Osmanlı yönetiminin tuzlalara ve çeltik üretimine çok büyük önem verip, özel tedbirler uyguladığını da söylemek gerekir.

Bütün bu anlatılanlara bakılıp, köylünün hiç mülkü yok muydu sorusu sorulabilinir. Köylünün mülkü evi, bahçesi ve bağıydı. Mülkler şeriat uyarınca varislere geçerdi. Miri topraklarda tasarruf hakkı olan köylüye, daha önce gördüğümüz gibi, şeriatın veraset hakkı tanınmıyordu. Ancak zamanla ve XVI. Yüzyılın yarısından sonra, miri topraklardaki tasarruf hakkına da bazı veraset hükümleri uygulanmaya başlanmıştır. Oğul sahibi olmayan bir köylünün kızına, resm-i tapu denen vergiyi ödemek koşulu ile miras hakkı tanınmıştı. Çok daha sonraları ölen kişinin diğer akrabasına da benzer haklar tanınacaktır.

Buğday Tarlası

Osmanlı Tarım Ürünleri

Yörükler

XVI. yüzyılda Batı ve Orta Anadolu'da coğrafi bölgelere bağlı olarak birbirinden farklı tarım görülmektedir. Orta Anadolu'nun tümünde buğday ve arpa yetiştiriliyordu. Buralarda koyun ve deve yetiştiren göçebe kabileler de vardı. Çukurova'da göçebe kabilelerin bazıları yerleşik düzene geçmeye başlamıştı. Burada buğday ve arpa ile pamuk ve susam da yetiştiriliyordu. Pamuk dokuma hammaddesi olarak önemli olduğundan XIV. Yüzyıldan beri Kıbrıs, Halep ve Çukurova'da yetiştiriliyordu. Ege'de çeltik, fasulye, üzüm tarım ürünleri içinde önemli bir yer tutuyordu. Malatya'da yoğun meyvecilik vardı. Anadolu asırlar boyunca bölgelere bağlı olan ürün çeşidini pek değiştirmemişti. Asırlardır aynı ürünler ekilip, biçiliyordu.

Akdeniz'deki adalar ve kıyılar zeytin, susam ve yemiş üretiyordu. Osmanlı topraklarında tarım ürünü olarak yok yoktu. Beslenme de turşu ve kuru yemişler önemli bir yer tutuyordu. Arnavutluk'ta Valona, Macaristan, Aşağı Tuna, Trabzon, Modon, Kıbrıs şarapları meşhurdu. Monemvasie kökenli Malvoisie misket şarabı mutlaka hatırlanmalıdır. Bu şarapların bir bölümü Polonya'ya ve Moskova'ya gönderilirdi.

Satılan pirincin büyük bir kısmı, devletin topraklarında üretiliyordu. Bunun mültezimler tarafından üretildiği sanılmaktadır. Mültezim sarayın ihtiyacını verdikten sonra, geri kalan pirinci satarak parasını hazineye veriyordu. XVI. Yüzyıl pirinç merkezleri Beypazarı (Ankara

yakını), Niksar, Boyabat (Sinop yakını) ve Tosya'ydı. Rumeli'de ise Filibe çevresinde pirinç yetiştirilirdi. Meriç vadisi de önemli pirinç üretim yerlerindendi. Çeltikçiler, devlet pirinç tarlalarında sürekli gözetim altında çalıştırılırlardı. Bunlar hiç değilse başlangıçta savaş esirleri olmalıdırlar.

Alanya çevresinde yetiştirilen keçiboynuzu üretimi tahrir defterlerine geçecek kadar önemliydi. Akdeniz kıyılarında limon ağaçları tek tüktü. İstanbul'a limon değil, testi içinde limon suyu yollanırdı. Marmara denizinin Asya kıyısında saray için nar üretiliyordu. Anlaşıldığı kadarı ile İstanbul mutfağında sadeyağ zeytinyağına tercih edilmektedir. Zeytinyağı daha fazla kandillerde kullanılmaktaydı. Karadeniz de fazla olmasa da fındık yetiştiricili yapılıyordu.

Şeker kamışı az bulunan ve pahalı bir maddeydi. Yemeklere tat katmak için pekmez ve kuru üzüm yaygın bir şekilde kullanılırdı. Tatlandırıcı olarak pekmez ve bal da kullanılırdı. Şeker çok ender bulunabilen çok lüks bir maddeydi.

Rumeli'nde ve Yunan adalarında yetişen üzüm ihraç edilirdi. Bu ihracatta Rumeli'nde İngiliz tüccarları, Yunan adalarında Venedikliler önemli rol oynuyorlardı. Bu ihracat sayesinde XVI. Yüzyılda yörenin nispeten zenginleştiği görülmektedir.

Haşhaş Afyon ve Beyşehir bölgesinde yetişiyordu.

Kereste genelde Karadeniz kıyılarından geliyordu. Kesim merkezlerinin başında İzmit ve Göynük vardı. Toroslar da önemli bir kereste temin odağıydı. Tahtacılar denen oğuz boyları Toroslarda bu işi yaparlardı.

Keten Mısır'da yetişiyordu. Kenevir Anadolu'nun Ege illerinde ve Kuzey Anadolu'da yetiştiriliyordu. Samsun ve Terme halkı tersaneye sürekli kenevir vermekle yükümlüydü. İpek böceği üretimi Bursa ve havalisinde vardı. XVI. Yüzyılın ikinci yarısından sonra Adana ovalarında pamuk ekimi buğdayın yerini alacaktır.

XVI. yüzyılda Anadolu ve Rumeli'de araziler öküz veya mandanın çektiği pulluk ile sürülüyordu. Atın ise tarım amaçlı kullanılmadığı sanılmaktadır.

Osmanlı hayvancılığı, göçebelerin elindeydi. Türkler Anadolu'ya girince, yerli halk tarafından boşaltılan veya zaten boşalmış olan topraklar Türkler tarafından göçebe hayatına uygun kullanılmaya başlanmıştı. Belirli bir süre sonra bir taraftan göçebeler Anadolu iklim ve coğrafyasına uygun bir göçebelik uygulamasına başlamışlar, aynı şekilde örneğin develer Anadolu'nun nemli iklimine alışmışlardı. Böylece Karadeniz dağları dahil, bütün dağlık bölgeler ve deniz kıyıları göçebe Türklerin hareket sahası içine girmişti.

Çölde yaşayan göçebeler ile çöl çevresi yerleşikleri arasında yaşananlar ve iş bölümü Anadolu'da pek gözükmemiştir. Her şeyden önce göçebeler, çok kısa süre içinde yerleşikliğe geçmeye başlamışlardır. Anadolu'da hala deniz kıyısındaki köy ve kasaba halkları yazın yaylalara çıkmaktadırlar. Anadolu'da göçebe ile yerleşik hayat tarzı arasındaki çizgi hiç de kesin bir çizgi değildi.

Daha önceki anlatımlarda açıkça belirtildiği gibi, Osmanlının en önemli gailelerinden biri İstanbul'un beslenmesiydi. Bu nedenle çeşitli fermanlarla göçebelerin hayvanlarını uygun yerlere kadar getirip, satmaları emredilmiştir. Göçebeler kendileri ve Pazar için hayvan

beslerlerken, bunların yanında deve de beslemeyi ihmal etmemişlerdir. Zaten XVIII. Yüzyıla kadar kara ticaretinde deve önemli olarak kullanılmaya devam edilmişti.

XVI. yüzyılda, sınırları birden bire genişleyen ve buna karşın Anadolu göçebelerinin bir kısmı yerleştirilen Osmanlılarda deve talebi birden artınca ve göçebe arzı bu talebe yetişemeyince, Osmanlı devleti miri topraklar üzerinde deve yetiştiriciliğine başlamıştı.

Köylü Efendimizdir

Çift sürme

XX. yüzyılda dile getirilen " Köylü Efendimizdir " tabiri, İmparatorluklar döneminde de geçerliydi. Ve sanıyoruz ki İmparatorluk bürokrasileri bunu biliyor ve köylüyü hassasiyetle korumaya çalışıyorlardı.

Geleneksel tarımda üretim araçları bir çift öküz ile sapandır. Tarlalar sapanı çeken bir çift öküz ile sürülürlerdi. Buna çift sürme denirdi. Bu noktadan hareket ile çift vergilendirmede bir ölçü olmuştur. Böylece hane yani ikametgah ölçüsü çift ile birleşince ta Sümerlerden beri gelen bir sistem ortaya çıkmıştır. Hanede aile reisinin denetiminde, ihtiyar, çocuk ve torunlardan oluşan birim yaşar. Bu göçebe dönem ailesine nazaran daralmış, ama hala birkaç nesli içinde barındıran oldukça geniş bir ailedir. Yönetimi ailenin babasındadır. Devlet vergi mükellefi olarak babayı tanır (veya kocayı tanır).

Osmanlılarda kocası ölen kadının erkek evladı yoksa devlet kadının elinden tarlanın kullanım hakkını alarak bir başka köylüye verirdi. Kadının erkek çocuğu varsa ona çocukları büyüyene kadar işçi çalıştırarak tarlanın kullanım hakkını muhafaza etmesi hakkı tanınırdı. Bu duruma " bive " denirdi.

Osmanlı miri topraklarındaki tapulu arazilerde, hane sahibi olan ve tarlasını bir çift öküz ile ekip, biçebilen köylü ailesi, Osmanlı sisteminin temelini oluşturmuştur. Bu bir birimdir. İmparatorluk bürokrasisi için de bir vergi birimidir. Bu vergi " çift resmi " denilen bir vergi

ile vergi sistemine entegre olmuştur. “Çift resmi “ ana vergi birimi olduğundan tüm gelir hesaplarının da temelini oluştururdu. Bir daha özetlersek, “ Çift resmi “ bir hanede oturan köylü ailesinin, bir çift öküz ile sürülebilecek araziden alınacak vergiyi belirlerdi. Aile emeği, bir çift öküz, aile ve öküzlerin birlikte işleyebilecekleri arazi, tümü bir üretim ünitesi yani mali bir birim sayılırdı.

Bu vergilendirme yöntemi Roma’nın son zamanlarında da kullanılmış olan yöntemdir. Bu vergi ne bir kafa vergisidir ve ne de bir toprak vergisidir. Bu ikisinin birleştirilmesinden meydana gelmiş bir vergidir. Bu vergi birimi de kendi içinde kademelendirilmişti. Bu kademelendirme toprak değil, emek esasına göre yapılmıştı. Kademenin en üstünde çift ve arazi sahibi evli aile olan köylü aileleri geliyordu (çift). Bunun peşinden aynı özelliklere sahip ancak toprakları ilklerin yarısına eşit olan aileler geliyordu (nim-çift). Ondan sonra sadece aile emeği ile değerlendirilen aileler sıradaydı (bennak). Daha sonra da bekar olmasına rağmen üretken olanlar yer alıyordu (kara veya caba). En sonda ise bive denen dul kadınlar vardı.
Bu düzen sayımlarla ve defterlere kayıt tutularak devlet tarafından denetlenmekte ve takviye edilmekteydi. Bu düzenin hür bir yanı olduğu gibi devletin ağır bastığı bir yanı da vardı. Yani kendiliğinden meydana gelen sosyal farklar ile devletin müdahaleleri iç içe girmiştir. Sanırız yine de ağır basan taraf sistemin kendi doğal akışı olmuştur.

Devlet, miri arazi ve kayıt sistemi ile toprak ve köylü üzerindeki sıkı kontrolünü sürdürmekte, çiftliklerin dağılmasını önlemeye çalışmakta, tarlaların bağ ve bahçe olmasını önlemekte, toprakların büyük toprak sahiplerinin eline geçmesine mani olmaya gayret etmekteydi. Sonuç ortadaydı, devlet köylü düzenini idame ettirmeye çalışırken, değişime karşı da oluyordu. Ekonomi tutuculuğa kaynak oluyordu. Gelecekte güçlüler toprakları ele geçirmek için devlet ile çatışacaklardır. Ama bu mücadelelerin sonunda daima kazanan devlet olacaktır.

Osmanlılar köylü üzerindeki angaryaları kaldırıp yerine çift-hane resmini koymuşlardı. Ancak bazı angaryalar da kanunnamelerde yazılı olarak uygulanıyordu. Bunlar köylüyü yıpratıcı angaryalar değildi, üretimin devamı gibiydi ve kanunla tanımlanıp, sınırlandırılmıştı.

Kanunnamelere göre köylü sipahinin aşar payını ambara, kale askerlerininkini kaleye taşımak zorundaydı. Köylü gerekirse bu ürünü en yakın pazara kadar da taşıyacaktı. Taşınacak mesafe en fazla 1 günlük yol olabilirdi. Köylü (Reaya) Sipahiler için ot biçecekti. Bu otun taşınma şekli kanunnamelerde tanımlı değildi. Köylü Sipahi için köyde ev ve ambar yapmak zorundaydı.

En önemli angarya köylünün sipahi topraklarında çalışma zorunluluğuydu. Bu çalışma süresi genelde yılda üç gün olarak sınırlandırılmıştı. Bu adet bir ara üç akçe karşılığı kaldırılmış ancak sonradan tekrar konmuştur. XVI. Yüzyılda ise sipahi iktalarının köylüye kiralanması ile bu yerlerdeki angarya kendiliğinden kalkmıştır.

Osmanlı kumaş üretimi

Pamuklu

XVI. yüzyılın ikinci yarısında bazı Ankara köyleri geçimlerini sof eğirerek ve dokuyarak kazanıyorlardı. Tiftik yapağısından ince bükülmüş iplikle dokunan düz kumaşa “ ham ” veya “ sof ” denir. Dokunan kumaş yıkanıp fırınlandıktan sonra kullanılırdı. Kumaştaki parlaklık fırınlama ile elde edilmekteydi. Beyaz, siyah ve kırmızı renkleri en çok aranan türleri olup diğer renkleri de mevcuttu. Ankara keçisinin tiftiği çok meşhurdu. Bu konuda Anakara’nın rakibi Tosya’ydı.

Sof gibi Bursa köylerinde pamuklu bez dokunuyordu. Denizli-Isparta kırsalında da dokuma vardı. Genelde köylere kent tüccarları ham pamuk dağıtıyor, dokunan kumaşları da kasabalara getirip, boyuyorlardı. Yani dokuma tüccarların denetimindeydi. Üretilen kemhalar ve sof kumaşı, Rus Çar ve boyarlarının, Avrupa prens, prenses ve piskoposlarının almak istekleri ürünler içindeydi

Osmanlı devletinde dokunan pamuklular kaba kumaşlardı. Yani Hindistan pamuklusu olan tülbent gibi ince değildi. O nedenle de Osmanlı Hindistan’dan pamuklu ithal ediyordu. Osmanlı pamuklusu, genelde Türk mavisi denen bir mavi renkte dokunurdu. Diyarbakır, Urfa, Gaziantep, Nazilli gibi ilerde mavi kaba pamuklu dokuması önemli bir üretim olmuştu. Bu Osmanlı pamuklusu, ucuz pamuklu olarak ihraç ediliyordu. Daha sonraları bu ucuz pamukluyu Avrupalılar, Amerika plantasyonlarında çalışan zenci kölelere giydireceklerdir.

Pamuklu kumaşlar çeşitli kalitelerde nerede ise bütün Anadolu’da üretiliyorlardı. Denizli, Borlu, Isparta, Karaman, Tire, Menemen, Çorum, Tokat, Kastamonu üretimi pamuklu kumaşlar Osmanlı İmparatorluğunun her yerinde satılıyordu. Avrupa’da makine üretimi tekstil başlayana kadar, Anadolu dünyanın önemli tekstil üretim merkezlerinden biriydi.

Osmanlı kumaş üretimine iyi bir örnek olarak Bursa ipekli kumaş üretimi verilebilinir. Bu üretimin temellerinin Sasaniler döneminde Doğu Roma İmparatorluğu tarafından atıldığını okuyucu hatırlayacaktır. Osmanlı döneminde Bursa’ya ipek ipliği Azerbaycan’dan geliyordu. XVI. Yüzyılın başlarında Bursa’da 1.000 adet ipekli dokuma tezgahı vardı. 1500 yıllarına

doğru Bursa'ya her yıl ortalama 5 – 6 İran kervanı geliyordu. Bunlar en az 1.200 balya ipek getiriyordu. Bu 1 milyon duka altından fazla bir değer demekti.

Bursa ipekli kumaşları dünyanın her yerinde aranıyor ve satın alınıyordu. İran hazinesinde bile Bursa'da dokunmuş ipekliler vardı. Bursa ayrıca kadifesi ile de meşhurdu. Bursa dışında Tokat, Amasya, Bilecik, Kastamonu, Halep, Şam, Kahire ve Kefe'de de ipekli üretiliyordu. İstanbul'da da 1564 yılında 318 tezgah vardı.

Osmanlı Safevi savaşları sırasında Bursa'da ipekli kumaş üretimi krize girmiş olmalıdır. Yavuz Sultan Selim, Safevileri ekonomik olarak kötü duruma sokmak için Azerbaycan'dan gelen ipeği yasaklamıştı. Ayrıca Bursa'daki Azeri tüccarları sınır dışı etmişti. Bu yasak Kanuni Sultan Süleyman döneminde kaldırıldı. XVI. Yüzyıl ortalarında Bursa ipek kumaş üretimi tekrar canlanmıştı.

Bursa'da ipekli üretimi yapılırken, Selanik'te de yünlü kumaş dokunuyordu. Bu sanayi, İspanya'dan gelen Museviler tarafından kurulmuştu. Selanik yünlü kumaş üretimi, orta halli insanlar için kabul edilebilir kalitede üretiliyordu. Bu dönem yüksek kalite yünlü kumaşlar Avrupa'dan ithal ediliyorlardı. Avrupa kumaş sanayii yünlü kumaş sanayiiydi. Avrupa yünlü kumaşlarını sadece Osmanlıya değil tüm dünyaya ihraç ediyordu. Avrupa'nın yünlü olarak Osmanlılardan aldığı kumaş halı ve sof'tu.

Ham yün esas itibarı ile Rumeli'nden sağlanıyordu. Bu sırada Venedik'te de yünlü dokuma vardı ve o da hammaddesini Balkanlardan sağlıyordu. Osmanlı yönetimi yün ihracatını ya yasaklamadı veya yasakları kesin uygulamadı. Sadece Selanik üreticilerine öncelik tanıdı. Selanik üreticilerinin ihtiyacına cevap verildikten sonra, geri kalan yün ihracat dahil, başka yerlere yollanabiliniyordu.

İpekli

Osmanlı maden ocakları

Osmanlılarda toprağın üstü gibi altı da devletindi. Devlet madenleri kiraya vererek işlettirir ve görevlileri vasıtası ile üretimi sıkı bir kontrol altında tutardı.

Madenciler, dökümcüler ve maden taşımacıları çevredeki kırsal kesimden sağlanırdı. Bu çalışmalara karşılık duruma göre ücret veya vergi muafiyeti verilirdi. Maden çıkarmada ordunun yaya ve müsellem yardımcı birliklerinden faydalanıldığı da olmuştur. Buna karşılık madenlerde esir nadiren kullanılmıştır.

Osmanlılar maden örgütlenme ve işletmelerinde kendinden önceki madenci geleneklerine uymuşlardır. Teknikler, işlemler ve terimler hep Osmanlı öncesi dönemin devamı olarak sürüp gitmiştir.

Bosna'da Fojnica, Srebnica; Sırbistan'da Rudnic, Kopaonik sıra dağları, Vucitrn; Bulgaristan'da Vidin; Maketonya'da Kratovo, Prilep, Kavala; Kalkidikya'da Sidre, Kapsa; Anadolu'da Gümüşhane'de Kurşun ve gümüş çıkarılıyordu.

Rudnic ve Kopasonik sıra dağlarında ayrıca demir vardı. Anadolu'da Bilecik, Divriği, Kığı ve Van'da yine demir çıkarılıyordu. Anadolu'da Küre'de bakır madeni vardı.

Makedonya ve Kastamonu'da şap vardı.

Osmanlı Ordusu

Osmanlılar, çağdaşları olan ordulardan çok daha üstün bir savaş makinesi örgütlemişlerdi. Hafif süvariler olan akıncılar, düşman ülkelerin derinliklerine girerek, iletişim yollarını, savunma hazırlıklarını bozuyordu. Hiçbir ordunun lojistiği akıncıların nefesi altında rahat değildi. Ayrıca yaptıkları baskınlarla halkın yüreğine öyle bir korku salıyorlardı ki, bu bütün direnme isteğini yok ediyordu. Yeniçeri piyade olarak çok eğitimli ve donatılmış bir bütündü. Sultanın yanında sert bir kaya gibi duruyordu. Yeniçerileri topçular destekliyordu. Topçu destekli yeniçeriler düşman ordularını kırıp geçiriyorlardı. Ağır silahlı süvariler, yeniçeriler tarafından sapır sapır biçiliyordu. Osmanlının tımarlı yarı hafif süvarisi, düşmanın ağır süvarisini üzerine çekiyor, sonra da yeniçerilerin önüne sürüyordu. Osmanlı topçusuna da bunları silip süpürmek kalıyordu.

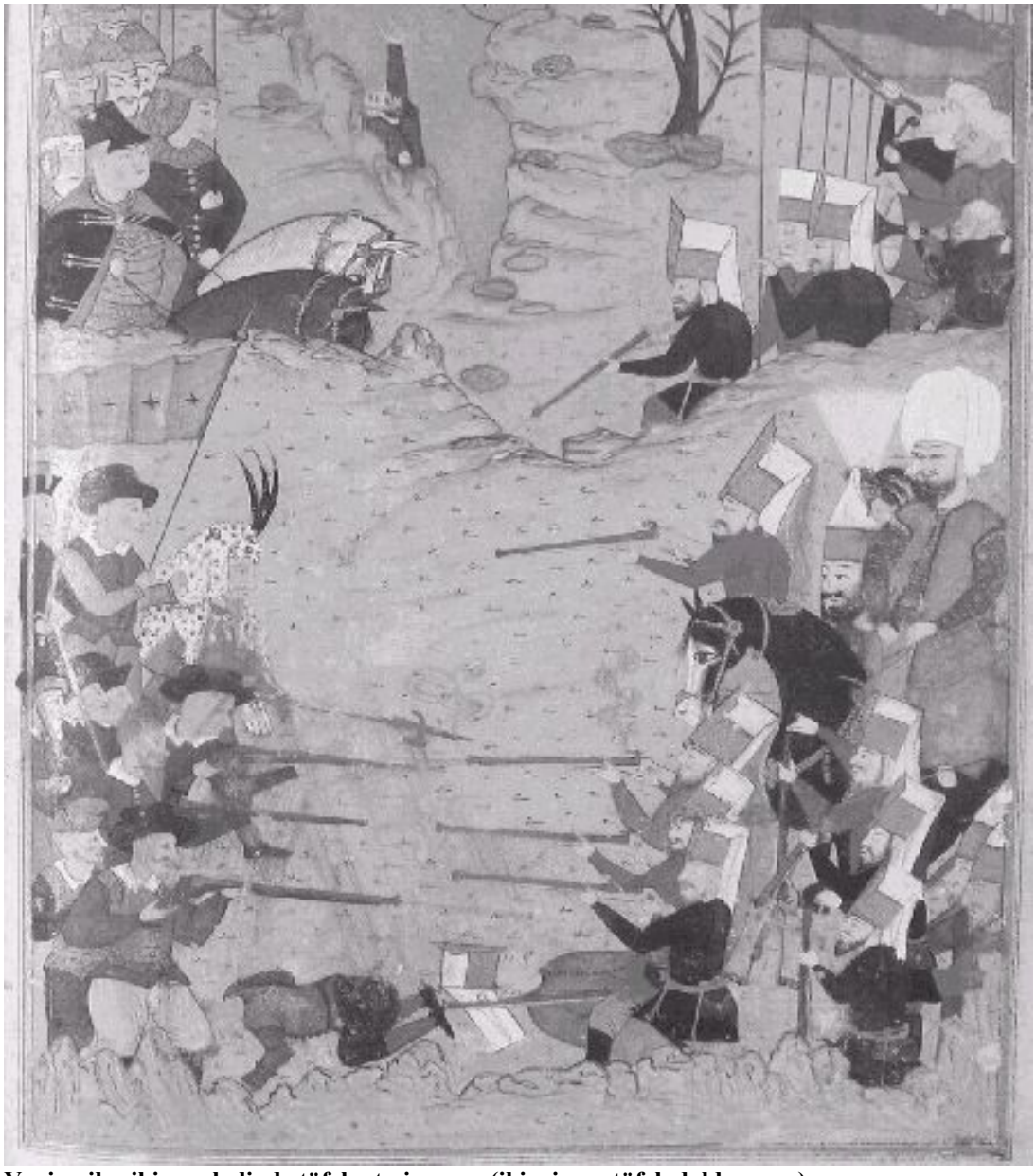
Osmanlı ordusu eski savaş yöntemlerinin hepsini gerilerde bırakmıştı. Hasımları ise hala modası geçmiş yöntemlerle savaşı başarmaya çalışıyorlardı. Tabii onların hiç şansları olmadı.

Osmanlı ordusunu beş bölümden ibaret sayabiliriz. Süvariler, piyadeler, topçular, donanma ve özel birlikler. Bu ordu sadece Müslüman askerlerden oluşmuş bir ordu değildi. Hıristiyan asker sayısı da küçümsenmeyecek kadar çoktu.

Süvarilerin büyük bölümünü tımarlı sipahiler oluşturuyordu. Tımarlı sipahilerin çoğunluğu da yarı hafif süvarilerdi. Ancak bir miktar kendileri ve atları zıhlı süvariler de tımarlı olarak gelirlerdi. 1475 yılında tımarlı sayısı 40.000 çıvarındaydı. Böylece tımarlıların Osmanlı ordusunun esasını oluşturduğunu söyleyebiliriz. Daha önce de dendiği gibi bunlar eski Türk kabile savaşçılarından artta kalanlardı. Savaşçılık genlerine işlemişti.

Bu tımarlı sipahilere akıncıları da ilave etmek gerekir. Bu akıncılar Türk kabilelerinden çıkıyorlardı. Daha sonraları Eflak gibi yine Türk kalıntıların yaşadığı yerlerden de alınmaya

başlandılar. Akıncı sayısı 10 bin çıvarında dolaştı, durdu. Bunlarda Müslüman, Hıristiyan ve hatta bazen Şamandılar.

Yeniçeriler iki sıra halinde tüfek ateşi açıyor (ikinci sıra tüfek dolduruyor)

Osmanlı ordusunun esasını oluşturan tımarlı sipahiler, dirlik sisteminin askeri yüzüydü. Dirlikten savaşçı ve komutanlara ayrılan vergi gelirleri, ordu mensuplarının kendi bütün masraflarını karşılayarak sefere katılmaları için veriliyordu. Her savaşçı, her tımarlı sipahi kendi atını, silahlarını ve diğer ihtiyaçlarını kendi temin etmek zorundaydı. Savaş için çağrıldığında kendi sancak beyinin yanında toplanırdı.

XV. yüzyılda en düşük gelirli tımarların yıllık getirisi bin, bin beş yüz akçeydi. Bu küçük tımarlar, tımar sahibi sipahinin sadece kendini yaşatabilirdi. Bu miktarın iki katı geliri olan tımarlar için cebeli (silahlı) asker getirme yükümlülüğü başlıyordu. Tımar geliri arttıkça, cebeli sayısı da artıyordu. Daha sonraları en düşük tımar geliri 2 bin olarak saptandı. Bundan

sonra her 2 bin ilave gelir için bir cebeli mecburiyeti kondu. Tabii cebelinin tüm gereksinmelerini ve silahlarını tımar sahibi sağlamakla yükümlüydü.

Sancak beylerinin yıllık has geliri 100 bin veya 150 bin akçe çıvarındaydı. Bunlar 50 – 75 cebeli getirirlerdi. Böylece devlet üst kademelerine yükseldikçe, gelir ile orantılı olarak beslenen ve getirilen cebeli sayısı da artardı. Bu sayı 100'leri geçer, bazen binleri aşardı.

Sonuçta Osmanlı ordusu sadece dirlik sahiplerinden değil, bunların bakmakla yükümlü oldukları cebelilerden de oluşurdu. Cebeliler tımar sahibinin çevresindeki yiğit delikanlılardı. Ama iş çok cebeli getirmeye gelince çevredeki delikanlılar yetmeyebilirdi. O zaman konak bunları esirlerden alırdı. Bunlar kapı kullarıydı. Tabii en büyük kapı Sultanın kapısıydı ama diğer beylerin, paşaların da kapısı vardı. Böylece cebeliler herkesin kendi kapı kulundan oluşuyordu. Osmanlı komutan, vezir ve sultanları da en fazla kendi esirlerine yani kapı kullarına güveniyorlardı.

Teamül olarak kapıkulu tabiri sadece sultanlar için kullanılır. Sultanın kapıkulu sayısı binleri aşardı. Ama vezir ve paşaların ki 100'ler çıvarındaydı. Türkleri veya Türk kimliğini kabul edenleri, geleneksel olarak dini, dili, ırkı ilgilendirmezdi. Ta Orta Asya'dan beri, " bizimle olan bizdendir " anlayışı sürüp gidiyordu.

Osmanlı kul sistemi Orta Asya ve İslam siyasal ve askeri örflerinin yeni bir sentezidir.

Osmanlı piyadesi yeniçerilerdi. Daha önce anlatıldığı gibi Türklerin yaya savaşlara uygun olmaması ve Sultanın % 100 kendine bağlı birlikler oluşturma düşüncesi ile Orhan Bey'den başlayarak, Hıristiyan çocuklardan her yıl devşirilerek ve çok sıkı eğitilerek oluşturulmuştu. Bunlar ocaklar halinde örgütlenirlerdi. Yeniçeri sayısı Fatih Sultan Mehmet zamanında 6.000 kişiydi. Savaşta kendini gösteren yeniçeri tımar sahibi olabilirdi. İçlerinden en yetenekliler ise devletin en üst katlarına kadar çıkarlardı. Veziriazam olurlardı.

Her ne kadar biz burada yeniçerilerin başlama tarihini Orhan Bey zamanına dayandırmış bile olsak, bu konu çok tartışmalıdır. Tarihçilerin içinde oluşumu I. Murat zamanına ve hatta Yıldırım Bayezid zamanına taşıyanlar da vardır. Hangi tarihte tam olarak kurulduğunun o kadar önemli olmadığını düşünüyoruz. Zaten sistem en geniş anlamında Kapı Kulu olarak nerede ise hep vardı. İslam geleneğinde ise Müslümanlıkla at başı çıkmıştı. Abbasilerde, Gaznelilerde, Fatımilerde, Memluklularda, Selçuklarda, Anadolu Selçuklarında ve bütün Müslüman beylikler de mevcuttu. Doğal olarak, Osmanlılarda da hep vardı. Ancak bunun Sultanın yanında merkez kuvveti olarak, çok sayıda örgütlenmesi yani sayıca büyümesi söz konusuydu. Zaten bu nedenle, söz konusu geçiş tedrici olduğundan, kapıkulunun (dar anlamda) kuruluş tarihi bu denli çelişiktir.

Memluklar veya Osmanlı kapıkulları kadırgalarda kürek çeken veya çiftliklerde çalışan veya ev işi yapan köleler değildirler. Bunlar özel talim, terbiye görmüş, usta ve özel askerlerdir. İçlerinde en akıllı ve becerikli olanları devletin en üst makamlarına kadar çıkabilen kişilerdir. Mısır'ın kölemen atlıları, Osmanlı yeniçerileri tarihin en zorlu savaşçıları arasında sayılırlar. Aldıkları özel eğitime genç yaşta başlamaları tercih sebebidir. Bu nedenle savaş meydanlarından gelişi güzel savaş esiri toplamak yerine devşirme usulü tercih edilmiş ve yaratılmıştır.

Dediğimiz gibi kul bulundurma usulü Osmanlı icadı değildi. Osmanlı icadı olan devşirme usulüydü. Devşirme sadece sultana mahsus bir kul yaratma yöntemiydi. Paşaların ve beylerin

devşirme toplamasına izin yoktu. Ancak bazı kişiler kendi istekleri ile paşa kapısına yanaşırlardı.

Devşirmeler Hıristiyanlar arasından toplanıyordu. Osmanlılar, her 5 yılda bir kan vergisi alıyorlardı. Hıristiyan erkek çocukların % 20'si toplanırdı. Bunlar Hıristiyan erkek çocukların en güzel ve en güçlüleriydiler. Buna cevaza veren ayet " Her çocuk, İslam yeteneği ile doğar " ayetiydi.

Padişah kapıkullarını besler, giydirir, yatırır ve silahlarını temin ederdi. Ayrıca " ulufe " denen bir ücret de öderdi. Kapıkullarının bütün masrafları sultan tarafından ödendiğinden, ulufe çok yüksek değildi, cep harçlığı gibi bir şeydi.

Kapıkulları bir anlamda hassa askerleriydi. Hükümdarın hassa askerleri bir yandan onun durumunu kuvvetlendirirken, diğer yandan böyle güçlü ve seçkin bir organize askeri gücün başkentte tutulmuş olması hassa askerlerinin siyasal ağırlığına da katlanmayı zorunlu kılıyordu. Tarih boyunca efendilerine üstünlük sağlayan hassa askerleri çok fazladır. Osmanlı da zamanının en güçlü ordusu yeniçerileri yanında tutunca, onları hoş tutmayı bir bedel olarak ödedi. Bu bedel en fazla, saltanat değişim anlarında, kulluk tazelenirken ortaya çıkıyordu.

Yeniçerilerin evlenmeleri, askerlik dışında herhangi bir mesleği yapmaları ve ticaretle uğraşmaları yasaklanmıştı.

Osmanlı ordusunda bunların dışında Türklerden alınan diğer piyadeler de vardı. Bunların da toprağı vardı ve mali bağışıklıktan yararlanırlardı. Keşif işlerinde, lağım kazmada, kale muhafızlığında, deniz kuvvetlerinde kullanılırlardı. Bunlara azaplar da denirdi. Fatih Sultan Mehmet zamanında sayıları 12 bini bulmuştu.

Hıristiyan halk sadece yeniçeri olmazdı. Kentler, genellikle Hıristiyan halktan alınan birliklerce savunulurdu. Kentlerin savunmasına katılan bu Hıristiyanlar mali, bağışıklıktan yararlanırlardı. Hıristiyan halk stratejik önemi olan kırsal alanları da savunmak amacıyla organize edilirlerdi. Eğer bir yöre Osmanlı yönetimine direnmeden girmişse, Yöre yöneticileri Osmanlı döneminde de görevlerine devam eder veya daha önemli devlet görevlerine getirilirlerdi. Hıristiyan prensler ve asiller Müslümanlığı kabul ettiklerinde Osmanlı sancak beyi, paşası ve veziri olabiliyorlardı. Daha alt rütbeler için Müslüman olmaya gerek yoktu. Hıristiyan kalan komutan ve savaşçılar kendi yörelerinde tımarlı sipahi olarak kalıyor ve bu şekilde Osmanlı ordusunun bir unsuru oluyorlardı.

Osmanlılar topçu birliklerinin gücünü çok çabuk fark etmişlerdi. Ordularını toplar ile donatmak için ellerinden geleni yaptılar. Özellikle başlangıçta top dökmek konusunda teknik yetersizlikleri vardı. Onlar da bunu Alman ustaları hizmete alarak çözdüler. Bu ustalardan biri meşhur Urbain'dır.

Kalelerde, garnizonlarda bakım yapılması gerekiyordu. Böylece demirciler, zırh ve ok yapımcıları ordu da vardı. Ayrıca Osmanlı lağımları çok meşhurdular. Ta kalelerin duvarlarının altına kadar açılan lağım galerileri uzmanlaşmış birlikler gerektiriyordu. Bu özel birlikler madenciler arasından seçiliyorlardı. Madenci olunca da çoğu Hıristiyan'dı.

Osmanlı ordusunun savaş düzeni nerede ise hiç değişmezdi. Sağ kanatta Anadolu Süvarileri ve Azapları bulunurdu. Sol tarafta da Avrupa azapları olurdu. Merkezde alaybozan denen fitilli tüfeklerle donatılmış yeniçeriler yer alırdı. Bu alaybozanları araba ve develerden

oluşmuş bir set siper gibi olurdu. Topçular her iki kanatta da yer alırdı. Şiddetli bir topçu atışı düşmanı bozuyor, iyi saptanmış bir sırada yapılan hücum düşman ordusunu bozuyordu.

Ordu seferdeyken dini kurallara uyulmasına, namazlara çok dikkat edilirdi. Yalnız ramazan aylarında yapılan seferlerde, oruç tutulmazdı. Hatta gerekirse oruç bile yenirdi. Bir keresinde orucun bozulabileceğini göstermek açısından Padişah, öğlen vakti, herkesin gözü önünde yemek yemişti. Ancak hatırlanacaktır ki Padişahın Şeriat alanında en ufak bir yetkisi yoktu. Bırakın ilave edip, çıkarmayı, şeriatı yorumlayamazdı bile. Padişah kadıları, müftüleri atardı ama onların yerine geçemezdi.

Osmanlı ordusu stratejik yolları korumak için derbencileri (Geçit Koruyucuları) ihdas etmiştir. Korunacak yol ve geçitlere yakın çevrenin halkının bir kısmı bu görevle görevlendirilirdi. Derbenciler hizmetleri karşılığında vergi muafiyetinden yararlanırlardı. XVI. Yüzyılda Anadolu'da 2.288, Rumeli'de 1.906 köylü ailesi bu statü içinde yaşıyordu.

Osmanlı Ordusu, Saraydan Çıkış

Tımar Sistemi

Mohaç savaşı, minyatür

Osmanlı İmparatorluğu ordusunun en kalabalık kısmını meydana getiren Tımarlı Sipahiler, Tımar sisteminin doğal sonucuydular. Bu sistem aynı zamanda halkı doğrudan savaşa ortak eden bir sistemdi.

Tımar sistemi Osmanlı İmparatorluğunun en önemli temel taşlarından biriydi. Uygulandığı dönemde nakit çok azdı bu nedenle sistem mal kökenliydi, zor olan vergi toplamaya ve vergi kaçağına çözüm getiriyordu, ihtiyaç olan büyük bir orduyu besliyordu. Sistemin köklerini önceki İslam devletlerinde ve özellikle Doğu Roma İmparatorluğunda bulmak mümkün olsa da Osmanlı tımar sistemi özgün bir sistemdir.

Hatırlanacağı gibi tımar sisteminde devlet tımar sahibine mülkiyeti değil kullanım hakkını veriyordu. Bu nedenle Batı Avrupa'da uygulanan " fieften " tamamen farklıydı.

Tımar sahibi hem kayıtlı reayanın vergisini alıyor ve hem de kendine ait bir işletmeyi işletiyordu. Bu işletme toprak, değirmen, bağ veya meyve bahçesi olabilirdi. Bu işletmenin geliri de tımar sahibinin gelirine ilave oluyordu. Genellikle tımar diye yıllık geliri 20 bin Akçenin altında olan topraklara denirdi. Daha önce söylendiği gibi büyük gelir getirenler zeametler ve haslardı. XVI. Yüzyılda ortalama bir tımarlı sipahinin yıllık geliri 3 bin Akçe çıvarındaydı.

Tımar kişiye yaşam boyu verilmemişti. Bir hizmet karşılığıydı. Prensip olarak hizmetle beraber biterdi. Sipahinin ve adamlarının geçimini sağlamayı amaçlamış bir yapılanmaydı. Kalelerin ücretleri de bu sistemle elde edilirdi. Tımar sahibinin durumu kişisel davranışları ile yakından ilintiliydi. Görevi aksatan tımarını kaybederken, yararlılık gösteren tımarını büyütürdü.

Bir sipahi savaşamaz duruma gelince, emeklilik tımarı elde ederdi. Tımar hak sahibi ölünce hazineye geçerdi.

Daha önce anlatıldığı gibi, her tımarın getirisi ve bu getiriye karşı devletin ne talep edeceği, uzmanlar tarafından ince ince hesaplanarak defterlere işlenirdi. Sancaklar tarafından düzenlenen bu defterler sistemin temeliydi.

Tımar sistemi yapısı icabı fetihlere ve yeni toprakların ele geçirilmesine yol açan bir sistemdi. Ama ele geçen toprakların biran önce üretime girmesine de yol açıyordu. Tımar sahibi askerdi veya yeni fethedilen ülkenin Hıristiyan aristokrasisindendi. Kullar da tımar sahibi olabiliyorlardı. Ayrıca yüksek devlet görevlerinde bulunanların oğullarına da tımar verilirdi. Yerel asker veya asillerin torunları tımar sahibi oluyorlardı. Bunların yani Hıristiyan tımar sahipleri nerede ise Balkanlardaki tımar sahiplerinin yarısı kadardı. Hıristiyan tımar sahiplerinin çocukları birkaç nesil içinde Müslüman olduklarından bir süre sonra Müslüman olmayan Hıristiyan tımar sahibi sayısı yok denecek kadar azalacaktı.

Hıristiyan asker ve asillerin tımar sahibi olması, onlar açısından bir garantiydi. Pek çok askeri garnizonun kalelerini direnmeden Osmanlılara teslim etmesinde bu faktör de rol oynamış olmalıdır. Hıristiyan tımar sahiplerinin, Osmanlılarda eski toplumsal statülerine orantılı mevki elde etmeleri dikkate değer bir uygulamadır. Osmanlılar bu kişilerin toprak hakkını korumuşlardır. Böylece mal varlıklarını tımar sahibi olarak koruyan bu aileler, daha sonra Müslüman olup, Bey ünvanı alıp, yüksek idari görevlere geldiler.

Tımar babadan oğla geçmiyordu ama tımar sahibinin oğlunun da tımar sahibi olma hakkı vardı. Zeamet sahibi savaşta ölmüşse, üç oğlunun üçü de tımar sahibi olma hakkını kazanıyorlardı. Zeamet sahibi yatağında ölmüşse sadece iki oğlunun hakkı vardı. Sıradan sipahiler için, ölüm tarzı ne olursa olsun hak sahibi olma iki oğlanla sınırlanmıştı. Tımar adayının, sipahinin çocuğu olduğuna dair kanıt, on sipahinin şahitliğiydi.

Oğla verilen tımarın büyüklüğünde babanın tımarının büyüklüğü önem kazanıyordu. 10 ila 20 bin Akçelik tımarlar için ilk oğlun 4 bin, ikinci oğlun 3 bin Akçelik tımar hakkı oluyordu. 20 bin ile 50 bin arası bir zeamet söz konusu olduğunda ilk oğul 6 bin, ikinci 5 bin, üçüncü 4 bin Akçelik tımar alabiliyorlardı.

Genç bir savaşçı amirlerinin isteği ile tımar sahibi olabiliyordu. Bu işlem üç aşamalıydı. Önce, ya kişi tımara hak kazandığını merkezi devlete ispatlıyor veya kişinin üstleri talepte bulunuyordu. İncelenen talep sonunda, devlet merkezi, kişiye, “ Tımar Hak Kazanma ” seneti veriyordu. Bundan sonra hak sahibi, verilecek bir tımarın açılmasını bekliyordu. Bu tahsisi genelde eyalet yöneticileri ve beylerbeyleri yapıyordu. 1530 yılında beylerbeylerin merkezden bağımsız tahsis yetkisi sınırlandı. Artık beylerbeyleri, yerine bağlı olarak 3 bin ile 5 bin Akçadan ufak tımarları, daha önce tımar sahibi olmuş adaylara verilen tımarları bağımsızca tahsis edebilir oldular. Beylerbeyi tımarı verince, merkeze bir teskere yollayarak onalar durumu bildiriyordu. Tımardan yararlanana ise sadece merkez “ berat “ verirdi. Bu nedenle

bir süre sonra, tımarlar beylerbeylerinin verdiği beratsız tımarlar ve merkezden onaylı beratlı tımarlar olarak ikiye ayrıldılar.

Tımar sahibi kendini, atını ve varsa adamlarını donatırdı. Yay, kalkan, kılıç, mızrak ve topuz gibi geleneksel silahları vardı. Gelir düzeyi yüksek olanlar zırh da giyerlerdi. Tımar sahibi her 3 bin Akçe için, zeamet sahibi her 5 bin Akçe için bir silahlı kişi donatırdı. Buna cebeli (cebellü) denirdi. Savaş öncesi, toplanma yerinde başkomutan birlikleri gözden geçirerek eksikleri tespit ederdi. Katılmayanlar da burada tespit edilirlerdi. Her sancak tek tek denetlenirdi.

Tımarlı Sipahi

Tımarlı sipahiler, savaş meydanında ordunun yan kanatlarını meydana getirirlerdi. Burada bir yarım ay şeklinde düzenlenilirdi. Seferden sonra herkes tımarına dönerdi. Sefer kışın da sürerse, tımarlar aralarında birleşerek vekil atarlar. Harçlakçı denilen bu kişiler tımarlara giderek, tımar sahibinin haklarını alırlardı.

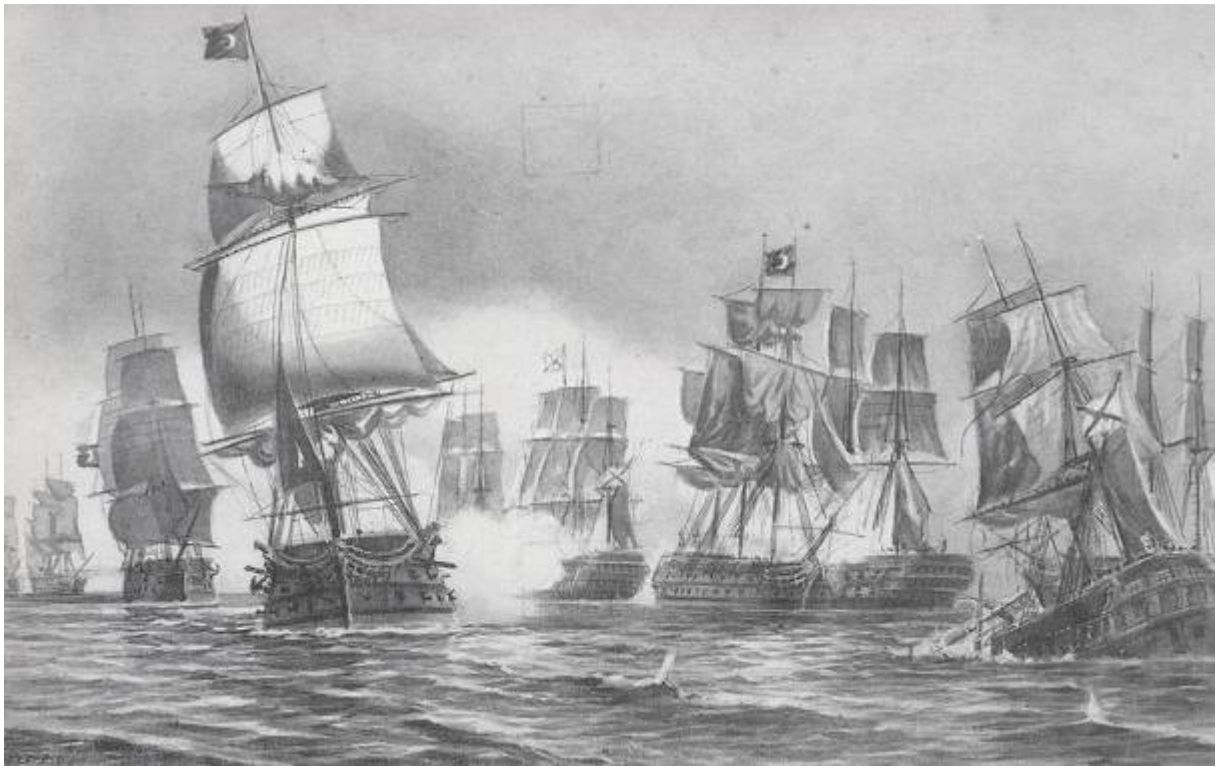
Sancaklardaki tımarlıların yaklaşık % 10'u koruyucu olarak sancaklarında kalır, sefere iştirak etmezlerdi.

1527 yılında toplam 20.088 tımar ve zeamet olduğu tahmin edilmektedir. Buradan 60 bin cebelim (cebellü) çıkacağı yine hesaplanmaktadır. Sonuçta 90 bin sipahi var demektir. Bu durumda Osmanlı ordusu 100 bin kişilik bir ordu olmaktadır. Buna vassalların askerlerini de ilave etmek gerekmektedir.

Osmanlı ordusunda çukurların doldurulması, yolun açılıp, temizlenmesi, taşıma gibi yardımcı işleri yapan birliklerde vardı. Bunlar Anadolu ve Rumeli'nde ayrı ayrı sancaklar şeklinde örgütlenmişlerdi.

Buda, Peşte, Estergon gibi önemli kalelere 2500 ila 3000 arası savaşçı yerleştirilirdi. Bu rakamlar zamanla ve tehdit oranında sürekli değişmişlerdir. Kalelere yerleştirilen garnizonların, düşman saldırılarını durdurmak, kalelerini müdafaa etmek görevleri dışında ordunun gerisini kollamak, eşkıya ile mücadele, devlet işletmelerini koruma, gibi görevleri vardı.

Osmanlı Donanması

Osmanlılar kuvvetli bir donanma elde edebilmek için en baştan beri uğraşmışlardır. Deniz üslerini Gelibolu'nda kurdular. Tayfa olarak Türklerin yanı sıra Rumları, İtalyanları, Katalanları ve Fransızları kullandılar. Kullanılan askerin milliyeti ve dini konusunda Osmanlılar seçici olmamışlardır. Örneğin deniz üssünün bulunduğu Gelibolu'nu oranın yerli halkı olan Rumlar müdafaa ediyorlardı. Rumlar bu işbirliği karşısında mali bağışıklık elde ediyorlardı.

Osmanlı donanma oluşumunu kara ordusu oluşumuna benzetebiliriz. Donanmada uç beylerine ve akıncılara benzeyen derya kaptanları ve deniz akıncıları vardı. Bunlara tarihte korsan denir. Bunlar oldukça serbest hareket ederlerdi. İçlerinde dirlik verilenler de bulunurdu. Daha önce de dendiği gibi Gelibolu sancak beyi baştan beri en yüksek rütbeli denizci sayılırdı. Dirlik sahibi denizciler kapı halkı beslemek yerine gemi donatıyorlardı. Gemi yapım masrafı büyük olduğundan Sultan da hazinesinden bu yapıma yardımcı olurdu. Ayrıca dirlik geliri olmayan, gündelik ücretle görev yapan kaptanlar ve bunların yönettiği gemiler vardı. Osmanlı donanması geliştikçe, kara akıncı beylerine benzeyen bir gelişme ile isimleri dilden dile dolaşan Osmanlı deniz akıncı beyleri (korsan) ortaya çıktılar.

Osmanlılar Avrupa'nın en iyi kadırgalarını imal ediyorlardı. Bu tekneler Akdeniz için ideal deniz araçlarıydılar. Akdeniz'in en iyi, hafif ve hızlı kadırgaları Osmanlı tersanelerinden çıkıyordu. II Bayezid döneminde Osmanlı savaş tekneleri bir de toplarla takviye edilerek

güçlendirildiler. Bu kadırgalar 150 kürekçi ile yürürlerdi. Kadırgalarda kürekçilerden başka birkaç topçu, subaylar ve az sayıda tayfa vardı. Gemilerde forsalar vardı. Forsalar savaş esirlerinden ve çeşitli suçlardan cezaya çarptırılmış mahkumlardan, sivil halktan savaşa katkı adıyla (avarız) alınmış köylülerden oluşuyordu.

Daha sonra yine II. Bayezid döneminde, Osmanlı tersanelerinde, Batı Avrupa gemilerine benzeyen büyük tekneler yapılmaya başlanmıştı. Bunlara kalyon denirdi.

Gemi teknolojisi ilerleyince ve ortaya Kemal Reis gibi meşhur korsanlar çıkınca, Osmanlı deniz gücü ciddi bir güç olmaya başladı. Endülüs'te İspanyollar tarafında köşeye sıkıştırılan Gırnata Müslümanları Osmanlı deniz gücünden yardım istediler. Kemal Reis bir filo ile İspanya kıyılarına akınlar yapmaya başladı. Kemal Reis gündelik ücret alan bir reisti.

Osmanlılar, savaşlara, genelde, 100 – 150 kadırga sokarlardı. Kadırgalar çeşitli tersanelerde yapılırdı ama en önde gelen Galata tersanesiydi. Bu tersaneyi bir kaptanpaşa yönetirdi. Bu tersanede, 1557 yılında, her biri iki kadırga alabilen 123 havuz vardı. Tersanelerde gerekli el emeği acemi oğlanlardan ve müsellemlerden sağlanıyordu.

Kadırga

Kapıkulu Eğitimi

Topkapı Sarayı Enderun Kitaplığı

Devşirmelerin en seçkinleri Bursa'da, Edirne'de daha sonraları İstanbul'da Galatasaray'da ve Atmeydanı'nda ki İbrahim Paşa sarayında eğitilirlerdi. Bunların arasında en gözde olanları Topkapı sarayında Enderun'a geliyorlardı. Devşirmelerden saray için ayrılanlara iç oğlanı, yeniçeri için ayrılana acemioğlanı denirdi. XVI. yüzyılın başlarında Galatasaray'da 300, Edirne sarayında 300 iç oğlanı vardı. Saraya alınan iç oğlanların eğitimleri bir yandan temel bir eğitimden geçerken, bir yandan da kendi hevesleri ve kabiliyetleri yönünde yapılıyordu. İçlerinde ressam, şair, tarihçi, katip olarak yetiştirilenler vardı. Ama tabii büyük bir çoğunluk askeri komutan oluyordu.

Devşirmelerin eğitiminde mutlak bir disiplin uygulanırdı. Yatma, kalkma, yemek ve istirahat için belli saatler vardı. İstendiği zaman konuşulamazdı. Dışarısı ile ve aileleri ile ilişki kuramazlardı. İç oğlanları saraydan çıkana kadar bir manastır hayatı yaşar, kadın yüzü göremezdi. Amaç Müslüman, kibar konuşup, kibar hareket eden, edebiyata aşina, namuslu, nefsine hakim çelebiler yetiştirmekti.

Odalarda oğlanlar onar kişilik guruplar halinde kalırlardı. Başlarında lala dedikleri bir yetişkin oğlan disiplinden sorumluydu. Odaları esas gözetleyip denetleyen kethüdaydı. Kethüda bu işi hadım elemanları sayesinde yapardı.

İç oğlanlarının bazıları, genç gulamları kontrol etmekle görevlendirilirlerdi. Bunlar baştan hadım ediliyorlardı. Haremde görevli olan siyah hadımlardan (siyah ağa) ayırmak için bunlara ak ağa denirdi. Bunlar Enderun eğitiminden sonra saray yönetimini üslenirlerdi. Bunların sayısı Fatih zamanında 20, Yavuz zamanında 40 kişiydi. Bir süre sonra bunların içinden sancak beyi yapılanlar da oluyordu. XV ve XVI. Yüzyıllarda isminin başında " hadım " sıfatı olan, ak ağalıktan yükselmiş olan paşa ve vezir çok fazladır. XVI. Yüzyıldan sonra ak ağalar dışarıda kullanılmadılar, sadece saray görevlisi oldular.

Üç ila beş yıl arası bir süre sonunda, yeterli eğitimi aldığı düşünülenlere dış sarayda veya taşrada görev veriliyordu. İç oğlanlarının dış görevlere gitmesine " çıkma " denirdi. İç oğlanlar iç sarayda ne kadar önemli görevlerde bulunmuşlar ise çıktıklarında diğerlerinden daha önemli görevlere giderlerdi. En iyi eğitilmişler kapıkulu subayı veya subaşı olurken, daha az okumuşları kapıkulu atlısı (kapıkulu sipahisi) oluyorlardı.

Kapıkulları içinde en büyük gurup yeniçerilerdi. Ama en nüfuzluları kapıkulu atlılarıydı. " Atlı bölük halkı " denen kapıkulu sipahilerine iç oğlanların yanı sıra ödüllendirilen yeniçeriler de katılıyorlardı. Dirlik verildiğinde kapıkulu sipahi dirlikleri yeniçeri dirliklerinden daha gelirli olurdu.

Her beyin bir kapısı vardı ama en büyük ve güçlü kapı olan sultan kapısında sadece tüfek, top gibi ateşli silahlar bulunabilirdi. Padişahın askerleri en gelişmiş silahlarla teçhiz edilmişlerdi ve bu hak sadece onlara verilmişti.

Kapıkullarının devlet kademelerinde ilerlemesine bağlı olarak üst görevlere geldiklerinde has sahibi oluyorlardı. Ancak kapıkulunun has sahibi olması, onların kırsal kesimle ilişkiye girmesi anlamını taşımamaktaydı. Kapıkulu kentli bir insan gurubuydu. Bu nedenle önceliği kentlere vermişti. Kırsal kesimin de sorunlarını pekiyi anlamıyorlardı.

Kapıkullarının bir kısmı bağnaz birer Müslüman oluyordu. Bir kısmı da aileden gelen inançlarından geri kalanları inatla koruyorlardı. Bütün bunlara rağmen dayanışma ruhu, silah zevki, padişahları tahta geçirme veya indirme gücü onları ayrıcalıklı bir zümre yapıyordu. Böyle ayrıcalıklı bir zümreye ait olma gururu onlar için manevi bir dayanaktı.

Vezirler, Büyük Vezirler, komutanlar çoğunlukla kuldular. 48 Büyük Vezirden sadece 12 tanesi Müslüman anne ve babadan doğmuştu. Yönetin ve özellikle askeri görevler kullara verilirken, maliye ve yazı işleri genellikle ilmiye sınıfından Türk Sünni unsurlar veriliyordu. Hatırlanacağı gibi Fatih Sultan Mehmet'ten itibaren icra görevlerinde kullar etkin olmuşlardı.

Kullar saraya esirlerden, rehinlerden ve devşirmelerden geliyordu. XVI. Yüzyılda çeşitli kaynaklardan toplanan kulların yıllık sayısı 7 -8 bine ulaşmıştı. Bunun sadece 3 bini devşirme yoluyla gelmişti.

Ak ağalar, Kara ağalar

Karaağalar koğuşu

Hadım saray görevlilerinin birincisi, Ak Hadımlardı. İslam hukukunda erkeklerin hadım edilmesi yasaklandığından, Osmanlı devletinin genişleme yıllarında, İstanbul'a çok sayıda Macarlardan, Almanlardan ve Slavlardan esir getiriliyordu. İlk ak hadımlar bunlar arasından temin edildi. Daha sonraları Gürcü, Ermeni ve Çerkezlerden hadım olanlar satın alınarak beyaz tenli hadım ihtiyacı karşılandı. Osmanlı hareminde istihdam edilen bu ak hadımlara " Ak ağalar " adı verilmekteydi. III. Murat'ın 1582 tarihinde Bab'üs-Sa'ade Ağalığını yani kızlar ağalığını zenci kızlar ağası Habeşi Mehmet Ağa'ya teslim edişine kadar, kızlar ağası Ak ağalardan seçilirdi. Ak ağaların en önemli görevi, Padişahın mabeyin daireleri ile harem dairesini korumak ve gerekli hizmetleri görmekti. Dış göreve atandıklarında vezaret payesi verilir ve genellikle Mısır Valiliğine gönderilirlerdi.

Kızlar Ağa'sının altında Hasodabaşı, Hazinedarbaşı ve Kilercibaşı adları verilen üç odabaşı vardı. Bunlar aynı zamanda padişahın kişisel hizmetlerini de görürlerdi. Daima padişahın yanında bulunur, gece nöbeti tutarlardı. Padişahın huzuruna istedikleri zaman çıkarlardı (arz yetkisi). Bunlara arz ağaları da denirdi. Bunların sayısı ileriki senelerde artacaktır. Kızlar ağası Padişahtan sonra Sarayın mutlak hakimiydi.

Hadım saray görevlilerinin iincisi, Siyah Hadımlardır. Hem fitneye daha çok yol açma ihtimali, hem teminindeki güçlük ve hem de hadım edilmelerinin zorluğu ve dayanıksız olmaları sebebiyle, özellikle III. Murat zamanında Osmanlı Hareminde ak hadımların yerini zenci olan siyah hadımlar alınmaya başlandı. Bunun üzerine esir tüccarları, Mısır, Habeşistan ve Orta Afrika'ya kadar giderler, türlü yollarla elde ettikleri zenci çocuklarını hadım ettirdikten sonra başta Mısır ve İstanbul olmak üzere Akdeniz limanlarında satarlardı.

Bu yollarla Harem'e alınan zenci hadımlardan bir ocak kuruldu ve adına da ağalar ocağı dendi. Ağalar ocağına alınan zenci çocukları, kendilerinden daha büyük hadım ağalarınca yetiştirilirdi. Bunlara Türkçe öğretilir ve güzel isimler takılırdı. Sarayın ve haremin adabı hem nazari ve tatbiki olarak öğretilirdi. Enderun okulunda olduğu gibi, harem de bir okuldu. Belli bir yaşa kadar eğitilen ve eğitimlerini tamamlayan hadımlar, daha sonra Haremdeki hizmetlere tevzi edilirlerdi.

Haremin Methalinde görev yapan hadımağaları veya bir diğer adla harem ağalarının sayıları, Fatih zamanında 20'yi, 1517 tarihinde 40'ı, 1537 tarihinde 20'yi ve nihayet 100'ü geçmemesine rağmen, batılı kaynaklar, bu sayıyı 500, 600 ve hatta 800 olarak ifade etmişlerdir. Bu hususta Batılı yazar ve seyyahların verdikleri rakamlar, tamamen hayal unsurudur.

İlkel ve insanlık dışı operasyonlarla hadım edilmeye çalışılan erkek çocuklarının siyahlarda 3–5 çocuktan biri kurtulurdu. Bu oranın beyaz ırktan olanlarda daha düşük olduğu da söylenmektedir.

Sefer sırasında Enderun halkı padişahla birlikte sefere çıkardı. Bunlar önce silahlandırılır ve kendilerine at verilirdi.

Akağalar Kapısından Arz Odasına Geçiş

İslam'da Hadımlık

İslam literatüründe cinsel organının kesilmesi durumuna " hisa ", hayaların tesirsiz hale getirilmesi veya hayaların kesilmesi işlemine de " ihtisa " denir. Hadımlık veya bir diğer ifadeyle tavaşilik, doğuştan veya sonradan yapılmış bir ameliye yüzünden erkeklik özelliğinin kaybedilmesidir. Hadımlık, İslam hukukunda caiz görülmemiştir.

" Habeş ve zenci taifesinden Mısır ve havalisinden celp olunan rical ve sübyanın bazılarının alet-i tenasüllerini kat' edüb mecbûb (erkeklik organı kesik) yahut hasy (hayaları hadım eylemek) etmek şer'an caiz olur mu?

El-Cevap: Haramdır. (Osmanlı Şeyhülislamı Dürri-zade Es-Seyyid Mehmet Arif Efendi'nin verdiği fetvası)

Birçok Şeyhülislam benzer fetvayı vermiştir ama İmparatorluk zoraki hadımlarla doludur. Kimilerine göre Padişahlar veya hadım kullanan paşalar vs bizzat hadım edilmede etkili olmamışlardır ama hadımları satın alarak ve istihdam ederek bu insanlık dışı işi desteklemişlerdir. Hadım kullanmak dinen haram olmamakla beraber mekruh kabul edilmiştir.

Bazen başarısız operasyonlar sonucu hadımların cinselliği geri gelebiliyordu. Bunlar tatsız olaylara sebebiyet vermemek için belli bir maaş bağlanarak saraydan uzaklaştırılırlardı.

II. Mahmut döneminde yaşanan bir olayı kısaca nakledelim. II. Mahmut'a şöyle bir takrir gönderilmiştir: " Bab'üs-Sa'adet'ül-Aliyye neferatından Gebzeli İbrahim Ağa ve Geyveli Ali Ağa ve Rumelili Abdullah Ağa kullarına recüliyyet arız olmaktan naşi...". Bu takrire II. Mahmut'un cevabı ise şöyle olmuştur: "Manzûrum olmuştur. Üç neferin beherine mahiye ellişer kuruş verilip mahalline masraf kayd oluna."

Bu nedenle Osmanlı Saraylarında hadımların erkeklik organının tamamen kesilmiş olmasına dikkat edilirdi. Yine de hadım hizmetkarlar hareme nezaretsiz giremezlerdi. Bu yasak ise Kuran buyruğu idi. IV Mehmet zamanında Kösem Sultana ait bir yasaklama yazdırılmıştır.

" Ba'del-yevm kendü halinize olasız. Gerek harem umuruna ve gerek taşra umuruna karışmayasız. Cümleniz azatsız kölesiz. Ancak harem kapısı önünde oturmaktan gayrı işiniz yoktur. Size tayin olunan harem kapısı önünde olan odalardır. Eğer harem kapısından içeri bir adım duhulünüz tezkire irsal eylediğiniz mesmû'um olur ise, bila eman vela te'hir katl olunursunuz. Eğer umur-ı mühimme olup tarafımıza bildirmek iktiza eder ise, bir tezkire ile Kethüda Kadına ifade edesiz. Ol dahi bize ifade eder."

Ayrıca başta Dar'üs-Sa'ade Ağası olmak üzere, Osmanlı tarihi içinde bazı ağalarda hadım olma şartı aranmamış ve cariyelerle evlenmelerine ve odalık cariyelere sahip olmalarına müsaade edilmiştir. Mesela Baş Musahip Rasim Ağa'nın odalıkları, Bab'üs-Sa'ade Ağası Hayrullah Ağa'nın da nikahlı haremi vardır.

Hadım

Machiavelli

Machiavelli

Niccolo di Bernado dei Machiavelli (Makyavel olarak da bilinir), 3 Mayıs 1469 – 21 Haziran 1527 arasında yaşamıştır. Bir hukukçunun oğlu olarak Floransa'da dünyaya geldi. İtalya'da Hümanizma hareketinin yol açtığı eğitim programına uygun olarak, klasik kültür, Yunan ve Latin kültürü edindi. Machiavelli tarih ve politika biliminin kurucusu sayılır. O aynı zamanda bir devlet adamı, askeri stratejist, şair ve oyun yazarıdır.

Babasından kalan mülk çalışmadan yaşamasına yetmediği için, çalışmak zorunda kaldı. O tarihlerde, Floransa'yı yöneten ve servetini ticaretten ve madencilikten edinmiş olan Medici ailesi sürülmüş, bu ailenin yönetiminin yerini Savoranola adlı Dominiken bir rahibin teokratik cumhuriyeti almıştı. Onun teokratik yönetimi yıkılınca da, 1489'de, " Onlar Kurulu " Floransa'yı yönetmeye başladı. Machiavelli işte bu cumhuriyet yönetiminin yazmanlığını üstlendi. Medicilerin 1512'de dönüp Floransa'da iktidarı yeniden ele geçirmelerine kadar bu görevde kaldı. Bu arada çeşitli diplomatik görevler üstlenmişti. İtalya prenslikleri, onu Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'na, Fransa'ya ve Papalığa elçi olarak gönderilmişlerdi. Böylece hem İtalya'daki devletlerin, hem de Fransa gibi siyasal birliğini kurmuş, mutlak monarşi ile yönetilen bir devletin kurumlarını yakından inceleme olanağını bulmuş oldu. Bu görevleri sırasın Caesar Borgia'yı tanıdı. Borgia'nın İtalyan birliğini kurma yolunda, gerektiğinde ahlak

dışına da çıkarak her yola başvurması, Machiavelli'yi etkiledi. İleride Prens'ini Borgia'yı örnek alarak alacaktır.

Medicilerin dönmesi üzerine sürgüne gönderilen Machiavelli, 15l2'de sürgünde iken, dilimize " Prens " olarak çevrilmiş olan (Hükümdar olarak bir çevirisi yapılmış bulunan) ünlü yapıtı " İl Principe'yi " yazdı. Machiavelli bu yapıtını, Medici ailesinden Lorenzo de Medici'ye adanmış ve sunmuştur. Bu davranışının temelinde kendisini bağışlatarak yeniden Floransa'ya ve siyasal görevlerin başına dönmek gibi bir kişisel amacı olduğu gibi Medicilerin eliyle İtalyan birliğinin sağlanmasının yollarını göstermek gibi toplumsal bir amaç yatar.

1513–1517 yılları arasında Machiavelli Titus Livius'un " İlk On Kitabı Üzerine Söylevleri " adlı eserini yazdı. Bu yapıtı, kısa adı ile " Söylevler " ya da " Konuşmalar " olarak bilinir. Bu yapıtında Machiavelli, Prens'indeki gibi yakın ve sınırlı bir amaçla bağımlı olmaksızın, genel siyasal görüşlerini ileri sürer ve daha çok da eğilim duyduğu " cumhuriyet " yönetimi üzerinde durdu.

En ünlü eseri Prens'te, politik yazının tarihinde ilk defa, iktidarın alınışı ve korunmasını, dinsel ya da ahlaki kaygıları dikkate almaksızın, kendinden bir amaç olarak inceledi. Kendisinden yaklaşık üç yüz yıl önce yaşamış olan Arap kökenli Sicilyalı İbn Zafer, Adil Hükümdar isimli eseriyle Machiavelli'ye öncülük etmiştir. İki eser arasında çok yakın bir paralellikler bulunmaktadır. Machiavelli'nin siyasal düşüncesinin odak noktası İtalyan Birliği'nin sağlanmasıdır. Siyasal görüşlerini oluşturan düşüncelerini bu amaca yönelik araçlar olarak geliştirmiştir. Bu araçlar aristokratik dinsel kültürden ödünç alınmış araçlar değil, burjuvazinin yarattığı yeni kültüre uygun laik ve bilimsel araçlardır.

Machiavelli'ye göre Papalık, tek başına İtalyan birliğini kuracak kadar güçlü değildi. Ama İtalyan birliğini kurmaya kalkacak bir gücü önleyecek kadar güçlüydü. Bu nedenle İtalya, siyasal birliğine kavuşamıyordu. Bu durum ticaretin daha fazla güvenlik altına alınmasını ve serbestçe yapılmasını önlüyordu. Dolayısı ile burjuvazinin ulusal çapta bir siyasal düzeni gerçekleşmesini de engelliyordu. İtalya siyasi birliği sağlanamayınca da siyasal birliğini sağlamış komşu devletler, İspanya, Fransa, Avusturya İtalya'ya saldırıp onu yeniyorlardı. İşte Machiavelli'nin siyasal düşüncesine ve yapıtlarına, özellikle Prens'e egemen olan ana tema, bu devletlerin Alplerin ötesinde tutulabilmesi için, İtalyan siyasal birliğinin, ne pahasına olursa olsun gerçekleştirilmesidir.

Zamanla fikirleri hem politik yazılarda ve hem de yaygın düşünüşte olumsuz ve ilkesiz bir politik hırsın anlatımı olarak görüldü. " Makyavelizm " terimi bir düşünce sisteminden çok " amaç için her yolu mubah gören " politikacının tutumunu anlatan suçlayıcı bir sıfat haline geldi. Yine de Diderot, Rousseau, Fichte ve Hegel gibi büyük düşünürler, Makyavelist düşüncenin olumlu yönünü açığa çıkarmaya çalıştılar. Hegel'e göre " Machiavelli'nin gayesi, yani İtalya'nın bir devlet mertebesine çıkarılması, bu yazarın eserinde tiranlığın haklı gösterilmesinden ve muhteris bir despot için imal edilmiş altın yıldızlı bir aynadan başka bir şey görmeyen bütün görme özürlülerce anlaşılamadan kalmıştır ". Hegel Machiavelli'nin yöntemini şöyle özetler: " kangren olmuş uzuvlar lavanta suyuyla iyileştirilemez ".

Machiavelli, İtalyan halk dilini birleştirici bir ulusal temel olarak neredeyse yeniden yaratan Dante'nin eserine ve Roma'nın sanatsal ve politik ideallerine büyük hayranlık besledi. Machiavelli, mezar taşına " Hiçbir övgü bu adın büyüklüğüne erişemez" yazdırmıştır.

Makyavelli, Pedro_Luis_Borgia

Machiavelli bir felsefeci değildi. Daha çok siyasetin pratik konularına eğilen bir siyaset kuramcısıydı. Bu siyasal görüşlerinin gerisindeki felsefi tutumu, dinsel değerlerden arınmış laik bir burjuva dünya görüşüne dayanmaktaydı. Machiavelli, ortaçağın aristokratik dinsel dünya görüşünden farklı bir dünya görüşüne sahipti. Kiliseye karşı olan ve dine inançlı olmayan tutumu bir yana, dünya olaylarını " yazgı " ile açıklayan dinsel eğilimden de kendisini kurtarmıştı.

Machiavelli, başlangıçta, kaderin dünya işleri üzerinde büyük bir etkisinin olduğunu kabul eder görünüyordu. Ancak yazgıya nasıl göğüs gerileceğini açıklarken, ona nasıl katlanılacağını değil, yazgının nasıl " aşılacağını " anlatıyordu. Zamanının insanlarının dünya işlerini Tanrı'ya, rastlantıya verip, insan aklının bunları kavrayıp değerlendiremeyeceğine inanmalarını eleştiriyordu. " Bu inancı benimsersek, istemediğimiz şeylerin olmasını önlemek için niye çabalayalım, elimizi kolumuzu bağlayıp, boynumuzu büküp beklememiz gerekmez mi? " demeye varan sözler söyledi. Bundan sonra, insanların olayların gidişini etkileyebileceğini, " cüzi irade " sahibi olduğumuzu söyleyerek anlatmaya çalıştı. Hareketlerimizin yarısını rastlantılar yönetiyorsa, yarısını biz yönetiyoruz diye, yazgının rolünü yarıya indirdi. Verdiği örnekte ise, yazgının rolünü ve önemini daha da azalttığını görüyoruz: " Rastlantıların kör gücü üzerimize bir sel gönderiyorsa, sel çekildiğinde baraj ve set yaparak gelecekte onu önlememiz elimizdedir " der.

Machiavelli'nin yazgıya ilişkin bu görüşlerini değerlendirirken, yazgının hangi toplumlarda görülen bir inanç olduğunu ve bu inancın işlevini de göz önünde tutmak gerekir. Yazgıya inanç, kuşkusuz yerleşmiş ve kendini dine dayamış aristokratik toplumun inancı olup, düzeni değiştirmeye kalkmayın değiştiremezsiniz demeye varır. Yazgıya inanmayıp olaylara insanların yön verebileceğine inanmak ise, düzeni değiştirme evresine girmiş burjuvaziye yaraşır bir dünya görüşüdür.

Machiavelli'nin siyasal düşünüşünün temelinde, demin gördüğümüz felsefi inançları yanında, insanın doğası hakkındaki görüşleri de yatar.

İtalya'nın siyasal birliğini sağlayamayıp, öteki uluslara yenildiği, İtalya'da en iğrencinden politik oyunların oynandığı, kendisinin ise sürgün edildiği bir ortamda, Machiavelli kendisini

karamsar bir dünya görüşüne kaptırmış olabilir. Bunun izleri, insanın, özellikle yönetilen halk kitlelerinin doğası hakkındaki görüşlerinde görebilir.

Machiavelli'ye göre insanlar bencildir. Bu onların doğasıdır. Devlet adamının, siyasal işlerinde bu gerçeği hesaba katması, dahası, kendisinin de bu kurala uyarak bencil davranması gerekir. Yoksa bencillerden oluşan toplumda bencil olamayan davasını yürütemez.

" Elde etmek arzusu kadar normal bir şey yoktur ve insanlar bu arzularını gerçekleştirebildiler mi ayıplanmazlar, övülürler daha çok " .

" Saklamaya gerek yok, insanlar çoklukla nankör, içten pazarlıklı, ürkek, doymak bilmez yaratıklardır ".

Machiavelli'ye göre insanlar kötüdürler. Başarılı olmak, kazanmak isteyen akıllı bir yönetici, gerektiğinde kötü olmak zorundadır. Kötülere iyi davranmaya çalışırsa başarılı olamazlar.

" İyi olmayan sayısız insan arasında tüm iyi olma sevdasına kapılacak bir adam mahvolmaktan hiç bir zaman kurtulamaz. Şu halde, batmamak isteyen bir prensin gerektiğinde kötü olabilmeyi öğrenmesi şarttır ".

Machiavelli'ye göre insanlar en çok mala önem verirler. Yönetici de bunu bilmeli, uyruklarını karşısına almamak için, mülkiyete karşı saygılı davranmalıdır. Bir kimsenin malını alacağına o kimseyi öldürsün daha iyi olur. İnsanlar ana babalarının ölümlerini unuturlar da, ellerinden alınan malın, toprağın acısını her zaman hatırlarlar ve bu yüzden yöneticiye diş bilerler.

" Bence mülkiyet hakkını çiğnemek kadar hiç bir şey prense karşı o kadar nefret doğurmaz ".

Daha önce söylendiği gibi Machiavelli'ye göre Papalık, İtalyan birliğini engelleyen bir kurumdu. Ondan da öte Papalık, İtalya'yı bölmüş olan ve onun bölünmesini isteyen bir kurumdu. Söylevler adlı yapıtından bu konu ile ilgili sözlerine bakalım:

" Dinsizliğimizi kiliseye borçluyuz. Ülkemizi kilise böldü ve bölünmüş kalmasını istiyor ".

" İtalya'nın hiç bir zaman bir önder buyruğunda toplanmamasının sebebi, ne tüm İtalya'yı kendi yönetecek kadar güce sahip bulunan ne de herhangi bir başka gücün bu egemenliği kurmasına imkan veren kilisedir ".

Dikkat edilirse, Machiavelli'nin dine karşı değil, Papalığa karşı çıktığı görülür. Machiavelli'ye göre, papalar lüks içindeki iffetsiz yaşayışları ve ahlaka uygun olmayan politika oyunları ile dine olan güveni de sarsmışlardır. Bu nedenle " dinsizliğimizi kiliseye borçluyuz " der. Öte yandan, Machiavelli dine çok önem verir. Ama dine önem verişi salt siyasal amaçlar taşır. Halkın egemene boyun eğmesini sağlayacak en güçlü duygular, dinsel duygulardır. Bu görüşe uygun olarak Machiavelli Prens'inde İtalyan birliğini kurmaya aday olan yöneticinin, aslında dindar olsun ya da olmasın son derece dindar görünmesini ister.

" Çünkü din prensle yurttaşlar arasında en kuvvetli bağdır. Prenste din duygusunun yokluğu, itaat etmemek için ileri sürülebilecek en haklı, en doğru görünen bahanedir ".

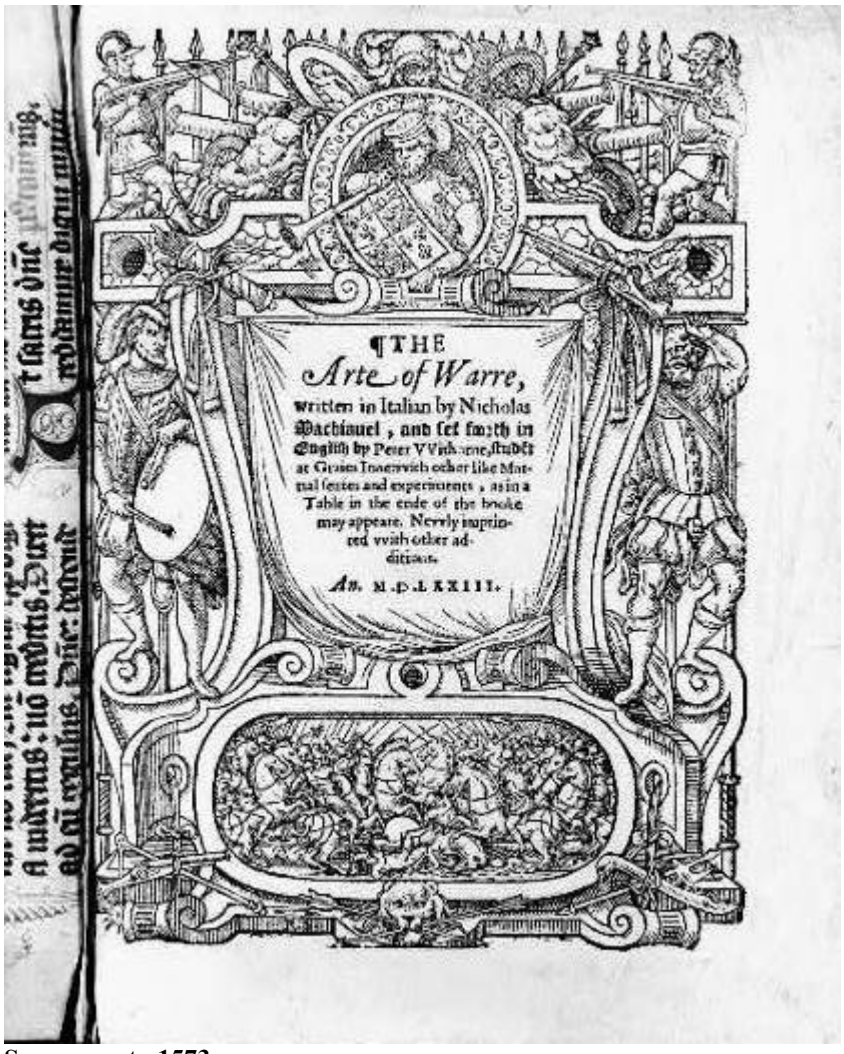
Öyle anlaşılıyor ki Machiavelli'nin de dine karşı, onu amaç olarak alacak derecede sofuca bir bağlılığı yoktur. Dini salt araç olarak değerli görmektedir. Bu aracı İtalyan birliğini sağlamaya yardımcı olduğu sürece kullanıp, olmayınca atmaya hazır gibidir.

" Dinimiz mutluluğu alçak gönüllülükte ve dünyevi nesneleri hor görmede buluyor... diğer dinler ruh ululuğunu, beden gücünü iyi buluyor... bizim dinimiz ülkeleri zayıflatmıştır ", sözleri ile, Hıristiyan ahlakında İtalyan birliğinin sağlanması için gereken hırsın bulunmadığına değinmiştir.

Machiavelli feodal düzenin dinsel kanadını temsil eden papalığa karşı olduğu gibi, feodal düzenin laik kanadı olan derebeyliklere de karşıdır. Bu kurumları, İtalyan birliğinin önündeki engeller olarak görür. Ayrıca da derebeyliğe karşı olumsuz yargılara sahiptir.

" Devleti bölebilecek öğeler iki noktada toplanır, derebeylerin amansız idaresine karşı halkın nefreti, derebeylerindeki halkı yönetmek ve ezmek arzusu... ".

Prensle halk ve aristokratlar arası ilişkileri incelerken de, prenslerin aristokratlarla yaşamak zorunda olmadıklarını, istedikleri zaman onları def terden silebileceklerini söyler. Prensin feodal beylere, aristokratlara değil, halka dayanması gerektiğini ekler.

¶THE
Arte of Warre,
written in Italian by Nicholas
Machiauel, and set forth in
English by Peter Whitehorne, studēt
at Grayes Inne: wherto other like Mat-
ters and experiments, as in a
Table in the ende of the booke
may appeare. Newely imprin-
ted with other ad-
ditions.
An. M.D.LXXIII.

Savaş sanatı, 1573

Machiavelli siyasal düşünüşün bir dönüm noktasıdır. Ondan önceki tüm düşünürler, hatta burjuvazinin siyasal görüşlerini savunuyor da olsalar, kendilerini dinin etkilerinden kurtaramamışlardır. Örneğin siyasal erkin Tanrı'dan geldiği görüşünü, yöneticilerin din kuralları ile dinsel ahlak ile bağlı olduğu görüşünü üzerlerinden atamamışlardır. Daha da önemlisi, dinsel düşünüşün etkisiyle, siyasal görüşlerini hep ideal olarak nasıl olması gerekir, nasıl olması daha doğru olur? sorusu açısından sunmuşlar, siyasal olayları bu açıdan değerlendirmişlerdir.

Machiavelli ise, siyasal erkin Tanrı'dan değil, kuvvetten doğduğunu gözlemleyip, bunu kabul edebilmiştir. Böylece Machiavelli, siyasal düşünüşü dinsel düşünüşten arındırarak laikleştirirken, dinsel olan ve olmayan her türlü önyargıları bir yana bırakmaya çalışarak, siyasal düşünüşü aynı zamanda bilimselleştirme girişiminde bulunmuştur. Bu nedenle Machiavelli, günümüz siyasal biliminin de kurucusu sayılır. Onun bu layık ve bilimsel tutumunu, siyasal olaylarda yazgıya pek söz hakkı tanımayışındadır. Machiavelli siyasal olayları, özellikle İtalya'da oluşan siyasal olayları, böyle önyargılardan uzak, bilimsel bir gözle değerlendirirken, görmüştür ki İtalya'da politik, diplomatik oyunlar, hiç bir din, ahlak hukuk kuralına bakılmaksızın her türlü hile, entrika ve kaba kuvvete dayanılarak oynanmaktadır.

Machiavelli İtalya'da başarıya ulaşmak için her yola, her araca başvurulan siyasal gerçeği yalnız kavramakla kalmamış, bu gerçeği olduğu gibi benimsemiştir. Ama gene de Machiavelli'nin çağını amaçları için her araca başvuran çirkin politikacılarından bir farkı vardır. Çağının başarılı olmak dışında kendilerini hiç bir bağla bağlı görmeyen politikacıları, kişisel çıkarları için, olsa olsa belli ailelerin ya da belli kentlerin çıkarları için uğraşmaktadırlar. Amaçları da kullandıkları araçlar kadar ahlaka uygun değildir. Oysa Machiavelli, bunlardan farklı olarak, kendini yüksek bir amaç ardında görmektedir. Bu yüksek amaç, İtalyan birliğinin sağlanmasıdır. Böyle bir yüksel amaca bağlandıktan sonra, bu amaca ulaşmak için her türlü aracı meşru görmektedir. İşte siyaset sözlüğünde " Makyavelizm " olarak bilinen kavram budur. Machiavelli'nin Prens'inde ortaya koyduğu bu anlayış, " amaca ulaşmak için her türlü araca başvurmanın uygun olacağı " düşüncesinin adı Makyavelizm'dir. Gerçekten Machiavelli Prens'inde İtalyan birliğinin sağlanmasını tek amaç olarak almış, başka hiç bir bağla bağlı olmaksızın, bu amaca ulaşmak neyi gerektiriyorsa onun yapılmasını istemiştir.

Machiavelli, Makyavelizm'inin bir uzantısı olarak, başarının koşulunun iknadan çok zora başvurma olduğunu söyler: " İkna yoluyla hiç bir zaman başarı sağlanamaz. Kimseye bağlı bulunmayanlar, zorlama gücüne sahip olanlar, hemen her zaman muvaffak olurlar. Silahlı peygamberlerin zaferlere ulaşmış, silahsızların yenilmiş olmaları bundandır ".

İtalya'yı birliğe ulaştıracak araç, Machiavelli'ye göre, mutlak monarşidir. Yetkesi sınırsız olan bir prenstir. Prens, İtalyan birliğinin sağlanması için adam mı öldürmesi gerekli, öldürecektir. Yalan mı söylemesi gerekli, söyleyecektir. Ahlaka aykırı davranması mı gerekir, davranacaktır. Bir antlaşma mı imzaladı, bu antlaşmaya İtalyan birliğinin sağlanmasına yararlı olduğu sürece uyacak, olmayınca uymayacak, verdiği sözden dönebilecektir. Prensi bu yolda bağlayan hiç bir sınıf, hiç bir kurum, hiç bir kimse, hiç bir yasa, biç bir ilke olmamalıdır.

Avrupa’da Reform

Katolik Kilise Tören

Reform denince anlaşılan Hıristiyan Kilisesinde ortaya çıkan yenileşme ve değişim hareketidir. Reform ile papalığın Avrupa’nın büyük bir bölümü üzerindeki egemenliği bitmiştir. Protestan kilisesi kurulmuştur.

Batı Avrupa’da feodalitenin ideolojik temelinde Katolik kilisesi vardı. Kilise feodal rejimi sadece manen desteklemekle kalmıyor aynı zamanda yaşamın her alanına karışıyordu. Buna ilave Avrupa’nın en büyük toprak mülkiyeti Katolik kilisesine aitti. Burjuvazi feodaliteye başkaldıracaksa bunu aynı zamanda ideolojik planda yapmalıydı. Bu da ezilen sınıfların belli bir bilince varmaları demekti.

Burjuvazi ile Katoliklik çelişiyordu. Katoliklik burjuvazinin elini, kolunu bağlayıp, onu hareketsiz bırakıyordu. Burjuvazi hürriyet istiyordu. İstiyordu ki karışanı görüşeni olmasın. O da istediği gibi davransın. Halbuki Katolikliğin “ Adil Değer “ kavramı bir deli gömleğiydi. Buna göre bir malın fiyatını istediğin gibi arttıramazdın. Fiyat artışı akla uygun olmalıydı. Bu ise burjuvanın olası kazancını sınırlıyor, küçültüyordu. En az bunun kadar önemli bir diğer hususta faizin yasaklanmasıydı. Burjuvazi faiz yasağını delmenin yollarını bulmuştu ama kendini üzerine ilahi bir leke sürülmüş hissediyordu. Dini bayramlar, Tanrısal görevler

burjuvanın o değerli vaktini alıyordu. Din uğruna sadece zaman değil, yığınla da para harcıyorlardı. Kilise, çeşitli bahaneler bulup, cemaatinden hatırı sayılı paraları iç ediyordu. Bu sermaye birikimine ciddi zararlar veriyor, burjuvalar kaybettikleri servetlerine sahip çıkmak istiyorlardı. Bu yok olan paralar çok daha üretken bir yolda kullanılabilinirdi. Kiliseye kaptırılan paralar, çok geniş bir ruhban sınıfının beslenmesine, kiliselerin süslenmesine uçup, gidiyordu.

Reformcu düşünce sadece burjuva sınıfı içinde gelişmedi. Buna soyluların bir kısmı da katıldı. Aslında kiliseye asıl destek hep soylulardan gelmişti. Soylular ailenin en küçük oğlunu kiliseye din adamı olsun diye verince, kilise gelirlerinin en çok kazanç getiren yerlerindekiler genç soylular oluyorlardı. Buna rağmen soylular reformcu düşünceyi desteklediler. Sadece peşine takılmadılar, hatta çoğu yerde başı çektiler. Almanya, Fransa, İngiltere, İsveç ve diğerlerinde Reformun en gayretli savunucuları soylular arasından çıktı. Burjuvazi ahlak peşindeyken, soylular da son zamanda kaybettikleri toprak varlıklarını yerine konması peşindeydiler. Kilise topraklarının ele geçirilmesi, asiller için çok iyi bir çözümdü.

Avrupa monarşileri, dinin siyasete karışmasından bıkmışlardı. Kilise yalnızca öteki dünyanın işleri ile uğraşıp, bu dünyayı asillere ve monarşiye bırakması da işlerine geliyordu. Asiller, burjuvalara müttefik olmuşlardı.

Kilisenin doymak bilmez zenginliğinden çekenler sadece burjuvalar değildi. Kentlerdeki, aşağı halk tabakaları da bundan en az burjuvalar kadar muzdariptiler. Onlar yarı aç, yarı tok yaşarken, kiliselerde lüks hüküm sürüyordu. Ucuza gelecek bir kilise herkesin menfaatineydi. Kentli geniş halk kitleleri reformları desteklediler.

Köylüler hep muhafazakardır. Bu onlara üretim araç ve ilişkilerinin verdiği bir sonuçtur. Kilisede yapılacak yenilikler, toprak mülkiyeti ve rant ilişkisi ile ilgili mevcut adetleri değiştirecekti. Bu nedenle köylülerin tutumu bazı yerlerde reforma karşı oldu. Ancak ne zaman ve nerede asiller ile kilise birlikte yani toprak sahibi sınıflar, yerleşik tarım rejimini kendi yararlarına bozmaya giriştiler, köylüler artık reform hareketlerine daha bir katılır oldular.

Hümanizm bir burjuva ideolojisi olarak ortaya çıkmıştı ama halk kitleleri bunu anlayamıyordu. Onların günlük yaşamları din üzerine kuruluydu. Reform hareketi hümanizmi halk kitlelerinin elle tutabilecekleri bir hale getirdi. Hümanizm değişik tarzlarda ve görünüşlerde reform'u hızlandırdı. Basımın yaygınlaşması, kitapları geniş kitlelerin okumasına fırsat verdi. Basel'de 16, Augsbourg'da 20, Köln'de 21, Nurenberg'de 24 basım evi vardı. Bir sürü yeni üniversite ve kütüphaneler kuruldu. Sadece Almanya'da XVI. Yüzyılın ilk yarısında 9 yeni üniversite kurulmuştu.

Hümanistler, kutsal kitabı halk dillerine çevirmişlerdi. Buradan Hıristiyanlığın bilimsel eleştirisi geldi. Şimdi çok adam İncil okuyordu. Sadece Almanya'da Luther'in çevirisinden önce 20 çeviri yapılmıştı. Kutsal kitap ailece okunuyordu. Bu ön hazırlıklar Luther'in çok işine yarayacaktı.

Hümanistler kiliseye durmadan saldırıyorlardı. İncilin saflığı, ruhbanın bilgisizliği, ahlaksızlığı, dünya işlerine dalmaları, halka yukarıdan bakışları, boş inançlara inanmaları hep saldırı konularıydı. Ruhban sınıfının saygınlığı halk nazarında iyice azalmıştı. Artık manastır yapmaktan değil, yıkmaktan bahsediliyordu. Mutian gibi hümanistler çıkmış, kiliseye demediklerini bırakmıyorlardı.

Ruhban sınıfı halkı artık tatmin edemiyordu. Piskoposlarla rahipler, derebeyleri gibi hüküm sürdüklerinden papaz ve keşiş gibi astları ile meşgul olmuyorlardı. Eğitimsiz kalan köy papazlarının verdikleri vaazlar halkı tatmin etmiyordu. Yönetimsiz kalmış olan papazlar, ne okuyacaklarını bilemeyip, çeşitli mezheplere ait yazıları okuyup, kendi mezheplerine ters söylemlerde bulunuyorlardı. Daha sonra, mezhep ayrılıkları teşkilatlanınca, Protestan rahipler köy papazlarından çıkacaklardı.

Hıristiyan halk üzerindeki baskı da eskiye oranla zayıflamıştı. İspanya'da engizisyon Yahudi ve Müslümanlarla uğraşıyordu. Kara Avrupa'sında ise esas hedef şeytan yani kadınlar ve onların büyüleriydi. Kilise mezhep tartışmalarını en başlarda gevşek bırakmıştı.

Hümanistler, yazarların metinlerini doğrudan doğruya incelemeye alışmışlardı. Bu usulü Kutsal Kitap'a da uyguladılar. İbranice ve Grekçe metinler incelendi. Bu incelemenin dini bir doktrin tarafı da ister istemez oldu. Hümanistler, ilahiyatçı olmayan Helenistler doktrinleri formülleştirdiler.

İtalya çok Tanrılı dine saygı duyuyor gibi davranan ve nerede ise onu takip eden rönesansın kalbiydi. En kuvvetli din duyguları da Almanya ile Fransa'da vardı. İşte reform din duygularının kuvvetli olduğu yerlerden çıktı.

Bazı ilahiyatçılar Paulus'un metinlerinden ilk Hıristiyanlara öğretileni algıladılar. Bu onbeş asırdır Kilisenin edindiği aletlerle uyuşmaz haldeydi. Bu durumda Papa'ya karşı bir mücadele başladı.

Başlangıçta başarı ihtimali sıfır olan bir hareketti. XIII. Yüzyıldan beri Kilisenin sıkı bir denetimi vardı. Kimse bu denetimi atlatamazdı. Roma'ya muhalif bir kilise kurmak için Papa'ya meydan okuyacak bir ilahiyatçı yeterli değildi, onu koruyacak bir hükümette gerekiyordu. İngiltere, Fransa ve İspanya krallarının böyle bir başkaldırıyı desteklemek için herhangi bir menfaatleri yoktu. Bu nedenle başkaldırılar hep müstakil yönetimlerin olduğu ve merkezi devletin güçlü olamadığı Almanya, İsveç gibi yerlerde gelişti.

Reformların başarılabilmesi için bir önemli durum daha vardı. Başkaldırıları ezebilecek iki güçten biri İmparator, diğeri Fransa Kralıydı. 1521 tarihinden 1559 yılına kadar 40 yıl bunlar hem Papa ile anlaşmazlık halinde oldular ve hem de birbirleri ile savaştılar.

Padovalılar

Padova

Bu sırada İtalya'da Padova Venedik'e bağlı bir kentti. Padova üniversitesinde, İbni Rüşt'ün Aristo yorumu uzun zamandır etkili oluyordu. İbni Rüşt'e göre madde ve hareket ebedi idi, yani yaratılmamıştı. Bunun yanı sıra bütün bireysel akılların kaynağı olan, etkin bir akıl daha vardı ki ölümsüzdü. Bu ölümsüz akıl, dünyanın ve insanların ruhuydu. Etkin akıl ölümsüzken, bireysel ruh ölümlüydü. Bu düşünce 1240 yılında Paris Üniversitesince mahkûm edilmişti.

1513 yılında Papa X. Leon'da bu düşünceyi mahkûm etti.

Böyle hem akademik olarak ve hem de dinsel olarak mahkûm edilen bir felsefenin nasıl olup da Hıristiyan Avrupa'da öğrenilmeye devam ettiğinin nedenini bilmek gerekir. Bu " çift gerçek " öğretisi sayesinde mümkün olabilmiştir. Podovalılar, İbni Rüşt gibi, aklın kimi dinsel dogmalara zıt düştüğünü söylüyorlardı. Böyle bile olsa, onlar vahiy ürünü oldukları için onlara inanmak gerekiyordu.

Bazı Podovalılar İbni Rüşt'ü izlerken, bazıları da M.S. III. Yüzyılda yaşamış olan başka bir Aristo yorumcusunu izliyorlardı. Aphrodisias'lı Alexandre, ruh bedenin ürünüdür demişti. Yani ruh bedenle birlikte ölüyordu. O zaman Cennet ve Cehennem ne olacaktı?

İbni Rüşt'ün ve Alexandre'nın Aristo yorumları etkilerini sürdürürken Pomponazzi (1462 – 1525) önem kazanıyordu. Pomponazzi, Thomas Aquinas'ın ve İbni Rüşt'ün Aristo yorumlarını reddediyordu. " Ruhun Ölümsüzlüğü " ve " Doğada ve Büyülerde Olup Bitenlerin Nedeni " adlı eserlerinde vahiy ve mucizelerin bir yana bırakılmasını, sorunların doğal sınırlar içinde incelenmesini istiyordu. Eserlerinin kopyaları elden ele dolaşıyordu. O diyordu ki akıl her şeyin yargıcıdır. Yani sadece akıldan yararlanılabilinirdi. Pomponazzi bir akılcıydı.

İnsan ruhu, beden varsa vardı, yoksa yoktu. Ruhun ölümsüzlüğü diye bir şey olamazdı. İnsan sadece doğa içinde olağan üstü bir şeydi. Ama bazı konularda insan hayvanlarında gerisindeydi. Arıların yurttaşlığı insanlardan ileriydi. Sahibinin mezarı başına gelip, ölen köpeğin erdemi hangi insanda vardı.

İnsanların ancak küçük bir bölümünde, insan ayrıcalığını sağlayan akla sahip insanlar vardı. İnsan, Tanrı suretinde değildi. Her şeyin efendisi de değildi.

" Diğer dünyada ödül ve ceza inancını yok ederek, ahlakı yıkıyorsunuz " diyenlere, Pomponazzi'nin cevabı şöyleydi: " Erdemin ödülü, erdemin kendisidir ".

Rabelais

Pomponazzi, Kutsal Kitap'taki mucizeleri de temelinden yıkıyordu. Mucizeler tamamen doğal olaylardı. Ancak tam bilemediğimiz nedenlerle şaşırtıcı sonuçlar veriyorlardı. Bunlarda doğaüstü güçler aramak tam bir zırvaydı, gülünçtü. Kilise tarafından kanıtlanmış olan İsa'nın mucizeleri de akla dayanılarak kabul edilemezdi. Öyle yapılırsa iman dayanağını kaybederdi. Kilise, mucizelere inanmak gerekir diyordu. Ama Pomponazzi'nin etkisi Avrupa'da büyük oldu. Kitapları her yerde okundu.

Aydınlıklar yüzyılının filozofları Rabelais, Etienne Dolet, Jean Bodin, Montaigne, bu özgür düşünürler hep Pomponazzi'nin öğrencileridirler.

Türklerin Anadolu'dan gidişini durdurmak gerekir

Sünnilik kadar eski olan Şiilik genel olarak Müslümanlar arasında hep azınlıkta kalmıştı. Safevilerden önce Şiilik Irak ve İran'da da azınlıktaydı. İran Şah İsmail zamanında nerede ise zorla Şiileştirildi. İran'da bir yanda yerleşik düzende yaşayan kentli ve köylü bir yerli halk vardı. Bir yanda da savaşan ve bazen iktidarlara güç veren Oğuzlar vardı. Safeviler bu iki unsuru birleştirmek istediler ve bunun için tüm halkı kapsayan dini ve siyasi bir ideolojiyi empoze ettiler. Türkmenler aslında Şii değil Alevi idiler. Ancak Ali sevgisi gibi bazı unsurlar itibarı ile Alevilik Şiiliğe oldukça yaklaşıyordu. Aslında temel farklardan biri de, daha önce anlatıldığı gibi, hukuk sisteminin kabulünden geçiyordu. Aleviler Şeriatı reddediyorlardı. Ancak olaya sadece Ali sevgisi ve 12 İmam yönünden bakıldığında Aleviler ile Şiiler arasında büyük benzerlikler vardı. Şiiler İran'da azınlıkta bile olsalar, uzun zamandır devam eden ve kökleşmiş olan Şii inanca sahip olan epey insan vardı. Safeviler Şiiliği mi yaymaya yoksa kendi Alevi inancına çok benzeyen tasavvuf yolunu mu yaymaya çalıştıkları konusunda kesin bir şey söylenemez. Ancak bizce kendi Alevi inançlarını yaymak istemişler ama halk bunu klasik Şii inanç olarak algılamıştı. Veya ezici İran kültürü, Safevilerin yaymak istedikleri görüşü Şiilik olarak kabullenmişti.

İran Şiileşirken, ülkede bu ideolojik devrimi yerleştirecek yeteri kadar Şii ulema olmadığından, Irak'tan Arap Şii din adamları çağrıldı. Bizce İran'ın Alevilik yerine klasik 12 İmam Şiiliğini almasında bu Arap din adamlarının büyük etkisi olmuştur. Safeviler İran din

adamlarının Şiiliği kabul etmeyenlerini de sürdüler. Şii kelam, fıkıh, hadis kitapları Arapçadan Farsçaya tercüme edildi.

Şah İsmail Alevi Türkler için gaza yapan akıncı ve savaşçı bir tarikat şeyhi, kutsal bir kişiydi. Şii olmaya zorlanan İran halkı için ise, Şah İsmail kendini gaipte olan 12. İmamın yeniden insanlara görülmesi olarak bildiriyordu. Safeviler sülalelerinin Peygamber Muhammed'den ve Ali kolundan geldiğini iddia ediyorlardı. Bu iddia İran Şiileri arasında geçerlilik kazanmadı. Şah İsmail'den sonra gelen Safevi şahları da bu imamlık meselesi üzerine düşmediler.

Safevi ülkesinde, XVII. yüzyılda, Şii ulema, müctehid olarak gaipteki İmam adına dini önderliği üstlendi. O zamandan beri İran uleması çok büyük bir güce sahip oldu.

Alevilik Safevilerin resmi ideolojisi olana kadar, Osmanlı uleması Sünni olmasına rağmen, Osmanlı ülkesinde Sünni Şii ayrımı üzerine düşülmüyordu. Ancak Doğuda Alevilik bir siyasi hareket haline gelmişti. Türkler Şah İsmail'in sesine kulak verip, Safevi girişimine destek olmaya başlamışlardı. Yavuz Sultan Selim bu tehlikeyi görmüştü ve şimdi ona engel olmaya çalışıyordu.

Anadolu'da bir taraftan topraklar boşalıp, Türkler Safevilere koşarken, diğer taraftan ciddi ve devleti sarsıcı isyanlar çıkıyordu. Bunların en önemlisi, gördüğümüz Şahkulu ayaklanmasıydı. Bu gibi ayaklanmalara karşı daha II. Bayezid döneminde tedbirler alınmaya başlanmıştı. Osmanlı Devleti Alevilerle Safevilerin temasını önlenmeye çalışılıyordu. Yakalanan Safevi taraftarı Aleviler Mora adasındaki kalelere sürülmeye başlandılar. Ancak böyle enterne edilenlerin sayısı, mevcut Alevi sayısı içinde çok ufaktı.

Sultan Selim Trabzon sancak beyi iken olup, biteni iyice izlemişti. Alevilerin Doğu Anadolu'da durdurulması gerektiği konusunda görüş oluşturmuştu.

Artık Yavuz Sultan Selim ile Türkmen birbirine iyice yabancılaşmıştı. Müftü Hamza (Bi Saru Görez) şöyle bir fetva veriyordu.

" Ey Müslümanlar, bilin ve haberdar olun ki, reisleri Erdebil oğlu İsmail olan Kızılbaş topluluğu, Peygamberimizin şeriatını, sünnetini, İslam dinini, din ilmini, iyiyi ve doğruyu beyan eden Kuran'ı küçük gördüler. Yüce Tanrı'nın yasakladığı günahlara helal gözü ile baktılar. Kutsal Kuran'ı ve öteki kutsal din kitaplarını tahkir ettiler ve onları ateşe atarak yaktılar. Hatta kendi melun reislerini Tanrı yerine koyup ona secde ettiler. Hazreti Ebu Bekir'e, Hazreti Ömer'e sövüp, onların halifeliklerini inkar ettiler. Peygamberimizin karısı Ayşe anamıza iftira ettiler ve sövdüler. Peygamberimizin şeriatını ve İslam dinini ortadan kaldırmayı düşündüler. Onların bunlara benzeyen öteki kötü sözleri ve hareketleri benim ve öteki bütün İslam din alimleri tarafından açıkça bilinmektedir. Bu nedenden ötürü Şeriat hükmünün ve kitaplarımızın verdiği haklarla bu topluluğun kafirler ve dinsizler topluluğu olduğuna dair fetva verdik. Onlara sempati gösteren, batıl dinlerini kabul eden ve yardımcı olanlar kafir ve dinsizdirler. Bu gibi kimselerin topluluğunu dağıtmak bütün Müslümanların vazifesidir. Bu arada, Müslümanlardan ölen kutsal şehitlerin yeri cenneti ala'dır. O kafirlerden ölenler ise hakir olup cehennemin dibinde yer tutacaklardır. Bu topluluğun durumu kafirlerin (kitap sahipleri Hıristiyan ve Yahudiler) halinden daha kötüdür. Bu topluluğun kestiği veya gerek şahinle gerek ok ile gerek köpek ile avladıkları hayvanlar murdardır. Onların gerek kendi aralarında gerek başkaları ile yaptıkları evlilikler muteber değildir. Bunlara miras bırakılmaz. Sadece İslam'ın Sultanının, onlara ait kasaba varsa, o kasabanın bütün insanlarını öldürüp mallarını, miraslarını, evlatlarını alma hakkı vardır.

Ancak bu mallar İslam'ın gazileri arasın da taksim edilmelidir. Bu toplanmalardan sonra onların tövbe ve nedametlerine inanılmamalı hepsi öldürülmelidir. Hatta bu şehirde (İstanbul) onlardan olduğu bilinen ve onlarla birlik olduğu tespit edilen kimse de öldürülmelidir. Bu türlü topluluk hem kafir ve imansız, hem de kötülük yapan kimselerdir. Bu iki sebepten onların öldürülmesi vaciptir. Dine yardım edene Allah da yardım eder. Müslümanlara kötülük yapanlara Allah da kötülük eder. "

Sünni din adamları Aleviler aleyhine propaganda yapıyorlardı. Bunlardan biri de Kemal Paşazade idi. Edirne Sultan Bayezid Medresesinde müderris olan Kemal Paşa, Kanuni döneminde Zembilli Ali Efendiden sonra Şeyhülislam olacaktır. Kemal Paşazade yazdığı risalede, Alevilerin öldürülmesini caiz, mallarını helal, nikahlarının geçersiz olduğunu bildirmişti. Ayrıca Aleviler ile yapılacak savaşların, diğer din düşmanları ile yapılan savaşlar gibi cihat sayılacağını ileri sürmüştü.

Alevi Semahı

Düşmanlık

On iki İmam Şiiliğinin Safevi yönetiminde devlet dini olması, Şiiler ile Sünniler arasında daha önce görülmemiş olan bir düşmanlığın başlangıcı olmuştu. Bu zamana kadar Şiiler daha entelektüeldiler. Tasavvuf'a dönük Sünniler ise Şiilerle pek çok şeyi paylaşıyorlardı. Ama şimdi iki rakip kamp oluşmuştu. Şah İsmail Sünniliği sürüp atmakta kararlıydı. Kendini kuşağının imamı olarak görüyor ve Şiileri Sünnilere karşı zorluyordu. Şimdi Şii topraklarında Sufi tarikatlar yasaklanmıştı.

Tabii bu tutumun Osmanlı topraklarında ters tepmesi ve oralarda da Şiilere karşı bir baskının başlaması kaçınılmazdı.

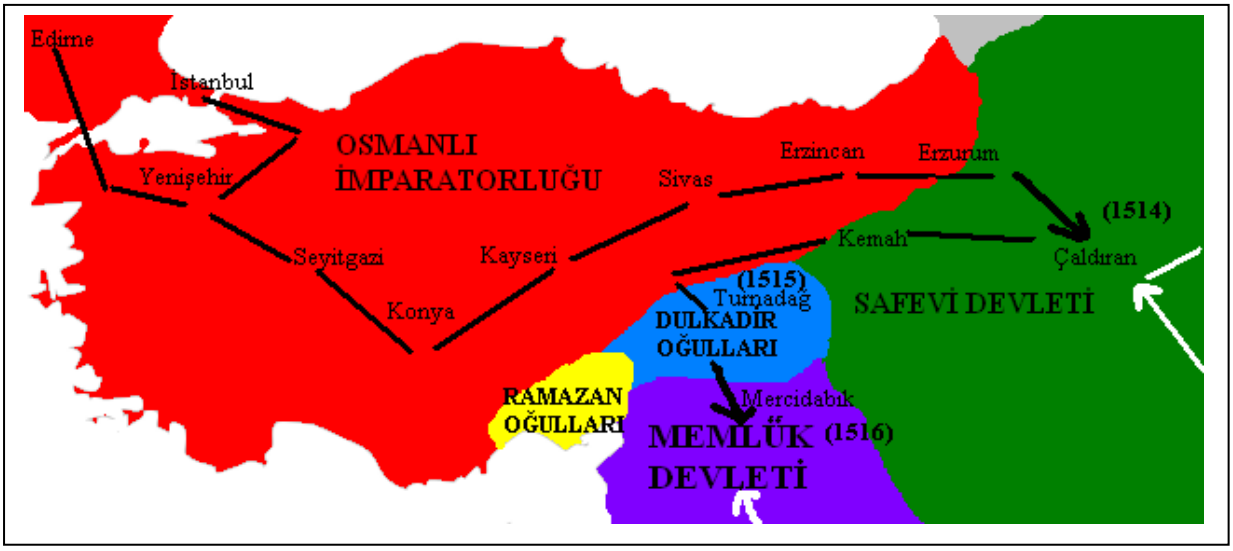
Diğer taraftan, Safevi topraklarında olup bitene Şii ulema tereddüt ile yaklaşmıştı. Şii ulema, Sünnilerden farklı olarak içtihat kapısının kapanmasını reddetmişti. Onlar, şahlarından bağımsız olarak İslam'ı yorumlamaya devam ediyorlardı. Şahlar İmamların devamı olamamışlardı. Şii ulema halkla beraberdi ve yönetim baskılarına karşı halkın önderliğini yapıyorlardı. Bu tutum İran için bir gelenek oldu.

Ali bin Ebu Tayyib

Selim, Şah İsmail'e yazdığı mektuplarda onu Müslüman dinine davet ediyordu. Şah İsmail'in davranışları Müslüman dinine aykırı idi ve zulüm yapıyordu. Selim Şahın öldürülmesi için fetva almıştı. Selim kılıcını çekmiş geliyordu.

Çaldıran, 1514

Sultan Selim 1513 – 1514 kışını Şah İsmail üzerine yapacağı bir seferin hazırlıkları ile geçirdi. Anadolu'nun dört bir yanına yollanan emirlerle Safevi yanlısı olduğu bilinen on binlerce kişi öldürüldü.

Yavuz sadece askerle savaşmıyordu. Düşmanını güç duruma düşürecek tedbirleri de alıyordu. Bu meyanda İran ile yapılmakta olan ipek ticaretini yasakladı. İranlı ipek tacirlerini tutuklatıp, Rumeli'ye sürdürdü. Bu aynı zamanda Batının da ipek yolunun kesilmesi demekte. Bunun getireceği sonuçlar ve Batı'nın alacağı tedbirler az sonra görülecektir.

1514 yılında Osmanlı ordusu Anadolu'ya geçip, Safevilerin üzerine yürüdü. Osmanlı Arşivlerinde bu yürüyüş sırasında 40 bin ile 70 bin arası Alevinin öldürüldüğü, bu olanlardan dolayı rahatsız olan Yeniçerilerin birkaç kez Yavuz'a şart kabul ettirdiklerinden bahsedilmektedir.

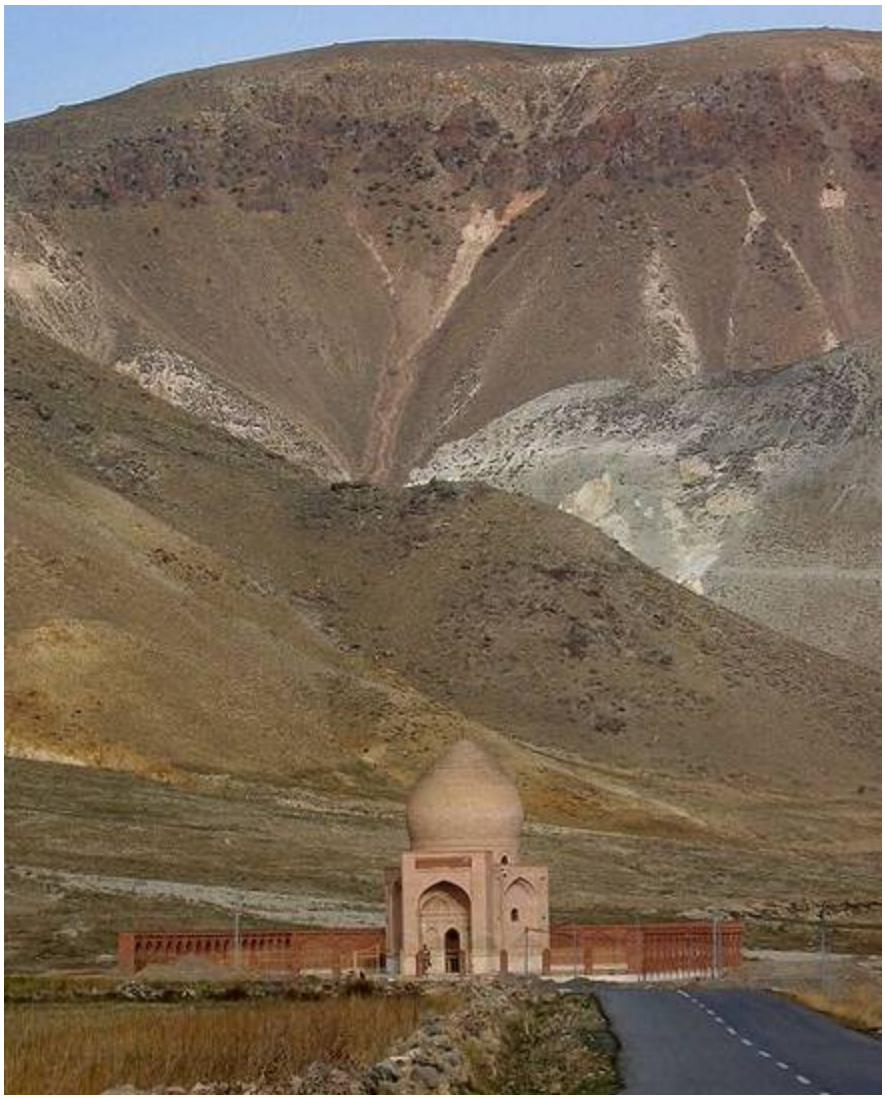
Sultan Selim sefere çıkarken, Dulkadiroğlu Beyi Alaüddevle'ye bir mektup yazarak, ordusu ile kendine katılmasını istemişti. Alaüddevle katılmak yerine Osmanlı ordusunun lojistik yollarını vuruyordu.

Bölgedeki Kürt aşiretleri sünniydi. Onlar da Safevilerden aşırı rahatsızdılar. Kendi aralarında toplanarak Osmanlıyı desteklemeye karar verdiler. 1514 yılında Şerefname'nin yazarı V. Şeref Hanın dedesi VI. Şeref Han ile Osmanlılar arasında ittifak anlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya sadece bir Kürt aşireti katılmamış, Safevilerin yanını tutmuştu. Böylece Kürtlerin yaşadığı bölgeler Osmanlıların en üst hakimiyetini tanıyarak, Osmanlı İmparatorluğuna katılıyorlardı.

Kürtler ile Osmanlılar arasındaki sıkı iş birliğinin en önemli mimarı İdris-i Bitlisi'dir. İdris-i Bitlisi' veya Bitlisli İdris (1452-57 - 1520), önemli bir Kürt siyasetçisi ve Osmanlı devlet adamıdır.

Mevlana Hüsameddin Ali-ül Bitlisi'nin oğlu, Ebul Fadl Mehmet Efendi'nin babasıdır. Bitlis'te doğmuştur. Doğum tarihi hakkında çeşitli görüşler vardır. Babası gibi bir süre Akkoyunlu devletine hizmet etmiştir. Ölümüne kadar Uzun Hasan'ın hizmetinde bulunmuş, ardından 1490 senesine kadar Uzun Hasan'ın oğlu Yakup Bey'in divanında hizmet etmiştir. Osmanlı padişahı II. Bayezid tarafından İstanbul'a davet edilerek İstanbul'a gitmiştir. Özellikle I. Selim döneminde Osmanlı siyasetinde aktif bir rol oynamıştır. Çaldıran Muharebesi'nden sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu vilâyetlerinin savaş olmaksızın Osmanlı yönetimine geçmesi için görevlendirilmiş ve bu görevde başarılı olmuştur.

İdris-i Bitlisinin Safevilerin kontrolündeki Doğu Anadolu topraklarının Osmanlı Devletine katılmasında önemli rolu oldu. XVI. yüzyılda bölgede ana güç olan Safeviler ve Osmanlıların arasındaki ihtilaflar sonucu savaş kapıyı çalınca,1514 yılında, I. Selim Kürtleri Osmanlı safında yer almaya teşvik etmek için İdris-i Bitlisi'yi bölgeye yolladı. Kürtlerin önce Akkoyunlular, sonra ise Safeviler ile olumsuz ilişkileri olmuştu. Bu sebepten İdris-i Bitlisi bölgedeki Kürt topluluklarının çoğunluğunun desteğini kolayca almayı başardı.

Çaldran Savaş Alanı ve abidesi

Kürt beylerini bir araya getirmeyi başaran İdris-i Bitlisi Farsça yazdığı Selimname eserinde Kürtleri Kızılbaşlar ile savaşa teşvik ettiğini, onların da kılıç zoruna Anadolu'yu Kızılbaşlardan temizlemek için yemin ettiklerini ve bu arada 40 bin Kızılbaşın öldürüldüğünü yazmıştır.

Osmanlı ordusu İran'a doğru ilerlerken, bazı ordu komutanları, zaman geçtikçe, savaştan vazgeçip, geri dönülmesini dillendirmeye başladılar. Sultan'ın çok sevdiği Hemdem Paşayı padişaha aracı yaptılar. Padişah'ın cevabı Paşanın kellesini vurdurmak oldu. Daha sonra Eleşkir'de yeniçeri ayaklandı, hatta Sultanın çadırına ok ve kurşun attılar. Selim kararlıydı. Yeniçerilerin gururunu okşayacak bir konuşma yaparak, onları tekrar düzene soktu.

Çaldıran'da Şah İsmail ve Yavuz Sultan Selim karşılaştılar. Van gölünün kuzeydoğusunda, Malazgirt'te çok yakın bir yer olan Çaldıran, savaşın yapıldığı yer değildir. Savaş, Tebriz'in Batısındaki, şu anda İran toprakları içerisinde olan Çaldıran'da yapılmıştır. Şah İsmail, Çaldıran savaşı başlamadan önce iki orduya da baktığı ve " şu işe bak, bugün burada İslam'ın geleceğini belirleyeceğiz fakat ne gariptir ki iki orduda da kafirler var " dediği rivayet edilir. Şah haklıydı. Hıristiyan olan bazı Gürcü ve Ermeni prensleri Hıristiyan birlikleriyle Şahın ordusunda saf almışlar ve Şiilik için savaşmışlardı. Osmanlı ordusunda ise her zaman olduğu gibi gayrimüslim Rumeli askeri ve beyleri yer almış ve Sünnilik için savaşmışlardı.

Çaldıran Savaşı

Savaş sonunda, Safevi ordusu ağır bir yenilgiye uğradı. Çaldıran'da Safevi Türk atlıları can siperane savaşmışlardı. Ama atlılar Osmanlı top ve tüfek atışları ile biçilmişlerdi. Mertlik bitmişti.

Savaştan sonra, Yavuz yaralıları öldürtüp, esir almadı. Safevilerden geri kalanlarda İran içlerine, geçtikleri yerleri yakarak çekiliyorlardı. Osmanlı ordusunun önünde yanmış topraklar vardı.

Pek çok Safevi ileri geleni esir düşmüştü. Bunlar arasında İsmail Şahın karılarından biri olan Taçlı Hanım da vardı. Taçlı Hanım zırhlı, askeri kılıklı ve at üzerinde dövüşüyordu. Pek çok mücevher ele geçti. Ele geçenler arasında Şah İsmail'in yanında bulunan hazinesi ve tahtı da-vardı. Bir söylentiye göre bu taht Şah İsmail'in değildi. Timuroğullarından Nadir Şah tarafından Delhi'de ele geçirmişti.

Yavuz Sultan Selim Çaldıran sahasında 2 gün kaldı. Çaldıran zaferinden sonra Osmanlı orduları Azerbaycan'da Safevi başkenti olan Tebriz'e kadar ilerlediler. Tebriz'de de muazzam ganimet ele geçti. Elde edilenler, İlhanlılardan, Celayirlerden, Karakoyunlulardan, Akkoyunlulara ve oradan da Safevilere geçen yüzlerce yıllık birikimdi.

Ancak bu toprakların elde tutulması zordu. Herkes biliyordu ki Osmanlı ordusu geri dönünce Safeviler tekrar geleceklerdi. Tebriz'i kolayca ele geçiren Osmanlı kuvvetleri I. Selim'in bütün ısrarlarına karşın İran platosunda Safevi ordusunu izlemeyi reddettiler. Yavuz, Şah İsmail'in Tebriz'e getirttiği tüccar, sanatkar ve önemli kişileri İstanbul'a gönderdi. Bunlar arasında en önemli kişi Sultan Bediuzzaman Mirza idi. Sultan Bediuzzaman Mirza, Hüseyin Baykara'nın büyük oğlu ve halefiydi. Cuci ahfadından Muhammed Şeybak Han tarafından Herat İmparatorluk tahtından uzaklaştırılmış, o da Şah İsmail'e sığınmıştı.

Kışın yaklaşmasıyla Tebriz terk edildi. Yavuz Sultan Selim bu toprakları tekrar Safevilere bırakarak geri çekilmişti. Yavuz Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu Safevilerin elinden almıştı. Bu da ona yetmişti. Alevi Türkler mağlup edilmişti. Ama Osmanlı ordusu da sıcağı, susuzluğu, açlığı, soğuğu ve Türkün müthiş kavgacı ruhunu tanımıştı. Osmanlı askeri çok çekmişti. Ordu yeniden maceraya atılmak istemiyordu. Yavuz bu isteğe boyun eğmişti.

Osmanlılar, Doğu Anadolu'da yerleşikler için Uzun Hasan zamanından beri uygulanan vergi kurallarına uydular. Ancak bölge halkı onlar için daha kolay ve basit olan Osmanlı vergi sistemini uygulatmak istedi. Osmanlı da bu isteğe uydu.

Safevi devleti tam bir Türk devletiydi. Gazne'den, Hindistan Babur devletinden, Büyük Selçuklu devletinden daha Türk bir devletti. Safevi devletinde Anadolu'dan sürekli beslendiğinden Türk öğeler diğerlerinde olmadığı kadar fazlaydı. Safevilerde İranlı memurlar önemsiz görevler ile mali görevleri üslenmişlerdi. Devlette Türkler ve Türkçe önemli bir yer tutuyordu. Anadolu Selçuklu divanında ve Kara Koyunlu divanında Türkçe yazı yokken, Ak Koyunlularda ve Safevilerde vardı. Safeviler Türkçeyi bazı resmi yazışmalarda kullanmışlardı. Safevi sarayı İsfahan'a taşındığında bile Sarayda Türkçe kullanımı devam etti. Resmi dil İran'da bile hala Türkçeydi. Safevi Sultan ve beyleri Türkçe şiirler yazar, Türkçe şairlerin divanlarını okurlardı.

Malazgirt (1071) savaşından sonra Türklere, Alevilere Anadolu'nun yolu açılmıştı. 1514 yılındaki Çaldıran savaşı ile Alevilerin önü kesildi, Türkler de geri plana itildi.

Çaldıran Savaşı'nda Şah İsmail'in Yavuz Selim'e yenilmesi onun " Mehdi "liğinin de sorgulanmasına yol açmıştı. Öyle ya İsmail gerçekten beklenen " Mehdi " olsa Osmanlı'ya yenilir miydi hiç? Bu tereddüt belirdiğinde, Şah İsmail'de üst kademe ordu komutanlıklarına artık Alevileri değil yerli kabilelerin reislerini atamaya başlamıştı.

Yavuz'un Şeyhülislam'ı Zembilli Ali Efendiydi. Şeyhülislamlar, o mevkiye hayat boyu gelirler ve böylece azledilemezlerdi. Zembilli Ali Efendi II. Bayezid zamanında Şeyhülislam olmuş, Yavuz'un hayatı boyunca da bu göreve devam etmişti.

Bu sırada Kuzey Afrika'da durum şöyledir. Fas'ta, Merinilerin Vattasi kolu, 1511 yılından beri Sadi şerifleri ile iktidar için çekişmektedirler. Tunus 1228 yılından beri Hafsilerin yönetimindeydi. Batı Cezayir'de taht kenti Tlemsen de Abdulvadiler (Zeyyaniler) bulunuyordu. Aslında bütün Kuzey Afrika, yüzlerce siteden meydana gelmiş bir konfederasyon görüntüsündeydi. Burada ciddi bir merkezi otorite yoktu. Halk genelde Maliki'ydi. Portekiz 1506 yılında Fas'ın Atlantik kıyısında Mazagan üssünü kurmuştu.

Bu yıllarda Trablusgarp ve Cezayir'deki pek çok liman kenti İspanyollara bağlıydı. Barbaros kardeşlerden Hızır Reis ile abisi Oruç Reis birleşmişlerdi. Barbaros kardeşler Osmanlı Sultanı Yavuz'dan çekiniyorlardı. Adları da korsan olarak ayyuka çıkmıştı. İspanyol ticaret gemilerine verdikleri zararın hattı, hesabı yoktu. İspanyol, Rodos, Venedik, Papalık donanmaları her yerde onları arıyordu. Barbaros kardeşler için Osmanlı limanları güvenilir olmaktan çıkınca veya onlar öyle zannettikçe, kendilerini daha güvende hissedecekleri bir çare bulmalıydılar.

Hıfsilerin hakimiyetindeki Afrikiyya (Ifrıkıyya) yani Tunus kıyı şeridi sığ olmasına rağmen, saklanmaya çok müsaitti. Barbaros kardeşler yanlarına Yahya Reisi de alarak 3 gemi ile Tunus'a yelken açtılar. Tunus'ta Hafsi Sultanı Muhammed'in huzuruna çıktılar. Sultan ele geçen ganimetin beşte birine karşılık, Barbaros kardeşlere Halkul Vad kalesini kullanma müsaadesi verdi.

Tunus'ta kökleri ta İslam'ın ilk yayıldığı zamana dayanan ordugah geleneği vardı. Bu gelenek " mahalla " haline dönüşmüştü. Mahalla kurumu son derece etkiliydi. Bu kurum Tunus'ta Osmanlı hakimiyetinden sonra da sürdü.

1514 yılında Endenozya Sumatra'da Ali Mugaayet Şah (1514 – 1528), Ace Sultanlığını (1514 – 1903) kurdu. Ali Mugaayet'in ailesi 185 yıl Ace tahtında oturduktan sonra, hükümranlık başka bir aileye geçecektir.

İran Şii oluyor, 1514

Şah İsmail

Çaldıran savaşındandan sonra Şah İsmail'in önünde Batıya yayılma imkanı kalmamıştı. Safeviler İran'a döndüler. İmparatorluk bir İran imparatorluğu olarak kaldı, ne Mezopotamya'ya, ne de Anadolu'ya ulaşamadı.

İran'ın fethini tamamladıktan sonra Şah İsmail geniş Sünni ahalinin mezhebini zorla değiştirme yoluna gitti. Sünni ulema ya öldürüldü ya da sürgün edildi. Şah İsmail'in kendi bilindiği gibi Ortodoks Şii (On İki İmam Şiiliği) inancıyla uzlaşması pek olanaklı olmayan Heteredoks Şii (On iki imamcı Tasavvuf, Alevi) inancındaydı. Bu inanç farkına rağmen Şia'nın dinsel ileri gelenlerini ülkesine getirtti. Onlara toprak ve paralar verdi. İran'da Safevi döneminden sonra ve özellikle Kaçar hanedanı döneminde, Şii ulemanın rolü daha da artacak, ulema bağımsız ya da hükümetlerle ortaklaşa rol oynamaya başlayacaktır. Safeviler Sufi/tasavvufi geçmişine karşın Nimetullahi tarikatı dışındaki pek çok tasavvufi (Sünni ve Şii) tarikatlarına müsaade etmediler. Şah İsmail zamanında, Şah dinsel ve dünyevi yetkilerin her ikisini birden elinde tutuyordu. Safevilerle birlikte iyice büyüyen İslam dünyasındaki bu dinsel hizipleşme, Sünni komşularının öfkesini üzerine çekti.

Şah İsmail bir devlet kurucusuydu. Otorite tanımaz Aleviliğe karşı, merkezi devlete yatkın olan Şiiliği seçmesi normaldir. Kuvvetli olasılık ile Alevilik ve Şiilik farklarını biliyordu.

Ama bilmezmiş gibi davranıp, Şiiliği yaygınlaştırdı. Şah İsmail bir yandan Şiiliği yayarken bir yandan da ordusunu yeniden şekillendiriyordu.

Şiiler dinlerini peygamberin ailesi üzerine kurmuşlardı. Sıradan insanların Peygambere mirasçı olabileceklerini ve bu sıradan insanların Emevi hanedanını kurduklarını kabul etmiyorlardı. Halife de seçime dayalı olarak halk tarafından seçilemezdi. İmam ancak Tanrısal bir yolla miras tayin ederdi. Şiiler için Sünnet sadece Peygamber ve ailesinin eylem ve sözleriydi. Sünniler Peygamberin arkadaşlarının tanıklığını kabul ederken, Şiiler bunu reddediyorlardı.

Şii imamları Allah belirlediğinden, bunlar yetkin ve yanılmazdılar. Burada ortaya Şiiler ile Sünniler arasındaki önemli bir anlayış farkı çıkıyordu. Sünniler oy ile belirlemeyi kabul ederken, Şiiler sadece otoriteyi kabulleniyorlardı. Şiilere göre akıl dogma konusunda güçsüzdü, gerçek olan imamlar yoluyla gelen vahiydi. Sonuncu imamın sözleri Şiilerin en yüce ulemasının ağzından çıkardı. Bu nedenle herkesin yüce bilginin sözlerine uymaları gerekirdi.

Şiiler keskindiler. Bazıları karşı görüşte olanlarla konuşmayı bile kabul etmezdi. Karşı görüşte olanların dokunduğuna dokunmaz, mümkünse onu yok ederdi.

Konuya ileride tekrar dönülecek olmasına rağmen burada söylemek gerekiyor ki İranlılar ateşli birer milliyetçiydiler. Şiilik milliyetçiliği, milliyetçilik Şii olmayı destekliyordu. İranlılara göre Şahlar Şahı (Şehinşah) bütün halklara egemen olmalıydı.

Pek çok tarihçi, İran'a Safevilerin hakim olması ile Osmanlılar ile Orta Asya bağının koptuğunu iddia ederler. Bu görüşe göre, Safeviler görünmez bir set çekerek, Osmanlıların, o zamanın büyük ilim yatağı Maveraünnehir (Soğd ülkesi) ile beyin alış verişini durdurmuşlardır. Bundan sonra Orta Asya'dan ve Hindistan'dan bilgi ve beyin göçü duracaktır. Bize göre ise bu ilişkinin durmasında her ne kadar Saevilerin etkisi olmuş ise de esas neden Osmanlıların gittikçe Sünni İslam'a kayarak, gelişime kapalı bir hale gelmeleridir. Fikirler ve gelişme hür ve tartışmaya açık bir ortam ister. Osmanlılarda ise bu ortam II. Bayezid'den sonra tarih olmuştur.

1514 yılında Özbekler Kalyan Camini yaptılar. Özbekler pek çok anıt dikmişlerdir. Kalyan Camii gibi bir kısmı başyapıttır. 288 küçük kubbeyi kapsayan, sütunlarla çevrili avlusu olan cami en önemli Özbek eserlerinden biridir.

Malakka'da Çin ile yapılan Baharat ticaretinde 20 – 30 kat karlı olduğunu öğrenen Portekizli Georges Alvarez, Portekizli yöneticilerin emri ile bu ticarete kalkıştı. 1514 yılında Kanton'da Si-Kiang ırmağı ağzına geldi ve mallarını rahatlıkla sattı.

1514 yılında I. Mengli Giray Han öldü. Yaşı 70'den fazlaydı ve 44 yıl Kırım tahtında kalmıştı. 9 oğlu ve 1 kızı vardı. Kızı Hafsa Validesultan Yavuz'un karısı ve Kanuni'nin annesiydi. Yerine Mehmet Giray Han geçti.

1514 Mart'ında Fransa Kralı XII. Louis, İmparator Maximilian ile barış yaptı. Haziran ayında da Fransa ile İngiltere arasında sulh ilan edildi. XII. Louis ile İngiltere prensesi Mary Tudor evlendiler.

Almanya'da Katolik karşıtlığı, 1514

Laurentius de Voltolina

1514 yılında Almanya'da Wurtemberg'te yeni bir köylü örgütü kuruldu. Buna Yoksul Konrad yapılanması dendi. Örgüt, Dük Ulrich'e karşı ciddi bir mücadeleye başladı.

Almanya'da köylülerin eylemlerini küçük burjuvazi de destekliyordu. İçlerinde burjuva devrimcileri de vardı. Önce kentler köylülerle beraber harekete geçtiler. Ama Dük mali yükleri hafifleteceğini söyleyince kentliler eylemden çekilip, köylüleri yalnız bıraktılar.

Şövalyelik çökmüştü. Onların ateşli silahlarla donatılmış piyade önünde hiç şansları kalmamıştı. Şövalyelik yok oluşa doğru gidiyordu. Feodaller köylü başkaldırılarını ezmek için ordularını kentlerdeki işsiz güçsüzler arasından topluyorlardı. Almanya'da siyasi mücadele etkinleştikçe, şövalyeler bir muhalefet gücü oluşturdular. Şövalyeler, Katolik kilisesinin vesayetine karşı yapılan mücadeleye katılacaklardı.

Almanya'nın parçalanmış hali sadece prenslerin ve kentlerdeki soylu ailelerin işine geliyordu. İmparatorluğun güçsüzlüğü, prenslerin ve kent soyluların halkı kendilerine bağımlı kılmalarına ve egemenliklerini güçlendirmelerine yardım ediyordu. Prenslerin çıkarları ile şövalye, burjuva ve imparatorun çıkarları taban tabana zıttı. Herkes kendi durumunu kuvvetlendirmeye çalışıyordu.

Almanya'nın bu durumu papalık için çok elverişli bir ortam yaratıyordu. Papalık, Alman yüksek ruhbanların yardımı ile Almanya'dan durmadan yeni gelirler ve servetler elde ediyordu. Papalığın bu eylemleri hem prenslerin ve hem de köylülerin hiç işine gelmiyordu. Durumdan rahatsızdılar. Prensler ve soylular, gelirlerini papalıkla bölüşmek istemiyorlardı. Kilise mallarını ele geçirip, zenginleşme hesabı yapıyorlardı. Tarihsel olarak da, Almanya Kutsal Roma Germen İmparatorluğu hüviyeti içinde Papalık ile ve dolayısıyla Kilise ile güç çekişmeleri yaşamıştı. Bu çekişmeler, Almanya'nın içinde, asiller ile yüksek görevli ruhbanlar arası çelişkilere dönüşmüştü. Yani tarihsel olarak, Almanya'da asiller ile kilise arasında bitmeyen bir çelişki vardı.

Köylüler, gittikçe daha fazla kilisenin ağırlığını sırtlarında duyuyorlardı. Burjuvazi daha ucuz bir kilise istiyordu. Öncü aydınlar, Katolik kilisenin dayandığı ideoloji ile savaşıyorlardı. Onlar din dışı kültürün ilerlemesi için skolastiğe karşıydılar. İmparator ise deniz aşırı ülkelerde yapılan Katolik kilisesi devlet işbirliği nedeniyle papa ve kiliseden yana bir tavır içindeydi.

1514 yılında Polonya'da, diyet, sürekli ordu beslemek için düzenli vergi konmasını bir daha reddetti.

Skolastizm

Osmanlı Memlukluların üzerine yürüyor, 1515

Portekiz Karaveli

Portekiz donanması Hint okyanusundan Basra körfezi ve Kızıldeniz'e ulaşan ticaret yollarını kendi kontrolüne almaya çalışıyordu. Eskiden gelen mal Memluk antrepolarında depolanıp, Venedik gemileri ile Avrupa'ya taşınırdı. Bu ticaretin az bir kısmı da Osmanlı limanlarından geçerek Avrupa'ya giderdi. Şimdi Portekizliler malları Akdeniz'e ulaşmadan kendileri Avrupa'ya götürmeye çalışıyorlardı. Portekiz eski ticaret yollarını kendine rakip gördüğünden, onları da donanması ile kesmeye çalışıyordu. Portekiz savaş gemileri Basra ve Kızıldeniz'e saldırıyor, buralardan geçmeye çalışan ticaret gemilerine el koyuyorlardı.

Bunun etkisi doğu Akdeniz'de hemen görüldü. Memlukluların ticaretten elde ettikleri gelir birdenbire çok azaldı. Bu durum negatif olarak hem Venediklileri ve hem de Osmanlıları etkiledi. XVI. Asrın başında Memluklular, Venedikliler ve Osmanlılar kendi aralarındaki çatışmaları bir yana bırakarak, bu duruma müşterek bir çare bulmaya çalıştılar. Memluklara top, ateşli silahlar ve gemi ustaları yollandı. Ama Memluk geleneğinde kuvvetli bir denizcilik yoktu. Memluklar Portekizler ile başa çıkamıyorlardı.

Yavuz Sultan Selim Çaldıran zaferinden sonra birdenbire Memluklara saldırdı. Bu ani saldırıda ticareti tekrar Portekizlerin elinden almak düşüncesi en önemli itici güçlerden biriydi.

Diğer yandan da Safeviler yönetiminde kuvvetli bir Şii devlet kurulup, yaşarken, Osmanlılar da dini açıdan daha kesin bir tavır almaya mecbur olmuşlardı. Safevi ülkesindeki Sünni din

adamları Şiiliğe zorlanıyordu, Anadolu'daki Alevilerin Osmanlıya bağlılığı da iyice şüpheli hale gelmişti. Osmanlı da Sünniliğe sarıldı.

Kemah Kalesi

Çaldıran savaşından sonra Bayburt, Erzincan ve Kığı Osmanlılara geçmişti. Ancak Kemah kalesi Alevilerin elindeydi. Bölgenin güvenliğini koruyabilmek için 1515 yılında Kemah Kalesi zapt edildi.

1512 – 1520 arasında Merzifon'da 6.414 Müslüman, 863 Ermeni vardı.

Arapların Hindistan ile yaptığı ticareti önlemek isteyen Portekiz 1513 yılında Kızıl Deniz girişindeki, Socotora ve Aden'i ele geçirdi. Denizlerde zayıf olan Memluk devleti buna karşılık veremiyordu. Daha Mısır Osmanlıların eline geçmeden, 1514 yılında Yavuz Sultan Selim Salman Reis adlı bir kaptanı Memluklara yollayarak, Süveyş tersanesinde 20 gemi yaptırdı. Salman Reis bu gemiler ile Portekizlere karşı harekata başladı. Süveyş tersanesi bundan sonra Osmanlılar döneminde İmparatorluğun en önemli tersanelerinden biri olacaktır.

1515 yılında Portekiz, Araplar ile Hint Okyanusunun ilişkisini kesmek için çalışmaya devam ediyordu. Kızıl Deniz'in ağzındaki Aden'den sonra Basra körfezi girişindeki Hürmüz'ü ele geçirdi. Hürmüz Safevi topraklarındaydı.

1515 yılında Fransız kralı XII. Louis öldü. Böylece İngiltere kralı VIII. Henry'nin kız kardeşi Mary de dul kaldı. Fransa tahtına I. François geçti (1515 – 1547).

Marignano savaşı

Eylül 1515 tarihinde I. François'nın kuvvetleri, Marignano savaşında İsviçre kuvvetlerini yendiler ve Milano'nun kontrolunu tekrar ele geçirdiler.

Bu yıl V. Karl'ın kız kardeşi İsabela, Danimarka, Norveç ve İsveç kralı II. Christian ile evlendi. Evlendiğinde 14 yaşındaydı.

Çaldıran'dan sonra, 1514 – 1515 kışını, Yavuz Sultan Selim, Amasya'da geçirmişti. Osmanlı ordusu psikolojik olarak yorgundu. Safevilerin Türk ordusu ise önemli bir bölümünü savaş meydanında kaybetmişti. Osmanlı ordusu İran içlerine girerse, çöle çevrilmiş topraklarda ilerleyecek, ciddi donanım ve ikmal sorunları yaşayacaktı. Ordu ilerlerken Türkler ordunun gerisine sürekli baskınlar yapacak, orasını burasını ısıra ısıra parçalayacaklardı. Sonra ele geçen toprakları elde tutma şansı da yoktu. Türkmen Osmanlı ile işbirliği yapmayacaktı. Bu durumda İran'a ikinci bir seferden umulacak bir fayda yoktu. Boş yere lojistik ve siyasi sorunlarla uğraşılacaktı.

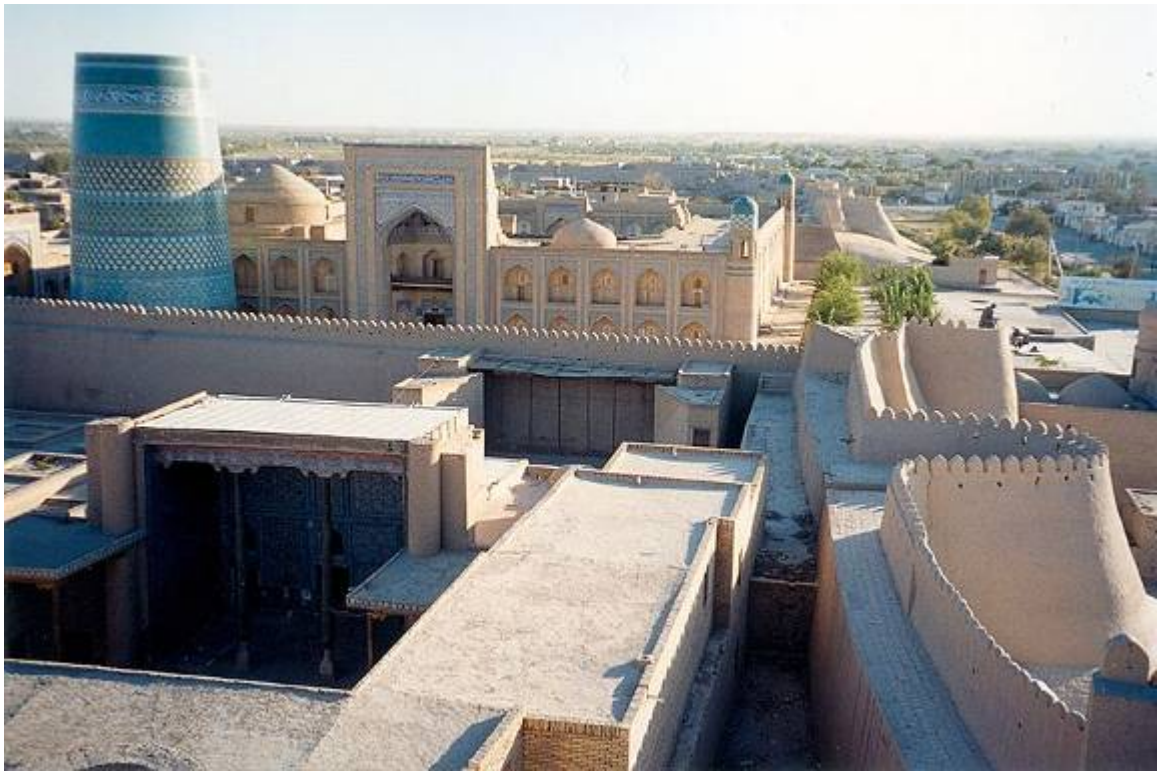
Yavuz, Doğu Anadolu'yu hızla Osmanlı egemenliği altına alacak bir plan hazırladı ve yürürlüğe koydu. Son Safevi mevzilerine boyun eğdirildi. Zaten yerel Kürt Beyleri, devlet tarafına alınmıştı.

Bu ara I. İsmail de ordusunu toparlayarak Tebriz'e dönmüş ve Karahan'ı Diyarbakır valisi tayin etmişti. İdris-i Bitlisi ve yanındaki Osmanlı güçleri Safevilerin Diyarbakır valisi

Karahan'ı öldürdüler ve bu topraklar Osmanlı Devletine katıldı. İdris-i Bitlisi 1515 yılında I. Selim'in verdiği yetkilere dayanarak Osmanlılar ile işbirliği yapmış olan Kürt beylerini vali olarak atadı. Bu dönemden de sonra onlara, valiliğin babadan oğula geçişi gibi ayrıcalık tanımış oldu. Ayrıca, İdris-i Bitlisi Urfa ve Musul'un fethinde önemli rol oynamış ve bölgenin iç işlerini tanzim etmişti.

1515 yılında Hadım Sinan Paşa yönetiminde 40 bin kişilik bir Osmanlı ordusu, Çaldıran savaşı sırasındaki tutumunu cezalandırmak için Dulkadiroğlu Bozkurt (Alaüddevle) üzerine yürüdü. Hatırlanacağı gibi Alaüddevle Bozkurt Bey, Yavuz Sultan Selim'in anne tarafından dedesiydi. Bu sırada 87 yaşındaydı. Dulkadiroğluları Mısır'a bağlıydılar (vassal). Tuna Dağı savaşında Osmanlı ordusu galip geldi. Tutsak düşen Bozkurt Bey ve 4 oğlu öldürüldü. Dulkadiroğlu beyliğinin başına Şehsuvar Beyin oğlu Ali Bey atandı. Ali Bey Alaüddevle'nin yeğeniydi. Osmanlı kuvvetlerine kumanda eden Sinan Paşaya 30.000 kişilik ordusu ile katılmıştı. Ali Beyin, daha sonraları Canberdi Gazali isyanında, Osmanlılara büyük yararlığı dokunacaktı. Ancak isyanı bastırmakla görevlendirilen Ferhat Paşa nezdinde sürekli Ali Bey aleyhine dedikodular yapılıp, iftiralar atılacaktı.

Bu yıl Uzbekler Hiva hanlığını kurdular.

Khiva surları

1515 yılında Karadağ ortodoks piskoposu, Karadağ Piskopos-prensi ünvanını aldı. Karadağ, etrafındaki dağlar nedeniyle doğal bir kale gibiydi. Bu topraklarda Sırp kökenli acımasız kabileler vardı. Kabilelr 1499 yılına kadar Osmanlı işgaline direnmişti. Gördükleri direnç karşısında Osmanlı bu toprakları tımar yapamadı, doğrudan Sultanın hası haline getirdi. Yönetim olarak Karadağ İskenderiye ve bazen Dukagin sancağına bağlandı. Karabağ zengin bir yer değildi ve iştah açmıyordu. Osmanlı matbuluğunu kabile yönetimleri üzerinde kurdu. Halk, manastır keşişleri arasından ortodoks piskoposunu seçiyordu. Baştan söylendiği gibi piskopos, piskopos-prens ünvanını aldı.

Barbaros Kardeşler

Yavuz'un zaferleri ile birlikte Tebriz Halep ve Tebriz Bursa İpek yollarının kontrolü tamamen Osmanlıların eline geçmişti. Diyarbakır, önemli ticaret yollarının birleştiği bir merkezdi. Diyarbakır'ın ele geçirilişi Osmanlı hazinesi için önemli bir gelir kaynağı oldu. Diyarbakır'ın geliri 25 milyon akçe ile tüm Balkanlardan elde edilen gelirin 1/8 e eşitti.

Çaldıran savaşından sonra Şah İsmail yaralı olarak çekilmişti. Olay ona son derece ağır gelmiş olmalı ki kendini içkiye ve şiire verdi. Artık o kendini yenilmez gören kişi değildi. Yıldızının uğuruna inanmaz oldu. İçine kapandı. Etrafındaki devlet adamları Şah İsmail'i zorlayarak, o sırada 1 yaşında olan oğlu Tahmasb'ı veliaht tayin ettirdiler. Bundan sonra ölene kadar Şah İsmail'in kendini Tahmasb'ın emanetçisi kabul ederek davrandığı söylenir.

Safevi Hükümdarı, göçebe yaşamına devam ediyordu. Kışın Dicle ovalarındaydı. Yazın Hazar ormanlarına çekiliyordu. Göçerken bütün eşyaları ile göçerdi. Tüm yükü 7 bin deve taşıyordu. Her akşam çadırlar kurulur ve ortaya çadırdan kurulmuş kocaman bir kent çıkardı. Hükümdarın çadırı 20 m uzunluğunda, 12 m genişliğinde, 10 m yüksekliğindeydi. Beş direk ile ayakta dururdu. İçerisi halılar, çiçekli kumaşlar, değerli taşlar ve altınlar ile süslenirdi.

Derenin yolu değiştirilerek çadırın önünden akması sağlanırdı. Çadırın çevresine çiçekler dikilirdi. Hükümdarın çadırından az uzakta haremin, hizmetkarların, korumaların çadırları vardı. Ayrıca hamam ve mutfak çadırları da kurulurdu. Bunlardan daha uzakta, küçük eğlence çadırları gelirdi.

Osmanlı Safevi savaşı sırasında Memluklar tarafsız kalmışlardı. Ancak Sultan Gavri, her ihtimale karşı ordusunu toplayıp, Halep'e gelmişti.

Bu sırada Memluk İmparatorluğu İslam dünyasının en büyük gücü olarak görülüyordu. Toprakları Yukarı Mısır'dan Orta Anadolu'ya kadar uzanıyordu. Filistin, Suriye Memluklarındı. Mekke şerifi Memluk vassallıydı. Kahire'deki Abbasi soyundan gelen Halife, İslam hükümdarlarına tahta çıkarken beratlarını veriyordu.

Memluk sınırları

Osmanlı topraklarına son katılan yerlerden sonra, Memluk toprakları Osmanlı toprakları içerisinde bir kama gibi uzanır olmuştu. Osmanlı ordusu Güneydoğuda bir yerden bir yere gitmek için, büyük kavisler çizmek zorundaydı. Bu taktik zorluklar yaratıyordu.

Barbaros kardeşler, Kuzey Afrika'da gün geçtikçe kuvvetleniyorlardı. Ticaret gemilerini yakalayıp, soyuyor, kıyı kentlerini yağmalıyor ve hatta gittikçe toprak kazanıyorlardı. Namları her yerde işitiliyordu. Onlara Muhyiddin Piri Reis, Aydın Reis, Kurtoğlu Muhlihuddin Reis, Sinan Reis, Yahya Reis, Deli Mehmet Reis, Salih Reis, Turgut Reis ve Hasan Reis gibi pek çok komutan katılarak daha da güçlendirmişti. Şimdi ellerinde kocaman bir donanmaları vardı.

Güçleri arttıkça, düşmanları ve onları yok etme arzusu da büyüyordu. İspanya, Venedik, Cenova ve Fransa'nın hasmihane rekabeti karşısında, artık Barbaros kardeşler de Osmanlıların himayesine ihtiyaç duyuyorlardı. Kemal Reisin yeğeni Piri Reisi, İstanbul'a 6 gemi ile yolladılar. Piri Reis yanında pek çok hediye getirmişti.

Yavuz Piri Reisi bizzat kabul etti. İki kıymetli kılıç hediye ederken: " kılıçlardan birini Oruç lalam, birini Hayreddin Lalam kuşansın, gaza eylesin " dedi. Ayrıca Yavuz, Piri Reise, Barbaros kardeşlere götürülmek üzere 2 harp gemisi de verdi.

Kuzey Afrika'da levent sıkıntısı çeken Barbaros kardeşler, Sultan Selim'den Anadolu'dan levent toplama müsaadesi de almışlardı. Bu müsaadenin Piri Reisin ziyaretinden önce verilmiş olduğu sanılmaktadır.

Mercidabık, 1516

Mercidabık Savaşı

1516 yılında Erzincan'da 2.069 Müslüman, 839 Ermeni bulunuyordu. Görüldüğü gibi bu tarihlerde Erzincan ve Merzifon çevresinde Müslümanlar çoğunluktaydılar.

1516 yılında Bektaşi postnişinde oturan Balım Sultan öldü. Yerine Yusuf Bali Oğlu Kalender Çelebi geçti.

Yavuz Sultan Selim 1516 baharında doğuya yapacağı bir seferin hazırlıklarına başladı. Savaş hazırlıklarına başlandığı belli oluyordu. Herkes tekrar Safeviler üzerine yürüyeceğini sanıyordu.

Yavuz Sultan Selim 1516 baharında, Hadım Sinan Paşayı 40 bin kişilik bir kuvvetle Maraş üzerine yolladı. Görüntü, Hadım Sinan Paşanın Safeviler üzerine yollandığı yolundaydı. Sinan Paşa, Fırat'ı geçmek için Memluklardan izin istedi. Bu izin verilmeyince, Padişah bunu Memluk Safevi işbirliği sayarak, Memluklara savaş açtı.

Sultan Selim Haziran ayında Memluklular üzerine yürümeden kendi din adamlarından fetva aldı. Bir Müslüman devlete savaş açmak din adamlarının oluru olmadan pek yapılacak bir şey değildi. Osmanlı donanması Suriye'ye yollandı. Yavuz İstanbul'da saltanat naibi olarak Şehzade Süleyman'ı değil, 3. veziri Piri Mehmet Paşa'yı bırakmıştı. Şehzade Süleyman Edirne'de, eski veziriazam Hersekzade Ahmet Paşa da Bursa'da taht muhafızı oldular.

Osmanlı ordusu 2 aylık bir yürüyüşten sonra Memluk topraklarına girdi ve kaleleri bir bir almaya başladı. Memluk Sultanı Kansu Gavri de ordusunu toplamış Osmanlı ordusunu karşılamaya çıkmıştı.

1516 Ağustos ayı sonlarında Halep'e yakın Merci-Dabık'ta iki ordu savaşa tutuştu. Osmanlı ordusunda 300 adet top vardı. Osmanlıların Sağ kanadına o sıra veziriazam olan Sinan Paşa, sol kanadına vezir Yunus Paşa kumanda ediyordu.

Zorlu bir savaş oldu. Osmanlılar Memluk kuvvetlerini dağıtıp, yendiler. Sultan Kansu Gavri inme inerek savaş sırasında öldü. Dünyaca meşhur Memluk atlıları da Osmanlı ateşli silahlarının ve özellikle toplarının önünde paramparça olmuşlardı. Osmanlı ordusu bir ayda Şam'a kadar ilerledi. Sultansız kalan Memluk ordusu da Suriye'yi bırakıp, hızla Mısır'a çekilmişti. Matrakçı Nasuh, Merci-Dabık savaşına istihkam subayı olarak katılmıştı. Fetih Namei Diyarı Arap adlı eseri vardır.

Şimdi Sultan Selim Suriye'deki hakimiyetini güçlendirmeye çalışıyordu. Affediciydi. Suriye halkını ve geride kalan Memluk komutanlarını etrafında topluyordu. Savaş artığı Memlukların katılımı ile Osmanlı ordusu daha da güçlenmişti.

İstanbul Minyatür Matrakç Nasuh Efendi

Birleşmiş İspanya, 1516

VIII. Henry

1516 yılında Ferdinand öldü. Ferdinand'ın torunu Karl'dı. Hatırlanacağı gibi Karlın annesi Ferdinand ile İsabelle'in kızları, I. Maximilian'ın geliniydi ve aklı yerinde değildi. Tüm İspanya toprakları torun Karl'a kalmıştı.
Daha önce Ferdinand ile İzabelle'in evlenmesi ile birleşen Aragon ve Kastilya, şimdi, V. Karl (Şarl, Şarlken, Charles, Carlos) yönetimi altına girmişlerdi. Artık bunlar İspanya ile tek devlettiler.

İngiltere'de, 1516 yılında, VIII. Henry , kızları Mary doğana kadar, Catherine of Aragon'dan bir erkek çocuğu olamayacağının idrakine varamadı. Kral, Tudor hanedanının riskte olduğu gerçeğini görünce, başbakan Kardinal Wolsey ile Catherine'den boşanabilmenin yollarını aramaya başladı. Kardinal Wolsey, Papa'yı boşanmaya razı edebilmek için Roma'yı ziyaret etti. Kilise hem ilk kararın etkisindeydi ve hem de Catherine'nin yeğeni, Kutsal Roma İmparatoru V. Karl'ın (V. Charles'ın) yoğun baskısı altındaydı. Catherine boşanmaya karşıydı. Bu yıl Thomas More, Utopia adlı eserini yayınladı.

İspanya diğer yerlerde çok meşgul olduğundan, Kuzey Afrika işgalini sınırlı tutmak zorunda kalmıştı. İspanyollar yerliler ile durmadan çatışıyorlardı. İspanyolların içerideki birliklerine denizden lojistik düzenli gelemiyordu. İspanyol birlikleri de etrafa saldırıp, yağma yapıyorlardı. Müslümanlar, Cicelli'de yerleşmiş korsanlar arasında Barbaros kardeşlerden yardım istediler.

1516 yılında Oruç Reis Becaye'yi ele geçirmeye karar verdi. Böylece Türk denizcileri Cezayir'e giriyorlardı. Barbaros Oruç Cezayir kentine sahip oldu. Bilindiği gibi denizcilerin içinde çok miktarda, Müslümanlığı kabul etmiş eskiden beri denizcilik yapan Rumlar vardı. Kuzey Afrika için bundan böyle Türkler ve İspanyollar çekişeceklerdi. Hıristiyanlar için Mağrip'in Müslümanlardan kurtarılması çok eski bir davaydı. Hatırlanacağı gibi Fransız Kralı Aziz Louis de bu davanın peşinde koşmuştu. Türkler bu ülkelere "Berberi " ülkesi diyorlardı ve pek de oralara gitmeyi düşünmüyorlardı. Ama sonradan Müslüman ve Türk olmuş denizciler, Berberi ülkesini Osmanlılara nerede ise zorla sundular.

Oruç Reis, Barbaros

Bu dönemde Batı Avrupa'da piskoposlar ve rahipler krala bağlı kişiler olarak görülüyorlardı. Onlar da kralı savunmakla görevliydiler. Kral Kilisenin maddi olarak başıydı. Kilisenin mülkleri de kralın koruyuculuğu altındaydı. Kral ayrıca kilisenin iç işleyiş kanunlarına da yaptırım kazandırırdı. Konsiller kral isterse toplanırlardı. 1516 yılında Bologne da Fransa kralı I. François ile Papa X. Leon arasında bir Concordat imzalandı. Buna göre Fransa sınırları içinde, Papalığın gerekli gördüğü piskoposlarla rahipleri kral seçecekti. Bu sayede soylu ailelerin küçük çocuklarına bir güç ve gelir kapısı açılıyordu. Bundan sonra kral piskopos ve manastır gelirlerini toplayabiliyor, kiliseyi yönetiyor, yargılamasına tabi tutabiliyordu. Sonuçta Fransa kralı, kilise yargılamasının tüm davalarını ellerinden aldı.

1496 ile 1516 arasında cereyan eden İtalya savaşları ordunun yapısı açısından da büyük yenilikler getirdi.

Bu dönem orduları, askerlik uzun bir bireysel çalışma ve deneyim işi olduğundan, hala paralı askerlerden oluşan meslek ordularıydı. Ülkeler de ordunun kimi sınıfları açısından uzmanlaşmışlardı. VIII. Charles ordusundaki, kırsal kesim soylularından oluşan ağır süvariler Fransa ordusunun uzmanlığıydı. İsviçre ve Almanya ağır piyadede öndeydi. Ateşli silahların kullanması yavaş ve etkileri azdı. Bu durumda savaşlar uzun sürüyor ve karşılıklı rıza olmadan da kolay kolay sona ermiyordu.

İtalya savaşlarına gelene kadar topçuluk sadece kuşatmada kullanılan etkili bir silahtı. 1515 Marignan savaşında topçular ilk kez önemlerini vurguladılar. Marignan

I. Francois

Savaşı topçuluğun, süvarinin ve piyadenin yakın ilişki içinde savaştığı bir modern savaş örneğidir.

Bu sırada Alman askerleri " arkebüz " adı verilen bir tüfek kullanıyorlardı. Bu tüfek kullanımı hızla yaygınlaşarak arbalete'in (yaylı ok) yerini aldı.

Batı Avrupa orduları hızla değişirken, en etkin değişiklikleri ve yenilikleri İspanyollar yaptılar. Çok önemli bir İspanyol komutan olan Gonzalve, askerlerini " coronelia " adını verdiği bir tarzda yapılandırdı. Her coronelia 6 bin piyade, 8 yüz ağır süvari, 8 yüz hafif süvari, 22 toptan meydana geliyordu. Piyade 5 yüz kişilik bölükler halinde gruplandırılmıştı. Bu bölüklerde 100 tüfekçi, 200 mızraklı ve 200 kalkancı (yuvarlak bir kalkan) bulunuyordu. Böyle örgütlenmiş İspanyol piyadesi, savaşların korkutucu gücü oldu.

Paralı asker bulmak kolay değildi. İsviçreli askerler çok pahalıydılar. Alman askerler ise çok içiyorlardı. Orduların ulusallaşması kaçınılmazdı.

Marignan savaşı

Barbaros kardeşler Becaye kentini ele geçirmiş, ama iç kaleyi alamamışlardı. İç kale dayandı. Kent ele geçtikten 20 gün sonra barut bitti. Bir İspanyol donanmasının yaklaştığı haberi geldi. Barbaros kardeşlerde gemilerini yakıp, karadan yürüyerek, yanlarına ganimetleri ve esirleri alarak Cicelli (Cicel) limanına geri döndüler.

Mısır Osmanlının, 1517

Piri Reis Haritasından Bir Parça

Memluklular Tomanbay'ı sultanlığa getirmiş ve Mısır'daki kuvvetlerini düzenlemişti. Aralık ayında veziriazam komutasında Gazze'ye kadar ilerlemiş olan Osmanlı öncü kuvvetlerini geri püskürtmeye çalıştılar, ancak ateşli silahlarla teçhiz edilmiş yeniçeriler Memluk atlılarını bir kere daha yendiler. Bundan sonra padişah ve ordusu Kahire yakınlarına kadar geldi. Sina çölü ilk çağdan beri pek az Cihangir tarafından geçilebilmişti. Yavuz bu zor işi başaranlardan biriydi.

Memluklar Kahire'yi korumak için kentin kuzeyinde, Ridaniye'de, ülkenin her yanından getirttikleri toplarla bir savunma hattı kurdular. Ancak bu toplar Osmanlı topları ile başa çıkabilecek güçte değildi. Osmanlılar bu savaşta ilk defa içi yivli toplar kullanmışlardır. Memluk topları çakılı yani sabitlenmişti. Osmanlı topları ise istenen yöne döndürülebiliniyordu.

22 Ocak 1517 de başlayan savaşta Osmanlı ordusunun bir kısmı Ridaniye savunma hattının gerisine sarkarak, Memlukları iki ateş arasında bıraktı. Tomanbay ve Memluk ordusu cesaret ve şiddetle çarpışıyordu. Ancak Yavuz Sultan Selim'e yenilmekten kurtulamadı. Savaşta Veziriazam Sinan Paşa ölmüştü.

Savaşı kazanmış olmasına rağmen Osmanlı ordusu Kahire'ye ancak 1 hafta da girebildi. Meydan savaşından az sonra Sultan Tomanbay Osmanlı kuvvetlerine başarısız bir baskın yaptı. Osmanlılar Kahire'ye girerken, Memluklar, kadınların da katılımı ile kenti şiddetle müdafaa ettiler. Çok kanlı sokak çatışmaları oldu. Araplaşmış yerli halk genelde tarafsızdı. Türkler ve Türkleşmiş Çerkezler evlerini kat kat, oda oda savunuyorlardı. 30 Ocak'ta II. Tomanbay Kahire'yi terke mecbur kaldı. Nil nehri üzerinden güneye kaçtı.

Osmanlının Safevilerde yaptığı gibi geri çekilmeye niyeti yoktu. Yavuz Sultan Selim Mısır'a yerleşme hazırlıklarına girişti. Memluklar yerli ve Arap halkın üzerinde azınlıkta olan bir zar gibiydiler. Memluk devleti yıkılınca, uzun zamandır başkalarının yönetiminde yaşayan halkın Osmanlılara bir itirazı olmadı.

Osmanlılar Mısır'da eskiden beri yer etmiş siyasi geleneklerine uyan bir rejim uyguladılar. Mısır valiliği, önemli bir Memluk komutanı olan Hayırbay'a bırakıldı. Hayırbay, Merci-Dabık'tan sonra Osmanlılara katılmıştı, eski Halep Memluklu valisiydi. Bundan sonra Mısır protokolda birinci beylerbeylik olacaktır. Ondan sonra Rumeli ve daha sonra Anadolu beylerbeylikleri geliyordu. İleride Macaristan (Budin) beylerbeyliği kurulunca 2. sırayı o alacaktır.

2. Vezir (kısa süre önce veziriazam olmuştu) ve önemli komutanlardan Yunus Paşa, Mısır yönetiminin bir Memlukluya verilmesine itiraz etti. Yavuz önce Yunus Paşayı Mısır beylerbeyi yapmış, sonra vazgeçerek Hayırbay'ı bu göreve getirmişti. Yunus Paşa Mısır beylerbeyliğinin kendi hakkı olduğunu düşünüyor, bir Memlukluya verilmesini tehlikeli görüyordu. İtirazları sertleşince başı vurularak öldürüldü. Birinci vezir Sinan Paşa savaşta ölmüştü, Yunus Paşa da ölünce 3. vezir Piri Mehmet Paşa veziriazam oldu. Askeri sınıftan gelmeyen bu sadrazam, Yavuz'un son veziriazamıdır.

Yine eski bir Memluk komutanı olan Canberdi Gazali önce Kudüs, sonra kısa bir süre için Şam valiliğine getirildi. Canbeli Gazali, Sina çölü girişinde Osmanlı Ordusunu durdurmaya çalışıp, Sinan Paşaya yenilen komutandı. Ridaniye savaşında da Sinan Paşanın ölümüne neden olmuştu. Başka Memluk komutanları da önemli görevlere getirildiler. Suriye ve Mısır büyük bir kopuklukla karşılaşmadan Osmanlı yönetimine geçtiler. Memluklar Mısır'da saltanattan uzaklaşmalarına rağmen, XIX. Asrın başlarında Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından yok edilmelerine kadar yerel iktidarlarını korumuşlardır. Servetlerine el konulduktan sonra da büyük burjuva ve seçkinler olarak Mısır devletinde etkileri devam etmiştir.

Tomanbay

Tomanbay hala direniyor, Osmanlılara karşı çete savaşları veriyordu. Sonunda yakalandı. Yavuz önce Tomanbay'a çok iltifat etti. Onu Osmanlı hizmetine almayı düşünüyordu. Ancak eski Memluk ricali araya girerek, Tomanbay aleyhinde kışkırtmalarda bulundular. Yavuz'da fikrini değiştirerek, Tomanbay'ı asılarak öldürttü.

Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında Kırım şehzadelerinden Mübarek Giray (Mengli Giray'ın 9 oğlundan biri) ölmüştü. Bundan sonra Kırım hanları bu ölen Mübarek Giray'ın ahfadından olacaklardır.

Yavuz Sultan Selim, Bir süre Kahire'de kaldıktan sonra, bir Osmanlı kadırgası ile Nil nehri üzerinden İskenderiye'ye gitti. Padişah burada donamayı denetledi, kaptanlarla tanıştı. Bu tanıştığı kaptanlardan biri de, Kızıldeniz'de Portekizlerle çarpışmış olan Selman Reis'ti. Bu Reis daha sonra Kızıldeniz'deki Osmanlı donanmasının başına geçecekti.

Yavuz Kahire'de iken Akdeniz ve Kızıldeniz'i birleştirmek için çareler de düşünülmüştü. Ancak daha sonra Osmanlılar Kızıldeniz'de ayrı bir donanma bulundurmaya karar verdiler, böylece kanal açma fikri uygulamaya geçmedi. Piri Reisin yaptığı dünya haritası, Mısır'da Yavuz Sultan Selim'e sunuldu. Bu harita'nın Kristof Kolomb'un kaybolan bir haritasından faydalanarak yapıldığı da söylenir. Şu anda elimizdeki harita o haritanın bazı yerleri kopmuş olan halidir. Bu harita Piri Reisin en yeni İspanyol ve Portekiz kaynaklarını yakinen takip ettiğini göstermektedir.

Topkapı Saray Kitaplığında bu haritadan başka, yine Piri Reise ait 1528 tarihli bir harita parçası daha bulunmaktadır. Deve derisi üzerine 8 renkte resmedilmiştir. Bu haritada, Atlas Okyanusunun kuzeyi ile Orta Amerika'nın o sıralar yeni keşfedilmiş kıyıları gösterilmektedir. Kuvvetli bir olasılık ile bu harita daha büyük bir dünya haritasının parçasıdır. Bu haritadaki adalar ve kıyılar birinci haritaya göre daha doğru çizilmiştir.

Yavuz Sultan Selim Memluk topraklarına sahip olup, mirasını devralmıştı. Böylece Mekke ve Medine de Osmanlı imparatorluğu sınırları içine girmiş oldu. I. Selim, " İki Kutsal Şehrin Hizmetkarı " unvanını aldı. Böylece Osmanlılar Safevilerle ideolojik olarak çatışırken psikolojik bir üstünlüğe sahip oluyorlardı. Mukaddes Emanetler alınarak İstanbul'a Topkapı sarayına getirildi. Burada has daireye yerleştirilerek, saray Sünni bir merkez hüviyetine getirilmeye çalışıldı.

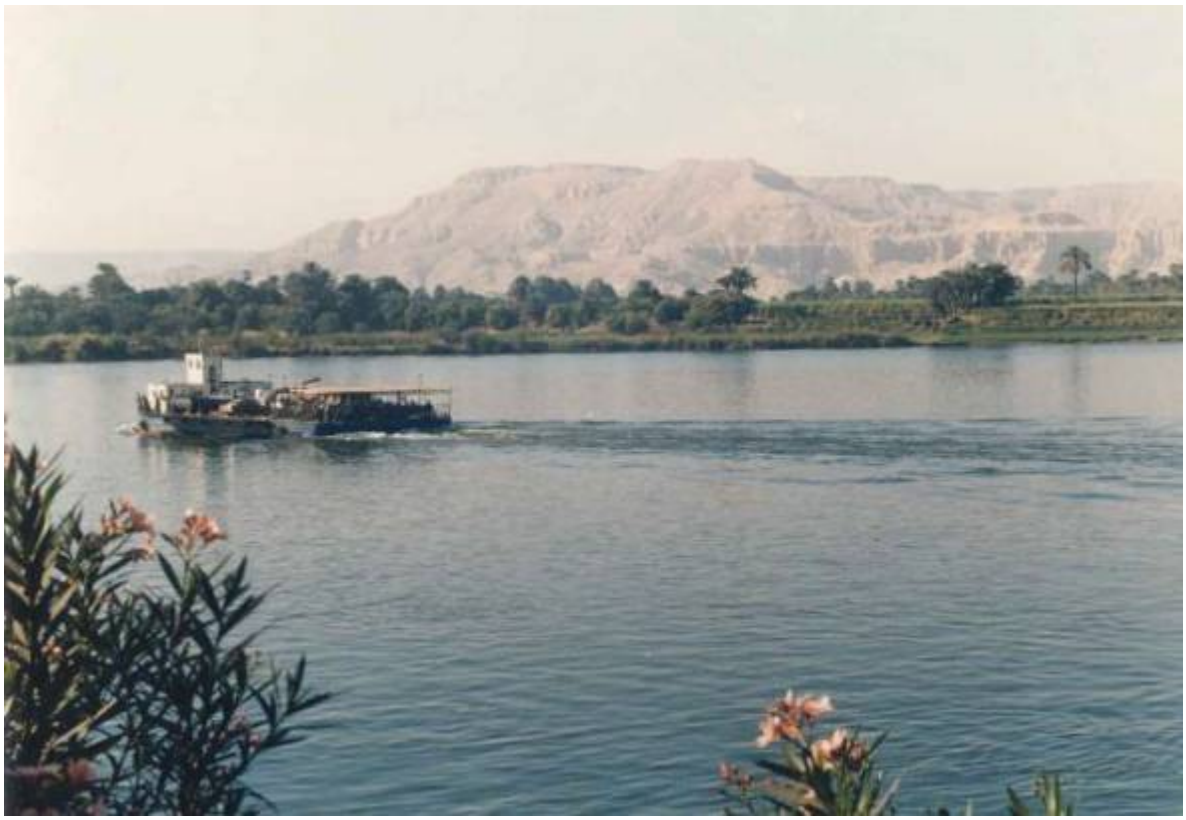

Gize piramitleri, Kahire

Yavuz Sultan Selim Kahire'de iken Abbasi soyunun sonuncusu ile karşılaştı ve onu İstanbul'a davet etti. Moğollar tarafından Bağdat'tan atıldıktan sonra Abbasi ailesinin halifelik iddiası eski önemini yitirmişti. Kahire'deki Halife sadece Memluklar için önem taşıyordu. Moğollardan sonra İslam halkı pek çok devlete bölünmüş yaşıyordu. Bu parçalanma Moğollardan önce başlamış ama gittikçe İslam devletleri birbirinden uzaklaşmışlardı. Böylece bütün İslam dünyasında hükmü geçen bir halife fikri de terk edilmiş olmuştu. Bundan sonra en geçerli görüş, her Müslüman devlet başkanı, ülkesinde şeriatı uyguladıkça ve " darül-harp " de savaşı sürdürdükçe halife sayılabilirdi. Yani Müslüman hükümdar, İslam adaletini uyguladıkça ve gayri Müslimlerle savaştıkça halifelik haklarına sahip oluyordu. Buna dayanarak da XV. Yüzyıldan itibaren Osmanlı Sultanları ve diğer Müslüman sultanlar " emirül-müminin " yani Müslümanların önderi unvanını kullanır olmuşlardı.

Tabii ki her Müslüman hükümdarın gücü ve saygınlığı aynı değildi. Bu nedenle XVI. Yüzyıl Osmanlı yazarları, Osmanlı Padişahını tek halife olarak değil en büyük halife olduğunu ileri sürdüler. Osmanlı siyasi yorumcularına göre, Osmanlı Padişahları, büyük bir Müslüman nüfusa sahip olduklarından, İslam'ın en önemli kentlerini yönettiklerinden, yönetimde adalet ve şeriattan ayrılmadıklarından, Müslüman olmayanlara karşı büyük başarılar kazandıkları için en büyük halife sayılmalıdırlar.

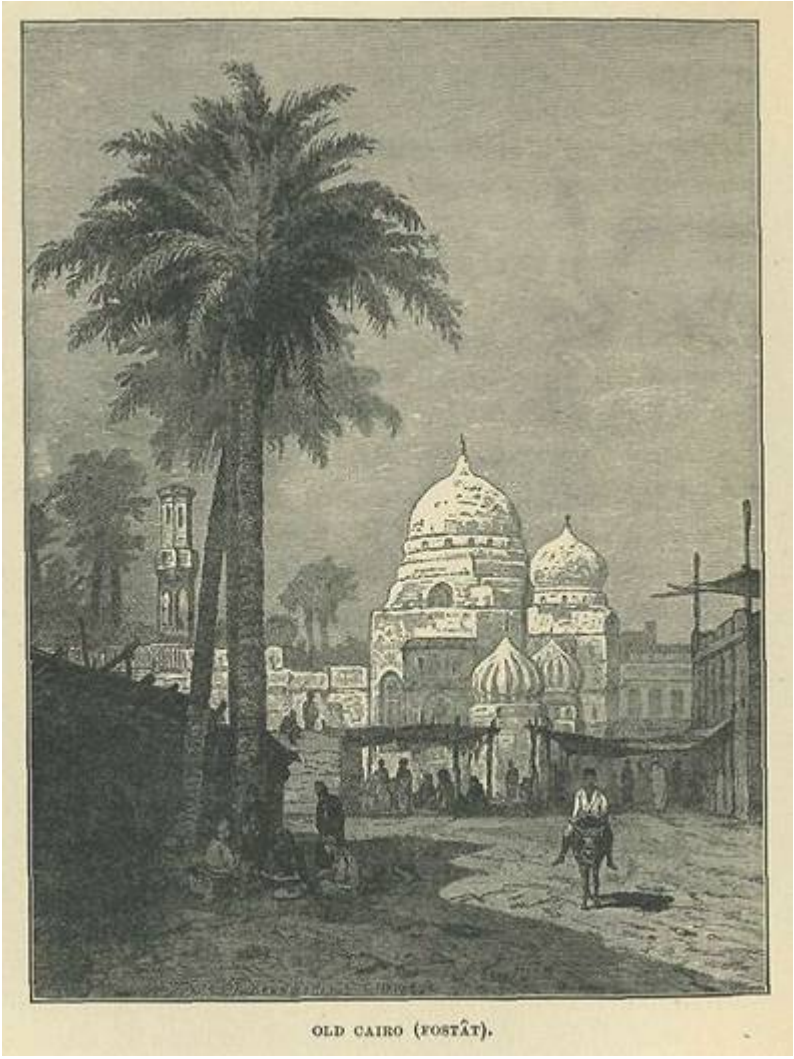
Yavuz Sultan Selim'in Mısır'da sembolik olarak devam etmekte olan halifeliği devir alıp, almadığı konusunda tereddütler vardır. Yavuz bu unvanı hiçbir zaman kullanmamıştır. Zaten halifeliğe fazla da önem vermezdi. Son Memluklu halifesi Al-Mutavvakkil İstanbul'a gitmiştir. Ancak orada hilafetin resmen Osmanlılara devredildiğine dair bir belge veya olgu yoktur. Yavuz daha sonra bütün Müslümanların kendisine itaat etmesi gerektiğini ileri sürerken gerekçe olarak hilafeti değil, Mekke ve Medine'ye sahip olup, Haç yolunda asayişi sağladığını ileri sürecektir.

Nil nehri

Osmanlı padişahları halifedirler. Ancak hilafeti halifeden devir aldıklarından değil, tarihi şartların meydana getirdiği yeni bir hilafet anlayışı sebebiyle halifedirler. Daha sonra Ebusuud'un yazacağı gibi hilafet " hilafet-i Kübra " ve " imamet-i uzma'dan " gelmektedir.

Mısır'ın Osmanlıların eline geçmesinden sonra Anadolu ve Rumeli kazaskerliklerine ilave olarak Mısır kazaskerliği ihdas edilmiştir. Buradaki kazasker genellikle Mısır uleması arasından seçilmiştir. Arap dünyasının uleması ise genelde Anadolu ve Rumeli kadı ve müderrisleri olarak seçilmiyordu. Yani bir anlamda herkes kendi ulemasına sahip oluyordu.

Fostat, Kahire

Bu sırada Safevi Şahı Şah İsmail, Yavuz Sultan Selim'e yumuşak ve biat etmiş biri gibi bir mektup yazmıştı.

" Sen birçok belde ve tebaaya malik (sahip) oldun; bilhassa Mısır'ı almakla Hadim-i Haremeyn-i Şerifeyn (Mekke ve Medine gibi kutsal iki kentin hizmetlisi) unvanını aldın. Şimdi sen arzın İskender'isin. Aramızda geçen geçmiştir; bir daha avdet etmez (geri gelmez) sen memleketine git, bende memleketimde kalayım, aramızda çekişerek Müslüman kanı dökmeyelim. Arzun ve maksadın ne ise, onu ben yerine getiririm..."

Venedik, Yavuz Mısır'ı fethedince, Kahire'ye bir elçi yolladı. 8 bin duka altınlık Kıbrıs vergisini bundan böyle İstanbul'a ödeyeceğini bildirdi.

Kızıldeniz donanma komutanlığına Selman Reis tayin edilmişti. 1451 yılından beri Aden'de Memluklara bağlı olarak Tahiriler hüküm sürüyorlardı. Merkezleri Zebid limanıydı. Selman Reis Zebid limanını ele geçirdi. Peşinden Tahirilerden II. Amir ve kardeşi Abdülmelik öldürüldü ve tüm Yemen kıyıları Osmanlıların eline geçti. İçerideki dağlık bölgede, Osmanlılara bağlı olduklarını söyleyen kabileler vardı. Bunların ne denli bağlı oldukları tartışmalıdır. Bu sırada Tahirilerden bir kol Aden'e çekilip, burada Portekiz himayesi altında yaşamaya çalıştılar.

Ruslar Üstünlük Sağlıyor, 1517

Portekiz'in yolu

Portekizli Albukerk Malakka'yı fethettikten sonra, artık Hint ticaretinin bütün kilit noktaları Portekizlilerin eline geçmişti. Bundan sonra kıyılar boyunca pek çok yere, sömürmek istedikleri yerlere küçük kaleler yaptılar. Afrika'nın doğusunda Arapların yerine geçtiler. Molük adalarında, Baharat adalarında da böyle oldu. 1517 yılında Portekizliler Sonda adalarına ve Çin kıyılarına da ulaşmışlardı.

Portekizlilerin pek çok vassalı olmuştu. Kimi yıllık vergi ödüyordu. Vassalların savaş gemileri olmayacaktı. Limanlarına Portekiz'e düşman gemiler giremeyecekti. Portekizlilere gümrük muafiyeti oluyordu.

Georges Alvarez'in Çin'de, Kanton'da Si-Kiang ırmağı ağzına gelip, mallarını rahatlıkla sattıktan sonra, Portekiz kralı Manuel, Çin imparatoruna bir mektup yazıp, bir parça toprağın Portekiz'e verilmesini istedi. Elçi Tome Pires, 1517 yılında Kanton'a gidip, Pekine geçişine izin verilmesini beklemeye başladı. Bu sırada Çin İmparatoru seyahatteydi. Zaten seyahate çıkmak ve avlanmak İmparatorun en sevdiği eğlencelerdi.

Bu sırada General, filozof ve yönetimin başkanı Wang Yang-ming Kiang-si'de başlamış bir isyanı bastırmaya gitmişti. Bu isyan Kiang-si jendrisini korumak için bir prensin çıkardığı ayaklanmaydı. İsyan bastırılıp, işler süt liman olduktan sonra, İmparator bir ordunun başında muzaffer edayla Nankin'e girdi.

Çinliler Çin'e gelen Portekizlilere Fu-lan-chi yani Franki diyorlardı. 1517 yılında Frankiler Çin tarafından tüfek ithal edilmiş olduğunu gördüler. Çin üst kademesi, Malakka tüccarlarının

gelip, konakladıkları Tuen-Men adasında, Portekizlilere de bir ev yapma izni verdiler. Tome Pires bunu alabilmişti.

1517 yılında günahların kilisece bağışlanması belgesi konusunda Luther ile papalık arasında uyuşmazlık çıktı. Bu uyuşmazlığın peşinden Luther Katoliklikten gittikçe ayrılacaktır. Johannes Tatzel adlı bir Dominikken keşiş, Almanya'da Wittenberg çevresinde Papanın günah bağışlama belgelerini bir sokak satıcısı gibi satıyordu. Luther, Wittenberg Üniversitesi kilisesinin kapısına 95 tezini asıp, ilan etti. Bu tezlerde her konuda Roma ile uyum içindeydi. Sadece günahları bağışlama konusunda Roma'dan farklıydı. Luther, Kilisenin görevi günahları ertelemek değil, önlemektir diyordu. Papalık günah bağışlamaları tanrı korkusunu ortadan kaldırabilirdi ki bu çok yanlış olurdu.

Ruhban, inananları sadece yatıştırmakla görevli değildi, onlara sorumluluk da aşılamalıydı. Yoksullara yardım bir bağışlama satın almaktan çok daha iyiydi. Ruhban, halka bunu anlatmalıydı. Satın alma, suçların cezasız kalabileceğini aşılayarak kötülüğe yol açabilirdi. Halbuki yardım insanı gittikçe daha iyi yapardı.

Luther tezlerinin dar bir rahip çevresinde kalacağını sanıyordu. Ancak tezleri hemen Almancaya çevrilip, etrafa yayıldı. Alman toplumu, Roma kilisesine karşı çıkma isteğini Luther'de somutlaştırmıştı. Artık ok yaydan çıkmıştı.

İlahiyatçılar ve yüksek rütbeli papazlar hemen Luther'e karşı saldırıya geçtiler. Luther dinden sapmakla ve Hus'çü olmakla suçlanıyordu. Ancak etki tepki derken, Luther de gittikçe Roma kilisesinden kopuyordu.

Almanya, Osmanlı gelişmesinden de son derece rahatsızdı. İmparatorluk meclisi toplanarak, Osmanlılar ile dövüşebilecek bir ordu oluşturabilmek için bazı önlemler aldı. Almanya'da her 50 evden 1 asker toplanmasına karar verildi. Ayrıca herkez devlete savaş vergisi ödeyecekti. Türklere karşı daha önce de halktan vergi toplanmıştı, ama bunların nereye harcandığı belli değildi. Halk zaten fakir, sefil, ümitsiz ve perişandı. Bu önlemler halktaki ve özellikle köylülerdeki memnuniyetsizliği daha da arttırdı.

1517 yılında İngiltere'de, Şansölye Wolsey krallık konseyinin adli bölümü olan " Yaldızlı Odayı " bir düzene soktu. Şerifler, sulh yargıçları ve bütün İngiltere kralın iradesine uygun davranmaya başladılar.

İspanya ve tüm Batı Avrupa, Cezayir'in Türk korsanlarının eline geçmesinden çok tedirgindi. 1517 Eylül'ünde güçlü bir donanma ile Cezayir kentine saldırdılar. Yağma ve kolay kazanç kokusu alan Araplar da gelerek İspanyollara katılmışlardı. Oruç Reisin direnmesi çok sertti. İspanyollar tutunamadılar. Komutanları Don Diego de Vera muhasarayı kaldırmak zorunda kaldı. Oruç Reis pek çok esir almıştı, Cezayir kenti hamamlarına varana kadar esirler ile doldu taştı.

Bundan kısa süre sonra Oruç Reis, İspanyolların elindeki Vahran (Oran) dışındaki tüm kıyıyı eline geçirmişti. Bu arada V. Muhammed de İspanyollar ile işbirliği yaptığı için fetva ile idam edildi.

Yavuz İstanbul'a Dönüyor, 1518

Topkapı ve Sarayburnu

1516 Haziran'ında Mısır seferine çıkan Yavuz Sultan Selim 1518 Temmuz'unda İstanbul'a döndü. Yavuz Ordusu ile dönerken Fırat kıyısına geldiklerinde, belki Yavuz Tebriz'e uzanmak istemişti. Ama ordu, Fırat'tan öteye bir adım atmadı. Yavuz da ısrarcı olmadı.

Bu sırada Nil üzerinde 3. Şelaleye yani 20'ci paralele kadar olan topraklar Osmanlıların olmuştu. Doğu Sudan (Nubya) toprakları Osmanlılara katılmıştı. Bu topraklara göçebe Türkler yerleştirildi. Bu Türkler, oradaki yerli halk ile karışarak şimdiki Berabre (Beraber) kabilesini oluşturdular.

Bu süre içinde padişah deniz kuvvetlerinin kuvvetlenmesi ile de ilgilenmişti. Yavuz Sultan Selim İstanbul'a dönünce muazzam bir tersane yapımına başlattı. Bu süre zarfında Safevilere de ekonomik baskı uygulanmaya çalışılmıştı. Hazar kıyılarında üretilen iplik, oradan alınarak Osmanlı topraklarına taşındırıldı. Silah ve diğer harp malzemesinin Safevi ülkesine sokulması yasaklanarak, bir nevi ambargo uygulandı.

Yavuz Sultan Selim Mısır'dan İstanbul'a dönerken, 1514 Çaldıran dönüşünde yaptığı gibi Konya'ya uğrayıp, Mevlana tekkesini ziyaret etti. Dergaha su sağlanmasını temin etti. Daha önce Şam'a uğradığında da Muhiddin Arabi için türbe, cami ve imaretten oluşan bir külliye yaptırmıştı.

Bu tarihlerde Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki nüfus dağılımı ise şöyleydi. 1518 yılında Arapkir'de 6.912 Müslüman, 602 Ermeni; Çemişgezek'te 8.851 Müslüman, 6.520 Ermeni; Çermik'te 3.124 Müslüman, 586 ermeni; Ergani'de 4.933 Müslüman, 1.972 Ermeni; Kığı'da 4.587 Müslüman, 593 Ermeni; Harput'ta 8.209 Müslüman, 2.650 Ermeni; Urfa'da 16.671 Müslüman, 1.542 Ermeni; Sayman'da 7.023 Müslüman, 3.132 Ermeni; Siverek'te 9.768 Müslüman, 680 Ermeni yaşıyordu. 1519 yılında ise Adıyaman'da (Hısn-ı Mansur) 6.312 Müslüman, 369 Ermeni; Amasya'da 7.775 Müslüman 1.810 Hıristiyan, 365 Yahudi yaşıyordu. Malatya sancağından Besni'de 2.223 Müslüman, 181 Ermeni vardı. Ancak aynı tarihlerde Karadeniz'de çoğunluk Müslümanlarda değil Hıristiyanlardaydı. XVI. Yüzyıl Osmanlı sayımlarına göre Trabzon'un 199 köyünde 13730 ailenin 1094'ü Müslüman 12632'i Hıristiyan'dı. Giresun Rize arasında Rum nüfus vardı.

Mısır'ın Osmanlıların eline geçişinden sonra, Osmanlı darphanelerinde kullanılan altının büyük bir kısmı Sudan'dan getirilmeye başlandı. Mısır ve Suriye vergileri devletçe altın olarak istendi. Bunun yanı sıra Osmanlı ülkesine Macar, Venedik ve Habsburg altın paraları girince, bütün bunlar, Osmanlı darphanesi için önemli altın kaynakları oldular.

1518 Temmuz ayında Strasbourg'da dans çılgınlığı yaşandı (Dancing Plague of 1518). Pek çok insan dansdan öldü.

Karayiplerde İspanyola adasında tropik ateş karıncası felaketi yaşandı.

1518 yılında belli başlı Avrupa devletleri, kendi aralarında Londra anlaşmasını imzaladılar. Fransa, İngiltere, Kutsal Roma İmparatorluğu, Papalık, İspanya, Burgundy ve Netherland birbirlerine hucum etmeyecekler ve eden olursa da müşterek hareket edeceklerdi. Bu aslında Osmanlıların ilerlemesine karşı bir korku ve tepkiydi.

Dancing Plague

Cezayir, 1518, 1519

Barbaros Hayrettin Paşa

Cezayir'i Türk korsanlara bırakmak istemeyen İspanyollar hucumlarına devam ediyorlardı. Önce Barbaros kardeşlerden İshak Reis savaşta öldü. Peşinden Tlemsen kuşatıldı. Oruç Reis Tlemsen'de 6 ay direndi. Sonra yanındaki az sayıda levent ile yarma hareketi yaptı. Ancak İspanyollar tarafından takip edildi. Vuruşurken öldürüldü.

Oruç Reisin Kaftanı İspanya'ya yollanıp, Kordova katedralinde teşhir edildi. İspanyol Hükümeti, önemli bir azınlık olan Müslümanların maneviyatını kırmaya çalışıyordu.

1518 yılında Cezayir hakimi Oruç Reis ölünce yerine kardeşi Barbaros Hayrettin geçti. Barbaros Hayrettin Osmanlılara bağlı Cezayir naipliğini kuracaktı. Barbaros Hayrettin İspanyollar ile tek başına başa çıkamayacağını biliyordu. İspanyol tehlikesinin yanı sıra Berberi tehlikesi de vardı.

Afrika'da önce Portekizliler ardından onları izleyen diğer Avrupalılar, altın ve köle için yolların yönünü Atlas okyanusu kıyılarına çevirmişlerdi. Böylece Sahrada ki kervan

ticaretinin gerileyişi göçebe Berberileri etkiledi. Bu sırada Afrika içlerinde ilerlemekte olan İslam'da Hıristiyanlarca durdurulmuştu. Bütün bu olumsuzluklar, göçebeleri rahatsız etti ve onlar da daha bir hareketlilik kazandılar. Göçebeler, kıyılara yuvalanmış Avrupalı askeri birliklerin akın ve yağmalarından etkilenmişlerdi. Aynı şekilde Avrupalılarca teşvik edilen tahıl tarım alanlarının genişlemesinden de rahatsızdılar. Göçebeler, bütün bu olumsuzlukları, " Rumilere " bağlıyorlardı. Onlara göre kıyı kentlerinde Müslümanlık bozulmuştu.

Kıyılardan uzakta, bozulmuşluktan ırak kalmış güney vahalarında, din yorumu ve duyulan rahatsızlık keskinleşti. Afrika'ya sığınmış olan İspanyalı Mağripler de " murabut " denen dervişleri destekliyorlardı. Kentlerin ve korsan limanlarının zenginliği ile göçebelerin yoksulluğu açık seçik ortadaydı. Kentler ve korsanlar aldıkları Hıristiyan tutsakları kurtuluş akçesi karşılığı serbest bırakıyorlardı. Hıristiyanlar ile ticaret yapıyor, onlardan yararlanıyorlardı. Göçebeler diğerlerini kâfirler ile uzlaşmış olmakla suçluyorlardı. Bu kin ve özellikle dinsel kin öfkesini, kentlilerden, sultanlardan ve korsanlardan çıkarmaya başladı.

Barbaros Hayrettin İspanyol ve Berberi tehlikesini göğüsleyebilmek için Cezayir'i Osmanlı Sultanı Yavuz Sultan Selim'e sundu. Ondan paşa ve beylerbeyi unvanları ile top ve tüfekle teçhiz edilmiş 2 bin kişilik bir yeniçeri birliği ve arkasından 4 bin kişilik yeni bir yeniçeri birliği aldı.

1518 yılında Kazan hanlığı ortadan kalkmış gibiydi. Ama Kazan hanlığı ortadan kalktığı gün bile Ruslarla başa çıkabilecek kadar güçlüydü (Rus-Kazan savaşları). Kazan Hanı Muhammet Emin ölmüş ve hanlık çok kötü bitecek bir taht kavgasına sürüklenmişti. Ruslar ve Kırımlılar Kazan tahtına kendi adaylarının çıkması için ellerinden geleni yapıyorlardı. Kırımlılar daha güçlü oldukları için bu mücadelede öne geçtiler.

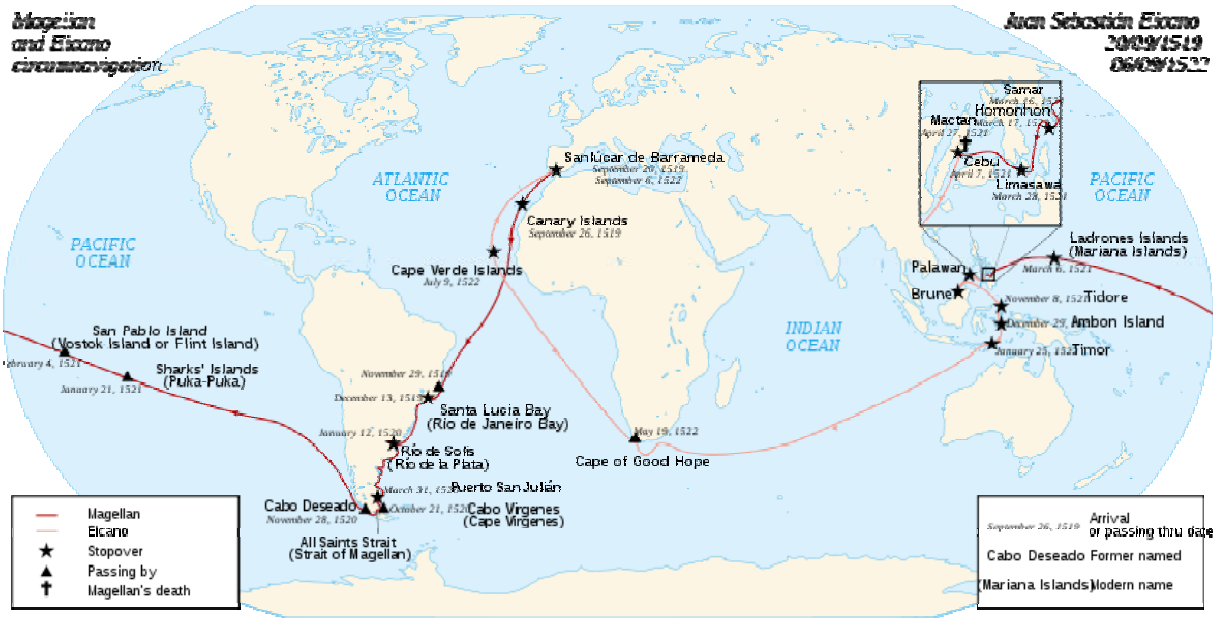
Luther Kardinal Caetani karşısında

1518 yılında Luther Roma'ya çağrıldı. Yolculuğun sonu ya ölüm veya Vatikan zindanlarıydı. Alman iktidar sahipleri ondan yana çıktılar. Saksonya hakimi Bilge Friedriche, Luther'in sorgusunun Almanya'da yapılması konusunda ısrar etti. Vatikan Kardinal Caetani'yi görevlendirdi. Kardinal bir görüşme yapmak için Augsburg'a geldi. Alman İmparatoru Maximilian ölmüştü. Yeni seçim vardı. Papa ödün veriyordu. Kardinal Luther'in sözlerini geri alması için uğraştı. Luther ise yanlış yolda olduğunun kutsal kitaplara dayandırılarak anlatılmasını Kardinal Caetani'den istedi. Luther ile konuştukça Kardinal onun tam bir sapkın olduğuna inandı.

Gece daha Kardinal kararını vermeden Luther kenti terk etti. Kardinal ise Friedriche'ten Luther'in Roma'ya teslimini istiyordu. Friedriche, bunu kabul etmiyordu.

Avrupa'da yenilenme gittikçe genişliyordu. Paracelsus (1493 – 1541), İsviçreli, çok önemli bir hekimdi. Galenos ve İbn Sina hekimliğine karşı çıkıyordu. Luther'in Papa emrini yakması gibi, derslerine iki tıp adamının kitaplarını yakarak başlamıştı. Latince ders vermeyi bir yana bırakarak derslerini Almanca verdi. Eserlerini de Almanca yazdı. Tıpta yaptığı en önemli değişiklik, hastalıkların tedavisinde bitkilerin yanı sıra kimyayı da kullanmasıydı. Böylece madenler de tedavilerin bir parçası oldular.

Paracelsus, vücut kimyası bozulduğunda hastalıklar gelir diyordu. Böylece eksilen bileşikleri vücuda vermeli, artanları da oradan geri almak gerekiyordu.

Magellan (1480 – 1521), 20 Eylül 1519 yılında İspanya'dan 5 gemi ile Batıya hareket etti. O da batıya giderek Asya'ya varılacağına inanıyordu. Portekiz kralı ile anlaşamayıp, V. Karl'ın (Şarl) hizmetine girmişti. Yola çıkan 5 gemide 265 adamı vardı. Önce Brezilya'ya uğradı. Sonra güneye doğru indi. Güney Amerika'nın bittiği noktada, bugün kendi adını taşıyan 600 Kilometrelik bir boğazı geçti. Onu aşıp, yine Batıya doğru yoluna devam etti. Seyahat ettiği okyanus çok sakindi. Ona Pasifik dedi.

Magellan Pasifik'teki seyahatinde önce Mariannes adalarına, sonra Filipin adalarına vardı. Su ve taze gıda yokluğundan adamları yolda " iskorpit " hastalığından kırılmıştı.

Aztekler

Aztekler, Orta Amerika'da devletlerini kurduktan sonra hem ticari ilişkiler, hem de fetihler yoluyla, 400–500 küçük devletten oluşan bir federatif bir imparatorluk olmuşlardı. Bu, 5–6 milyonluk nüfusuyla 1519'da 207.200 km2'lik alana yayılan bir imparatorluktu. Başkent, en gelişkin döneminde, 13 km2'yi aşkın bir alanda 140 binden çok insan barındırıyordu. Aztek devleti, askerlerin egemenliğindeki bir despotluktu. Kastlara ve sınıflara bölünmüş ama dikey akışkanlığını da koruyan Aztek toplumunda yükselmenin en güvenli yolu savaşta kahramanlık göstermekti. Devlet işlerini rahipler ve bürokratlar yürütürdü. Toplumun alt katmanlarında, serfler, sözleşmeli hizmetkarlar ve köleler yer alırdı.

1519 yılında Leipzig'de Luther'in tezleri ile tartışma oldu. Luther de tezlerini değiştiriyordu. Artık Papanın gerekliliğinden emin değildi. Burada papalık Tanrısal bir hukuka değil, insanların yaptığı bir hukuka dayanıyor dedi. Roma kilisesinde hiçbir emretme üstünlüğü yoktu. Konsiller insanlardan oluşmuşlardı, dolayısı ile yanlış yapabilirlerdi ve yapmışlardı. Luther " Kilise manevi bir topluluktur, kimsenin onun üzerinde manevi bir otoritesi yoktur " diyordu. Papanın aforoz etme yetkisi tartışılıyordu.

Luther'e göre rahipler Tanrı karşısında diğer insanlardan daha ayrıcalıklı bir konuma sahip değillerdi. İnsanların Tanrı'nın affını elde edip, günahlardan kurtulması için Kilise törenlerine ihtiyacı yoktu. İnsan zaten Tanrı'ya inanarak Tanrı'nın affını bedavadan elde etmişti.

Leipzig belgeleri, yorumlansın diye Paris ve Erfurt üniversitelerine yollandı. Erfurt üniversitesi yetersiz olduğunu bildirdi. Sorbon yanıtını 1521 yılında verecekti.

Celali İsyanları

Köroğlu dağları, Bolu

Celali İsyanları, XVI ve XVII. yüzyıllarda, Anadolu'da toplumsal ve ekonomik yapının bozulmasından kaynaklanan ayaklanmaların tümüne verilen addır. Bu ayaklanmaların adı, bu kapsamdaki ayaklanmaların ilkinin önderi olan Şeyh Celal'den gelir. Yavuz Sultan Selim Safevileri Anadolu'dan sürüp, atmıştı ama Aleviler hala huzursuzdular. Bozoklu (Yozgat) olan Şeyh Celal, Mehdi olduğu iddiasıyla 1519'da Osmanlı yönetimine başkaldırdı. Tokat yöresinde başlayan Şeyh Celal ayaklanması, Alevilerden destek buldu ve çiftçilerin de katılmasıyla hızla yayıldı. Osmanlı Celal üzerine peş peşe kuvvetler sevk ediyordu. Bu sürekli gelen askerlerin önünde duramayacağını anlayan Celal Safevi ülkesine doğru çekilmeye başladı. Ancak Erzincan yakınlarında yakalanarak, öldürüldü. Şeyh Celal ayaklanması, başladığı yıl, kanlı bir biçimde bastırılmıştı.

Daha sonra Celali isyanları adı verilecek olan isyanlar, bu ilk Şeyh Celal isyanından sonra medrese öğrencilerinin (suhte ya da softa) hareketi olarak da ortaya çıkacaktır. Medrese öğrencileri ve medrese bitirip iş bulamayanlar Yozgat, Amasya, Adıyaman, Sivas ve Malatya yörelerinde büyük ayaklanmalar başlatacaklardır. Bu ayaklanmalar tarihe Suhte ayaklanmaları adı ile geçtiler. Daha sonra, asker sınıfından levent ve sekbanlar ayaklanacaklardı. Daha da sonra Osmanlı Devleti'nin yerel yöneticileri, güç kullanarak halktan vergi toplamaya başlayacaklardı.

Yerel yöneticilerin zulmü merkezi hükümet tarafından önü alınamaz duruma gelince padişahlar, soygunlara, yöneticilere ve memurlara karşı köylülerin silahla mücadele etmesini isteyen fermanlar çıkaracaklardı. Bu durumda, zaman zaman, kimin Celâli kimin devleti temsil ettiği belli olmuyor, sosyal yapı felce uğruyordu.

Aztek Dini

Black Tezcatlipoca

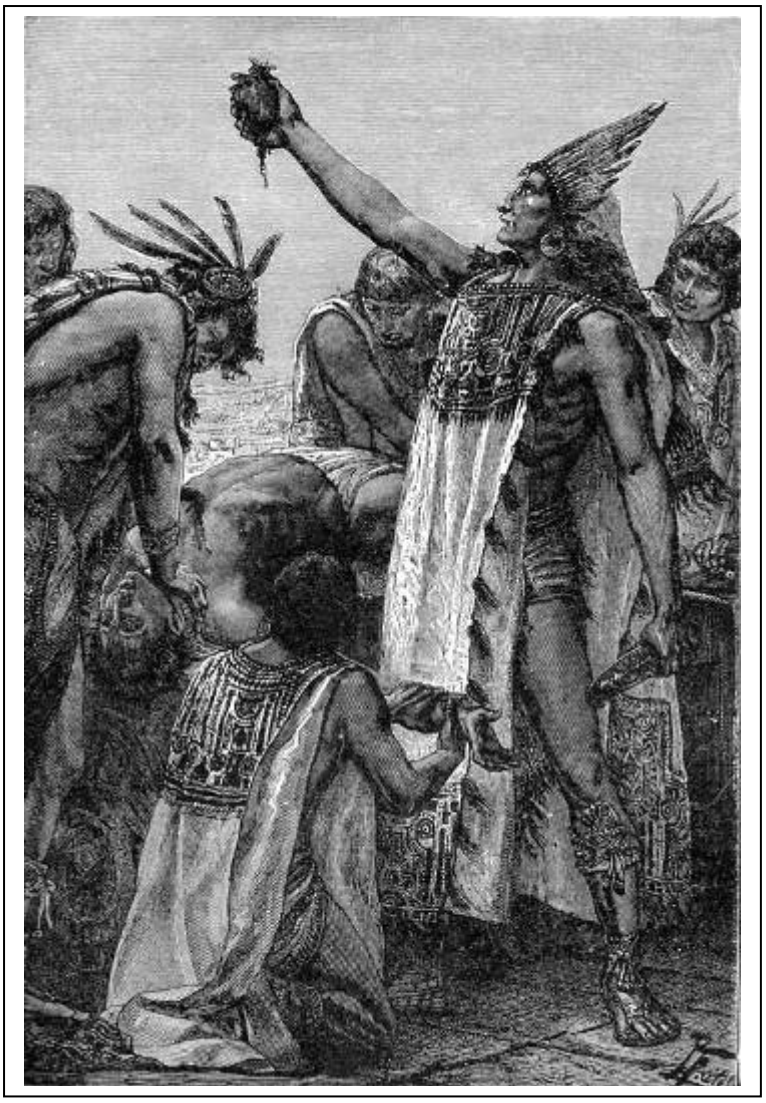
Xipe Totec

Aztek dini, birçok Orta Amerika kültüründen değişik unsurları özümsemiş, çeşitli inanç sistemlerinden karşıt öğeleri bir araya getirmişti. Önceki halkların birçok kozmolojik inancını paylaşan bu din, özellikle evrenin bir dizi yaradılışın sonuncusu olduğu ve 13 gök katı ile 9 yeraltı dünyası arasında bulunduğu yolundaki Maya inancını benimsemişti. Tanrıların en üstünde, her şeyin yaratıcısı, bilinmeyen, adsız, mitossuz, çehresiz bir Tanrı vardı. Onun altında diğer tanrılar dereceli bir panteon oluşturuyorlardı. Azteklerin başlıca tanrıları, Savaş ve Güneş Tanrısı Huitzilopochtli, Yağmur Tanrısı Tlaloc ve yarı tanrı-yarı kahraman Tüylü Yılan Quetzalcoatl idi. İnsan kurban etme töreninde, kurbanın yüreği Güneş Tanrısı'na sunulurdu. Kan akıtma töreni de yaygındı.

İnsan kurban etmek Aztek toplumunun bütün yaşamını kapsıyordu. Güneşin ve yıldızların döngüsü, bitkilerin ürün verebilmesi için insan kanı şarttı. Kurbanlar savaşla sağlanırdı. Bu yüzdende bu tür savaşlar kutsaldı. Savaşçıların ve rahiplerin yaptığı şey aslında yokolmaya karşı yapılan bir mücadeleydi. Yaz güneşi tanrısı ile savaş tanrısının huzurunda (heykellerinin önünde) savaş esirleri veya çocuklar kurban edilirlerdi. Arka üstü yatan kurbanın kalbi bir bıçakla kesilip yerinden çıkarılıyordu. Bu kalp yanan bir buhurdanlığa atılıyordu. Cesetler parçalanıyor ve bir ayin yemeği olarak dağıtılıyordu. Tören salonu iğrenç kokardı. Rahipler ve her yer kan içinde kalırdı. Vecde gelen rahipler kendi kulaklarını keser, kanlarını tanrılara adarlardı. Çünkü Tanrılar da Güneşi ve onun hareketini yaratmak için kanlarını vermişlerdi. Kesilen ceset parçaları yenmek için kızartılıyordu.

Azteklerin bir yılda 14 büyük bayramları vardı. Bu bayramlarda kurban törenlerine halk ayinler söyleyerek katılırdı. Bu durumlarda sarhoş olmak yasak değildi, tam tersine kutsal bir işti. Herkes içip, sarhoş olur, insan eti yer, tam bir cinsel özgürlük yaşardı. Bu bayramlar toplumun tüm kurallarının askıya alındığı ayinlerdi.

Yapılan hesaplamalara göre Aztekler her yıl ortalama 20 bin insan kurban etmişlerdir.

Aztek tapınakları Maya tapınak ve gözlem evlerine benziyordu. Yaradılış efsanelerinde Tanrılar dört farklı güneşin aydınlattığı dört dünyayı art arda yaratmışlardı. Üç tanesi çeşitli nedenlerle yıkılmıştı. İçinde yaşadığımız dördüncü dünyayı, hasatı olgunlaştıran yaz güneşi yaratmıştı. O da yıkılacaktı.

Aztekler ölümden sonraki yaşama inanıyorlardı. Kuvvetli bir olasılık ile düşünce sistemlerini Mayalardan almışlardı. Ancak Aztekler sıfırı bilmiyorlardı.

Aztek takvimi, Aztek dini ile yakından ilintiliydi. Ayinler ve törenler döngüsü bu takvim uyarınca yapılırdı. Orta Amerika'nın büyük bölümünde kullanılan bu takvimde, 365 günlük (20'şer günlük 18 ay, artı 5 uğursuz gün) bir güneş takvimi vardı. Bir de 260 günlük (20'şer günlük 13 devre) bir dinsel yıl kabul edilen döngü vardı. Birbirine koşut giden bu iki yıl döngüsü, 52 yıllık daha büyük bir döngünün parçasıydı. Maya takviminde olduğu gibi, dinsel ve toplumsal Aztek yılları her 52 yılda bir, birbirlerine göre aynı konuma gelirdi. " Yılların Bağlanması " ya da " Yeni Ateş Töreni " adıyla kutlanan bu olaya hazırlık olarak önce tüm kutsal ateşler ve evlerdeki ateşler söndürülürdü. Törende heyecanın doruğa ulaştığı anda rahipler yeni bir kutsal ateş yakardı. Ardından Aztek halkı da ocaklarındaki ateşi yeniden tutuşturur ve şölene geçerlerdi.

Azteklerin Batı dünyasında Codic olarak bilinen ve geyik derisi ya da sabırotu liflerinden yapılmış kâğıtlara yazılmış kutsal metinleri ve elişleri, tapınaklarda korunurdu. Yazıcılar, ideogram, resimyazı ve fonetik imgelerin karışımı bir teknik kullanırlardı. Dinsel tören takvimi, kehanetler, törenler ve tanrılar ile evrene ilişkin yorumlar da yazıcıların ilgi alanına girerdi. Ülkenin fethedilmesinden sonra bu metinlerin çoğunun yok edilmesine karşın, bazı örnekler günümüze ulaşabilmiştir. Bu el yazması metinlerin anlaşılması çok güçtür ve pek azı gerçekten Azteklere aittir.

Arkeolojik kalıntılar arasında tanrı heykelleri, dinsel içerikli taş alçak kabartmalar, duvar resimleri, kilden yapılmış insan heykelleri ve vazolar ile taş ve ahşap maskeler bulunmuştur. Aztek sanatı temelde simgesel olduğu için bu kalıntılar yardımıyla önemli bilgiler elde edilebilinmektedir.

V. Şarl

V. Karl

V. Şarl (Karl, Şarlken, Carlos, Karlos, Charles) 1519 yılında Kutsal Roma Germen imparatoru seçildi.

V. Karl (Şarlken) Belçika'nın Gent şehrinde 24 Şubat 1500 tarihinde doğmuştu. Babası Habsburg Hanedanından Güzel Philippe, annesi Kastilya Kraliçesi Deli Juanna'ydı. Geleceğin imparatoru gözüyle bakıldığından çok özenli büyütüldü. Almanca, İtalyanca, İspanyolca dillerini konuşabiliyordu. Dedesi İmparator Max (I. Maximilian), 1516 yılında ölünce Şarlken'in babası Arşidük Güzel Philippe daha önce öldüğünden kendisine İmparatorluk tacı miras kaldı. Aynı yıl anne tarafından dedesi olan II. Fernando'nun ölümüyle Kastilya, Aragon, Napoli ve Sicilya krallıklarının taçları şahsında birleşti. Şarlken (V. Karl), 1519'da Alman imparatoru seçilince, Batı Avrupa'daki en büyük imparatorluğun sahibi oldu.

Alman imparatoru olarak (1519–1556), İspanya kralı olarak (1516–1556), Hollanda-Belçika kralı olarak (1516–1556) yılları arasında hüküm sürdü. İmparatorluğun sınırlarına İspanya ve ona bağlı sömürgeler ile Avusturya-Almanya toprakları dahildi. Karl, Osmanlı Devleti karşısında en çok yenilgiye uğrayan, ama aynı zamanda şöhretli ve kudretli bir hükümdardır. İmparator sıfatını hiçbir zaman üstlenmedi. Bu sebeple sadece İspanya Krallığı'nın verdiği krallık unvanı ile tanınmıştı. En büyük düşmanları, sırasıyla Osmanlı Devleti, Fransa Krallığı,

İngiltere Krallığı ve Hıristiyanlığın Protestanlık mezhebinin kurucusu Meşhur papaz Martin Luther'di.

V. Karl ve I. François beraberce Paris'e giriyorlar.

Karl tahta 20 yaşında çıkmıştı. Ama o dönem Avrupa'da genç krallar dönemiydi. Fransa Kralı I. François 1515 de 21 yaşında, İngiltere kralı VIII. Henry 1509 yılında 18 yaşında tahta çıkmıştı. Karl seçilirken, bu büyük gücün tek bir elde toplanmasından korkan Papa X. Leo ve Fransa Kralı I. François seçilmesine engen olmaya çalışmışlardı. Seçim sırasında seçici kurula hem I. François ve hem de VIII. Henry kendilerini aday olarak sunmuşlardı. Ancak 1263'den beri İmparatorlar Habsburg hanedanından seçiliyordu. Bu eski bir gelenek halini almıştı.

Karl seçicilere (elektör) bir şeyler verince, seçildi.

Başlangıçta saraydaki eski yöneticilerin elinde kukla gibiydi. Ama gittikçe yönetimi ele geçirdi. Tahta geçtiğinde Hıristiyan Avrupa'nın fiili bölünmesi başlamıştı. Bu bölünmeyi önlemek için elinden geleni çok samimi bir tarzda yapsa da, önleyemedi.

Aztek Altını, 1519

Motecuzoma Xocoyotzin

Osmanlı Mısır'ı alırken 1517 ve 1518 yıllarında, İspanyol gemileri Yukatan yarımadasına geldiler. İspanyol maceracılar, orada bir kentleşme olduğunu anlayarak, altın bulmak için iç bölgelere doğru keşif hareketleri yaptılar. Bu topraklar Aztek İmparatorluğunun topraklarıydı.

İspanyollar geldiğinde, Rio Lerma ile Şapala gölünün kuzeyinde, orta yaylaların kaktüslü bozkırlarında iyice yabani kabileler yaşıyorlardı. İspanyollar bunlara " Şişimek " dediler. Avcı, toplayıcı göçebelerdi. Çok bağımsızdılar, yaşam tarzlarının dışında bir yaşamı kabul etmiyorlardı. Gök tanrıya tapıyorlardı.

Kıyılarda da ilkel kabileler vardı. Onlarda avcı ve toplayıcı idiler. Yamyamlık da yapıyorlardı. Kıyıdakilerin bir kısmı yerleşik düzene geçmişlerdi ve mısır tarımına yabancı değillerdi.

Meksika'daki sulu vadilerde ve sulu kırsalda Toltek denen bir uygarlık vardı. Toltekler Mayalardan esinlenmişlerdi.

İspanyol gemileri Küba'ya döndükten sonra kulaktan kulağa bir altın imparatorluğunun varlığına dair söylentiler yayılmaya başlandı. Herkes çok helecanlanmıştı. Koloniler kaynıyordu. Bir maceracı olan Hernán Cortez (1485 – 1547), Küba yöneticisinden gizli, Meksika'ya gitti. Yanında 500 savaşçı maceracı adamı, pek çok top ve 16 at vardı.

1519 yılında karaya çıkar çıkmaz, Aztekler tarafından daha önce egemenlikleri altına alınmış olan kabileler ile ilişki kurarak, onların desteğini sağladı. Bu kabileler Azteklere diş biliyorlardı. Aztekler bir okyanustan diğerine uzanan bir konfederasyondu. Bir yanında avcı toplayıcılar, diğer yanında Maya kalıntıları vardı. Aztek imparatorluğunun içinde bağımsız devletler olduğu gibi, vergi ödeyerek bağımsızlığını sürdüren devletler de vardı.

Cortez, Aztek başkenti Tenoçtitlan'ı(bugünkü Meksika kenti) kuşattı. Aztek imparatoru Moktezuma'yı aldatarak, hile ile ele geçirip, hazinelerini aldı. Cortez'de at ve ateşli silahlar vardı. Amerika yerlileri her ikisini de görmemişler ve bilmiyorlardı. Çok korktular.

Tam Tenoçtitlan'a yerleşiyordu ki bir ayaklanama oldu. Cortez ve adamları kaçıp, gittiler. Ancak geri geleceklerdi.

Artık İspanyol Cortes (Cortez)Aztek İmparatorluğunu işgale başlamıştı. İspanyollar Meksika ve Peru'da kıymetli altın ve gümüş kaynaklarını elde edip, Avrupa'ya taşıyacaklardı. Amerika kıtasından akmakta olan kıymetli madenler Habsburg sülalesini ve özellikle bu sülalenin İspanya kolunu müthiş besliyordu. İspanya XVI. Yüzyılda Akdeniz'de, Avrupa'da, Amerika ve Asya'da yayılmacı bir politika sergiledi. Bu siyaseti uygularken de Amerika'dan gelen altın ve gümüşü bol bol harcadı. İspanya lüks tüketime, paralı asker beslemeye, son teknolojik gelişmeleri savaş için kullanmaya müthiş para harcıyordu.

Bu aşırı para harcanması Avrupa'da ve Akdeniz çevresinde fiyatların hızla yükselmesine, yani enflasyona yol açtı.

İspanyollar Kralları dahil olmak üzere onbinlerce Aztek'i diri diri ateşlere attılar. Bütün Aztekleri esir saydılar. Meksika'da yapılan işler, insana insanlığından utandıracak işlerdi. İnsanlar fırsat bulduklarında hangi dinden ve hangi ırktan olursa olsun, birbirlerine hiç acımıyorlardı. İlk savaşlar ile din'in ortaya çıkışının birbirine çok yakın tarihlerde gerçekleştiği hiç unutulmamalıdır.

Büyük Antillerde çıkan pandemic salgın, önce orta Amerika'ya, oradan da güney Amerika'ya atladı. Pek çok sayıda yerlinin ölümüne neden oldu. Bu Amerika kıtasında görülen ilk büyük salgındı.

1519 yılında Çin İmparatoru Nankin'de iken ilk Portekizliler yanına götürüldüler. Orada 1 yıl misafir edildiler. Lin Hsün adlı bir memur, Portekizlilerden tüfekleri öğrenip, onları kopyaladı.

Çinliler için, Malaka'nın meşru kralını kovan Avrupalılar " haydut " tular. Oradan Çin'e gelen Avrupalılara saygı göstermeleri için bir neden bulamıyorlardı. Bunlarda korsanlık yapan bir cins Japon'du.

1519 yılında Leonardo da Vinci öldü.

Yavuz Sultan Selim'in Ölümü, 1520

Çaldıran savaşı Anadolu üzerindeki Safevi tehdidini ortadan kaldırmıştı ama Anadolu'nun kendi içindeki Alevi (Türk) huzursuzluğunu gidereememişti. Hatırlanacağı gibi, 1519 yılında Yozgat'ta Celal adlı bir tımarlı sipahi Alevilerin başında isyan etmişti.

1520 yılında sadece sekiz yıl tahtta kaldıktan sonra Yavuz Sultan Selim öldü. Bu kısa sürede artık Osmanlı devleti bir imparatorluk olmuştu. Osmanlı İmparatorluğu bundan sonra dünyanın çok çeşitli ve birbirinden çok uzak yörelerinde kendi menfaat mücadelelerini yapacaktı. Bu sırada Başkent İstanbul'da devamlı gelişiyordu. Şimdi İstanbul ile Trabzon, Samsun ve Sinop limanları arasında 70 – 80 gemi sürekli gidip, geliyordu.

Yavuz Sultan Selim'in ölümü, Şehzade Süleyman Manisa'dan İstanbul'a gelene kadar, 8 gün halktan saklandı. Padişah ölürken yanında nedimi Hasan Can bulunuyordu. Hasan Can ölümün teferruatını oğlu Şeyhülislam Sadeddin Efendiye anlatmış, o da Selim Name'de bunları yazmıştı. Yavuz, Babası gibi Edirne yolunda ölmüştü. İç organları Padişah Çadırının tabanı kazılarak, hemen oraya gömüldü.

1520 yılında Sultan Süleyman Osmanlı tahtına çıktı. Tahta çıktığında 25 yaşındaydı. Babasının son yıllarında Manisa sancak beyliği görevinde bulunmuştu. Babası İran ve Mısır seferlerini yaparken o Batı'da kalmış, Balkanlara göz kulak olmuştu. Sultan Süleyman'a Batılılar " Muhteşem Süleyman ", " Büyük Süleyman " derler. Türkler " Kanuni " demeyi tercih etmişlerdir. Kanuni denmesinin nedeni kanunlar yapması değil, ülkesini kanunların uygulandığı bir ülke haline getirmesindendir. Kanuni döneminde Avrupa'nın sınırları daralmış, Avrupa çok dar bir alanda yaşamak zorunda kalmıştır.

1520 yılı aynı zamanda Kanuni ile Hürrem Sultanın birlikte olmaya başladıkları yıldır.

1520 yılında İdris-i Bitlisi de öldü. Devlet adamlığının yanında Divan edebiyatına birçok eserle katkıda bulunmuştur. Eserlerini Arapça ve Farsça yazmıştır. Eserlerinden bazıları,
Heşt Behişt, Selimname, Risale-i Hazaniyye, Münazara-i Savm u İyd, Mecmuat-ül-Fevaid-il Müteferrika'dır.

Osmanlı'da Sünnilik Ağırlık Kazanıyor

Şeyhülislam

Yavuz Sultan Selimden sonra Osmanlı siyasal görüşlerinde İslami esaslar ağır basmaya başlamıştı. Böylece devletin içinde din adamlarının (ulema) önemi arttı. Nişancının hazırlayıp uyguladığı sivil devlet kanunlarının Şeriata uygunluğu tartışılmaya başlandı. Bu atmosfer içinde, zaman geçtikçe sivil kanunların ve dolayısı ile nişancının rolü azaldı. Ulemanın üstünlüğü konusu Şeyhülislam Ali Cemali (Zembilli Ali Efendi) ile açığa çıkmış görülmektedir. Bunda son Memluk Halifesinin İstanbul'a gelmesinin ve Osmanlıların hilafet anlayışının kuvvetlenmesinin de etkisi olmuş olmalıdır. Cemali ile Şeyhülislamların devlet içinde üstün bir mevki ele geçirmeleri başlamıştır. Bu değişim Kemal Paşazade ve Ebusuud zamanında sonuçlanacaktır.

Ulema güçlendikçe sivil bürokrasi ve hatta padişahın gücü sınırlanıyordu. Ancak her şeye rağmen yaşanmış olan 200 yıl, her konuda yorum farkı ve esneklik getirmişti. Kadılar, kazaskerler, Şeyhül-İslamlar artık saf din uygulayıcıları değildi, devlet memurlarıydı. Ulema güçleniyor ancak aynı zamanda devletin çarkları içine girip, onunla bütünleşiyordu. Devletin yapılanması dışında bir dini yetki kullanımı söz konusu değildi. Osmanlı düzeni Sünni İslam öne bile çıksa, baştan beri gelişmiş olan özgünlüğüne devam ediyordu.

Tabii ulema içinde devletle bütünleşmeye karşı çıkanlar olmuştu ve olacaktı. Osmanlı din adamları kendi aralarında kendileri ile siyasi İslam'ın durumunu tartışacaklardı.

Yavuz Sultan Selim sonrası Osmanlıya bakarken bir yandan Osmanlı devletinin gittikçe daha fazla Sünni İslamlaştığı, diğer taraftan da ulemanın Osmanlılaştığı görülmektedir.

Anadolu'da kalan Türkler Yavuz Sultan Selime ve dolayısı ile Osmanlı devletine kızgındılar. İnsanlarının bin parçaya ayrıldığını dillendiriyorlardı. Öldürülen çocuklardan, mızrak uçlarına takılan çocuk kafalarından söz ediyorlardı. Bu acının anlatılması yüzyıllarca bitmedi, nesilden nesile anlatıldı, durdu. Artık Anadolu Müslümanları iki kutba ayrılmıştı. Bir yanda Türkler vardı, bu Türkler zaman içinde fire vere vere, bir kısmı Sünnileşecekti. Bir yanda da Sünniler vardı. Anlatmakta olduğumuz zaman diliminde bunlar % 50, %50'idiler. Günümüze geldiğimizde Aleviler % 20'nin altına düşeceklerdi. Ancak bu oran değişikliğinde Anadolu'nun dışarıdan alacağı göç de önemli bir yer tutacaktı.

İznik Çini Örneği

Yavuz Sultan Selim'in savaşları dışında, Osmanlı seramik sanatının gelişmesi açısından önemi vardır. O ve oğlu Süleyman oturdukları mekanların süslenmesi amacıyla, süsleme sanatına önem verdiler. I. Selim zamanında Anadolu'nun eskiden beri gelen seramik sanatı tekrar canlandı. Selim Tebriz'den seramik ustaları getirtip, İznik ve İstanbul'da iş yerleri açtırdı. Buralarda çiçek veya arabesk desenli enfes çiniler yapıldılar. İnceydiler, mavi, sarı, yeşil ve özellikle domates kırmızısı hakim renklerdi. Bu çiniler sarayların ve camilerin süslemesinde kullanıldılar.

Luther'in Kişisel Kopuşu

Sorgulama

Luther'in kişisel kopuşu kendi kefaret öğretisini dile getirdiği zaman oldu. İnsan kendini kurtaramazdı. Ancak olsa olsa Tanrı ile günah arasındaki durumun düzelmesine çalışabilirdi. İnsan Tanrı ne yaparsa ona uymak zorundaydı. İnsanın iyilikleri ve yasalara uyması, temize çıkmaları için yeterli değildi. Tanrı İnsanı kolluyordu. Bu nedenle de dinin emirlerine uymak zorunluydu.

Luther'in bu yeni gibi olan yorumu aslında yeni değildi. Bir asırdan fazladır Avrupa'da biliniyor ve konuşuluyordu. Ancak Luther bu noktaya gelince kişisel endişelerinden de kurtuldu.

Luther, insan yapısı konusunda çok kötümserdi. 1520 yılında kuramına " Haç Teolojisi " adını verdi. Bu adı Aziz Pavlus'dan almıştı. O, Korint'te dine yeni girenlere İsa'nın çarmıha gerilmesinden söz ederken " Tanrı'nın akılsız işinin insanlarınkinden daha hikmetli ve Tanrı'nın zayıf işinin insanlarınkinden daha kudretli " olduğunu söylemişti. Tanrı insan ölçüsü ile cezaya layik olanları, günahsız kabul edebiliyordu. İsa'yı çarmıha insanlar germişlerdi, ama Tanrı orada tüm insanları affetmişti. Tanrı acının olduğu yerde ve Haçta vardı. Luther'in bu görüşüne taban tabana zıt bir görüşü bir süre sonra Kabbalacılar geliştireceklerdi. Onlar Tanrı neşenin ve sükunetin olduğu yerde vardır diyeceklerdi.

Luther, İznik, Efes ve Kalkedon Ortodoksluğuna sadıktı. İsa ve Teslis kuramının karmaşık bir tarzda dile getirilmesine karşı çıkıyordu. Bilinmesi gereken tek şey kurtarıcının İsa olduğuydu.

Luther Tanrı'nın varlığını kanıtlamanın mümkün olduğundan kuşkuluydu. Thomas Aquinas'ın mantıkla bulduğu Tanrı, pagan filozofların Tanrı'sıydı. Luther, " İnancın bilgiye, bilime ve kesinliğe gereksinimi yoktur " diyordu. " O'nun hissedilmeyen, denenmeyen ve bilinmeyen iyiliğine serbestçe ve sevinerek teslimiyet yeterlidir ". Tanrı'ya sadece akıl yoluyla ulaşmaya çalışmak tehlikeliydi. Hıristiyanlığın Kutsal Vahiylerine sahip çıkılmalıydı. Şöyle yazıyordu:

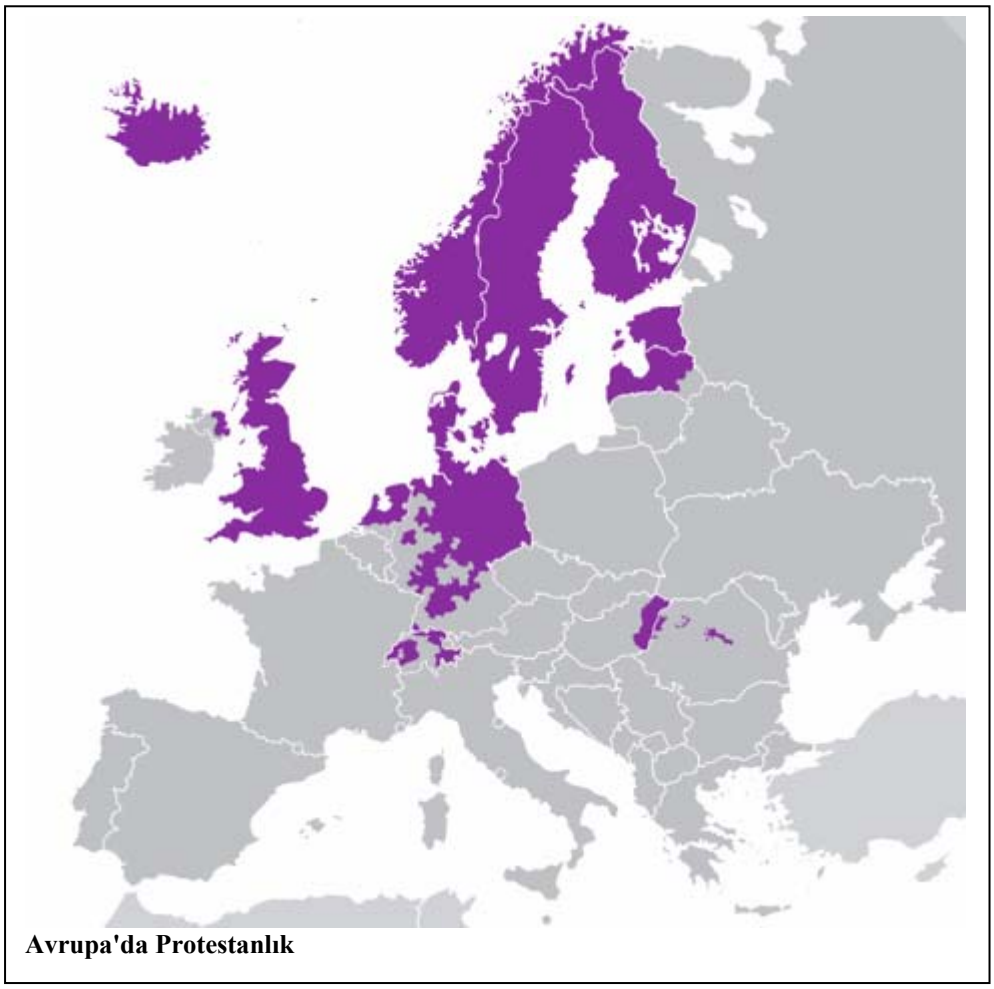
" Baba ve ezeliyet tarafından doğurulan İsa'nın ve aynı zamanda Bakire Meryem tarafından doğrulan insanın, benim Rabbim olduğuna inanıyorum. Beni, yitmiş ve mahkum olmuş yaratığı kurtardı, bütün günahlardan, ölümden ve Şeytanın gücünden, gümüş ve altınla değil, kutsal ve değerli kanıyla, saf acılarıyla ve ölümüyle çıkardı. Onun olayım, onun egemenliğinde ve krallığında yaşayayım, ölüler arasından kalkıp bütün ezeliyete hükmediyormuş gibi sonsuz doğruluk ve kutsamayla ona hizmet edeyim diye. "

Augustinus Luther'in kahramanıydı. Augustinus, günahları bağışlandıktan sonra Kutsal Doğruluğun Tanrı tarafından insana bağışlanarak, insanın bir parçası haline geldiğini söylüyordu. Luther hiç insan yanlısı değildi. Bu izahı değiştirdi. Doğruluk günahkarın dışındaydı ama Tanrı sanki insana aitmiş gibi yapıyordu.

Luther de huzur, sükunet ve merhamet pek görülmemektedir. Luther anti semitist, kadın düşmanıydı. Cinselliğe karşı korku ve öfke doluydu. Başkaldıran bütün köylülerin öldürülmesini istiyordu.

Tanrı anlayışı öfke doluydu, kişiliği de öfke dolu oldu. Aslında bu yapısı normalde reforma zarar vermeliydi. Başlangıçta Katolikler, Luther'in çıkışlarının Kiliseye yeni bir canlılık getireceğini umarak ondan yana olmuşlardı. Ama saldırganlığı arttıkça onlar da korkarak kendilerini geriye çektiler.

Protestanlık, 1520

Avrupa'da Protestanlık

1520 yılı geldiğinde Luther Katolik kilisesinden tamamen kopmuştu. Papa onu 60 gün içinde söylediklerini geri almaz ise aforoz edeceğini bildiriyordu. Luther Vatikan için bir sapkındı. Luther'in bütün yazdıkları ateşte yakıldı. Luther'in ise ünü halk arasında iyice yayılmıştı, o artık tehditlere pabuç bırakacak durumu çoktan geçmişti. Leipzig, Erfurt, Viyana'da Papalık kararının kopyaları parçalandı. Pek çok yerde halk tepki gösterir korkusu ile piskoposlar papalık kararını yayınlayamadılar.

Luther artık papalık suretinde ortaya çıkmış olan Deccal ile savaşıyordu. Roma kilisesi bir haydut yuvası, günah diyarıydı. Papanın saptadığı 60 gün sonunda Luther, herkesin gözü önünde, papalık ve Kilise hiyerarşisini savunan yığınla eseri ve Papalık kararını yaktı. Artık gemiler iki taraf içinde yakılmıştı.

Bundan sonra Luther'in öğretisi kademe kademe gelişti, ama hiçbir zaman tam bir bütünlüğe erişemedi. Luther'in temel düşüncesi " iman yoluyla aklanma " idi.

Katolik öğretideki Tanrı, soğuk ve kayıtsız bir Tanrı olarak, insan eylemlerinin yargıcıydı. Herkesin yüreğine Tanrı korkusu sarmıştı. Meryem'in veya azizlerin şefaatte bulunması için her şeyi yapmaya hazırdılar. Tanrı öyle yüce ve sonsuzdu ki onunla ilk günah ile kirlenmiş insan arasında aşılamaz dağlar vardı. Luther insanın ne yaparsa yapsın, ne olursa olsun Tanrıya yaklaşmakta güçsüz olduğunu söylüyordu. Ermişlik pek mümkün görülmüyordu. Luther ermişliğe bir küfür olarak bakıyordu.

İnsanın kendisi kendi kurtuluşu için hiçbir şey yapamazdı. Kurtuluş, insanın iyi eylemleri için bir ödünde değildi. Sadece Tanrı insanı kurtuluşa götürürdü, bu nedenle de insanın nitelik ve değerinin hiçbir hükmü yoktu. İnsanın kurtuluşu, Tanrı'nın oğlu İsa'nın bütün insanlık uğruna acı çekmesi ile sağlanmıştı. Luther buna iman ediniz diyordu. Bu düşünce Katolikliğin ritüel ve ayinlere önem veren yapısıyla tamamen zıttı.

Tanrı insan katılsın veya katılmasın onu yargılamıştı. İnsan bağışlanmıştı ve bunu vicdanında taşıyordu. Bu bir güçtü ve kişide varlığını sürdüren ilk günahla mücadele etmesine olanak sağlıyordu.

Luther'in öğretisi, iman etmeyi insanın iç dünyasındaki bir durum olarak görüyordu. Böylece iman bireysel bir iş oluyordu. İnananları kilise kurallarının tüm baskısından kurtarıyor, çoğu kez külfetli ve masraflı dini eylemleri önemsemiyordu. Ermişler, suretlere tapmak, mihrap, çile ve diz çöküp dua ortadan kalkıyordu. İsa tüm insanlığı kurtarmak için acı çektiğine göre, kilise artık insan ile Tanrı arasındaki tek aracı olduğunu iddia edemezdi. Luther'in kilisesinde papazın rolü, Tanrı kelamını müminlere iletmekti. Bu papaz diğer inananlardan daha üstün biri değildi.

Luther'e göre Tanrı insana doğrudan hitap ederdi. Tanrı kelamı da kutsal kitaptı. Tek iman kaynağı buydu. Konsil kararlarının, Papalık bildirgelerinin Tanrısal bir yanı yoktu. Bunlar yanılabilen insanların ürünleriydiler. Böylece Kutsal Kitabın ön görmediği her şey reddediliyordu. Bunun için bu yeni kiliseye Protestan kilisesi dendi.

Luther kiliseye bir dış görünüş olarak dokunmamıştı. İnsanın kurtuluşunda kilisenin rolü böylece tam bir sonuca bağlanamamıştı. Katolikliğin mevcut olan 7 kutsal eyleminden sadece ikisi Vaftiz, Kutsama Ayini (ekmek ve şarap ile yapılan)ve Tövbe Protestanlıkta da devam ediyordu.

Her Hıristiyan kişisel inancına dayanarak, kendi Tanrısına doğrudan yaklaşabilirdi. Buna " Hıristiyan özgürlüğü " dendi. Ancak öbür dünyaya ait bu özgürlük, bu dünyaya ait değildi. İnsanlar iktidar sahiplerine tam olarak boyun eğmeliydiler. Çünkü iktidarın Tanrısallığı unutulmamalıydı. Kilisenin Roma vesayetinden kurtulması ancak İmparator, prens ve şövalyeler sayesinde gerçekleşebilirdi.

Ruhbanlar, günah çıkarmayı tekeline alarak ve pişman olmayı önemsemeyerek Hıristiyan özgürlüğünü asırlardır çiğniyorlardı. Öbür dünya iktidarını böyle önemseyen Luther, bu dünya iktidarı için veya insanların bu dünyadaki hayatlarını kurtarma konusunda hiçbir şey demiyordu. Aksine kendini korumak için bu dünyanın iktidar sahiplerine dayanıyordu ve onlar ile işbirliği yapıyordu.

1520 yılında Luther üç kitap daha yayınladı. Biri " Alman Soylularına Bildiri " adını taşıyordu. Bu kitapta Alman soyluları, Kilisede reform yapmaya ve papalık iktidarını tasfiyeye çağrılıyordu. Kilise malları kamulaştırılmalı, manastırlar feshedilmeliydi. Rahiplere

evlilik hakkı verilmeliydi. Sapkınlık suçlaması ile başlamış olan kovuşturmalara son verilmeliydi.

İkinci kitap " Babil Esareti " adını taşıyordu. Bu kitapta kilisenin herkesin olduğu anlatılıyordu. Papa kiliseyi tekeline aldığı için mahkûm ediliyordu. Hıristiyanlar Kutsal Kitabı vaaz etmek ve dinsel işleri yönetmek için aralarından kimin bunu becerebileceğine kendileri karar vermeliydiler. Papa Hıristiyanların " Kudas " ayinini ellerinden alarak, onları yüz yıllardır köle gibi tutmuştu. Asıl olan ise İsa'ya iman ederek günahların bağışlanmasıydı.

Luther'in üçüncü kitabı " Hıristiyan Özgürlüğü " idi. Bu kitabın muhtevası yukarıda belirtilmişti. Bu kitap ile Luther'in öğretisi kesin şeklini aldı.

Luther, Lorenzo Valla'dan çok etkilenmişti. 24 Şubat 1520'de Luther yaptığı o ünlü konuşmasında aynen şunları söylemiştir: "Elimde Lorenzo Valla'nın Konstantin'in (Constantinus) Vasiyeti'nin sahte olduğunu kanıtlayan tezi var. Şu işe bakın: Roma'daki karanlığın, kötülüklerin ve hilebazlıkların eşi menendi yokmuş, meğer. Papalar yüzyıllardır sözde kilise şeriatını uyguladıklarını söylüyorlardı, oysa hepsi yalandı. Ve bu yalanlarını bizlere " İman Amentüsü " yaptırmışlardı. Şu anda öyle bir durumdayım ki, bu Papalığın beklenen Deccal (Anti-Christ) olduğundan hiç şüphem kalmadı."

Luther papalığa karşı mücadele bayrağını açtığında, önce tüm muhalif öğeler, Luther'in safında toplanmışlardı. Ancak kısa süre içinde farklı çıkarlar nedeni ile sosyal güçler arasında ayrılıklar oldu. Köylülerin, kentlilerin, burjuvaların, asillerin başlamış olan mücadele konusunda görüşleri farklıydı. Bütün farklara rağmen herkes sonuca ancak silah zoru ile varılacağını da biliyordu.

Luther'in mezar taşı

Zorla Hıristiyanlaştırma

İspanya'da Aragon krallığı Aragon, Katalonya, Valensia'yı içeriyordu. Aragon krallık tabası, Müslümanları Hıristiyan yapmak için 1520 ile 1521 yıllarında harekete geçti. Buna " Comuneros " ayaklanması denir (Villalar savaşı). Mağripliler zorla Hıristiyan yapıldılar. Ancak Mağripliler kapalı kapılar ardında dinlerini sürdürmeye devam ettiler. Müslümanlığın gereklerini kimseye göstermeden yerine getiriyorlardı. Ayrıca Doğu giysileri giymek, Arapça konuşmak ve hamama gitmek gibi kimliklerini açığa çıkaran özelliklerini korudular.

İspanya'da Mağriplilerin karşılaştıkları kinin pek çok nedeni vardı. İspanyollar açısından Osmanlı tehlikesi gittikçe büyüyordu ve Magripliler potansiyel işbirlikçileriydiler. Mağripliler hünerliydiler, zengindiler. İspanyol halkının ise durumu gittikçe kötüye gidiyordu, hayat onlar için daha güç oluyordu. Bu da İspanyolların Mağriplilere karşı olan hıncını biliyordu. İspanyollar halk, devlet görevlileri, din adamları olarak birbirine benzer hareket ediyorlardı. Küstahlaşıyor, hakaret ediyor, saldırıyor, Mağripli kadınları kaçırıyorlardı. Bütün bunlar Mağriplileri mutsuzluğa itiyor, psikolojik olarak çözüyordu.

1520 ile 1521 yıllarında Polonya'da Diyetler, köylüleri, ekip biçmekle yükümlü oldukları toprağa bağladılar. Topluluklar da varsa adli özerkliklerini yitirerek, herkes soyluların mahkemelerine bağlandı. Senyörler mutlak efendilerdi.

Polonya asilleri

Osmanlı tahtına çıkmış olan Süleyman, babasının son veziriazamı Piri Mehmet Paşayı görevinde bıraktı. Sadrazam, ihtiyat ve deneyimi ile çok saygı duyulan bir kişiydi. 1518 yılından beri, Yavuz'un korkunç gazabına uğramadan ülkeyi yönetmişti. Süleyman padişah olunca, bu sadrazamı sayesinde, babasının aldığı bazı sevimsiz kararları hemen düzeltti. İlk kalkan kararlardan biri de Yavuz'un Safevilere uyguladığı amansız ambargoydu. Bu ambargo Osmanlının kendi tüccarlarını da vurmuştu. Ticaret serbestisi geri geldi.

Süleyman, yeniçerilere de af uygulamıştı. Onlara karşı cömert oldu. Kısa sürede adil ve gönlü yüce bir hükümdar şöhreti kazanmıştı.

Raffael

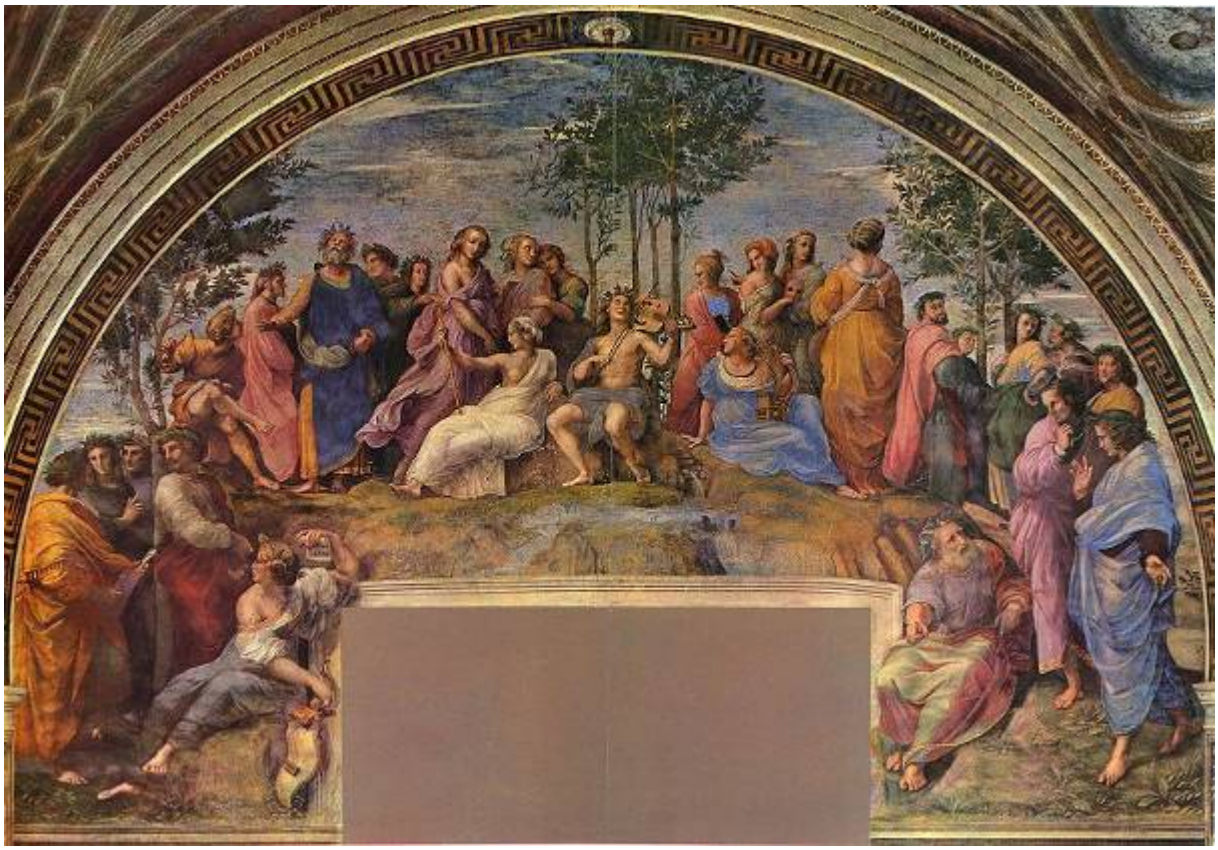

Raffaello

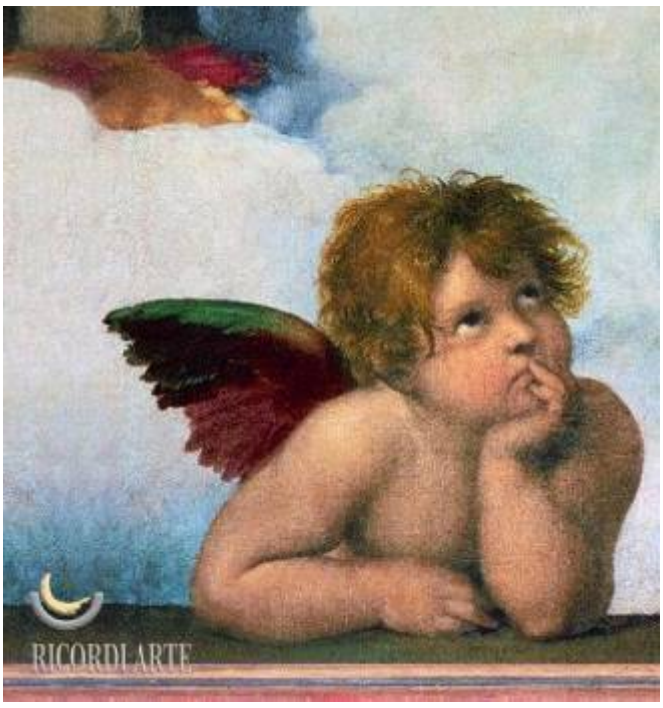
Raffaello, (6 Nisan 1483 - 6 Nisan 1520) ünlü İtalyan ressamıdır. Rafaello, Raffaello Sanzio, Raffaello Santi, Raffaello de Urbino veya Raffael Sanzio de Urbino gibi isimlerle de anılmıştır.

İtalya'nın Urbino kentinde 6 Nisan 1483'te doğdu. Raffaello, Rönesans hareketlerine, erken gelişmiş becerikli bir genç olarak katılmıştır. Raffaello'nun babası olan Giovanni Santi de Urbino da ressamlık yapıyordu. Babası 1494 senesinde ölünce Raffaello, kendi evinde dış etkilerden uzak bir şekilde çalışmalarını sürdürdü. Raffaello'nun Urbino'daki çalışmalarında Melozzo de Forli, Piero della Francesca ve en çok Pietro Perugino'nun üslubu görülür.

Raffaello, Floransa'ya gidince kendisini Rönesans'ın içinde buldu. Leonardo da Vinci ve Michelangelo etkisinde kalarak sanatına yenilikler kattı. Floransa'da 1508 senesine kadar yaptığı tabloları " Sistine Madonne " " La Belle Jandinière ", " Madonna of the Chair " ve " Entombment "tur.

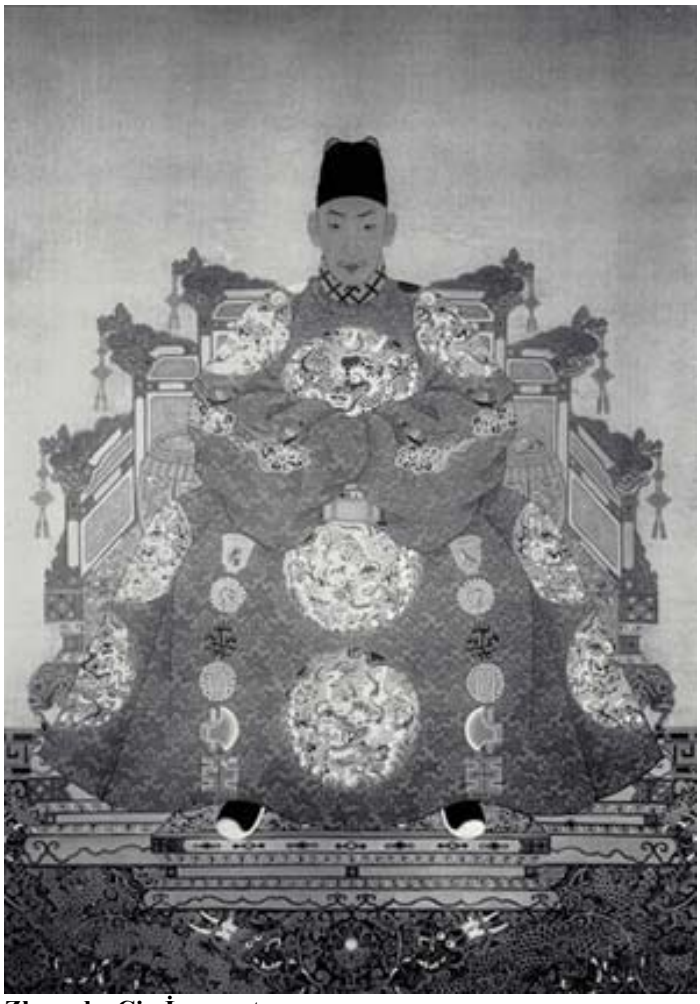
Raffaello, Roma'da Papa II. Julius için çalıştı. Roma'ya geldiği zaman, Michelangelo, Julius'un yaptırdığı Sistine kilisesinin süslemesini çiziyordu. Raffaello, burada ilk olarak Papanın kütüphanesini dekore etti. Çizdiği teolojik, felsefî, lirik tablolarında sükünet; renklerde ahenk; konularda berraklık ve bir bütün ifade hakimdir. Raffaello'nun yaptığı işlerden biri de kumaş üzerine koyduğu süslemelerle, duvar örtüleri hazırlamasıdır. 1513–1521 seneleri arasında hazırladığı on adet büyük duvar süsleme örtüleri, Sistine kilisesinde kullanılmıştır. 1514 yılında, Papa Leo X'in emri altında da Saint Peter Bazilikasının baş mimarı olarak görev yaptı.

Cherubino

37. doğum gününde, 6 Nisan 1520'de, Roma'da öldü. Yaşamının en verimli çağında ölmüştü. Raffaello, Avrupa'da klâsik ressamlığın temelini atmıştır. Michelangelo'dan farklı olarak, görünen her şeyi bütün zenginliğiyle, tabloya aktarmış, tarihe ve Hıristiyanlığa ait dinî konulara sadık kalmış, pozlara konuşuyormuşçasına ifade kazandırmıştır.

Çinliler Portekizlileri Kavrayamıyor, 1520

Zhengde, Çin İmparatoru

Osmanlı İmparatorluk topraklarında, Halifeliğin Osmanlılara geçmesi ile birlikte, zaten uzak durulan İslam öncesi Türk kültür ve tarihinden tamamen kopuldu. Artık medreselerde İslam kültür ve tarihi öğretilirken, İslamiyet öncesi Türklük yokmuş gibi davranılıyordu.

1520 yılında Sultan Yavuz Selimin ölümünden sonra, Mısır'da Canberdi Gazali isyan etti. Mısır beylerbeyi eski Memluklu Hayırbay'ı da isyana katılması çağrısında bulunmuştu. Hayırbay ona uymamış, durumdan İstanbul'u haberdar etmişti. İsyanı bastırmaya 3. Vezir Damat Ferhat Paşa tayin edilmişti. Canberdi, Rodos şövalyelerinden top satın alıyor, Avrupa ile temaslarda bulunuyordu. Osmanlılar için tehlike hiç de küçük değildi.

1520 yılında Portekiz elçileri Çin'de, Beijing'de (Pekin'de) Çin İmparatoru tarafından kabul edildiler. Portekizli tüccar ve kumandan de Andrade, Çinlilerin oturmalarına müsaade ettikleri

Tuen-Mun adasında, sanki Portekiz topraklarındaymış gibi hareket ediyordu. Toplarla takviye edilmiş bir tabya kurdu, bir mahkumu astı, yabancıların ödemek zorunda oldukları vergiyi isteyen yüksek bir görevliyi vurdu.

Çinliler, Portekiz elçisi Pires mektubunu verdiğinde şaşırdılar. Onlar bu tip bir mektupta, saygı görmek ve vergi verileceğini bilmek istiyorlardı. Halbuki Portekiz eşit ticaret ve toprak devrinden söz ediyordu. Çinlilere göre böyle yol, yöntem bilmeyen kişiler olsa olsa ancak casus, korsan veya istilacı olabilirlerdi. Çin sarayı, Portekizlilerin Çin topraklarına ayak basmasını yasakladı. Portekiz donanması saldırıya uğrayıp, çekildi. Pires ve arkadaşları Kanton'da 1524 yılına kadar hapis tutuldular. Çoğu hapiste öldü.

Bundan sonra Çin'de Portekizliler yapsa yapsa kaçakçılık yaptılar.

Kuzey Afrika'da İspanyollar ve Berberiler ile Barbaros Hayrettin'in arasındaki mücadele aralıksız sürüyordu. Kentler sık sık el değiştiriyordu. Yavuz'un ölümünden sonra, 1520 sonlarına doğru, Tunus Hafsi Sultanının ordusu Cezayir topraklarına girdi. Cezayir'deki kabileler de isyan ettiler. Daha sonra Cezayir kent halkı da ayaklandı. Barbaros Hayrettin, Cezayir kentini boşalttı. Cicel kentine döndü. Türkler 6 yıl önceki durumlarına geri gelmişlerdi. Barbaros'u geri çekilmeye, İspanyollar değil, Tunus Hafsiler ve Berberi kabileleri muvaffak olmuşlardı.

Ocak 1520'de Danimarka ve Norveç Kralı II. Christian İsveç kuvvetlerini mağlup etti.

Haziran 1520 de Field of Cloth of Gold'de İngiltere Kralı VIII. Henry ve Fransız Kralı I. François buluşarak, toplantılar yaptılar.

Field of the cloth of gold

Belgrad Seferi, 1521

Belgrad'ın Osmanlılar tarafından alınması

1521 yılı başında Canberdi Gazali, Halep'e saldırdı. Dulkadiroğlu Ali Bey, Ferhat Paşanın ordusunun gelmesini beklemeden, kendi ordusu ile saldırıp, Canberdi'yi yendi ve öldürdü. Suriye'deki bu isyan 2 ay kadar sürmüştü. Dulkadiroğlu Ali Beyin bu başarısını, Ferhat Paşa çok kıskanmıştı.

Osmanlı Paşası Ferhat Paşa, Dulkadiroğlu Beyi Ali Beyi karargâhına çağırarak, onu ve iki oğlunu öldürttü. Böylece Dulkadiroğulları Beyliği 1521 yılında sona ermiş oldu. Dulkadirlı beyliğinde de " soyurgal " sistemi uygulanırdı. Dolayısı ile köylü angarya ve aşırı vergiye maruzdu. Her ağıldan " kaşık kuzusu " denen bir kuzu alınırdı. Bayramda ağıllardan koyunlar toplanırdı. Dulkadir ailesinden biri bir yere yönetici tayin edildiğinde, hemen sürülerden ona selamlık koyun yollanırdı. Dulkadirlerden birinin devesi ölürse, hemen köylüden beşer, onar akçe toplanırdı. Sonradan bu " deve salgunu " adı ile sürekli bir vergiye dönüşmüştü. Osmanlılar Dukladirlari yıkınca, bu tip tüm keyfi vergileri de sona erdirdiler.

Yeni Osmanlı Padişahı Süleyman ve sadrazamı, orduyu kendine hasım gelebilecek yeni bir yöne çevirmeyi uygun buldular. Avrupa'da kafire saldırılacak ve ordu yağma yaparak şevklenecekti. İran seferleri yağmaya izin vermiyor en azından sınırlıyordu. Müslüman olmayan ülkelerle savaş herkes için daha karlıydı.

Sultan Süleyman Osmanlı tahtında ilk önemli seferini 1521 yılında Belgrad üzerine yaptı. Osmanlılar Macaristan'a " Engürüs ", Avusturya'ya " Nemçe " derlerdi. Bu nedenle Osmanlılar Sultan Süleyman'ın bu seferine " Birinci Engürüs seferi " derler. Macaristan seferinin gerekçesi, cülusunu bildirmeye Macar Kralına yolladığı elçiye (Behram Çavuş) soğuk davranılmasıydı. Belgrad çok güçlü bir kaleydi ve hatırlanacağı gibi uzun zamandır ele geçirilemiyordu. Osmanlılar Belgrad'ı üç defa muhasara edip, almaya çalışmışlardı. Osmanlı ordusu karadan, donanması (ince donanma) Tuna üzerinden gelip, kenti kuşatmıştı.

Osmanlı ordusunun ağırlıklarını 30 bin deve taşıyordu. Atların Sava nehrini geçmeleri için 400 At Salı hazırlanmıştı. Sofya, Vidin, Alacahisar ve Semendire sancaklarından peşin para ile 10 bin araba yükü un ve arpa satın alınmıştı. Bu sırada Macaristan içlerine akınlar yapılıyor. Macarlar can derdine düşürülüp, Belgrad'a kitlesel yardım yapmaları önleniyordu. Sava üzerinde ordunun geçişi için büyük bir köprü inşa edilmişti.

Osmanlı ordusu Edirne'den çıktıktan 3 ay sonra Belgrad'a ulaştı. Osmanlı topçusunun müthiş bir ateş gücü vardı. Bu ateş gücüne Belgrad dayanamadı. Üç hafta sonra teslim oldu. Belgrad Osmanlının eline geçince artık Macaristan'ın Osmanlılara karşı savunulması da çok zorlaşmıştı.

Osmanlı ordusunun İstanbul'a geri dönüşü 1 ay sürdü. Belgrad iyice tahkim edilerek, Macar saldırısına dayanacak hale getirilmişti.

Osmanlı ordusu Avrupa'da savaşırken, Safeviler de kontrol altında tutulmuşlardı. Tebriz'e yollanan elçi, ilişkileri normalleştirilmesi umudunu sürekli körüklüyordu. Şah Osmanlı ülkesine karşı bir harekattan uzak tutuluyordu.

Karadeniz'in kuzeyinde Kazan hanlığı için yapılan mücadele sırasında, Kırım Hanı Muhammet Giray (1515 – 1523) Moskovalıları 1521 yılında ezip geçti. Moskova, Nijni-Novgorod ve Ryazan bölgelerini yağmaladı. Yeni vergiler koydu. Çok büyük sayıda esir elde ederek bunları Yalta pazarında köle olarak sattırdı. Kazan'ın başına Sahip Giray getirildi. Sahip Giray Kanuni Sultan Süleyman'ın dayısıydı.

Magellan, 1521

Tenochtitlan Modeli

Aztek İmparatorluğunda Cortez 1521 yılında geri dönüp, Tenoçtitlan'ı kuşattı. Kuvvetli bir ordu ile gelmişti. Kenti aldı, yağmaladı, nerede ise tüm genç erkekleri öldürdü. Bundan sonra İspanyollar tüm Meksika'yı, Guatemala'yı ve Honduras'ı ele geçirdiler.

Artık İspanyollar hem zengin bir ülkenin ve hem de çok eski bir uygarlığın sahibi olmuşlardı. İstediklerinden ala altın ve gümüş sahibi oldular. En verimli toprakları kendileri için aldılar. Tarlalarında çalıştırmak için binlerce köylüyü aralarında bölüştüler. Yerli köylüler İspanya tacının özgür vassalları idiler. Ama pratikte devredilen, satılıp, alınan birer köleydiler. İspanya onları ölçüsüz sömürdü.

Aztekler pek çok bakımdan Mayalara benziyorlardı. Onlar da tekerleği ve kubbe yapımını bilmiyorlardı. Koşu ve yük hayvanları yoktu. Kesip, yemek için sadece küçük köpek, hindi ve sülün besliyorlardı. Aztek uygarlığı da tarıma dayanan bir uygarlıktı. Mayalardan farklı olarak bakırı biliyorlardı. Bakırdan mızrak ucu ve tırpan yapıyorlardı. Ayrıca sert taşları işlemek için bakır aletlerde kullanıyorlardı.

Magellan

İspanya için denize açılan Portekizli kaşif Ferdinand Magellan ve onun tayfaları, Filipin takımadalarına 1521 de varan ilk Avrupalılar oldular. Magellan, Mactan Adasında Lapu-Lapu ve adamlarıyla politik bir çatışmaya karıştı. Yerli savaşçılar tarafından savaşta öldürüldü (Mactan Savaşı). Magellan'ın tayfalarından geri kalanlar tek bir gemide toplanıp, Sebastian del Cano yönetiminde yolculuğa devam ettiler. Del Cano İspanya'ya 6 Eylül 1521 tarihinde ulaşabildi. Gezi 3 yıl sürmüştü, geride sadece 18 kişi kalmıştı.

Filipinlerin insanlar tarafından iskan edilmesine gelince, Homo Sapiens'in yaklaşık 50.000 yıl önce Palawan'da bulunuyordu. Aborjinlerle aynı kökenli Avustralya-Malezya halkının 30.000 yıl önce Filipinlere vardığı düşünülür. Filipin halkının çok büyük bir çoğunluğunun ataları olan Austronesian'lar (Okyanus ve güney Asya, Tayvan halkı) M.Ö. 2.500 yılları çıvarında geldiler. Zamanla Filipinlerin tümüne yayıldılar ve daha sonra Güney Asya kıyıları ve Batı Pasifik adalarında kolonileştiler. Sonraları Arap, Çinli ve Hintli tüccarlar Filipinlilerle temas kurdular, orayla ticaret yaptılar, koloniler kurdular.

Macellan'dan (Magellan) sonra İspanyollar Filipinlere gittikçe daha sık ve yoğun gitmeye başladılar.

Magellan'ın gezisi dünyanın çevresini dolaşan ilk geziydi. Dünyanın yuvarlak olduğu artık tartışma dışında kalıyordu. Ayrıca Avrupa ve Afrika ile Asya arasında dördüncü bir kıtanın varlığı yani Amerika'nın varlığı ispatlanıyordu.

Mactan Savaşı temsili resmi

İmparator seçilen V. Karl'ın toprakları Fransa'yı sarmıştı. Ayrıca İtalya'da İmparatorlukla Fransa çatışıyordu. Fransa Kralı I. François kendini kapana sıkışmış hissediyordu. Birinci İmparatorluk Fransa savaşları başladı (ilk savaş). V. Charles (Karl) müttefikleri İngiltere ve Papalıktı. Fransa ile Venedik de beraber olmuşlardı.

V. Karl Fransa birliklerini Milano'dan attı ve hatta Fransız ordusunu sürerek, Fransa topraklarının bir kısmını işgal etti. Bu dönem Karl için başarılıydı.

1521 yılında V. Karl'ın erkek kardeşi Ferdinand, Macaristan ve Bohemya kralı II. Layoş'un kız kardeşi Anna (1503 – 1547) evlendi. Anna Layoş'un tek kardeşiydi. Evlilerin her ikisi de 18 yaşındaydılar. Bir yıl önce de Layoş, Ferdinand'ın kız kardeşi Maria ile evlenmişti. Bu yıl V. Karl Ferdinand'a Avusturya Arşidüklüğünü verdi.

1521'de Avusturya toprakları imparator V. Karl tarafından kardeşi I. Ferdinand'a verildi. I. Ferdinand Avusturya'yı 1564 yılına kadar yönetti. I. Ferdinand Avusturya'da merkezi yönetim yapısını yerleştirdi. Aynı yıl Bohemya ve Macaristan üzerinde miras hakkı olan Anna'yla (Bohemyalı ve Macar Anne) evlendi.

1521 yılında İsveç ayaklanaran Danimarka kralının hakimiyetinden çıktı. İsveç bağımsız bir krallık oldu. Sonra Lütherci bir kilise kurarak, kilise topraklarını müsadere edecekti.

Worms fermanı, 1521

Luther Worms Dietinde

V. Karl (Carlos) Alman imparatoru olarak daha yeni seçilmişti. 1521 yılı başlarında V. Karl Almanya ile ilgilenebilmeye başladı. İmparator Luther'in başlattığı harekete karşıydı. Hollanda için bir ferman yayınlayarak, Luther'in bütün yazdıklarının yakılmasını istemişti. Papalık, Almanya'da da böyle davranmasını istiyordu. İmparator için kilise uçsuz bucaksız topraklarının bütünlüğünün en önde gelen güvencesiydi. İmparator papanın otoritesini sarsıp, kendine bağlamayı isterdi. Ama bu kilise otoritesini yok etmek istediği anlamına gelmezdi.

Luther'in ulusal kilise düşüncesi kiliseyi yıprattığı gibi, imparatorluğu da riske atıyordu. Ancak, Alman prenslerine rağmen, İmparatorun Almanya'da hareket etmesi zordu. Prensler ise Luther'den yanaydılar. Bunlardan Saksonyalı Friedriche, Luther'in korunmasını üstlenmiş, götürüyordu.

İmparator Luther'i cezalandırmak istiyordu, Friedriche önce bir dinlenmesi gerektiğini söyledi. Luther Worms'ta, birinci imparatorluk Diet'ine çağrıldı (Worms Dietleri). Kendisine, gidiş dönüş yolculuk güvenliği sağlayan bir izin belgesi verildi. Worms'a kadar yol boyunca halk Luther'e inanılmaz bir tezahürat yapıp destek veriyordu.

Luther 17 Nisan 1521 tarihinde imparatorun ve imparatorluk ileri gelenlerinin önüne çıkarıldı. Kendisine tövbekâr olup olmadığı soruldu.

" Yanlışlarım, Kutsal Kitap'la ya da akıl yoluyla ortaya konmadıkça, söylediklerimi geri almam, almak da istemem. Tanrı yardımcım olsun. Amin ". İmparator meclisi terk etti, yandaşları Luther'i alkışladı.

Dönüş yolunda Saksonyalı Friedriche'in şatosuna kadar Luther'e Saksonyalı silahlı adamlar bekliyorlardı. Luther bu şato da 1 yıla yakın saklandı. 1521 yılının Mayıs ayında İmparator Luther'i sapkın ve kanun dışı ilan etti.

İmparator az sonra Almanya'yı bırakıp geri döndü. İmparator aslında Alman prenslerinin pek de umurlarında değildi. Worms fermanı ölü bir ferman olarak kaldı. Reform almış başını gidiyordu.

Bu sırada Ulrich Zwingli (1484 – 1531) adlı bir İsviçreli din adamı Luther'in ateşli bir taraftarı olmuştu.

Ulrich Zwingli

Ulrich Zwingli hali vakti yerinde bir köylü çocuğuydu. Viyana Üniversitesinde okudu. Picco della Mirandola ve Rotterdam'lı Erasmus'un etkisi altında kaldı. İsviçreliler adına Papalık hizmetinde bulundu. Bu sırada paralı askerliğin korkunç sonuçlarını gördü. Zwingli, topların önüne sürülen İsviçreli paralı askerlerin üzerinden yapılan insan ticaretine düşman oldu.

Zwingli 1519 yılında Zürich'te vaizliğe başladığında kentin dörtte biri veba salgını nedeniyle hastaydı. Kendini çok umutsuz görüyordu, onu kurtaracak bir şey yoktu. Azizlere dua etmek, Kilisede yardım istemek içinden gelmiyordu. Kendini Tanrı'nın merhametine bıraktı. Bu teslimiyet Müslümanların Tanrı'ya olan teslimiyetlerine benzer bir teslimiyetti.

1521 yılında Zwingli, Zürich piskoposluk kurulu üyesi olmuştu. Zürich, paralı askerliğin yasaklandığı tek kantondu. Zwingli, Luther'in ateşli bir taraftarı ve yayıncısı olarak vaazlarında perhize, günah çıkarmaya, keşişliğe, ayin müziğine ve ikonlara karşı duruyordu.

Almanya'da ise ünlü bir Hümanist olarak Ulrich von Hutten (1488 – 1523) parlamıştı. Bir şövalye ailesinden geliyordu. Önce bir manastırda çömez oldu. Manastırdan ayrıldıktan sonra da gezici şair olarak yaşadı. Nemo (Kimse) adlı eserinde bilginin ve ahlakın gerçek aktarıcısı olarak Nemo'yu gösteriyordu. Sürekli olarak papalığı eleştiriyordu. Şöyle diyordu: " Boyun eğdirmek için üç şey yeterli Roma'ya: Şiddet, hile ve ikiyüzlülük… Üç şey düzeltebilir Roma'yı: Alman prenslerinin sertliği, Hıristiyanların hoşgörüsüzlüğü ve Türk orduları… ". Hutten tüm umutlarını şövalyelerin silahlı bir başkaldırışına bağlamıştı. Hutten, dağınık prenslikleri yıkıp, merkezi bir soylular devleti istiyordu.

Çin'de İmparator Wu-tsung öldü. İmparator olmuş ama iktidar olamamıştı. Arkasından bir halefi yoktu. Adaylar arasında 15 yaşında olan ve Shih-tsung adıyla imparator olan biri seçildi. 15 yıl sürecek olan imparatorluğu, saray entrikaları, kliklerin mücadeleleri, isyanlar ve kıtlıkla geçecekti.

Nüfus artışı, 1522

Wartburg Şatosu

1522 yılında Luther İncil'i Almancaya çevirdi. Basılan 5.000 nüsha iki ayda tükendi. Bu eser hem bir İncil'di ve hem de Almanya'da düz yazının geleceği için çok önemliydi. İncil'in Almancaya çevrilmesi, Alman halkının kutsal kitabı daha iyi anlamasını ve Luther'in öğretisini desteklemesini sağladı. Luthercilik zamanla tüm Avrupa'ya yayıldı ve Protestanlık adını aldı. Protestanlık ile Katolik kilisesinin toplumlar üzerindeki mutlak tahakkümü sıkı bir darbe yiyerek sarsılmış oldu.

Wartburg şatosunda Luther gittikçe daha fazla kendini Alman prenslerinin hizmetine veriyordu. Luther reformlar konusunda açıkça, prenslerin yanını tutuyordu. Prensler, kilise mülklerini dinden bağımsız hale getirmek ve Roma kilisesinden ayrılmak istiyor, daha fazlası ile ilgilenmiyorlardı. Burjuvazi ve kentliler ise feodal rejimi tasfiye etmeyi istiyorlardı. Luther, Wartburg'da " Hıristiyanların Başkaldırı ve Ayaklanmalardan kaçınmaları " çağrısını kaleme alacaktı.

Osmanlı İmparatorluğunda Mısır valisi Hayırbay'ın ölümünden sonra, Mısır'daki Memluk komutanları Osmanlılara karşı direnişe geçtiler. Ancak Mısır'daki Osmanlı kuvvetleri bu direnişi kırdı. Mısır'a vali olarak merkezden Ahmet Paşa yollandı.

XVI. yüzyıl boyunca Avrupa'da hızlı bir nüfus artışı olmuştur. Bu hızlı nüfus artışı Osmanlı topraklarında da gerçekleşmiştir. Avrupalılar XVI. Yüzyıl nüfus artışını bir toparlanma olarak görürler. Önceki iki yüzyıl boyunca savaşlardan ve vebadan ölenlerin yeri doldurulmuştur. Bununla birlikte XIII. Yüzyılda gerçekleşmiş olan yüksek nüfus sayılarına pek çok yerde ulaşılamamıştır. Şimdiki Osmanlı toprakları olan Suriye ve Mısır'da da veba geçmişte pek çok can almıştı. Bunların, nüfus artışı sonunda telafi edilip, edilmediği net olarak bilinmemektedir.

Anadolu nüfusu XVI. Yüzyılda artacak, asrın sonunda en yüksek seviyesine varacaktır. Ancak sonraki asır Anadolu nüfusunun azalma asrıdır. Bunda Celali isyanları da önemli rol oynamıştır. Pek çok yerde 1 asır sonra nüfus Kanuni döneminin bile altına düşecektir.

1522 yılında, Osmanlıların yardımları ile güçlenen Barbaros Hayrettin kaybettiği toprakları bir bir ele geçirmeye başlamıştı. Osmanlılar Cezayir'de Constantin kentini hakimiyetleri altına aldılar. Osmanlılar Kuzey Afrika'yı sistematize bir şekilde ele geçirip, içerlere doğru ilerliyorlardı.

Artık Barbaros Hayrettin, Osmanlı İmparatorluğundan aldığı yardım ile iyice güçlenmişti. Cezayir'de daha sonra da Tunus'ta, göçebeler, Türk topları karşısında eriyip, gittiler. Barbaros Hayrettin paşa kabileleri ezdikten sonra, bazı kentleri kendine bağladı. Cezayir'de bir liman yaptı. Bu liman tün Batı Akdeniz deniz yollarını gözlüyordu. Türkler için çok önemli, bir deniz üssü oldu. Cezayir korsanlıkta tekelleşti. Barbaros hayrettin Paşa sadece bir denizci, bir reis, bir komutan değildi, aynı zamanda bir gemi inşa mühendisiydi.

Almanya'da daha önce de belirtildiği gibi, çeşitli katmanlardan oluşmuş olan muhalefet, silaha sarılmanın kaçınılmaz olacağını biliyordu. İlk önce, 1522 yılında şövalyeler silaha sarıldılar. Alman prenslerinin egemenliğine son vermek istiyorlardı. Bu ayaklanmanın ideolojin esin kaynağı Ulrich von Hutten'in arkadaşı Franz von Sickingen, askeri şef olarak ayaklanmanın başındaydı. Şövalyeler, ezilen halkın onları destekleyeceğini ummuşlardı. Hesap tutmadı. Halk desteğini alamadılar. Prenslerde ortak bir çabayla şövalyeleri bozguna uğrattılar. İmparatorluk ordusu da prenslerin yardımına geldi. Ayaklanmanın son kalesi Sickingen şatosu ele geçirildi ve yıkıldı. Franz von Sickingen öldü. Hutten hasta olarak İsviçre'ye kaçıp, orada öldü.

Batı Avrupa'daki bütün dini kargaşadan çıkan bir net istek vardı. Batı Hıristiyanları artık aracı istemiyorlardı. Sorumluluklarının kendi sorumlulukları olduğunun bilincine varıyorlardı. Bu düşünce temelde yatarken, din reformcuları Luther olsun, Calvin olsun dinlerini Tanrı'nın mutlak hakimiyetine dayandırmışlardı.

Anne Boleyn

Anne Boleyn, daha sonra Wiltshire ve Ormonde Kontu olacak olan Sir Thomas Boleyn ile Leydi Elizabeth Howard'ın kızıdır. Sir Thomas birçok dil bilen saygın bir diplomattı ve kral VIII. Henry'nin en sevdiği asillerden biriydi. Bilinen kesin bir doğum tarihi olmamakla beraber, kardeşi Mary Boleyn'den yaşça büyük olduğu bellidir. Ağabeyleri George Boleyn'dir. Tek bilinen, Anne doğduğu sırada Boleyn ailesinin İngiliz aristokrasisinde saygın bir yeri olduğudur.

Thomas Boleyn, diplomatik kariyeri sırasında Kutsal Roma İmparatoru I. Maximilian'ın kızı Avusturyalı Margaret'in de aralarına bulunduğu birçok hayran edindi. Margaret o sırada babasına vekaleten Hollanda'ya hükmetmekteydi. Boleyn'den öyle etkilenmişti ki, kızı Anne'i nedimesi olarak aldı. O sıralar nedime olabilmek için on iki yaşını doldurmak gerekiyordu, ancak Anne daha gençti. Tutumu ve çalışkanlığıyla Hollanda'da iyi bir izlenim bıraktı ve 1513 ve 1514 yıllarında orada kaldı.

Anne Hollanda'dan, İngiltere kralı VIII. Henry'nin kardeşi Fransa Kraliçesi Mary Tudor'un yanında nedimelik yapmak üzere 1514 yılında ayrıldı. Fransa'da önce Kraliçe Mary'nin, daha sonra da Kraliçe Claude'nin nedimesi oldu. Kraliçe Claude'nin hizmetindeyken Fransızcasını geliştirdi ve moda ile din felsefesine merak saldı. Ayrıca Fransız kültürü hakkında da bilgi edindi.

1515 yılında Anne, İrlandalı kuzeni James Butler ile evlenmesi için İngiltere'ye geri çağırıldı. Ancak bu evlilik gerçekleşmedi. Bu sırada kardeşi Mary Boleyn kralın metresiydi.

Aynı dönemde İngiltere'de Thomas More (Thomas Morus) (1478 – 1535) bir yazar, devlet adamı ve hukukçu olarak öne çıkıyordu. Yaşamı sırasında, önde gelen bir bilgin unvanına

kavuştu ve pek çok kamu görevini üstlendi. 1516'da Ütopya adlı ideal bir eşitlikçi toplumu anlatan bir eser yazdı. Burada ideal bir ada ülkenin siyasi sistemini tarif ediyordu. Eseri, Ütopya ismi ile edebiyatta yeni bir nesil yarattı.

Mary Tudor Fransa Kraliçesi

Thomas More 7 Şubat 1478'de, Londra'da doğmuştu. Babası, dönemin önemli bir yargıcı olan Sir John More'dur. Eğitim için Oxford Üniversitesi'ne girdi. Oxford'da geçirdiği 2 yılda yazılar yazmaya başladı. Antik Yunan ve Latin edebiyatına ilgisi de bu dönemde oldu. Daha sonra Londra'ya geri döndü ve 1496 yılında hukuk öğrenimi görmeye başladı. 1501 yılında avukat oldu. Hukuk öğrenimi gördüğü yıllarda manastır yaşamı yaşamakta ve bir rahip olmak isteğiyle yanıp tutuşmaktaydı. Yine de zamanla bu duygusu söndü ve içi ülkesine hizmet etmek isteğiyle doldu. Bunun üzerine 1504 yılında parlamentoya girdi. Bu sıralarda ünlü Hollandalı yazar Erasmus ile olan arkadaşlığı iyice gelişti ve Erasmus 1509'da basılan ünlü eseri Encomium Moriae`yi (Deliliğe Övgü) Thomas More'a adadı. Bu kilisenin kötü davranışlarına karşı yöneltilmiş acı bir yergiydi.

İngiltere'de Thomas More'un yaşadığı zamanda köylüler kitleler halinde köylerinden kovulmuşlardı. Bu köylüler aç, yersiz yurtsuz dolaşıyor ve sadece dilenebiliyorlardı. İşte Thomas More, Ütopya adlı eserinde bu felaketin tablosunu çiziyordu. Bu acıların kaynağında ise özel mülkiyeti görüyordu. More'a göre özel mülkiyet ortadan kalkmadan eşitlik ve adalet gerçekleşemezdi.

More, sefaletin tablosunu çizdikten sonra, hayali bir adayı anlattı. Bu adada para yoktu. Adada özel mülkiyet yoktu. Bilginlerle, kamu görevlileri hariç herkes bir bedeni çalışma yapmak zorundaydı. Ürün, bir ücret karşılığı olmadan, kamusal depolara götürülüyordu. Halk bu kamusal depolardan yaşaması için gerekli gördüğü şeyleri bir karşılık ödemeden alıyordu. Ütopya'da geniş bir demokrasi vardır. Halk yargıçları seçer. Önemli sorunları halk tartışır.

Thomas More 1517'de İngiltere Kralı VIII. Henry'nin hizmetine girdi. Giriştiği başarılı bir diplomatik görev ardından şövalye unvanı verildi ve yardımcı veznedar ilan edildi. Kralın kişisel danışmanı olarak kariyeri parlamaya devam etti.

İspanyol Amerika'sında on yıl önce 46 bin olan yerli nüfusu hızla azalarak 1520 yılında 16 bin kişiye düşmüştü. Amerikan yerlileri telef olmaya devam ediyorlardı.

Bu zaman zarfında Anne'nın Fransa'daki eğitimi, babasının onu İngiltere'ye geri götürdüğü 1521 kışına kadar sürmüştü. Fransa'daki deneyimleri Anne'i yeni gelişmekte olan başkaldırıcı Hıristiyanlık ışığında dindar (Protestan benzeri olarak) biri yaptı. Hayatının bu aşamasında Anne, " tatlı ve neşeli " olarak tanımlanıyordu. Kumar oynamaktan, şarap içmekten ve dedikodudan hoşlanıyordu.

İngiltere kralı VIII. Henry bu sıralarda sıkı bir Katolik'ti. 1521 yılında Luther'ci görüşle mücadele edebilmek için bir kitap yazdı. Papa'da ona " imanın savunucusu " unvanını verdi. Bu unvan İngiltere krallarınca hala kullanılmaktadır.

I. Ferdinand gençliği

Anne Boleyn (İngiliz Anne Boleyn) de bu sıralarda İngiltere Kraliçesi Aragon'lu Catherine'nin nedimesi oldu. 4 Mart 1522de bir maskeli baloda, kardeşi ve sarayın tüm büyük leydileri ile beraber dans ederek ilk çıkışını yaptı. Bu performansından sonra birkaç hafta içinde sarayın en şık ve mükemmel kadını olarak tanındı. Bu sıralarda Northumberland Dükü'nün oğlu Henry Percy Anne'i beğeniyordu. Nişanlandılar, ancak Percy'nin babası nişanı desteklemeyince ilişkileri sona erdi. Anne bunun üzerine ailesi tarafından taşraya gönderildi. Daha sonra saraya döndüğünde birçok arkadaş ve hayran edindi.

Meksika’daki gelişmeler, 1522

Cortez'in yolu

Amerika’ya giden koloniciler merkezi yönetimden uzak bir hayat yaşıyorlardı. Kamu yetkileri kolonicilerin ellerindeydi. 1522 yılında İspanya kralı Cortez’i genel yönetici atadı. Cortez aynı zamanda marki ve şövalye yapılmıştı.

Amerika kolonilerinde, merkezden uzaklığa bağlı olarak, kolonilerin bağımsızlıkları gittikçe artıyordu. Bunlar belediyeler kurdular. Avrupa’dan gelen hukukçuları önemsemiyor, kendileri senyörlük iddiasında bulunuyorlardı. Yerli aristokrasinin yerine geçmiş, yerlilerin senyörleri olmuşlardı. İspanya hükümeti özümsenme istiyordu. Koloniciler ise egemen ırk oldular. Böyle olunca da yerlileri aşağılamaya başladılar. Onları da kendilerini aşağı, beyazları üstün ırk olarak görmesine şartlıyorlardı. Yerli şeflerin kızları ile evlenmişlerdi. Diğer yerli kitlesi içinden de metresleri vardı. Ancak ne bu kadınlar ve ne de çocukları üstün ırka terfi edemediler.

Yerli şefler görevlerinde bırakılmıştı. Ancak yerli aristokrasisi İspanyol aristokrasisine bağlıydı. Aztek İmparatorluğu ortadan kalkınca, yerlilerin önde gelenleri, topraklara el koydular. Özgür yerliler, kiracı haline gelmişlerdi. Bu yeni kiracılar hem ürünün% 50’sini veriyorlardı ve hem de angaryaları vardı. Yerli halk bu yeni rejimi reddederek, dağlara sığındılar. Etrafta haydutlukla geçinen guruplar oluştu.

Koloniciler plantasyonlar kurmaya çalışıyorlardı. Cortez başı çekiyordu. Şekerkamışı, dut, kenevir plantasyonları kuruldu. İpekböcekçiliğine başlandı. Merinos koyunları üretilmek istendi. Dokuma imalathaneleri kuruldu. Mısır, pamuk ve kakao ise yerliler tarafından üretilip, onlardan alınıyordu. Ama topraklar çok büyük, mesafeler çok uzaktı. Nüfus azdı. Zenginlik yoktu. Bir Pazar ekonomisini oluşturacak koşullar meydana çıkmamıştı. Üretilen ihtiyaç fazlaları bir işe yaramıyordu.

Kolonicilerin yaşaması için Avrupa'dan gelmekte olan silah, giysi, zeytinyağı, şaraba ihtiyaç vardı. Bunları ödeyebilmek için kıymetli madenlerin peşine düşüldü. Şimdi herkes kıymetli maden avına çıkmıştı. Değerli maden elde etmek için el emeği gerekliydi. İspanyollar angaryaları ağırlaştırdılar. Yerliler tükendiler. Kalanları köle haline geldi.

Ekonominin dayattığı baskı yetmezmiş gibi dini baskıda uygulanıyordu. Bir yerli kabile din değiştirmesi konusunda uyarılıyordu. Ret eden kabile ayaklanmış kabul edilip, esir alınıp, köleleştiriliyorlardı. Kitleler köleleştirilerek, öldürülerek, köyler yakılarak yerliler Hıristiyanlaştırılmaya başlanmıştı.

Meksika'da bunlar olurken, İspanya hükümdarı da kendi mutlak otoritesini ve merkezi yönetimini yeni topraklara yerleştirmek için büyük çaba sarf ediyordu. Amerika ve İspanya mademki aynı kralın topraklarıydı, kanunlar ve yönetim aynı olmalıydı. Bu çaba sonucu yavaş yavaş kurumlar ortaya çıkmaya başladı. " Amerika için Kurul " oluştu. Bu kurul 1524 yılından itibaren sürekli bir kurul oldu. Bu Kurul, hükümdarın önerdiği kanunları yürürlüğe koyuyor, bürokrasiyi düzenliyor, görevli adaylarını belirliyor, yerlileri koruyor, istinaf mahkemesi gibi rol oynuyordu. Daha sonra da hem mahkeme ve hem de yürütme organı olan " Görüşme Daireleri " kuruldu.

Krallık otoritesi gittikçe kuvvetleniyordu. Bu da Avrupa ile ticaretin yolunu açacaktı.

Tenochtitlan Cortes tarafından ele geçirilişi

Erasmus

Erasmus

Rotterdam'lı Erasmus (1466 – 1536), Rotterdam'da doğup, ilköğrenimini bir manastır okulunda yaptı. Sonra Paris Üniversitesinde dersleri izledi ve eski dil merakına kapıldı. Pek çok Batı Avrupa ülkesinde yaşadı. Cambridge üniversitesinde dersler verdi. V. Karl (Şarl, Charles, Şarlken) hizmetinde bulundu. Son senelerini Basel'de geçirdi. Orada bilim ve edebiyat ile uğraştı.

Yazdığı en önemli eser " Deliliğe Övgü " adlı eserdir. Burada feodaliteyi yerer. Feodalleri asalak kabul eder. Eserde kötülükler ortaya dökülmüş, tanınmış kişiler alaya alınmıştır. Papalar, krallar, papazlar, kimse Erasmus'un tiye almasından kendini kurtaramamıştır. Eserinin bir yerinde papalar rezil yaşamları ile İsa'yı katlediyorlar der.

Eserinde " Delilik " tüm sosyal ve dinsel adetlerin kendisine bağımlı olduğunu iddia eder. Delilik kendini mutluluğun kaynağı olarak görmektedir. Erasmus'un niyeti Katolik kiliseyi yıkmak değildi. Aksine etkinleştirmek istiyordu. Bunun içinde eleştirerek kiliseyi arındırmaya çalışıyordu. Bilindiği gibi Erasmus " Deliliğe Övgü " adlı eserini İngiliz Thomas More'a adamıştı.

Erasmus pratikte ise efendilere bağlı kalmış ve devrimci her tür mücadeleye karşı çıkmıştır.

Erasmus 1517 yılında " Barış dilekçesini " yazdı. Erasmus'a göre akıllı insanlar ve hele Hıristiyanlar için savaş tiksinti verici bir şeydi. Herkesin haklı olduğunu söylediği bir yerde bir hakeme ihtiyaç vardı. Hakem şarttır da hüküm o kadar önemli değildir. En adil savaşa, en haksız barış yeğlenmelidir.

Bu sırada kuramcıların pek çoğu " adil savaşı " kabul ediyorlardı. Uyuşmazlıkları, uluslar arası ahlak bilinci ve uluslar arası hukuk yoluyla azaltmayı umuyorlardı.

Francisco Vitoria

Bu sırada İspanya'da Salamanca Üniversitesi hocalarından Profesör Katolik Vitoria (1480 – 1546) göre barış ülkü, savaş kötülüktü. Ancak çok büyük kötülükleri savuşturabilmek için savaş yapılabilinirdi. Kendini savunmak için, hukuk çiğnenmiş ve çiğneyen bunu reddediyorsa savaş mubahtı. Müslümanların ezdiği Hıristiyan halkı kurtarmak böyle bir eylemdi. Hıristiyan dinini yaymak için ise savaş yapılmamalıydı. Tanrı kendine yapılanların öcünü alma görevini insana vermemişti. Avrupalı devletler eşit ve birbirine bağlı devletlerdi. Onların birine verilen zararları, diğerleri gidermeliydi. Devletler, yabancıların kendi ülkelerine dolaşmalarına ve yerleşmelerine hoşgörü ile bakmalıydılar. Yeni gelenler de eskilere zarar vermemeliydiler. Devletler, " insani bir toplum " " İnsanlık Cumhuriyeti " kurmakla yükümlü olmalıydılar.

İspanya'ya karşı pakt

Thomas Muentzer

" Zwickau Peygamberleri " denilen hareket Saksonya'nın Zwickau kentinde başladı. Esnaf loncasının Nicolas Storch başı çekiyordu. İnsanın bu dünyada yaptıklarından aklanması ancak iman yolu ile olabilirdi. Buradan hareketle Zwickau Peygamberleri, Vaftiz kutsamasının ancak erginlere uygulandığında bir değer taşıyacağını söylüyorlardı. Çocukken vaftiz olanların tekrar akılları başlarında iken vaftiz olmalarını istediler. Bu nedenle onlara tekrar suya batırılmış anlamında " Anabaptist " dendi.

Tanrı ile doğrudan temas meselesi onları her ermişte Tanrısal vahiy'e ulaşma yeteneği olduğu sonucuna götürdü. Yaşayış biçimi olarak Tanrı'ya en yakın olanlar yoksullar ve bahtsızlardı. Herkes ilahi kelamı insanlığa yayabilirdi, iş ki vahiyle aydınlanmış olsun veya Tanrı'nın sesini duymuş olsun. Buradan bir peygamberlik durumu doğuyordu. Bir peygamberin vaaz ettiği yaşayan İncil, yazılı metinlerdeki " ölü harflerden " çok daha değerliydi.

İsa dünyaya 1000 yıllık saltanatını kurmak için tekrar gelecekti. O zaman zenginler ve güçlüler yerle bir olacaklardı. Tahtlar yıkılacak, yoksullar yükselecekti. İsa, mevcut düzeni alt üst etmesi için bekleniyordu.

1490 yılında doğmuş olan Thomas Munzer (1490 – 1525) Luther'in takipçilerinden biridir. 1521 yılında reform konusunda kendi fikirlerini yazdı. Zwickau Peygamberleri gibi o da Tanrıyı Kitaptan tamamen tanıyamayız diyordu. Tanrı ile doğrudan ilişki hem mümkündü ve

hem de gerekliydi. Kutsal Kitabın tam yapamadığı işi, Tanrı buyruklarına göre yaşayan kişiler vahiy ile tamamlarlardı. Bu vahiy herkesin erişebileceği bir imkândı. Burada da Luther'den ayrılıyordu.

Luther maddi ve manevi cisimler arasında ayrım yapıyordu. Munzer ise imanın, toplumun bir üyesi olan insanın eseri olmasını istiyordu. İman pısırıklılık değildi, bencil eğilimlerin yok etmeliydi. Yazgıya boyun eğip oturma, kendini ahlakça yükseltme, bir köşede derin derin düşünme Munzer'e yetmiyordu. Munzer, toplumu kapsayan genel bir iyilikten yanaydı. Kendi çıkarları peşinden koşan imanlı kişi olamazdı. Kişisel değil toplumsal çıkar önemliydi. Munzer'de tanınması olanaksız bir Tanrı yerine. " Tanrının Krallığı " denen adil bir düzen vaaz ediyordu. Tanrı Krallığında sınıf farkı, özel mülkiyet, kişiye yabancı bir devlet yoktu.

Munzer'in tarifini yaptığı din ezilmişliğe karşı çıkıyordu. Halkı ezenler dinsiz ve imansızdı. Bunlar şiddet yolu ile yok edilmeliydiler. Tartışılan var olan feodal rejimdi. Şöyle diyordu:

" Bütün dünya büyük bir sarsıntıyı göze almalıdır ".
" İmansızların yerle bir olacakları ve kendi halinde kişilerin yükselecekleri gün gelecektir ".

Munzer'in öğretisi, Tanrısal hukukun gereklerinin sosyal yaşama uygulanmasıydı.

Hatırlanacağı gibi bu dönemde başında V. Carlos (Karlos, Şarlken, Karl, Şarl, Charles) olan birleşik krallık veya Kutsal Roma Germen imparatorluğu İspanya, Almanya, Avusturya, İtalya, Sicilya, Felemenk devletlerinden oluşuyordu. 1557 tarihinde V. Karlos tahtan çekilene kadar İspanya denince bu imparatorluk anlaşılmalıdır.

Bu Kutsal Roma Germen imparatorluğunun İspanyol kanadından yetişmiş olan denizciler şimdi Amerika kıtasının altın ve gümüşünü V. Carlos'un (Şarlken, Karl) hazinesine taşıyorlardı. Bu sırada İspanya armadası Atlas okyanusunda olduğu gibi Akdeniz'de de büyük bir güç olmaya çalışıyordu. Bunun için Kuzey Afrika kıyılarını ele geçirmeye başlamıştı. Karşılarında ise Anadolu ve Ege'den kalkıp gelmiş olan Osmanlı denizcileri vardı (korsanlar). İspanya sadece Osmanlıları sıkıştırmıyordu, Venedik'in de hayati damarlarını tehdit ediyordu.

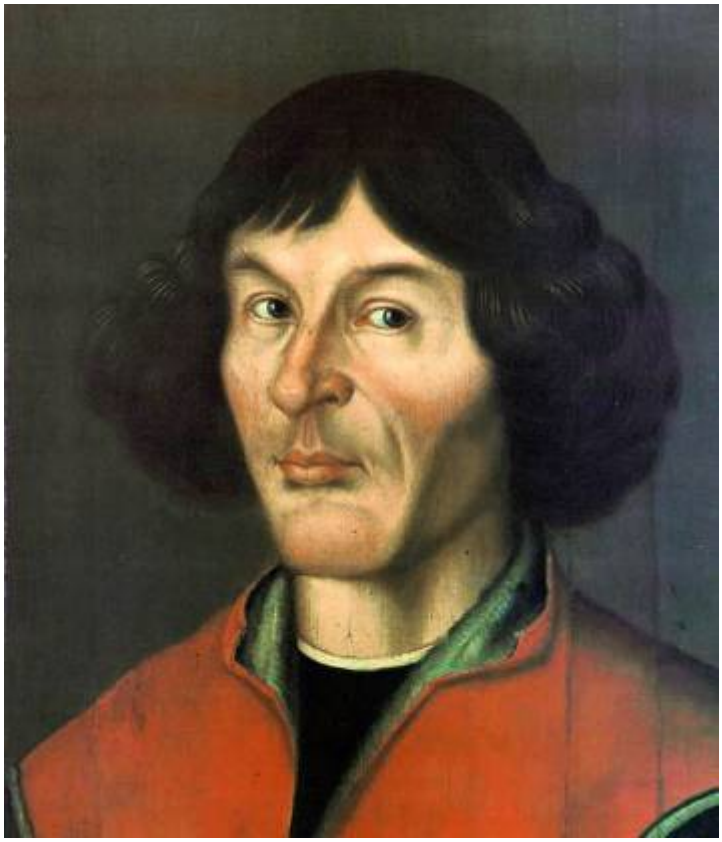
V. Carlos (Karl, Şarlken, Charles) Fransa'yı kıskaç içine almıştı. Osmanlılar ise bir yandan V. Carlos'un (Şarlken) kardeşi Ferdinand ile orta Avrupa'da kapışmıştı, bir yandan da Akdeniz'de İspanyol denizcileriyle kapışmıştı. Bu durumda Osmanlılar, Venedik ve Fransa birbirlerine yaklaştılar. Zaten Venedik Osmanlı ilişkileri Portekizler Hint okyanusunda ve Kızıldeniz'de görüldüklerinden beri sıklaşmış ve yardımlaşmaya doğru kaymıştı. Bu ilişkiler bundan sonra daha da sıkılaşarak devam edecekti.

İspanya kralı Karl (Karlos, Şarlken), bir Avrupa imparatorluğu meydana getirmek için Fransa ile otuz yıl süren savaşlara girişti. İlk olarak La Bicoque (1522) da Şarlken Fransızları mağlup etti. Bu sırada, Amerika'da, İspanyollar Panama'ya varmışlardı. On yıl sonra Amerika kıtasının en ileri uygarlığı olan İnkalar ile temasa geçeceklerdi.

V. Karl'ın (Carlos) üçüncü kız kardeşi Maria (Mary), Macaristan ve Bohemya kralı II. Layoş ile evlenerek, Macaristan ve Bohemya kraliçesi oldu. Bu sırada Layoş 18 yaşındaydı ve Mary'den 1 yaş küçüktü. Hatırlanacağı gibi Karl'ın erkek kardeşi Ferdinand da Macaristan ve Bohemya kraliçesi Anne ile evliydi.

1522 yılında İstanbul'da I. Selim Camii inşaatı bitirildi.

Evrenin merkezi dünya değil, 1523

Nikolaus Koppernikus

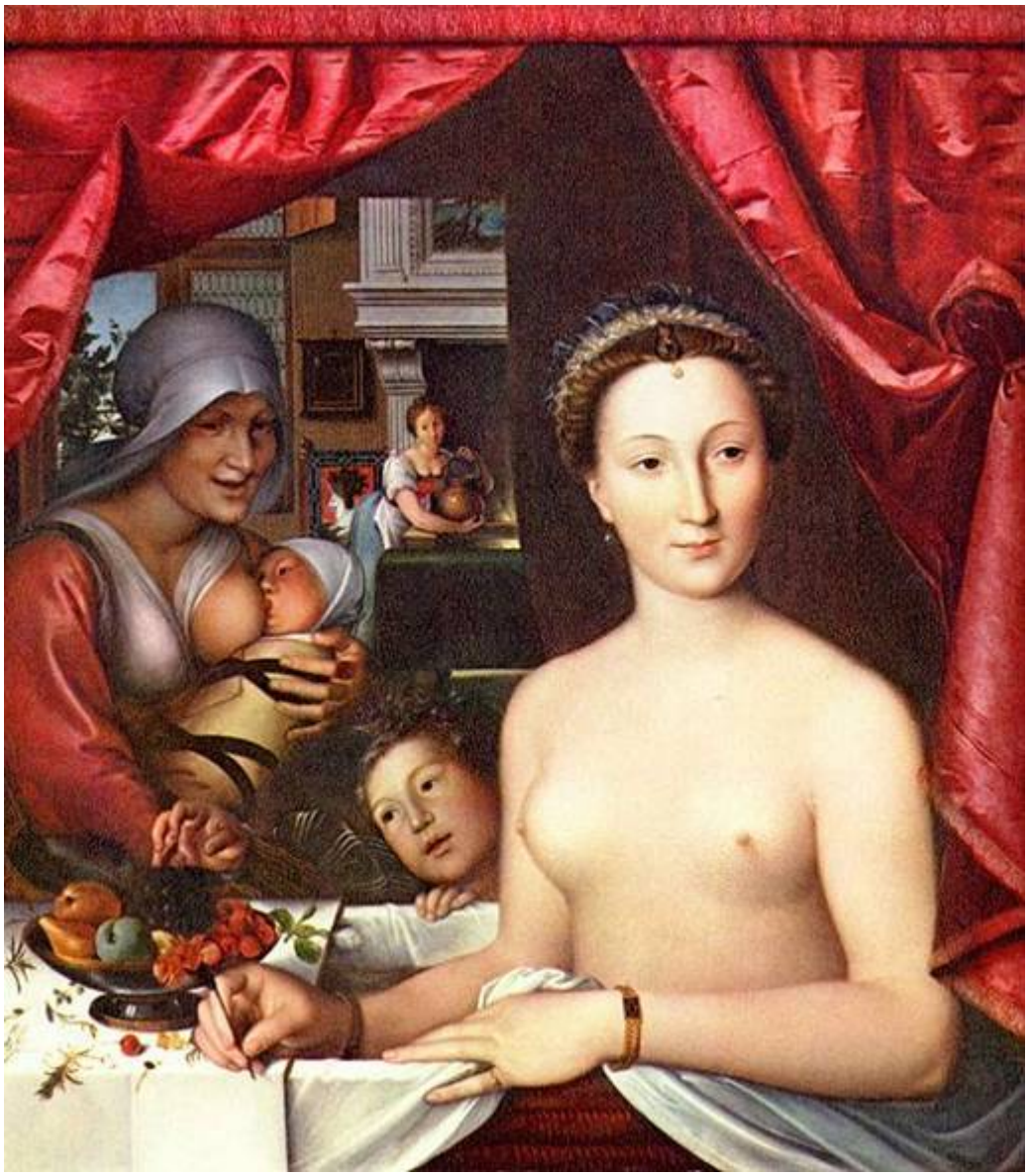
Polonyalı astronom Nikolaus Koppernikus (1473 – 1543), evrenin merkezinin dünya olmadığını, güneş olduğunu ve diğer gök cisimlerinin güneşin etrafında döndüklerini ispat etti. Bu Batlamyus astronomisinin sonuydu.

1523 yılında Muhammet Giray öldü. Muhammet Giray'ın yerine Kazan hanlığında bulunan Sahip Giray getirildi. Kazan tahtına da daha 13 yaşında olan Safa Giray (1523 – 1530) geçirildi. Kırım Hanlığı üstündü ama Moskova Knezliği (Rusya), Kazan Hanlığı ve Kırım ile her fırsatta didişiyordu.

Rönesans'ın Fransız ressamları portre sanatında çok başarılı olmuşlardı. Asilleri ve ünlü kişileri resmettiler. Tablolar, heykeller, gravürler, Fransa'nın her yerindeki şatoları süsledi. Fransız ressamlar arasında Jean Fouquet, François Clouet, heykeltıraşlar arasında Michael Colomb, Jean Goujon ve Germain Pilon vardı. Rönesans gelecekte çok daha etkin ressamlara zemin hazırlıyordu.

1523 yılında İsviçre'de Zürich Belediye Meclisi, resmi olarak Zwingli'yi Dini Reformu gerçekleştirmek ile görevlendirdi. Esnaf kuruluşları tam bir destek sağlıyorlardı. Kanton kiliselerindeki tüm süslemeler ve heykeller kaldırıldı. Freskolar alçı sıvanarak kapatıldı. Ermişlerden kalan kutsal emanetler yerlere serildi. Sunaklar kaldırıldı, orglar kırıldı, ayinler yapılmaz oldu. Hacca gitme durduruldu. Ayin alayları yapılmaz oldu. Manastır mülkleri

ellerinden alındı. Ahlaki davranış kurallarını denetleyecek ve evlilik işlerine bakacak mahkemeler kuruldu.

François Clouet

1523 yılında Fransa kralı I. François, Tasarruf Hazinesini kurdu. Artık tüm gelirler orada toplanıp, giderler oradan yapılıyordu. I. François, Bourbon dükünü de hain ilan edip, topraklarını doğrudan kendine bağladı.

Fransa'da kralın adamları arasında rüşvet dönüyordu. Krallarda bu rüşvetten pay almak istediler. I. François bu işleri düzenleyecek bir İşler Hazinesi kurdu. Krallar, görevlilere para karşılığında, görevlerini bir başkasına satmaya veya miras olarak bırakmaya izin verir oldular.

Fransa bir yandan da yeni kıtaların bulunma yarışına katılmak istiyordu. I François, 1523 yılında Verrazzano'yu yeni topraklar bulması için sefere yolladı. Fransa'ya Protestan düşünce, Martin Luther'in öğretisi olarak, I. Francois (1515-1547) döneminde girdi. Ama Fransa'da Protestanlar çok geçmeden kıyıma uğradılar, ilk kez 1523'te bir Fransız Protestanı yakılarak öldürüldü.

Rodos Osmanlıların, 1522, 1523

Rodos Kalesi

Rodos adası, Anadolu'ya yakınlığı nedeni ile Türk ticaret gemilerini engelliyordu. Ayrıca Rodos Şövalyeleri her fırsatta Suriye ve Mısır'daki isyanlara yardım ediyorlardı. Sultan Süleyman, Çoban Mehmet Paşayı Rodos'un fethi ile görevlendirdi. Rodos'a 400 tanesi savaş gemisi olmak üzere 700 gemilik bir donanma yollandı. Daha sonra Padişah'ın kendi de fiilen katıldı.

1522 yılında Belgrad'dan 1 yıl sonra Sultan Süleyman ordusunun başında Rodos'u kuşatmıştı (Rodos Kuşatması). Daha önce Rodos Osmanlılar tarafından 3 defa kuşatılmış ama ele geçirilememişti. Rodos'ta da Osmanlı kara ordusu ve deniz ordusu sıkı bir iş birliği yapıyordu. İki tarafın ateş gücü çok yüksekti ama Osmanlıların ki daha da fazlaydı. İki taraf da büyük zayiat vermişti. Osmanlıların kaybı 20 bin askeri buluyordu ki, bu herhangi bir meydan muharebesinden bile fazlaydı. Verilen telefat arasında Mısır beylerbeyi Hayırbay'da bulunuyordu.

Sonunda Rodos Osmanlı topçusunun müthiş ateş gücüne dayanamadı. Kuşatmanın 5. ayında Rodos uygun koşullarla teslim oldu. Üstadı Azam Villiers de l'İsle- Adam yanındakilerle beraber Avrupa'ya yelken açtı. Rodos'un alınması ile Ege adaları, Ege kıyıları ve Anadolu Mısır deniz yolu Osmanlılar için iyice güvenli hale geliyor, diğer ülkeler için ise buralara erişmek çok zorlaşıyordu. Doğu Akdeniz artık bir Osmanlı gölüydü.

Adanın alınmasından sonra Şövalyelere ait olan Bodrum, Tahtalı, Aydos, İstanköy ve Sömbeki de Osmanlıların eline geçti. Böylece Rodos ile beraber oniki adaların tamamı ve Bodrum'da Osmanlılar tarafından alınmıştı. Artık Anadolu'da Hıristiyanların elinde olan bir toprak kalmamıştı. Rodos'ta Sultan Cem'in oğlu Şehzade Murat ve torunu vardı. İki kuşaktır Hıristiyandılar. Onlar da, ileride saltanata problem olmasın diye, öldürüldüler. Rodos halkı da 3 yıl vergiden muaf tutuldu.

1523 yılında Rodos Kanuni Sultan Süleyman'ın eline geçmişti. Rodos'tan çıkan şövalyeler ise V. Karl tarafından kendilerine verilen Malta adasında üstlendiler.

Rodos Surları

Rodos'tan döndükten 5 ay sonra, Sultan Süleyman, Veziriazam Piri Mehmet Paşaya dürüst ve özverili hizmetlerinden dolayı teşekkür edip, topraklarına çekilme izni verdi. Yerine o zamana kadar ikinci sınıf yöneticilik yapan İbrahim Paşa Sadrazam oldu. Piri Paşa'ya yılda 200 bin akçe emeklilik dirliği bağlanmıştı. Amcası Şeyhülislam Zembilli Ali Efendiydi. Zembilli Ali Efendi 23 yıl, ölene kadar, şeyhülislamlık yapacaktır.

İbrahim Paşa Epeirosluydu. Padişahın çok yakını ve hatta dostuydu. Zeki, çalışkan, gerçekçi, güçlü bir kişiydi. Sadaret makamına getirildiğinde 28 yaşındaydı. Veziriazam olarak (1523 – 1536), Osmanlı siyasetinde önde gelen bir rol oynadı. Bu dönem bir altın çağ idi.

İbrahim Paşanın, devletin geleneksel kademelerinden geçmeden, en üst makama atanmış olması işitilmemiş bir olaydı. Devlet bürokrasisi içinde kırgınlıklar, çekememezlikler oldu. Aslında sadaret sırasını bekleyen ikinci vezir Ahmet Paşa çok alınmıştı. O da hemen Mısır beylerbeyliğine tayin edildi. Mısır kendi başına bir imparatorluktu.

Rodos'ta ölen Hayırbay'dan boşalan yere 2. Vezir Damat Mustafa Paşa tayin edilmişti. Damat Mustafa Paşa Kanuni Sultan Süleyman'ın kız kardeşi ile evliydi. Sultan Hanımların İstanbul dışına çıkmaları yasak olduğundan, Sultan Hanım kocasının yanına gidemiyordu. O da çok ağladı. Bunun üzerine Kanuni, Damat Mustafa Paşayı İstanbul'a geri çekti. Yerine Güzelce Kasım paşa getirilmişti. Ancak o da 1 aylık beylerbeylikten sonra, yerini Ahmet Paşaya devretti.

Sultan Süleyman'ın tahta çıktığından beri Safeviler ile yürüttüğü gizli pazarlık ve görüşmeler sonuç vermiş, 1523 yılında bir Safevi elçisi İstanbul'a gelmişti. İki ülke arasında ateşkes imzalandı.

Monolithos Kalesi

İspanya'da İsyan Korkusu, 1523

Habsburg İmparatorluğu, V. Karl zamanı

Aragon hanedanı aracılığıyla önceki dönemlerde İspanya'ya bağlanmış olan Sicilya'da güçlü bağımsızlık eğilimi, Fransa İspanya (V. Carlos, Karl, Şarlken, Charles) savaşları sırasında yeniden canlanmıştı. 1523'te İspanyollara karşı ciddi bir ayaklanma oldu. Bu ayaklanma sert biçimde bastırıldı. Osmanlı tehdidi ve V. Carlos'un ılımlı politikaları İspanya ile Sicilya feodalleri arasındaki ilişkilerin düzelmesini sağladı. İspanyollar stratejik olan konumunun yanı sıra zengin bir buğday merkezi ve pazar olarak da önem taşıyan Sicilya'nın toplumsal ve siyasal yapısına karışmamayı yeğlediler. Katı feodal bir yapıya dayanan Sicilya toplumunda geniş mülklere sahip soyluların büyük bir ağırlığı vardı. Vergileri düzenlemekle yetkili meclisin yanı sıra işlek bir ticaret merkezi olan Messina dışındaki büyük kentlerin yönetimine de bu soylular egemendi. İspanya kendi çıkarlarına uygun düşen bu sistemi kendi yönetiminin sonuna dek ayakta tuttu.

Hıristiyan korsanların merkezi olan Rodos Osmanlılara geçince, peşinden Osmanlı donanması tüm Akdeniz'i temizledi. Bundan sonra her yıl İstanbul'dan çıkan bir donanma rastladığı gemileri esir alacak, kıyıları yağmalayacak, insanları iç bölgelere kaçıracak, buğday stoklarına el koyacaktı.

İspanya'nın nüfusu hızla artıyordu. İspanya'nın beslenebilmesinde Sicilya, Napoli ve Ponilles'tan gelen buğdaya şiddetle ihtiyaç vardı. Akdeniz'e hakim hale gelen Osmanlı donanması bu gıda akışını tehdit ediyor ve sonuçta İspanya için çok büyük bir tehlike oluşturuyordu. Bunun gibi Amerika'dan gelen ürünlerin Akdeniz'e dağıtımı da risk altına girmişti. İspanya kralı ve Kutsal Roma Germen İmparatoru V. Karl (Şarlken) ve gelecekte

oğlu II. Philippe, Cenova ve Alman mali çevreleri ile iş yaparken, karşılık olarak, İtalya'daki topraklarını garanti olarak gösteriyorlardı. Osmanlı donanmasının bu kadar güçlenmesi ve Rodos'un Osmanlıların eline geçmesi İtalya topraklarını da tehlike içine sokuyordu.

Akdeniz'e hakim olan Osmanlı donanması, İspanya'da çok sayıda olan Mağriplilere isyan etme cesaretini verebilirdi. İspanya krallığı böyle bir isyandan çok korkuyordu. Bu Mağripliler, Hıristiyan hakimiyetinden sonra İspanya'da kalmış olanların torunlarıydılar. Bunların en yoğun olduğu yer Kastilya'ydı. Ancak Valensia'da, Aragon'da, Asturia'da, Biskay'da, Navarre'da da vardılar. Zanaatkarlık, işçilik ve tüccarlık yapıyorlardı. Gırnata krallığında ise zengin burjuvalar olmuşlardı. Zengin olmayanları ise bahçecilik yapıyordu. Mağripliler son zamanda iyice artan baskılar nedeniyle ve daha önce anlatılan mutsuzlukları sebebiyle arayış içindeydiler. Mağriplilerin Müslüman ülkeler ile olan ilişkileri bitmemişti, devam ediyordu. Bu yeni koşullar altında bu ilişkiler daha da yoğunlaştı.

Kuzey Afrika ile İspanya arasında kayıklar mekik dokuyordu. İspanyollar Mağriplilerin silahlandıklarından ve silah depoladıklarından şüpheleniyorlardı. Mağripliler, isyan için silahlanmakla suçlandılar. İspanya krallığı Mağriplileri bireysel olarak yok etmeye girişti.

1523 Haziran ayında Gustav Vasa, Danimarka'dan bağımsız olarak İsveç kralı olarak seçildi.

Çin'de Ming hanedanı vardı. Çinliler iki Portekiz kalyonunu ele geçirdiler. Bu gemilerin bordasında kıçtan yüklemeli culverin topları vardı. Bu toplar İmparatora gösterildi ve 1529 yılında Çinliler tarafından kopye edildiler.

İbrahim Paşa Mısır'da, 1524

İbrahim Paşa Sarayı

1524 Ocak ayında Mısır valisi Ahmet Paşa kendini Mısır Sultanı ilan etti. Ahmet Paşa 8 ay Mısır sultanlığı yaptıktan sonra, üzerine İstanbul'dan bir yeniçeri birliği yollandı. Ancak yeniçeriler Kahire'ye ulaşmadan bir Türk Beyi Ahmet Paşayı öldürerek, duruma hakim oldu. Bu olaydan sonra Kanuni Sultan Süleyman Veziriazam İbrahim Paşayı, Mısır'da işleri düzeltsin diye Mısır'a yolladı.

İbrahim Paşa, Mayıs ayında Sultanın kız kardeşi ile evlendi. İstanbul'da muhteşem, yıllarca hatırlanacak şenlikler yapıldı. İbrahim Paşa, düğünden 2 ay sonra Mısır'a yelken açtı. Bu eyalette yapılmış olan adaletsizlikleri ve kanun karşıtı olayları hemen bitirdi. 1525 yılında Suriye ve Mısır'ı inceleyen Osmanlı veziriazamı İbrahim Paşa, eyalet kanunnameleri hazırlayarak düzenli bir yönetim sağladı. Tarım alanlarını ve vergi kaynaklarını tahrir defterlerinde tam ve doğru olarak tespit ettirdi. Ayrıca halkın şikayetlerini dinleyerek, adil bir yönetim sergiledi. Halk şikayetlerini bildirmeye tellallar salınarak çağırıldı ve teşvik edildi. Mısır'daki geliri olmayan tüm dul ve yetimler, deftere yazılarak, maaşa bağlandılar. Borç nedeni ile hapse düşenlerin borçları devlet tarafından ödenerek, borçlular salıverildiler. Fakir çocukların eğitimi için bütçeye önemli bir kalem ilave edildi. Önemli Müslüman eserleri tamir edilmeye başlandı. Yüksek olan vergiler indirildi. Bedevi şefler devlet yanına çekildi. Süveyş tersanesi güçlendirildi. İbrahim Paşa Mısır'ı en az bir yüzyıl sürecek bir huzur ortamına sokmuştu.

Osmanlılara hizmet etmeyi kabul eden Memluklardan "çavuşiyya " dene bir birlik kuruldu. Bunların yeni köleler satın alarak eğitip, birliklerine katmalarına izin verildi.

1524 yılında Kanuni ile Hürrem Hasekinin 2'ci oğulları Selim doğdu. İlk oğulları 1521 yılında doğan Şehzade Mehmet'ti. Hürrem Sultan ile Kanuni Sultan Süleyman arasındaki birliktelik gittikçe kuvvetleniyordu.

Şah Tahmasb

Şah İsmail 1524 yılında Erdebil'in Serab kasabasında öldü. Tahta geçen oğlu Ebul Muzaffer Tahmasb daha 10 yaşındaydı. Yeni şahın çocuk olması İran'da karışıklıklara sebep oldu. Özbekler de bundan istifade ederek saldırıp Horasan'ı aldılar. Horasan Safeviler ile Özbekler arasında defalarca el değiştirmiştir.

II. Bayezid'in büyük oğlu ve Yavuz Sultan Selim'in ağabeyi Şehzade Ahmet'in büyük oğlu Şehzade Murat, Şah Tahmasb'ın ablası ile evliydi. Hatırlanacağı gibi Şehzade Murat, Alevi olmuş ve Türkmenlerle birlikte Şah İsmail'in yanına kaçmıştı. Şehzade Murat 1519 yılında ölmüştü.

Almanya'da Luther'in kilise reform çağrısını köylüler kendilerine göre anlamışlardı. Bu sırada Thomas Munzer de bir halk reformu öğütlüyordu. Tüm sosyal yaşam Tanrı kelamı doğrultusunda yeniden yapılanmalıydı. Bu sırada komşu ülke İsviçre'de siyasi ve sosyal bir mücadele sürüyordu.

Almanya'da köylü ayaklanması, Yukarı Ren bölgesinde Stuhlingen prensliğinde başladı. Köylüler yeni haksız vergilerin kaldırılmasını istediler. Bütün güney batı Almanya köylüleri onları izledi. Feodaller genel bir ayaklanmayı önlemeye çalışıyorlardı. Köylü şeflerini, ödünler vaat ederek görüşmeye çağırıyorlardı. Bu yolla önce bir uzlaşma sağlandı. Ancak bu herkesi memnun etmemişti. İsyan devam ediyordu. 1524 sonbaharında tüm Yukarı Renani'yi sardı. İsyana Anabaptistlerin ve Munzer yoldaşlarının katılımı ile hareket, daha örgütlü bir hal aldı. Köylerde vaizler dolaşarak, köylüyü örgütlüyorlardı. Vaizler yerel köylü yakınmalarını ortak bir program haline getirdiler. Halk " Tanrısal Hukuk " isteğini çok tutuyordu. Bu istek gittikçe devrim havasına büründü.

1524 – 25 yıllarında İspanyol Cortes, Orta Amerika'daki Peten bölgesini kuzeybatıdan güneydoğuya doğru kat ediyordu. İspanyollar geldiğinde Mayalar çoktan çöküş dönemine girmişlerdi. Bütün Maya siteleri tropik ormanın altında kaybolmuşlardı.

Haziran 1524'de İspanyol serüvenci Pedro de Alvarado, Acajutla savaşı sonunda El Salvador'da yaşayan Pipileleri yenerek, topraklarına el koydu.

Fransa Kralı İmparatora Esir Düşüyor, 1525

Pavia savaşı

V. Karl (Şarlken) kuzey İtalya'da Fransızlarla yaptığı Pavie (1525) savaşını kazanarak, Fransa Kralı I. François'yı esir aldı. Böylece İspanya tahtının başında bulunan Habsburg hanedanı Pavia Çarpışması sonunda Fransız kuvvetlerini Lombardiya'dan çıkarmış oldu.

Esir düşen I. François Madrid'e götürülüp hapsedildi. Bu durumda I. François annesi vasıtasıyla resmen Osmanlı Sultanı Kanuni Sultan Süleyman'a başvurup kurtarılması için ricada bulundu. I. François'nın annesi, yalvarıp yakaran mektubunda, dünyada oğlunu kurtaracak tek devlet başkanının Sultan Süleyman'dan başkası olamayacağını belirtiliyordu. Durumu değerlendiren Osmanlılar, Fransızlarla işbirliğine gittiler. Mohaç seferide, bu meyanda, Kutsal Roma Germen İmparatorluğuna karşı ikinci bir cephe olarak açıldı.

Bu sırada Karl'ın aşırı kuvvetlenmesinden korkan Papa ve İngiltere birleştiler. Karl Fransa kralını serbest bırakmaya zorlanıyordu.

Dulkadiroğlu Ali Beyi öldüren Damat Ferhat Paşa çok zalim ve despot biriydi. Davranışlarını hiç tasvip etmeyen Kanuni, kız kardeşi ile evli olduğu için, onun rütbesini düşürmek ile

yetinmişti. Ama Paşa yine de rahat durmuyordu. Sonunda Kanuni, annesi ve kız kardeşinin tüm yakarmalarına ve şefaat dilemelerine rağmen Damat Ferhat Paşayı idam ettirdi.

1525 Martında İstanbul'da şiddetli bir yeniçeri ayaklanması oldu ve şiddet ile bastırıldı. Bundan sonra Sadrazam İbrahim Paşa Mısır'dan geri çağrıldı. Padişahın aklında savaşla yeniçeriyi oyalamak ve ona yeni kazanç kapısı açmak vardı.

Pavie savaşı

1525 yılında Polonya kralı Sigismond, Töton şövalyeleri başı Albert de Brandebourg'u, Polonya'nın egemenliği altında, Protestanlığı kabul etme serbestliğini verdi. 1525 yılında Brandenburg kontu, Elektör Alberd von Hohenzollern protestanlığı kabul edip Luther meshebine girdi. Lehistan krallığını da metbu tanıyarak Doğu Prusya dükalığını ilhak etti. Böylece Hohenzollernler bir yandan İmparatora ve bir yandan da Polonya'ya tabi oluyorlardı.

Artık Albert de Brandebourg, Kendini Prusya prensi olarak ilan edebilecekti.

İngiltere ile Vatikan'ın ipleri geriliyor, 1525

Michael Angelo tarafından yapılan II. Julius 'un mezarı.

1525 yılında İngiltere kralı VIII. Henry Anne Boleyn'e aşık oldu ve onunla ilgilenmeye başladı. Henry taht için bir erkek varis istemekte ve sürdürmekte olan evliliğini geçersiz kılmanın yollarını aramaktaydı. Anne fırsatı değerlendirerek, kralın metresliğini ve tanınmış kraliçe olmadan seks yapmayı reddetti. Anne, kralın metresi olan ablası nedeniyle

tecrübelenmişti. Seks yasağı Hernry'yi Anne'dan başkasını düşünermez hale getiriyordu. Aynı yıl Thomas More Lancaster Düklüğü'nün bakanı oldu.

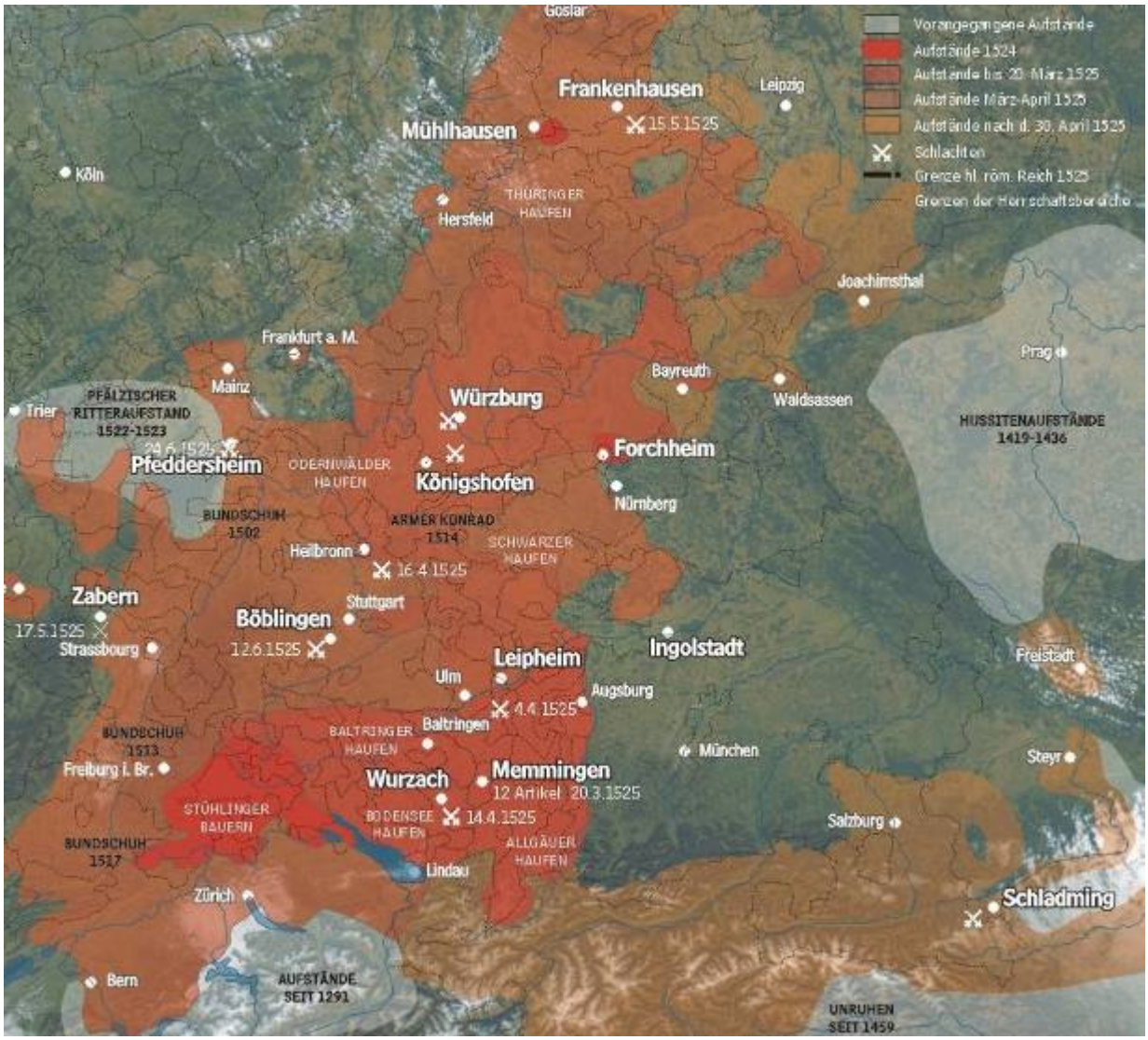
VIII. Henry ilk karısından boşanma çabalarını Kardinal Wolsey yolu ile götürmeye çalışıyordu. Anne Boleyn'den sonra Kardinal Wolsey'den bağımsız davranarak, evliliğini geçersiz kılmak amacıyla Vatikan'a başvurdu. Kralın sekreteri William Knight, Papa II. Julius'un mektubunda yanlış iddialara dayandığı gerekçesiyle geçersizlik için dava açmak üzere Papa VII. Clement'e gönderildi. Ancak daha sonra V. Carlos (Şarlken, Charles) Papayı kaçırınca, Knight ona ulaşmakta zorluk çekti. Sonuçta başarılı olamadan döndü ve kralın büyük meselesini Wolsey'nin ellerine bırakmaktan başka çaresi kalmadı. Ancak papanın üzerindeki baskı nedeniyle Wolsey'nin çabaları da sonuç vermedi ve V. Carlos'un (Şarlken, Charles) teyzesi aleyhine bir geçersizlik kararı alınamayacağı ortaya çıktı. Papa da kralın bir karar verilmeden önce bir evlilik gerçekleştirmesini yasakladı. Bundan sonra Anne, Wolsey'nin hain olduğuna ikna oldu. Wolsey 1529 yılında görevinden ve saraydan dışlanana kadar baskı uyguladı. Kardinal Anne'e gücünü tekrar kazanabilmek için yalvardı, ama Anne onu reddetti. Wolsey de bunun üzerine Anne'in sürgüne yollanmasını sağlamaya çalıştı ve Papa ile iletişim kurdu.

1525 yılında patates Güney Amerika'dan Avrupa'ya geldi.

1525 yılında V. Karl'ın dördüncü kız kardeşi Catherina 18 yaşında, yeğeni Portekiz kralı III. Jean ile evlendi. Portekiz hanedanı çok eskiden Carpetlerden ayrılmış bir koldu. Aynı zamanda V. Karl da Portekiz kralı I. Manuel'in kızı İsabela ile evlendi. İsabela Karl'dan 3 yaş küçüktü. Bu ve bir önceki evlilikler ile Portekiz İspanya'ya bağlanıyordu.

1525 yılı aynı zamanda Hindistan'daki Behmeniler devletinin tamamen sahneden çekildiği tarihtir. Bu tarihte daha önce Behmenilerden ayrılmış olan Adilşahlar, Beridşahlar, Nizamşahlar, İmadşahlar ve Kutbşahlar Behmenilerin topraklarını paylaşmışlardır. En büyük kısmını da Adilşahlar almışlardı.

Almanya Köylü Savaşları, 1525

Almanya Köylü Savaşları yerleri ve tarihleri

1525 yılında Almanya'da köylü ayaklanması hızlanıyordu. Yılın başında ortak bir devrimci program yayınlandı. Buna " Mektup Makale " denir. Burada bir mücadele çağrısı yapılmıyordu. Siyasal ve sosyal düzenin yeniden kurulması isteniyordu. Mevcut yerleşik düzen halkı sefalet ve yoksulluğa mahkûm ediyordu. Böyle devam edemezdi. Yapılan çağrı herkesi kapsıyordu. Evrensel bir eşitlik üzerine ortak bir iyilik yaşamı kurulacaktı. Kişiler kendilerini buna adamalı ve gerçekleştirmek için bir dernek etrafında birleşmeliydiler.

Derneğe çağrı sadece köylülere değil herkese yapılıyordu. Feodaller de derneğe girip, ortak yazgıyı paylaşmalıydılar. Malikanelerini terk edip, herkes gibi yaşamalıydılar. Kamu yararına işler yapıp, tanrısal hukukun hak verdiği ile yetinmeliydiler. Reddedeni dernek aforozla cezalandıracaktı. Bu aforoz bir toplum boykotuydu.

Baskının merkezleri olan tüm şatolar ve manastırlar hemen yerle bir edilmeliydiler. Derneğe girmeyenler yok edileceklerdi.

“ Mektup Makale “, halkı devrimci bir mücadeleye çağırıyordu. Bu ezenlerle uyuşmanın olmayacağı bir mücadeleydi. Toplum için mal eşitliğine ve siyasi olarak da halkın sınırsız egemenliğine dayanan demokratik bir cumhuriyet öneriyordu.

Yaygınlaşmış olan köylü ayaklanmasında Franconie, Thuringe ve Saksonya’da kentli halk köylüleri destekledi. Suab ve Kara Orman’da ise köylüler kent halkından destek görmediler. Hatta tam tersi oldu, Suab birliğine giren kentler feodallere yardım ettiler. Buna karşı kent halkının yardımını alan Franconie’de köylü talepleri ikinci plana itilerek, küçük burjuva ve şövalye talepleri öne çıktı. Saksonya ve Thuringe’de mücadelenin başında Thomas Munzer ve arkadaşları vardı.

Franconie’de burjuvalar, yükselen burjuva sınıfı gibi değildiler. Burada senyöre bağımlı burjuva sayısı hala çok fazlaydı. Feodal baskıyı köylüler kadar burjuvalar da duyuyorlardı. Ustalar, kendilerine üye olmayan zanaatçılara ve imalathanelere mani olunmasını istiyorlardı.

Yukarı Suab’da, 1525 Şubatında kitlesel bir isyan oldu. Kempten manastırı köylüleri, taleplerinin bir mahkemede görülmesini istemeyerek silaha sarıldılar. Allagan bölgesi köylüleri yerel birlikler kurmuşlardı, bunlar da gelip Kempten köylülerine katıldılar. Köylüler, şatolara ve manastırlara saldırıyor, onları yakıp, yıkıyorlardı. Köylü şefleri aslında bir koalisyondu. Kimi Munzer, kimi Zwingli, kimi başka birinin öğretisinden yanaydı. İçlerinde uzlaşmadan yana ılımlılarda vardı.

1525 Mart ayında Yukarı Suab köylülerinin bir kısmı bir Hıristiyan Derneği oluşturup, Suab birliği ile müzakerelere başladılar. Görüşmelere temel olabilecek 12 madde saptandı. İlk iki madde de kilisede reform isteniyordu. Papazlar serbestçe seçilip, görevlerinden alınabilinmeliydiler. Papazlar İncil’i eklemesiz vaaz etmeliydiler. Bu papazlara topluluk bakacak, giderleri tahıl üzerinden alınan “ büyük öşür “ ile karşılanacaktı. Köylüler, hayvan ve meyve üzerinden verilen “ küçük öşür “ vermeyi reddediyorlardı. 3’cü madde servajın koşulsuz kaldırılmasını içeriyordu. Köylüler, aile reisi öldüğünde mallarının bir kısmının veya tamamının alınmasını istemiyorlardı. Diğer köylü talepleri ise angaryaların azaltılması, ödentilerin azaltılması, haksız para cezalarının ortadan kaldırılması, ortak alanların (orman, çayır, otlak gibi) kullanım hakkının köylülere geri verilmesi gibi istekleri içeriyordu.

Görüldüğü gibi bu isteklerde feodalitenin ortadan kalkması yoktu, istekler hayat şartlarının hafifletilmesine ilişkin koşullardı.

Feodaller, zaman içinde Hıristiyan derneğinin dağılacağını varsaymışlardı. Bu olmayınca, Nisan ayı başında feodaller ateşkesi bozarak aniden saldırdılar. Ulm yakınlarındaki köylüleri yendiyseler de asıl köylü güçlerine karşı etkisiz kaldılar. Köylü başkaldırısı hızla yayılıyordu.

Franconie köylüleri ayaklandılar. Pek çok askeri birlik oluşturdular. Çok önemli bir birlik olan “ Beyaz Birliği “ Meyhaneci Georg Metzler ve Wendel Hipler adlı burjuva temsilcileri yönetiyordu. Neckar vadisi köylülerinin başında Jacklein Rohrbach adlı bir köylü vardı. İflas etmiş bir şövalye olan Florian Geyer ise “ Kara Birliğe “ kumanda ediyordu. Devrim kendi mahkemesini de kurmuştu. Kont Ludwig von Hefenstein ve arkadaşları kurşuna dizildiler.

Beyaz Birlik şeflerinden Wendel Hipler eski bir şövalye ailesinden geliyordu. Bilgiliydi, geniş bir siyasi kültürü vardı. Olayları ve geleceği en iyi onun gördüğü söylenir. Wendel Hipler, Heilbronn Programı diye bilinen reform tasarısını gündeme getirdi. İçinde köylü talepleri yoktu. İmparatorluğun reform tasarısı ve kilise reformuna ilişkin öneriler yer alıyordu. Burada burjuvaların feodaller ile anlaşma arzusu iyice belliydi. Köylüler reformlar bitene kadar feodallere karşı olan yükümlülüklerini yerine getirmeye devam edeceklerdi. Köylülerin borçlarından kurtulmaları için ödeyecekleri miktar ise yirmi misli artmıştı. 12 Madde olduğu gibi Heilbronn programında da dinde reform ön planda geliyordu.

Bir de İmparatorluk Reform taslağı vardı. Burada hedef prenslerdi. Prenslerin iktidarına son verilip, onları İmparatorun maaşları memurları haline getirilmesi isteniyordu. Bu istek prenslere uygun değildi ama her şeyini kaybetmiş olan şövalyelere çok uygundu. Program tasarısı, kast ayrıcalıklarını reddetmeden, herkes için ortak bir " tanrısal hukuk " yaratıyor ve kanun önünde herkesi eşit kabul ediyordu. İçinde Prenslerin mutlakıyet araçları haline dönüşmüş olan Roma hukukuna son verilmesi de vardı. Ayrıca İmparatorluk sınırları içinde tek para, standart ölçü birimleri ve iç gümrüklerin kaldırılması önerileri de bulunuyordu. Bir de burjuvaları korumak için büyük sermaye sınırlamaları vardı. Örneğin ticarete yatırılan para 10 bin guldeni aşmayacaktı. Maden işletmelerinde krallık hakları kaldırılıyor, özel girişim yüreklendiriliyordu. Tasarı, burjuvazinin, imparatorlukta siyasi etkisini güvence altına almaya çalışıyordu. İmparatorluk mahkemelerindeki 16 koltuktan 10 tanesini kentlerin temsilcilerine ayırmayı öneriyordu.

Hipler, başkaldırıyı örgütlemeye ve köylü saflarındaki kararsızlıkları önlemeye çalıştı. Köylüler, savaş bitmeden zaman zaman birliklerini terk ediyorlardı. Hipler, köylülerden birliklerini terk etmeyeceklerine dair yemin almaya çalışıyordu. Bir taraftan da kurulması düşünülen paralı ordu fikrini destekliyordu. Hipler, yönetici olarak şövalyeleri biliyordu. Köylü birlikleri şövalyelere teslim etti. Hipler'in ısrarı ile daha önce soyluların başkaldırısına katılmış bir kişi olan Goetz von Berlichinger'e " Beyaz Birliğin " kumandası verildi. Aslında Hipler, kişisel çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışıyordu. Kısa süre içinde köylülere ihanet etti.

Saksonya ve Thuringe'de Köylüler savaşı için örgütlü ve kararlı davranıyorlardı. Buradaki başkaldırının merkezi bir İmparatorluk kenti olan Mulhausen'di. Hareketi Thomas Munzer yönetiyordu. Anabaptistler sıkı bir anlaşma içinde davranıyorlardı. Onları demokrasi birbirine bağlıyordu. Burada asillerin hakimiyetine son verildi. Yönetim halkın seçtiği bir kurula geçti. Munzer kurulun ideolojik yöneticisiydi. Daha önce Thuringe madencileri defalarca işverenlerine karşı direnmişlerdi. Munzer ve arkadaşları madencileri yanlarına almaya çalışıyorlardı. Munzer'in çabaları doğrultusunda, köylü mücadelesi mektup Maddedeki talepler doğrultusunda gelişmeye başladı.

Ancak olaylar Munzer'i zorluyordu. Munzer, kazanılanları koruyabilmek için programından ve devrimci mücadelenin gereklerini yerine getirmekten vazgeçti. Ortada az buçuk demokratik bir anayasa, yoksullara yardım eden acele düşünülmüş bir sistem, özgür ve cumhuriyetçi bir kent olarak Mulhausen kaldı. Mulhausen devrimci hükümeti üç ay sürmüştü.

Köylülerin ezilmesi

Başlarda Alman feodalleri isyanın bu boyutlara varacağını düşünmüyorlardı. Cesaretleri kırıldı. Bu sırada İtalya savaşları vardı. Habsburg İmparatorluk güçleri ile bir kısım prenslik birlikleri İtalya'daydı. Birkaç prens ayaklananlarla kendi güçleri ile savaşmaya kalktı, ama başarılı olamadılar. Kimi yerlerde prensler, zaman kazanmak için köylülerden gibi görünüp, Hıristiyan Derneklerine girdiler.

Suab birliğindeki feodaller, diğerlerine nazaran en örgütlü olanlardı. Ordularının başına George Truchsess'i getirdiler. O da görüşmeye mütemayil köylü birliklerinden başlayarak ayrı ayrı anlaşmalar sağladı. Kazandığı zamanda da paralı bir ordu kurdu. 1525 yılı Mart ayında köylü güçlerin sayısı 40 bine varmıştı. Truchsess emrinde ise 2 bin savaşçı vardı. O birlik şefleri ile ateşkes anlaşmaları yaparken, ordusu da 10 bine çıktı. Karşı saldırı için yeterli bir sayıydı 10 bin. Truchsess, köylü birlikleri bir biri peşi sıra saldırarak, onları kolayca haklamaya başladı. Lac birliği, paralı askerlere karşı müthiş bir mücadele verdi. Direnci ve köylü birliklerinin dört koldan saldırdığını görünce Truchsess tekrar müzakere aldatmacasına başvurdu. Köylüler ile Suab birliği arasında anlaşma yapıldı. Anlaşma ile Suab birlik ordusu yenilmekten kurtulmuştu. Diğer bölgelerdeki köylü ayaklanmaları da kendi başlarına kalmıştı.

Suab'daki köylü hareketini kıran Suab Birliği silahlı güçleri feodallere yardım için Franconie'ye geçtiler. Franconie'de zaten köylü kentli eylem birliği yoktu. Uzlaşma eğilimleri fazlaydı. İsyancılarla birlik olan şövalyeler her an saf değiştirebilirlerdi.

Truchsess önce, köylülerin topçu birliklerini de görünce, saldırma cesaretini gösteremedi. Görüşme önerdi. Sonra uygun bir an yakalayıp, köylülere aniden saldırdı. Köylüler yenildi.

Jacklein Rohrbach, esir düşüp, korkunç işkencelerle öldürüldü. Goetz von Berlichingen, feodaller ile gizli görüşmelere başladı. Kara Birlik direnmeye devam etti. Ama sonunda kumandan Fiorian Geyer dahil, çoğu ölerek dağıldı.

Truchsess'in galibiyetleri, feodalleri kendine getirdi. Her yerde köylü avı başladı. Köylülere yardım eden kentliler üzerine de terör çöktü. Köylü isyanları hızla söndürülmeye başlandı. Geriye 23 bin kişiden oluşan, topçusu olan Allgau birliği kalmıştı. O da kuşatıldı ve ağır kayıplar verdi. 25 Temmuzda Suab'daki köylüler savaşı bitti.

Mayıs ayında Saksonya ve Hesse feodalleri, Saksonya ve Thuringe isyanlarını ezdiler. Munzer birlikleri 6 bin kişi kadardı ve birkaç topları vardı. Munzer'in kuvvetleri, daha sonra " Savaş Dağı " diye adlandırılacak olan bir tepede kuşatıldı. Feodal kuvvetler çok üstündüler. 5 bin köylü öldü, Munzer yaralı olarak esir düştü. Önce işkence edildi, sonra kafası kesildi. 25 Mayıs tarihinde Mulhausen teslim oldu. İmparatorluk kenti olmanın verdiği haklar, kentin cezalandırılması maksadıyla, geri alındı. Kent Saksonya dukalığına katıldı.

Alsace'taki başkaldırı, Lorraine dükünün elindeki Fransız birliklerince bastırıldı. 20 bin kadar köylü öldürüldü. Tyrol'de ise köylü örgütlenmesi iyi olduğundan boğaz boğaza savaşlar sürdü.

Haziran ayında, köylü savaşlarının en yoğun zamanında, arşidük Ferdinand İnnsbruck'ta köylü ve burjuvalardan oluşan temsili bir meclis topladı. I. Ferdinand önemli ödünler verdi.

1526 yılında Avusturya'da yeni bir köylü isyanı başladı. Bu sefer Alp bölgesi köylülerini Michael Geismaier yönetiyordu. Köylüler dağlarda, üzerlerine yollanan birliklere ağır darbeler vurdular. Geismaier'in ordusuna hiçbir yerden yardım gelmiyordu. Buna rağmen üzerine gelen kuvvetleri bozmaya devam ediyordu. Sonunda kuşatıldı. O da ordusu ile birlikte Venedik'e sığındı. Daha sonra tutulan kiralık katillerce öldürülecekti.

Almanya'da köylü savaşları bittiğinde, Katolik kilisesine bağlı İmparator ve prensler ile Luther'i desteklemiş olan ve kilise mallarına el koyarak bundan çok faydalanmış olan prensler vardı. Bu ikinciler arasında Töton Tarikatının başı ve Tarikat devletini dinden bağımsız bir dukalık haline getiren Saksonya hakimi Friedriche'de bulunuyordu. Ayrıca Hesse, Brandeburg, Schleswin-Holstein, Mansfield, Silezya ve Brunswick-Luneburg prensleri de vardı. Bunların hepsi 1525 ile 1528 yılları arasında Lutherciliği kabul etmişlerdi. Bunlar kendi topraklarında Piskoposluk görevlerini üstlenip, kendi kiliselerini başı olmuşlardı.

Kilise Roma'dan kopmuş ama prenslerin sultası altına girmişti. Luther'in dostu Philippe Melanchton (1497 – 1560) Lutherci Reformu örgütleyip, yayıyordu. Aynı zamanda da öğretiyi sistematize ediyordu.

Köylü savaşı sırasında Luther, köylüleri ezenlerin safındaydı. Bu sırada Reform Almanya sınırlarını aşıp, İsveç, Norveç ve Danimarka'ya sıçradı. Polonya, Macaristan ve Avusturya'da pek çok reform yanlısı oldu.

Köylü yenilgisinin pek çok nedeni vardı. Köylülerin savaşı kazanmaları için burjuvazinin ve işçilerin müttefik olarak birlikte hareket etmesi gerekiyordu. Halbuki bu sınıflar daha tam olarak ortada yoklardı. Olanlar da köylülerle birleşmediler. Kent halkının üst kademeleri, çıkarları gereği, feodallerin yanını tuttu. İmparatorluk kentleri feodallerden yana tavır takındılar. Köylüler mücadele sırasında tek başlarına kalmışlardı. Luther şiddetle

ayaklanmalara karşı çıkıyordu. Hatta işkence ve kitlesel katliamlara çağrı çıkarmıştı. " Kudurmuş köpeklere karşı nasıl hareket edilirse, öyle yapmalı; gizli ya da açık gebertmeli bunları, boğazlamalı, hançerlemeli… Ta ki herkes, bir başkasından daha zehirli ve daha kötü bir şey bulamadığını bilsin ". Köylülere korkunç, tüyler ürpertici canavarlıklar yapıldı.

Köylü hareketi gurup, guruptu. Kendi arasında bir birlik yoktu. Her gurup kendi başına hareket ediyordu. Munzer'in çabaları hariç, ne bir ideolojik birlik vardı ve ne de böyle bir çaba vardı. Bu işin altından ancak örgütlü bir devrimci güç kalkabilirdi. O sırada Almanya'da ise böyle bir güç yoktu.

Köylülerin yenilgisi, köylülerin durumunu daha da ağırlaştırdı. Feodal baskının önündeki tüm engeller de kalkmış oldu. Bu baskı öyle ağırlaştı ki doğu eyaletlerinde ikinci bir kölelikten bahsedilebilir hale gelindi. Bunun gelecekte de Alman halkı üzerinde acıklı etkileri oldu.

Köylüler savaşı prenslerin işine yaramıştı. Prensler eskisinden çok daha sert bir tarzda asillere ve burjuvalara boyun eğdirdiler. Bir yandan da kilise mülklerine el koyduklarından daha da zenginleştiler.

Luther ve Calvin ihtilalin şiddetle karşısında olmuşlardı. Prensler de bunları ezmişti. Bu hareketten ancak küçük ve barışçı bazı cemaatler kaldı. Bunlar Hollanda'da bir kenara sığınarak, zulüm ve hakaret altında yaşamlarını sürdürmeye çalıştılar. Zamanla buralardan çıkan köylü kolonileri Almanya ve Rusya'ya da yerleştiler. Bunların etrafında baptist kiliseleri kuruldu. Bunlardan bir kısmı 1648 İngiliz ihtilalinde önemli rol oynayacaklardı.

Sultan Süleyman'ın Macaristan Seferi, 1526

Mohaç Savaşı

Kanuni Sultan Süleyman, hem Fransa'ya yardım etmek hem Osmanlı çıkarlarını korumak ve hem de yeniçeriyi boş bırakmamak için Macaristan Seferine çıktı. Bu sırada Almanya köylü savaşları ile iyice yıpranmıştı. Avrupa'nın kolu kanadı kırıktı. Bu sefer Belgrad seferinden 5 yıl sonra yapılmış ve İmparator V. Karl'ı çok ürkütmüştü. Padişahın yanında Sadrazam Damat İbrahim Paşa vardı. 1526 yazı çok yağmurlu geçmişti. Her yer vıcık vıcık çamurdu. Önden İbrahim Paşa ilerliyordu. 14 Temmuz'da Petervaradin kuşatıldı. Kent hemen teslim oldu ama kale direnmeye devam etti. Kale 13 gün sonra alındı. Petervaradin sonra Ösek ve pek çok kale Osmanlıların eline geçti.

Osmanlı ordusu ileri yürüyüşüne devam etti. Drava nehri, Osmanlı Ordusu (Akıncılar hariç) tarafından ilk defa kuzeye doğru geçildi. Drava üzerine büyük bir köprü yapılmıştı. Ordu karşıya geçtikten sonra, Kanuni köprüyü attırdı. Böylece gemiler yakılmış, geri çekilecek yer kalmamıştı.

Macar kralı Layoş, Osmanlı ordusuna karşı çıktı. Mohaç'a gelindiğinde Osmanlı ordusu 4 aydır yoldaydı. 100 bin asker ve 300 top vardı. Macar ordusu ise tahmini 150 bin kişiydi ve 100 topu vardı. Osmanlı topları, mukayese edilmeyecek kadar teknik olarak üstündüler.

1526'da yapılan Mohaç Savaşında Sultan Süleyman, V. Karl'ın (Carlos, Charles) yakın akrabası olan Macaristan Kralı II. Layoş'u (Lagislas II. Jagellon) yenmiş, Macaristan ve Transilvanya'yı Osmanlı topraklarına katmıştır. Mohaç'ta Macar süvarisi, Türk birliklerini

pek çok noktada yarmıştı. Ancak Türklerin topçu ateşi, Macar süvarilerini dehşete düşürmüş ve perişan etmişti. 30 – 35 kişilik bir Macar Şövalye birliği, doğrudan Kanuni'nin olduğu yere, onu öldürmek için intihar saldırısı yapmıştı. Bunların bir kısmının Kanuni'nin yanına kadar varabildiği ve hatta Kanuni'nin bizzat savaştığı söylenir.

Macar kralı Layoş savaşta ölmüştü. 25 bin Macar askeri dışında tüm Macarlar telef olmuşlardı. Büyük bir kısmı da bataklıkta boğularak ölmüşlerdi.

Osmanlı ordusu Budin'e kadar ilerledi. Osmanlıların Budin dedikleri kent şimdiki Budapeşte kentidir. Kent nehrin iki yanında Buda ve Peşte olarak yer alıyordu. Osmanlı Ordusu Mohaç'tan Budin'e 8 günde gelmişti. Bu çok kısa bir süreydi. Osmanlılar Macaristan'ı doğrudan doğruya ilhak etmek yerine, baştan beri yaptıkları siyasete uygun olarak, kendilerine tabi olan bir kral seçtirdiler. Bu seçim sırasında Yanoş Zapolya'yı desteklediler.

Macar krallığı ile Avusturya krallığı arasında akrabalık ilişkileri vardı. Macar eski kralı Layoş ve Avusturya kralı Şarlken'in (V. Karl) kardeşi Ferdinand birbirlerinin kız kardeşleri ile evlenmişlerdi. Böylece Macar kraliyet ailesi Habsburg İmparatorluk ailesi ile akrabaydı. Avusturya kralı Ferdinand bu ilişkiye dayanarak, kendinin Macar kralı olması gerektiğini iddia ediyordu. Kendini diyet meclisine kral seçtirdi. Yanoş Zapolya ve Ferdinand birbirleri ile savaşa tutuştular. Böylece orta Avrupa'da Habsburg orduları ile Osmanlı orduları arasında gittikçe şiddetlenen savaşlar başladı bu savaşlardan en fazla Fransa yararlanmıştı. Fransa'nın askeri yükü epey hafiflemişti. 1526 yılında Bohemya'da Habsburg monarşisine katıldı. Bu sırada Çek soyluları kendi kast ayrıcalıklarına dokunulmayacağı sözünü almışlardı.

Osmanlılar ile Habsburglar arasında başlayan Macaristan'a hakim olma mücadelesi iki buçuk asır sürecektir. Osmanlılar bu mücadelede fetih hakkına, Habsburg ise diyet meclisinin yaptığı seçime dayanarak, kendilerini meşrulaştıracaklardır.

Bu sırada Barbaros Hayreddin Paşanın idaresindeki Osmanlı donanmasının, Alman İmparatorluğu donanmalarını (İspanyol gemilerini) Akdeniz'de ard arda mağlup etmesi, Şarlken'i şaşkına döndürüyordu.

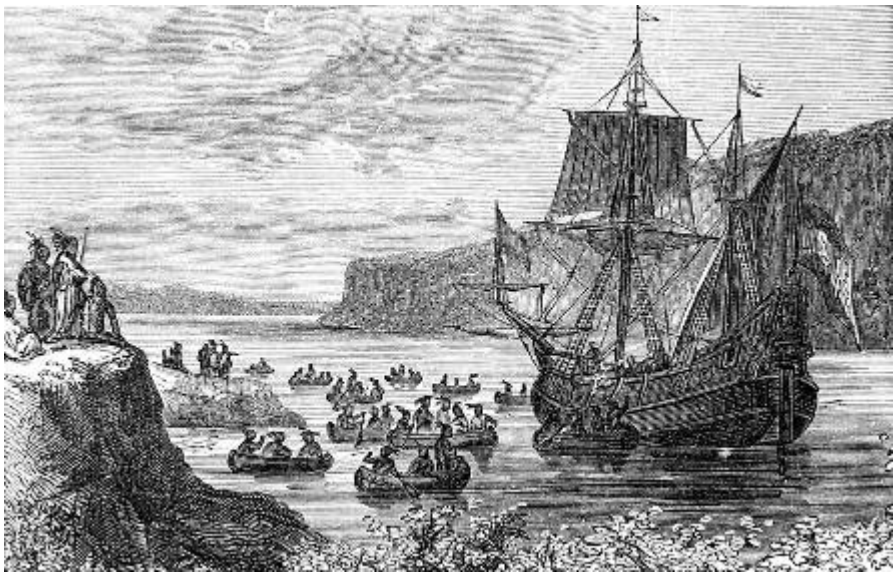
Madrid'de esir bulunan Fransa kralı I. François, İtalya üzerindeki hak iddialarından vazgeçmek koşulu ile serbest bırakıldı. Serbest kalırken iki oğlunu rehin olarak Karl'a bırakmıştı (Madrit sözleşmesi).

1526 yılında Şeyhül-İslam Zembilli Ali Efendinin ölümü üzerine yerine Kemal Paşazade getirilmiştir. Kemal Paşazade, Alevilere karşı sert ve tavizsiz tutumu ile tanınıyordu.

Piri Reisi esas üne kavuşturan eseri " Kitabı Bahriye " adlı eseridir. Bir söyleme göre eser 1521 yılında yazılmış, Veziriazam İbrahim Paşanın ikazı ile genişletilerek 1526 yılında son şeklini almıştır.

Hafsiler Tunus'ta sadece başkent Tunus ve yakın çevresinde etkindiler.1526 yılında tahta hanedanın 22. sultanı olan Mevlay Ebu Abdullah Hasan geçti. Tarihin gördüğü en dejenere kişilerden biriydi. 44 erkek kardeşini öldürtmüş, saraydaki tüm kadınları satıp, 400 genç erkekten oluşan homo bir harem meydana getirmişti. Türklere karşı her fırsatta İspanyolları davet ediyordu.

Pays-Bas'nın ekonomik birliği, 1526

İtalya'dan sonra Fransa da hümanizm'in başlıca merkezlerinden biri olmuştu. Guillaume Bude ve Henry Estienne parladı. Guillaume Bude, hukukçuydu. Krallık kütüphanesinde çalışıyordu. Roma hukukunu yorumladı, Eski Yunan ve Latin yazarların yaşamı üzerine çalıştı. Henry Estienne ise ünlü bir basımcı aileden geliyordu. Çok önemli bir Yunan dili sözlüğü yayınladı.

Fransa kralı I. François, hümanizmi koruyup, destekliyordu. Sorbon, feodal kültürün bir kalıntısı olarak, hümanizme karşıydı.

Alman prensleri arasında, 1526 yılında Spire Diyeti toplanarak yeni bir dinsel uzlaşma taslağı hazırladı. Buna göre prenslere Luthercilerle Katolikler arasında seçim yapma imkânı tanınıyordu. Bu sırada V. Karl (Şarl), İtalya'da savaşıyordu. Bu anlaşmayı önlemeye çalışmadı. Ancak Worms fermanının yeniden tanınmasını sağladı. Buna göre Lutherci vaazlar yasaklanıyordu. Lutherci prensler buna uymayı reddettiler. Ve protesto ettiler. Protestan adı işte bu protestodan gelmektedir.

Bu dönemde Pays-Bas denince, Belçika, Lüksemburg, Hollanda ve Pas-de-Calais'nin kuzeyi anlaşılıyordu. Bugünkü Pays-Bas, o dönemdekinin bir parçasıdır. Pays-Bas'da, devlet, epeydir, meslek kuruluşlarına karşı tüccarları koruyordu. Bunun sonucu olarak Anvers Bruges'e üstünlüğünü kabul ettirdi. Bu Pays-Bas'nın iktisadi birliğinin sağlanması demekti. Üstünlüğü sağlamış olan ticaret serbestliği, ekonomik bireysellik isteyen, yerel özelliklere karşı duran monarşik merkeziyetçi burjuvalardı. Zanaat kentlerinin burjuvazisi kaybetmişti. Yeni burjuvalar asiller gibi yaşamak istiyorlardı, buna karşın da asiller kendilerine verilen devlet görevleri ile ayrıcalıklarını devam ettiriyorlardı.

V. Karl (Gent'li Charles, Şarlken, Carlos), merkezi yapıyı kuvvetlendirmek için her eyalete, doğrudan bir hükümdar temsilcisi yerleştirdi. Bu sırada adalet divanları, belediye görevleri hükümete yakınlık duyan burjuvaların eline geçmişti. İmparator, eyaletleri merkezi yönetime bağladı. Ülkeyi konseyin yardım ettiği bir naip yönetiyordu.

Babür Şah Hindistan'da, 1526

1526 Panipat Savaşı

Hindistan 'ı ele geçirme planlarını yapan Babür (Babur) Şah Delhi Sultanı İbrahim'e, bu ülkenin, atası Timurlenk'ten kendisine miras kaldığını bildirdi. Bu haber Sultan İbrahim'e ulaştırıldığı sıralarda Babür Şah, Hindistan'a sefer yapacak olan ordusunu da hazırlamış bulunuyordu. 13,000 kişilik ordusunda kuvvetli bir topçu bataryası vardı. Delhi hükümdarı Sultan İbrahim'in ordusu ise 100,000 kişi idi. Hint ordusunda 1000 kadar da fil bulunuyordu. Babur Şahın ordusu Hayber geçidini aşarak Hindistan'ın Pencap bölgesine girdi. Türklerin Sind nehri boylarından ilerlemekte olduğunu haber alan Sultan İbrahim, ordusunun başına geçti.

İki taraf kuvvetleri, 1526 yılında Hindistan'ın Panipat mevkiinde karşılaştılar. Zaten Hindistan'ın kaderi defalarca burada yazılmıştı. Babür kuvvetleri azdı ama topları vardı. Ordunun cephesi, arabalar birbirine bağlanarak bir duvar gibi yapılıyordu. Aralarına topçular yerleştiriliyordu. Düşmanın saldırısını topçu ateşi bölüyor, yanlara yerleşmiş süvariler ok atarak düşmanı delik deşik ediyorlardı. Sonra düşman çevrilip, yok ediliyordu.

Panipat'ta zafer, topları ve atlıları olan Babür (Babur) Hanın ordusundaydı. Kısa bir zaman içinde Hint kuvvetleri birbirine karışıp, 25,000 ölü verdiler. Türk topçusu, Afgan ve Rajput süvarilerine karşı zafer kazanmıştı. Türk süvarileri kaçanları kovalayarak Delhi şehrine girdi. Babür Şah, Hindistan'ın büyük şehirlerinden olan Delhi'ye girdiği zaman şehirde bulanan Ulu

Cami'de namaz kıldı. Kendisini Hindistan Padişahı ilan etti. Burada Gurkanlı (Babürler) hanedanını kurdu.

Babur Şah

Babür'ün oğlu Hümayun (Hümayun) da öncü kuvvetlerle ilerleyerek Hindistan'ın önemli kentlerinden Ağra'yı ele geçirmişti. Hümayun, Sultan İbrahim'in Ağra'da bir eve sığınmış olan ailesini esir aldı. Sultan İbrahim'in eşinin mücevherleri içinde bir tek taş pırlanta vardı ki, bu pırlanta Hindistan Türk padişahlarının giydiği taca konuldu. Bu pırlantaya Avrupalı kuyumcular 880,000 İngiliz lirası kıymet takdir etmişlerdi. Babür Şah'ın eline Hindistan'ın hadsiz hesapsız servetleri geçti. Babür Şah, ele geçirdiği hazinenin önemli bir kısmını askerlerine dağıttı.

Atahualpa, 1527

Atahualpa

1527 yılında İnka imparatoru Huayna Kapak ölmeden önce oğullarından birini seçmemişti. İnkalarda tahta geçmenin kuralı yoktu. İmparator elli veya altmış kadından olan hareminde doğmuş oğullarından birini imparator olarak seçiyordu. Huayna Kapak bu seçimi yapmayınca, kadın efendiden doğan Huaskar imparator ilan edildi. Ancak o sırada Huayna Kapak'ın başka bir kadından olma oğlu Atahualpa, büyük bir ordunun başında bugünkü Kolombiya'da savaşıyordu. İmparatorluk bu iki güç arasında bölünmedi. Çünkü zaten gevşek yapılıydı.

Anadolu'da görülen Türk isyanları özellikle 1526 ile 1529 tarihleri arasında sıklaşıp, şiddetlenmiştir. Bunlar Baba Zünnun, Kalender Çelebi, Üzeyirli Seyit gibi önderlerinin adları ile anılırlar. Bunlardan Kalender Çelebi Bektaşi şeyhiydi. Bu ayaklanmaların büyük bir kısmı Dulkadiroğlu ve Ramazanoğlu topraklarında yani Osmanlı yönetimine yeni geçmiş olan topraklarda çıkmıştı. Buralarda Alevi Türkler çoğunluktaydı ve Osmanlının gelişi ile geleneksel serbest yaşam biçimleri kısıtlanmaya başlamıştı. Bu ayaklanmalar Osmanlı Ortodoks tarzı ile Türklerin Heteredoks tarzı arasında bir çatışmaydı. Bu arada bu ayaklanmalarda az da olsa Safevi parmağı da bulunmalıdır.

Bu başkaldırmalar ve bundan sonrakiler, hafife alınacak olaylar değildirler. Baba Zünnun (Zunnun), sert bir yönetim gösteren Bozok sancakbeyi Hersekzade Mustafa Beye karşı

yapılmıştı. Mustafa beyin konağı basılmış ve kendi ile iş arkadaşları öldürülmüştü. Mustafa Bey Kanuni'nin halasının oğluydu. Baba Zünnun, üzerine yollanan pek çok askeri kuvveti bozup, pek çok sancakbeyi öldükten sonra, Hüseyin ve Ramazanoğlu Piri Paşaların müşterek orduları tarafından mağlup edilebilmiştir. Baba Zünnun ölmüş, ama Hüseyin Paşa da ağır yaralanmıştır. Hüseyin Paşa Sivas'a döndükten sonra ölmüştür.

Kalender Çelebi ayaklanması sonrası Osmanlı devleti Hacı Bektaş dergahını da kapatarak, Bektaşileri de cezalandırmışlardır.

1527 yılında Polonya diyeti sürekli ordu için düzenli vergi konmasını yine reddetti. Polonya'da dış tehlike bilinci iyice zayıflamıştı.

Osmanlı Padişahı Süleyman Mohaç zaferinden sonra Avrupa hükümdarları üzerindeki üstünlük iddiasını daha da netleştirmişti. O bir Roma İmparatoruydu, artık Caesar olarak taç giymek istemekteydi. Kendisi için, Avrupa hükümdarlarının giydiği merasim tacı, mücevher süslü bir taht, asa ve boyna asılan altın zincir (regalia) Venedik'e ısmarlandı. Bu Roma vari hükümdarlık sembolleri 1532 yılında imal edilmiş olarak Osmanlıya teslim edilecektir.

Bu sıralarda Veziriazam İbrahim Paşa, Avusturya Arşıdükü Ferdinand'ın elçilerine Macaristan, Fransa, Lehistan, Venedik ve Transilvanya'nın padişahın himayesi altında olduğunu bildiriyordu.

1527 ve 1528 yıllarında Osmanlı Devlet gelirleri, tımar gelirleri dahil, 538 milyon akçaydı (yaklaşık 9 milyon Venedik altını). Bunun 166 milyon akçası tımarlara, 66 milyon akçası sayıları 27.049 kişi olan Kapıkulu askerlerine, 40 milyon akçası kale muhafızlarına ve donama askerlerine (23.017 kişi) harcanıyordu. Padişahın özel harcamaları 3,5 milyon akçaydı. Giderlerden artan paranın önemli bir kısmı inşaat ve onarımlara harcanıyordu. Bütün giderlerden artan para ise yedek akçe olarak padişahın doğrudan kontrolünde olan " iç hazinede " saklanıyordu. İç hazine ihtiyaç halinde dış hazineye kredi açardı.

İmparatorluk gelirlerinin % 37'si Rumeli'nden (Tuna ve Sava'nın güneyi ile Kırım'ın güneyi) gelmekteydi (198 milyon akça). Bu gelirin %42,3'ü Müslüman olmayanlardan alınan çizre vergisiydi. Rumeli gelirinin % 6'sı vakıflara gidiyordu. Yani kamu hizmetlerine gidiyordu.

Osmanlı devlet gelirlerinde maden işletmelerinin de önemli bir yeri vardı. Tuz iltizamından hazineye 6 milyon akçadan fazlası girerdi. Diğer maden gelirleri de hatırı sayılır mertebedeydi. Örneğin Yukarı Sırbistan (Vılk) madenleri iltizamı 8 milyon akçaydı.

V. Karl ekenomik olarak zor durumdaydı. Milano'daki Alman ordusu maaş alamıyordu. Bu nedenle 1527 yılında Roma'ya saldırdı ve kenti yağmaladı. Yağma ve katliam devam ederken Papa Saint Angelo şatosuna sığındı. Papa Alman ordusuna 400 bin duka altın vererek, ordunun Roma'dan gitmesini sağladı. İmparatorluk ordusu, kendi dininin en mukaddes şehrini 8 gün ve gece yakıp, yağmalamıştı. Kadınlara tecavüz edilmiş, tecavüz edilmeyen kadın kalmamıştı.

Çin'de Ming Hanedanı vardı. 1527 yılında kıtlık nedeniyle İmparatorluk yedek tahıl saklamaktan vazgeçti. Bunun kötü sonuçları 1538 yılında alınacaktı.

Albrecht Dürer

Albercht Dürer

Albrecht Dürer (21 Mayıs 1471 – 6 Nisan 1528) tarihleri arasında yaşamış Alman ressam, matematikçi ve matbaacı idi. Rembrant ve Goya ile birlikte en önemli ressamlardan biridir. Nürnberg'de doğmuş ve ölmüştür.

Dürer'in babası,1455'te Macaristan'dan gelerek Nürnberg'e yerleşen bir kuyumcuydu. Dürer, çocukluğunu babasının kuyumcu dükkanında çalışarak geçirdi.13 yaşındayken kendi portresini,14 yaşındayken " Madonna ve Müzik Melekleri " portresini yaparak resim yeteneğini kanıtladı.1486'da babasının girişimiyle ressam ve ağaç baskı ustası Michael Wohlgemulh'un (1434–1519) atölyesine çırak olarak girdi.1489'da işinden ayrılarak seyahatlere çıkmaya başladı.

1490'da ilk yağlıboya eseri olan babasının portresini yaptı. " Aziz Hieronymus Aslanı İyileştiriyor " adlı ilk ağaç baskısını Basel'de yaptı. Strasbourg'da parşömen üzerine yaptığı kendi portresiyle ilk başyapıtlarından birini verdi (1493).

1494 yılında İtalya'dayken resim yapmaya devam eden Dürer, Güney Tirol Alplerini resmettiği bir dizi suluboya yaptı. Bu yapıtlar, en güzel eserlerinden sayılırlar. İtalya gezisinden çok hoşlanan Dürer, Venedik'te bulunduğu sırada Orta İtalyalı sanatçıların oymabaskılarını gördü. Floransalı ressam Antonio Pollaiuolo'nun eserlerinden etkilendi. Dürer, İtalya'dayken ayrıca " Hercules ve Stymphalis Kuşları " adlı eserini yaptı.

Dürer gittikçe artan sayıda resim yapmaya devam ediyordu. 1500 tarihinde yeni bir " Kendi Portresini " yaptı. Bu sırada " Meryem'in Yaşamı ", " Genç Bir Adamın Portresi " Dürer'in bu dönemde verdiği eserlerden bazılarıdır.

Adem ile Havva

1504'de " Adem ve Havva " adlı ünlü oymabaskısını yapan Dürer, aynı yıl öğrencilerinin de yardımıyla " Üç Kral Altarı " adlı resmini yaptı. 1505 den sonra zamanının büyük bir bölümünü Venedik'te geçirdi. Venedikli ressamlardan en çok Giovanni Bellini'den etkilendi. Orada iken birçok yapıt verdi.

1507'de İtalya'dan Nürnberg'e döndü. Resim yapmaya devam ederek İtalya'da geçirdiği deneyimlerden yararlandı. 2. bir " Adem ve Havva " (1507), " On Binlerin Şehit Olması " (1508), " Kutsal Üçlünün Tapınması " (1511) gibi resimlerden başka 1507- 1513 yılları arasında İsa'nın çektiklerini anlatan bir dizi bakır oymabaskı ve ağaç oymabaskı yaptı.

Kutsal Roma-Cermen İmparatoru I. Maximillian 1512'de Nürnberg'de bulunduğu sırada Dürer'i koruması altına aldı. Dürer, onun hizmetinde 1519'da Maximillian ölene değin çalıştı. Bu dönemde " Şövalye, Ölüm ve Şeytan " , " Aziz Hieronymus Çalışma Odasında " , " Melankoli I " gibi en ünlü bakır oymabaskılarını yaptı (1513- 1514). İmparatorun dua kitabının kenarlarının süslenmesi için ünlü Alman sanatçılarla işbirliği yaptı. 1515–18 yılları

arasında demir levha ve bir dizi aside yedirme demir baskı da gerçekleştirdi.10 yıl içinde imparatorun iki portresini (1519) ve " Lucretia " (1518) gibi ünlü resimlerini yaptı.

1518 yılından sonra Luther'in sadık bir izleyicisi oldu. 1519'da I.Maximillian'ın ölümü üzerine görev süresi biten Dürer, 1520'de karısıyla birlikte Felemenk'e gitti.

Temmuz 1521'de karısıyla Nürnberg'e dönen Dürer, orada iken hastalandı. Ama resim yapmayı sürdürerek birkaç ünlü portresi ve ağaç baskı ve oyma portreler yaptı. En ünlü yapıtlarından olan " Dört Havari " yapıtını yine bu hasta dönemindeki resimlerindendir. Bu tabloda yüzlerde gergin bir ifade, keskin çizgiler, irade ve hareketlilik vardır.

6 Nisan 1528'de Dürer Nürnberg'de öldü. Çağının en etkili ressamlarından ve oyma baskı ustalarından biriydi. Dürer'in eserleri, feodalitenin dünya görüşü ile hümanizm ve bilimin çetin mücadelesini yansıtır. Gençliğinde kaderin elinde oyuncak olmuş insanları resmederken, sonraları resimlerine gerçekçilik girmiştir. Pek çok eserinde insanın iç dünyasını portrelerine taşımıştır. Dürer, halktan kişilere büyük bir yakınlık duyardı.

Dürer en büyük portre sanatçılarından biridir. Güçlü, cesur ve belirgin kişileri resmetmekten hoşlanmıştır. Bunun içine derin bir yaratıcı düşünce ortaya koymuştur. Dürer devrimci bir kişiydi ve Alman halkına bağlıydı.

Şövalye, Ölüm ve Şeytan

Osmanlı'da Sünniler Bastırıyor, 1528

Kanuni Sultan Süleyman

1528 yılında Safevilere bağlı Bağdat'ta isyan oldu ve yeni Bağdat hakimi Osmanlıya tabi olmak istedi. Bu isyan Safeviler tarafından kısa sürede bastırılarak Bağdat tekrar Safevi hakimiyetine geçti.

İsviçre'de zengin kantonlarla, bazı imparatorluk kentleri Zwingli'nin Reformunu izliyordu. 1528 yılında Berne reforma katıldı. Bir yıl sonra Basel ile Schaffhouse Berne'i izleyecekti.

1528 yılında Zwingli, " Gerçek ve Sahte Din Üzerine " adlı ilk temel kitabını yayınladı. Uygulamalara ağırlık veren bir kitaptı. Zwingli, hem Kudas töreninde ekmekle şarabın İsa'nın eti ve kanına dönüştüğü iddia eden Katolikliğe ve hem de törende İsa'nın gerçekten bulunduğunu iddia eden Luther'ci düşünceye karşı çıkıyordu. Zwingli'ye göre, Kudas ayini, İsa'yı düşünmeye götüren simgesel bir ayindi.

Zwingli'nin önerdiği örgütleniş, Luthercilikten daha demokrat bir örgütlenmeydi. Topluluğun kendi vaazlarını ve papazlarını seçme özgürlüğü vardı. Topluluğun temsilcileri, bölgenin en yüksek dini yöneticisi oluyorlardı. Öşrün ödenmesi de zorunlu olmaktan çıkarılıyordu.

Bu sırada Osmanlılarda Molla Kaabız, bazı ayet ve hadislere dayanarak İsa'nın Muhammed'den daha üstün olduğunu, Kuran'ın büyük ölçüde Tevrat ve İncil'e dayanmakta olduğunu iddia etmişti. Düşüncesi hızla yayılmaya başladı. Divan'da mahkeme edildi. Mahkeme sırasında Rumeli ve Anadolu Kazaskerleri Molla Kaabız'ın karşısında aciz kaldılar. Bu durumu gören sadrazam İbrahim Paşa işe karıştı. " Bu kişinin iddiaları hatalı ise hatalarını gösterip, kuşkularını gidermeniz gerekir; kızmak ve gazaba gelmek suretiyle edep sınırlarını aşan bir durum yaratmak, akıl ve bilim erbabına layık değildir " dedi. Divan tatil edilip, Kaabız serbest bırakıldı.

Divan dağılıp, divan üyeleri arz odasına geçerek, Padişah Kanuni Sultan Süleyman'a durumu arz edince, zaten kafes arkasından olayı izlemiş olan Padişah divan üyelerinden hesap sordu. " Hz. İsa'nın Peygamberimizden daha üstün olduğu iddia edilir de cevabı verilmez? Bu nicedir? " . Ertesi gün Divan'a Şeyhül-İslam Kemal Paşazade ve İstanbul kadısı da davet edilerek, Kaabız tekrar dinlendi. Şeyhül-İslam, Kaabız'a gereken cevapları vererek onu susturdu. Molla Kaabız susmuş ama fikrinden dönmemişti. İstanbul kadısı da Molla Kaabız'ı Sünni düşünceye getirmeye çalıştı. Olmayınca ölüme mahkûm edildi.

Molla Kaabız öldürüldü. Şeyhül-İslam Kemal Paşazade, olaya fiilen karışmışı. Daha sonra konu hakkında üç risale yazdı. Kemal Paşazade'nin en önemli eseri ise 10 ciltlik Osmanlı Tarihi'dir.

Bu sıralarda hala, 1528 rakamlarına göre, Osmanlı İmparatorluğu topraklarının % 87'si miri yani devlete ait topraklardı.

1528 yılında Andrea Doria, Fransızlarla bağlantılarını kopardı, Genova bağımsız hale geldi.

Andrea Doria

İlk Zenci Köleler, 1529

1529 yılında Şeyh İsmail Maşuki, Kemal Paşazade'nin fetvası ile 12 müridi ile birlikte idam edildi. Şeyh İsmail Maşuki, Bayramiye tarikatı şeyhlerinden Aksaraylı Pir Ali'nin oğluydu. Genç yaşta İstanbul'a gelip, Bayezid ve Aya Sofya'da vaazlar vermeye başlamıştı. Vaazlarında vahdeti vücut üzerinde duruyordu. Söylendiğine göre, vaazlarında şeriat ile alay eder gibiydi. Belli mertebeye gelen kişiler için ise yükümlülüklerin kalktığını söylüyordu. Ayrıca, evren ve yaradılış ile ilgili inançlara da ters fikirler ileri sürmüştü. Öteki dünya, cennet, cehennem, yargılanma gibi şeylere de karşı çıkıyordu. Öbür dünyada ceza veya mükâfat yoktur diyordu. Onun için insanların dünyada bedeni ihtiyaçlarına cevap verirken yaptıkları ibadetti. Aşk ilahi cazibe değil maddi zevkti. Cinsel ilişki aşkın lezzetiydi. Oruç ve zekat, " Yezide cereme için " gelmişti. İnanan için yılda iki bayram namazı ibadet yeterliydi. Diğer ameller, halkı meşgul edip, birbiri ile uğraşmasını önlemek içindi. Ruh ölmezdi, bir bedenden diğerine göç ederdi. Her kişi Tanrı'ydı. Her ne şekilde görülürse görülsün her şey Tanrı'ydı.

Durumu öğrenen padişah, İsmail Maşuki'den İstanbul'u terk etmesini istemişti. Maşuki, " akıbetimiz bizce malumdur " diyerek bunu reddetti. Bunun üzerine yargılanan Maşuki ölüme mahkûm oldu.

Şeyh İsmail Maşuki davasından anlaşıldığına göre, Kemal Paşazade dini ayinlerde dönme ve raksa karşıdır. Onları Sünni saymıyordu. Yöneticileri, sufilerin dans ve rakslarını menetmeye itiyor, yapmazsanız günahkar olursunuz diyordu. Tabii Kemal Paşazade tasavvuf'a da karşıydı. Keskin bir Ortodoks olan Kemal Paşazade zamanı zor zamanlar olsa gerektir.

1529 yılında İngiltere Kralı VIII. Henry, evlilikleriyle ilgili konularda ona yeterince yardım edemeyen Lortlar Kamarası başkanı Kardinal Wolsey'i istifaya zorladıktan sonra yerine Thomas More'u Lortlar Kamarası başkanı ilan etti. Başlarda Kralın düşüncelerini paylaşan More, zamanla Kralın Protestanlığa olan ve durmadan artan ilgisinden ve kiliseye olan negatif düşüncelerinden rahatsız oldu. Kişisel olarak Protestanlığı sevmiyor ve doğru bulmuyordu, dönemin Katolik kilisesini benimsiyor ve önemsiyordu.

Fransa'yı Lombardiya'dan çıkaran İspanyol Habsburglarının İtalya'da ki üstünlüğü Cambrai Antlaşması (1529) ve Cateau-Cambresis Barışı'yla (1559) pekişti.

1529 yılında, Magellan'ın yolculuğu sonunda ortaya çıkan duruma uygun olarak İspanya ve Portekiz Tordesillas anlaşmasını geliştirdiler. Siraküza'da yapılan anlaşmaya göre Büyük Okyanusta bir ikinci ayrım çizgisi düzenleniyordu. Molük adasının doğusunda 1,7. boylamdan geçen bir çizgi düzenleniyordu. Bu çizgi Avustralya'yı, Kore'yi, Amur ve Yakutistan'ı kat ediyordu.

Portekiz Bresilya'da

Portekizler ve İspanyollar için kurdukları tekel kutsal bir tekeldi. Başka ulusların tacir ve kâşiflerine korsan gözü ile bakıyorlardı. Avrupa'nın diğer ulusları bu tekeli kabul edebilirler miydi?

Portekizler Brezilya'da şeker kamışı tarımı yapıyorlardı. Büyük plantasyonlar kuruldu. Bunların sahipleri artık büyük toprak sahibi Portekizlilerdi. Şeker kamışı plantasyonları çok emek istiyordu. Bu emek ihtiyacı köleler ile sağlandı. Kölecilik gittikçe Portekiz için vazgeçilemez oluyordu. Portekizliler köle avcılığına başladılar. Artık Portekiz demek insan avcısı demekti.

Yine bu tarihlerde veya biraz önce, ilk Zenci köleler Brezilya'ya getirilmeye başlandı. Önceleri ağaç kesimin de, yerlilere yardımcı olarak kullanılıyorlardı. Ancak şekerkamışı işi başlar

başlamaz, Afrika'dan taşınan Zenci köle sayısı da aniden arttı. Brezilya'nın başrolü oynadığı şeker, Avrupa ekonomisinde hemen kendine önemli bir yer buldu.

Thomas Cromwell

İngiltere'de, Papa ile iletişimi ortaya çıktığında, Wolsey eğer hastalıktan ölmeseydi, vatan hainliği nedeniyle infaz edilebilirdi. Bir yıl sonra da Catherine saraydan men edildi. Wolsey'nin de gidişiyle Anne, hükümet buluşmaları ve siyasi konularda kabul edilebilir bir güce ulaştı. 1529 yılında Kardinal Wolsey'i görevden alınınca, yerine Thomas Cromwell tayin edilmişti. Bundan sonra başpiskopos olarak Canterbury piskoposu Thomas Cranmer atandı.

1529 – 1530 yıllarında Safeviler İran topraklarını birleştirmeyi başardı. Halefleri Horasan'ı fethederek bu birleşmeyi tamamlayacaktı. İran eski İran sınırlarına çok yakın sınırlara sahipti.

Türkler bu İmparatorlukta azınlıkta ama oligarşiktiler. Fetihler Türkler tarafından yapılmıştı. Türk Beyleri sivil ve askeri bürokrasinin en yüksek görevlerine gelmişlerdi. En verimli topraklar, tüm maddi kaynaklar onlarındı. İranlıları hor görüyorlardı. Türkçe konuşuyorlardı. Ama Farsça yazıyor ve klasik İran Politikasını uyguluyorlardı. Beyler yerleşmiş, kentlerde oturuyorlardı ama dayandıkları Türk taban hala göçebeydi. Osmanlıdan nefret ediyorlardı. Onu Türk de saymıyorlardı. Zaten Osmanlı üst yönetimi de artık Türklerin elinde değildi.

Osmanlı ordusunun önüne çıkılamıyor, 1529

Matrakçı Nasuh, İstanbul

1529 yılında Kanuni Sultan Süleyman Matrakçı Nasuh'a, Osmanlı ülkesindeki tüm silahşorların üstadı olarak öven bir berat verdi. Matrakçı Nasuh, matematik, coğrafya, tarih, silahşorluk konularında eserler yazmış olan, tanınmış bir silahşor, hattat ve ressamdır. II. Bayezid döneminde enderunda okumuştu. Bu okulun ünlü hocası Sai'nin öğrencisi olmuştu.

Bir ara Mısır'a gitmiş ve orada silahşorluk dahil bilgilerini genişletmişti.1517 yılında matematik hakkında kitap yazdı.

Bu yıl, Kanuni, İbrahim Paşaya veziriazamlık yanında seraskerlik (başkomutan) ve Rumeli beylerbeyliğini de tevcih etti. Bütün bu geçtiğimiz yıllar içinde, Avrupa içlerine akıncıların seferleri kesilmeden devam ediyordu. Kanuni Sultan Süleyman'ın halasının oğulları olan Bosna beylerbeyi Sultanzade Hüsrev Paşa ve Semendire Sancak Beyi Sultanzade Bali Bey büyük başarılar elde ediyorlardı.

1529 yılında Çin'de Wang Yang-ming öldü.

Sultan Süleyman 1529 yılında Avusturya kralı Ferdinand'a ve Kutsal Roma Germen İmparatorluğuna gününü göstermek için sefere çıktı. İkinci defa Macaristan'a girdi. Ordunun ağırlığını 22 bin deve ve onbinlerce katır taşıyordu. Öncü kuvvetlerin başında İbrahim Paşa vardı. Mevsim yine yağmurluydu ve yollar ağırdı.

Osmanlı ordusu Macaristan'da iken İmparator Charles (Karl) ve Fransa kralı I. François Cambrai anlaşmasını imzalıyorlardı. Bu anlaşmaya göre Karl (İmparator) Bourgogne'u istemekten vazgeçiyor ve François'nın rehin çocuklarını geri iade ediyordu. Bu haber Osmanlı padişahını kızdırdı. Ama genel stratejisi nedeni ile sesini çıkarmayıp, Fransızlar ile iş birliğine devam etti.

Aynı yıl, Portekiz kralı ile evli olan V. Karl'ın ablası Leonora, 31 yaşındaydı ve kocası ölmüştü. Leonora Fransa Kralı I. François ile evlendi. Leonora, François'nın 2. hanımıydı. Kocası ölene kadar 18 yıl Fransa Kraliçeliği yaptı.

Osmanlı ordusu ilerliyordu ama ortada kendine karşı koyacak bir ordu yoktu. Avusturya kuvvetleri Macaristan'ı terk etmiş, hatta kendi başkentlerini bile geride bırakıp iyice uzağa çekilmişlerdi.

Önceki seferden sonra, Osmanlı ordusu geri çekilince Avusturya Arşidükü Ferdinand Budin'i geri almıştı. Şimdi Osmanlı ordusu Budin'i bir daha kuşattı ve ele geçirdi. Ferdinand tarafından tahtan kovulan Yanoş Zapolya Macar tahtına oturdu.

22 Eylül'de Osmanlı Ordusu Alman sınırını geçip, Avusturya'ya girdi. Sultanzade Mehmet Bey, Alman öncü kuvvetlerini Viyana'dan 15 Km uzakta olan Bruck'da yendi. Kumandan Christophe von Zedlist ve 6 Alman yüksek komutanı esir edildi.

Bir meydan savaşı yapmak için gelmiş olan Sultan Süleyman bu durumda Viyana'yı kuşattı (26 Eylül 1529 Viyana Kuşatması). Ancak Osmanlı ordusu uzun vadeli bir kuşatmaya hazırlıklı değildi. Büyük kuşatma toplarını da getirtmemişti. Kış geliyordu. 120 bin kişilik Osmanlı ordusunu ikmali de bu kötü hava koşullarında hiç kolay değildi.

Ferdinand, Viyana'nın 150 Km batısındaki Linz kentine çekilmişti. Viyana savunması 71 yaşındaki Kont Nicolas von Salm'e verildi. Yardımcı olarak Mareşal Wilhelm von Rogendorf tayin edildi.

Viyana kent halkı şehirden çıkarıldı. Gitmek istemeyenlere zor kullanıldı. Viyanalılar 5 biner kişilik kafileler halinde Batıya sevk edildiler. Viyana'yı 20 bin piyade ve 2 bin süvariden oluşan bir Alman Ordusu müdafaa edecekti.

17 günlük bir muhasaradan sonra, Sultan, Ferdinand'a yeterli gözdağını verdiğini düşünerek, Viyana'yı bırakıp, geri döndü. Kuşatma sonrası askere 250 bin duka altını bahşiş olarak dağıttı. Daha önce de çok ganimet almış olan askerler, ülkelerine zengin dönüyorlardı.

Sultan Süleyman geri dönerken Budin'de Aloisio Gritti'yi bir yeniçeri garnizonu ile birlikte kendi temsilcisi olarak bıraktı. Savaşmaktan kaçmasına rağmen Avusturya büyük kayıplar vermişti. Şarlken'in kardeşi Ferdinand, Osmanlı akınları ile uğraşırken Alman prensleri üzerindeki otoritesini de yitiriyordu.

1529 Viyana Kuşatması

Karşısında savaşacak bir ordu bulamaması Osmanlıların başına sadece Orta Avrupa'da gelmemişti. İran cephesinde de aynı şey oluyordu. Çaldıran'da, Merci-Dabık'ta, Ridaniye'de, Mohaç'ta Osmanlı ordusunun müthiş gücü o derece eziciydi ki, hem kral Ferdinand, hem Şah

İsmail'in oğlu Şah Tahmasb Osmanlı ordusunun karşısına çıkacak cesareti bulamıyorlardı. Onlar geri çekildikçe ülkeleri de yağma ediliyordu. Osmanlının düşmanları ancak Osmanlı ordusu kışı geçirmek için İstanbul'a dönünce, ortaya çıkıyordu.

Osmanlı ordusu geri çekilince Ferdinand karşı saldırıya geçiyordu. O zaman Osmanlı uç kuvvetleri Yanoş Zapolya'ya yardım edip, saldırıları göğüslüyorlardı. 1530 kışında da böyle olmuş, Ferdinand Budin'e saldırmıştı. Ferdinand bir yandan Macaristan'da kuvvet kullanırken diğer yandan İstanbul'a, padişaha elçiler yollayarak anlaşma çarelerini arıyordu. Ferdinand'ın teklifine göre Macar kralı olarak tanınacak, Macar topraklarının büyük bir kısmına sahip olacak, karşılığında vergi ödeyecekti. Normal koşullar olsa idi, Osmanlı bu teklifi kabul edebilirdi. Ama şimdi Habsburglar ile Osmanlılar Avrupa'nın hakimiyeti için mücadele ediyorlardı. Osmanlının Macaristan'ı rakibine vermeye hiç niyeti yoktu.

Osmanlı ordusu Nisan sonunda yola çıkar, kış bastırmadan geri dönerdi. Bu bir mevsimlik seferlerin Batıda ulaşabileceği son sınır Viyanay'dı. Bundan sonra Batı seferleri denince akla bitip bilmez yürüyüşler gelecektir.

1529 yılı, çok büyük akınlara da sahne olmuştur. Almanların " sakman " dedikleri akıncılar, Yahyapaşazade Sultanzade Mehmet Bey komutasında Bavyera, Bohemya ve Morevya'yı, Malkoçoğlu Kasım Bey komutasında Avusturya'yı alt üst ettiler. İsviçre'ye girildi. Liechtenstein prenslik merkezi Vaduz yakıldı, prensin oğlu esir alındı. Türk akıncılar ilk ve son defa Ren nehrine vardılar. Rosenburg kenti fiilen işgal edildi.

Safa Giray'ın Kazan tahtındaki hakimiyetini destekleyen Tatar atlıları Moskova üzerine yürüdüler. Moskova onları top ateşi ile durdurdu. At ve oka karşı topun üstünlüğü kesindi. Bu olaydan sonra çocuk yaştaki Safa Giray'ı değiştirip, Kazan Hanlığına daha tecrübeli bir hakan getirmek şart olmuştu. Kırım Hanlığı, 1475 yılında Fatih'in Mengu Giray'ı Kırım tahtına oturtması ile Osmanlı İmparatorluğuna tabi hale gelmişti. Osmanlı 1530 yılındaki bu olaya kadar, Moskova Büyük Knazlığını pek önemsemiyordu. Bu olay ile Osmanlının dikkati çekildi. Ancak yine de Osmanlıların Rusları ciddi bir tehlike olarak görmesi ileriki tarihlerde gerçekleşecektir. Osmanlılar Karadeniz'i tam bir Osmanlı iç denizi haline soktuktan sonra, Kırım Hanlığının da fazla kuvvetlenmesini istemediler. Bu nedenle de bundan sonra Moskova ile olan savaşlarda Kırım Osmanlılarca yeteri kadar desteklenmedi.

Yeni Kutsal Roma Germen İmparatoru V. Karl (Şarlken), 1530

Quentin Matsys

V. Karl elektörler tarafından İmparator seçilmiş ama tacı Papanın elinden giymemişti. Yani resmen İmparator sayılmazdı. Şimdi İtalya savaşlarında avantajlı bir duruma geçmiş ve sanki hakimiyeti sağlamıştı. Aslında Şarlken (V. Karl, V. Şarl, Charles, Karlos, Carlos) pek büyük başarıları olan bir kral değildi, buna rağmen 1530'da Papa tarafından Kutsal Roma Germen İmparatoru olarak kutsandı. Karl Bologna'da taç giyen son imparatordur.

Bu tarih aynı zamanda Feodal ve Katolik gericiliğin Hümanizm ve Rönesans'a karşı, karşı saldırıya geçtiği zamandır.

İspanya Amerika'sında ise yerli nüfus hızla azalıyordu. 1530 yılına gelindiğinde 10 bin kişiye düşmüşlerdi. Yerlileri yok eden aşırı çalışma ve beslenme yetersizliğiydi.

1530 yılında Portekizliler Çin yönetiminden Makao'yu elde ettiler. Böylece Kanton ile ticaret başladı. Portekizliler bir yandan da Afrika kıyılarında elde ettikleri üslerden, kıta içlerine seferler düzenliyorlardı.

Fransa kralı I. François, hümanizmi koruyup, destekliyordu. Sorbon, feodal kültürün bir kalıntısı olarak, hümanizme karşıydı, demiştik. Fransa kralı I. François, Guillaume Bude'nin önerisi ile 1530 yılında " College de France'ı " kurdu. Burada Yunanca, İbranice, felsefe, matematik, coğrafya ve tıp dersleri veriliyordu. Sorbona karşı, Hümanizm College de France olarak dikilmişti.

Lucas van Leyden

Fransa şiirinde büyük adlar ortaya çıkmıştı. Marot (1496 – 1544), Ronsard (1524 – 1585), du Bellay (1491 – 1543) bu şiir ustalarındandır. Şairlerin yanı sıra düz yazı yazarları da ortaya çıkmıştı. Bunların en önemlilerinden biri Rabelais (1494 – 1543) idi. O Gargantuel ve Pantagruel'i yazmıştı. Denemeler yazarı Michael de Montaigne (1533 – 1592) vardı. Bu yazarlar Fransız diline Yunan kökenli kelimeler sokarak onu zenginleştirdiler. Bundan sonra Fransız dili zenginleşmişti. Eskiden Latince yazanlar, artık düşüncelerini Fransızca olarak kağıta döker oldular.

François Rabelais, özgür ve gelişmiş bir insan yaratmıştı. Gargantuel ve Pantagruel'de, sert bir tarzda, feodalite mantığına karşı çıkmıştı. Katolik kiliseyi yerden yere vurdu. Alaya aldığı insanlar arasında oburlar, skolastik ilahiyatçılar, yargıçlar ve hazine görevlileri vardır. Bunları hırpalarken, köylülerin yaşamını da içten bir yakınlıkla anlatıyordu. Dili çok ustaca kullanıyordu. Eserinde şaklabanlık, kaba şakalar, matrak ve edepsiz öyküler, maskaralıklar, acayiplikler iç içe, sarmaş dolaştı. Theleme manastırını anlatırken, işi " istediğini yap " ilkesine getiriyordu. Tüm engeller kalkınca, yetenekler, genel iyilik adına ortaya çıkıyordu.

Hollanda'da ise peyzaj yeni bir tür olarak ortaya çıkmıştı. İtalyan ressamlarda bir fon olan peyzaj, Hollanda da ve Kuzey Ülkelerinde doğa karşısında derin bir aşkı ifade ediyordu. Quenlin Matsys (1466 – 1530), Lucas de Leyde (1494 – 1533) ve diğerleri Avrupa'da sanatın ilerlemesine önemli katkılarda bulunmuşlardır.

1530 yılında Alman elçileri barış istemek için İstanbul'a geldiler. İbrahim Paşa elçilerin talebini kesin bir dil ile reddetti. Diyordu ki: " Divanı Hümayun, V. Karl'ı İspanya kralı ve Ferdinand'ı onun Viyana valisi olarak kabul ediyordu. Avrupa'da Augustus'den beri tek bir İmparatorluk tacı vardı. Bu, Roma İmparatorluk tacıydı. Şimdi bu tacı Osmanlı Sultanı taşıyordu. Kendisi Caesar'ların meşru halefiydi. V. Karl'ın imparatorluk iddiaları küstahlıktı ve gayri meşruydu… "

Alman elçilik heyeti, barışı sağlayamadan ülkelerine döndü.

1530 yılında Avrupa'da büyük su taşkınları oldu. Sel Roma kentini yuttu. Netherland'da Reimerswaal tamamen yıkıldı.

Babur Şah, 1530

Babur Han

1530 yılında Babür (Babur) Şah Hindistan Agra'da öldü. Cenazesi Kabil'e gönderilip, kent dışında bir türbeye gömüldü. Babür Şah iyi huylu, cömert ve adaleti sever bir hükümdardı. 10 defa evlenmişti. Bunların 4'ü amcakızları yani Timur İmparatorluğu prensesleriydi. 10 kızı ve 9 oğlu vardı.

Babürlüler, hakimiyet kurdukları çeşitli kavimlerin vicdan hürriyetlerine saygı gösterdiler. Hintlileri dinlerinde ve yargı sistemlerinde serbest bıraktılar. Hindistan'da ekonomik gelişme ilerlemeye devam etti.

Babur Hindistan imparatorluğunu kurarken, bu dönemde her prensin yaptığı gibi, Cengiz imparatorluğunu yeniden kurmayı düşlüyordu. Bu nedenle kendini Müslüman bir Türk yerine Moğol olarak tanıtmayı tercih etmiştir. Bu nedenle de 1876 yılında İngiltere Kraliçesi Victoria, kendini Hindistan İmparatoriçesi ilan ederek, son büyük Moğol İmparatoru II. Bahadır Şahın tacını takmıştır.

Babur Şah (Babür) hiçbir zaman atalarının şehrinden başka bir yere gitmeyi hayal etmemişti. Yaşamının en güzel yıllarını, 14 yaşından 36 yaşına kadar, atalarının kentinde geçirdi. Ama

kader onu Hindistan fatihi yapmıştı. Hindistan'ın İndus Ganj bölgesi Timur'dan sonra kargaşa içine düşmüş ve buradaki Türk hakimiyeti tam biterken ortaya Babur Şah çıkmıştı.

Ölüm karşısında korkusuzdu. O devirde herkesin yaptığı gibi öldürür, büyük kıyımlar yapardı. İnsan kafalarından kuleler inşa etmiştir. Hayatı tutku ile yaşardı. Aşklar, şarap, uyuşturucu, oyunlar, ziyafetler, spor müsabakaları onun günlük yaşamıydı. Hayatı boyunca savaşlar da ölen masumlardan pişmanlık duymamıştı. Din değiştirdiğine pişman olmadı. Babür Hanın yüreği daima bir göçebe olarak kaldı. O hep dağları özlüyordu. Hindistan'ı hiçbir zaman tam olarak sevemedi. Hindular yeteneksizdi ve davranışları kusurluydu. Hindistan'da ne küheylan atlar, ne iyi cins köpekler, ne şeker gibi kavunlar, ne üzüm, ne has ekmek ve ne de taze su vardı. Babür han bir Müslüman olarak da Hinduları hiç sevemedi.

Babur Şah kendini iyi ve vicdanlı biri olarak görüyordu. Adalete saygılı davrandı, yardım isteyene yardım etti.

Fiziksel gücü efsanelere konu oldu. Kılıçta ustaydı. Okçulukta rakipsizdi. Çok iyi bir at binicisiydi. Atı beğenmez ise çatlatırdı. Avcılıkta eşi yoktu. Şahin ile avlanmayı sevmezdi. Ama eğer bir şahine tutulmuşsa, o zaman ava onunla çıkardı. Nehirleri yüzerek geçerdi. Karda kışta, askerlerine o yol açardı. İki savaş arasın da avlanırdı. Kısa duraklarda şiir yazar veya gözlemlerini yazıya dökerdi. Çok kültürlüydü. Hukukçuydu, yasaları çok iyi bilirdi. Coşkulu bir yazar, sert bir eleştirmendi. Onun sanat yargıları kendinden sonraki dönemlerde de kabul görecekti.

Çok iyi bir okuyucuydu. Günlerini kütüphane de geçirebilirdi. Kaybolduğu sanıldığında, ilk kütüphaneye bakılırdı.

Doğa merakı da çok fazlaydı. Hayvanları, çiçekleri, bitkileri saatlerce incelerdi. Daha sonra, haleflerince yapılacak olan Hindistan'ın muhteşem bahçeleri, Babur Hanın bahçelere olan tutkusunun sonucudur.

Şakacı ve muziptir. Şakacılığının kırıcı olmaması için özel gayret gösterir. Herkesin inancına saygılıydı. Ailesini severdi. Eşine büyük bir nezaketle davranırdı. Aklı hep, eskiden terk ettiği ülkesindeydi.

Babür Şah, aynı zaman da iyi bir şairdi. Hindistan için adına Babürname denen bir eser yazmıştır. Canlı, ince ve neşeli bir havada olan Şiirleri Türkçe yazmıştır. Şiirleriyle aşkı pek güzel bir şekilde terennüm etmiştir. Bir şiirinde şöyle demektedir:

Aşkınla gönül haraptır ben ne ideyim
Hicrinle gözüm pür abdır ben ne ideyim
Cismim bükülmüştür ben ne ideyim
Canımda çok ıstırap vardır ben ne ideyim.

Görüldüğü gibi Babur Han insanüstü bir kişiydi. Yazdığı Baburname son derece açık ve net bir üsluba sahiptir. Bu eser Çağatay Türkçesinde yazılmış en güzel eserlerden biridir. Ve aslında bir itirafname'dir.

Babur Han öldüğünde ondan beklenen sanat eserlerini düzenlemeye vakti olmamıştı. Kabil'deki çok mütevazı türbesinde ki mezar taşına torunu şöyle yazdırmıştı.

“ Sabah güneşi gibi, ruhların imparatorluğu ile bedenlerin dünyasını fethetmiş ve sonra gökyüzüne yükselmiştir. “

Babür han bir Müslüman olarak nasıl Hindulardan nefret ediyorsa, Hindular da onu pek sevmiyor ve ondan çok korkuyorlardı. Hint köylüsünü zora sokan bir baş vergisi koymuştu. Köyler, kentler boşalmaya başladı. Halk kaçıyordu. Tarlalar ekilmiyor, buğday yetmiyordu.

Hindistan’da Babür Şah ölürken, Pays-Bas’daki konsey, Fransa’daki gibi bölünmeye başladı. Biri içinde asillerinde yer aldığı politikaya bakan Devlet Konseyi, diğeri hukukçular, burjuvalar ve küçük asillerden oluşan ve adalete bakan özel konsey ve Maliye konseyi olarak üçe bölündü (1531).

Humayun Mirza

Babür Şahın ölünce yerine, 22 yaşındaki büyük oğlu Hümayun Mirza geçti. Saltanatının ilk zamanlarında, kardeşi Kamuran Mirza ile uğraşmak zorunda kaldı. Zamanında asıl tehlike, Şir Han Sur'dan geldi.

Hindistan’da Babur imparatorluğu genişliyordu. O zamanlar Hindistan’da birçok Müslüman Racaları hüküm sürmekteydiler. Türkler bu racaları teker teker kendi hakimiyetleri altına alarak, Hindistan’ın birliğini kurdular. Bu racalarla mücadele tam beş yıl sürmüştü. Artık, Hint-Türk İmparatorluğu kurulmuştu.

Osmanlı İmparatorluğu, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında toplam 8 milyon kilometrekare iken, 5 milyon kilometrekare olan Hindistan’da da bir Türk İmparatorluğu kurulmuştu. Kurulan bu büyük devlet, 1858 yılına, İngilizlerin Hindistan’ı işgaline kadar yaşadı.

Fransa kralı I. François, okyanuslara açılmayı teşvik etmeye devam ediyordu. 1531 ile 1541 yılları arasında Jacques Cartier sefere çıktı. Cartier yaptığı 3 yolculukla, Saint Laurent’e girdi ve Montreal adasına uzanıp, bu topraklara Fransa kralı adına el koydu. Burada Mikmak, Algonkin, Huron, Irokua kabileleri ile karşılaştılar.

Ocak ayında Lizbon’da deprem oldu, çok adam öldü. Ağustos ayında Halley kuyruklu yıldızı görüldü.

İngiltere Papadan Ayrılıyor, 1531, 1532

Thomas Cranmer, Archbishop of Canterbury

Azerbaycan'daki Safevi valisi Olame Takalu (Ulema Tekeli), umduklarını bulamamıştı. O da saf değiştirip, Osmanlı tarafına geçti. Veziriazam İbrahim Paşayı Safevilere saldırmak konusunda işliyordu. Sonra Bitlis Beyi Şeref Bey ile olan problemleri nedeniyle yine taraf değiştirip, Safevilere geçti. Safeviler de Olame Takalu ile Şeref Bey arasındaki mücadeleye karıştılar. Bu Osmanlılara yeni bir İran seferi gerekçesi veriyordu. Ama Alman İmparatorluğu ile gelmekte olan bir savaş, Kanuni Sultan Süleyman'ı yeni bir İran seferinden alıkoydu.

Bu sırada İngiltere'de Thomas More Protestanlığı eleştiren kitaplarıyla Kral ile olan ilişkisini gerdikten sonra 1531'de İngiliz kilisesi başkanı olarak Krala bağlılık yemini etmeyi reddetti. Daha sonra hastalığını bahane ederek 1532'de görevlerinden ayrıldı.

1531 yılında Burma'da Toungoo, Ava krallığından koptu. Bu topraklar asırlardır Shanların yağma akınlarına maruz kalıyordu. Avrupalı tüccarların gelmesi ile Burma tekrar önem kazanmış, ticaret iyice canlanmıştı. Bu sırada Toungoo'ların başında Kral Tabinshweti of Toungoo vardı.

İsviçre'de Zwingli Reformu, Zürich'te bir din devleti kurulmasına yol açtı. İktidar maddi ve manevi güçleri bünyesinde toplamıştı. Sivil ve siyasi konularda mutlak yetkiliydi. Bu sırada kırsal kantonlar Katolikliğe bağlı kalmışlardı. Zaten eskiden beri kantonlar arasında siyasi uyuşmazlıklar vardı. Şimdi bu siyasi uyuşmazlıklara bir de dini uyuşmazlıklar eklenmişti.

Zürich, kırsal kantonlara karşı bir savaş başlattı. Savaşa Zwingli fiilen katılmıştı. 1531 yılında Kappel de yapılan savaşta Zwingli ölüm derecesinde yaralandı. Savaşı Zürich kaybetmişti.

Almanya'da İmparator ile Lutherci prenslerin arasında problem vardı. Lutherci prensler ve pek çok İmparatorluk kenti askeri açıdan aralarında İmparatora karşı Smalkalde (Schmalkaldic) anlaşmasını imzaladılar. Bu durum İmparator V. Karl'ı (Şarlken) çok zor bir duruma düşürüyordu. 7 imparator seçmeninden üçü, Saksonya, Brandeburg ve Palatinat Lutherciydi. Köln başpiskoposu da Lutherciliğe eğimliydi.

Francisco Pizarro adlı bir İspanyol maceracı 180 kişilik bir gurup ile önce güneye doğru yelken açtı. Sonra 1532 yılında Peru'da karaya çıktı. Pizarro, Kajamarka kentine yaklaştığında İnka kralı Atahualpa'nın 5000 kişilik ordusu ile karşılaştı. İspanyolların bu son temasa geçtikleri uygarlık tunç çağına gelmiş, Amerika kıtasının en ileri uygarlığıydı. Pizarro hile ile ve kalleşçe Atahualpa'yı ele geçirdi. Peru ordusu darmadağın oldu. Pizarro İnka kralından önce büyük bir kurtarmalık aldı. Sonra onu öldürttü.

Napoli hatırlanacağı gibi İspanyolların olmuştu. İspanya kralı 1532 tarihinde kral vekili olarak Napoli'ye gönderdiği Pedro de Toledo, uzun süre Napoli'ye hükmetti. Toledo, 1553'e değin süren görev döneminde etkili bir merkezi yönetim kurdu.

Bu yıl Luther " Dünyasal Otorite " adlı eserini yazmıştı. Burada hem manevi düzene ve hem de bu dünya düzenine ait öğretisini açıklıyordu. Dünyasal olan manevi olana hizmet ediyordu. Ama bu dünyanın konuları manevi hukukun değil doğal hukukun konularıydı. İnananlar haksız bile olsa dünyasal düzene boyun eğmeliydiler. Çünkü dünyasal düzen Hıristiyanlara manevi özgürlük şansını veriyordu.

Anne Boleyn 1532 tarihinde gizlice VIII. Henry ile evlendi. 23 Mayıs 1533 tarihinde de Catherine ile olan evliliğin geçersiz olduğuna Cranmer'in (Canterbury arşöveği) topladığı mahkeme tarafından karar verildi. Beş gün sonra da Anne Boleyn ve VIII. Henry'nin evliliğinin geçerli olduğuna karar verildi. VIII. Henry Papa'nın kararını 6 yıl beklemişti. Artık İngiltere ruhbanı Papa'nın otoritesini reddedip, kralın otoritesini tanıyordu.

Bu yıl Fransa Bretagne (Brötany) dukalığını doğrudan kendine bağladı. Fransa bugünkü sınırlarına yaklaşıyordu. Kala kala güneyde bir Albrets prensliği kalmıştı.

François Rabelais tarfından " Pantagruel " yayınlandı.

Osmanlılar ve Habsburglar, 1532, 1533

Osmanlı padişahı Sultan Süleyman 1532 yazında tekrar Avusturya ve Macaristan üzerine sefere çıktı. 300 topu, 100 bin kişilik ordusu vardı. 1527 yılından beri batı ve kuzey Macaristan toprakları Avusturya'nın elindeydi. Sultan Süleyman bu sefer işi kökünden çözmek istiyordu. Ancak yine karşısına savaşacak bir ordu çıkmadı. Osmanlı ordusu tüm Macar topraklarını ele geçirdiği gibi, Avusturya topraklarına da girdi. Ferdinand yine ortada yoktu.

1532 yılında Fransa kralı François, kendini ziyaret eden Venedik elçisine, İmparator V. Karl (Şarlken) karşısında Avrupa devletlerinin varlığının tek garantisi olarak Osmanlıları gösteriyordu. Fransa Osmanlılarla işbirliği yapıyor ama bunu Hıristiyan dünyadan ve kendi tabasından saklamaya özen gösteriyordu. Buna karşın İmparator V. Karlos (Karl) da Fransa kralının gücünü düşürmek için Osmanlı Fransız işbirliğini, " Fransız kralı Müslümanlarla beraber hareket ediyor " diyerek, propaganda yapıyordu. Fransızları İstanbul'da usta bir diplomat olan Rincon temsil ediyordu. Rincon, Osmanlılara sürekli olayları anlatarak, işbirliğinin devamında çok önemli bir rol oynuyordu.

1532 yılında Niş'te Habsburg elçilerinin önünde muhteşem bir resmigeçit yapılıyordu. Bu Roma tavrı ile Sultan Süleyman Şarlken'e meydan okuyor " regnum mundi " (dünya egemenliği) ni ilan ediyordu. Sultan Süleyman bu resmigeçit sırasında altın bir tahta oturmuştu. Başında 115 bin duka altın değerindeki tacı vardı.

1532 seferinde direnen Güns kalesi Osmanlı ordusunu oyalamıştı (8 – 28 Ağustos). Mevsim geçiyordu, Şarlken ortada görülmüyordu. Sultan Viyana önlerine gitmekten vazgeçti. Ordu geri dönüyordu ama Kasım Bey komutasında 16 bin kişilik akıncı ordusu Almanya içlerine dalmıştı. Avrupa çanlarını çalarak Türklerin geldiğini birbirine haber veriyordu.

Avrupa içlerine yapılan her Türk akını, Avrupalılara çok pahalıya mal oluyordu. Ölenlerin, yakılan yerleşimlerin hatti hesabı yoktu. Kızlar, genç kadınlar, genç erkekler, çocuklar kaçırılıyor ve esir olarak satılıyordu. Kaçırılanların pek çoğuda yollarda ölüyordu. Korku Avrupa'da kol geziyordu.

Habsburglar dolayısı ile V. Karlos (Şarlken) Kanuni Sultan Süleyman tarafından bir meydan savaşına zorlanmış ama buna yanaşmamıştı. Habsburglar Sultan Süleyman'ın karşısına çıkmasa bile, yapılan akınlarla Avrupa'nın altı üstüne geliyordu. Habsburgların Osmanlı üstünlüğünü tanıyıp, boyun eğmekten başka çareleri kalmamıştı.

Osmanlıların Almanya seferi sırasında, V. Karl'ın deniz kuvvetleri komutanı olan Andrea Dorya, Koron'a saldırarak, burasını eline geçirmişti. Koron " vire " ile teslim olmuştu. Kaledeki Osmanlı kuvvetleri silahlarını alıp, gittiler.

1532 yılında Avrupada bunlar olurken, Amerika'da Pizarro Peru'daki İnka İmparatorluğunu ele geçirmeye başlamıştı.

1533 yılında, Osmanlılar ile Avusturya arasında İstanbul barış anlaşması imzalandı. Barış Avusturya ile yapılmış, Kutsal Roma Germen İmparatorluğu muhatap alınmadığından, İtalya, İspanya gibi ülkeler barış kapsamı dışında kalmıştı. Burada Osmanlı imparatorluğu Batının ve Doğunun İmparatoru yani Roma İmparatoru olarak tanınmıştır. V. Karl ise bu anlaşmada sadece İspanya kralıydı. Avusturya Zapolya'nın krallığını tanımıştı. Ferdinand ise elinde kalan Macar toprakları için vergi ödeyecekti. Osmanlıların tüm Avrupa üzerindeki İmparatorluk iddiasını Venedikli Aloisio Gritti, veziriazam İbrahim Paşa ve tüm divan istiyor ve padişahı bu konuda yüreklendiriyorlardı.

Avrupa ama özellikle İspanya, Yeni Kıtada yaptıkları fetihleri haklı görüyordu. Hükümdarın mülkiyet hakkı olduğuna göre fetih hakkı da vardı. Ancak köleleştirilen yerliler de ahlaki bir sorundu. Sömürgeciler ve pek çok kişi köleleştirme hakkı olduğunu söylüyorlardı. Başlarını Oviedo çekiyordu. Oviedo'ya karşı çıkanların başında 1549 yılında ölen Salamanka Üniversitesi siyaset kuramcısı Francisco de Vittoria vardı.

Vittoria'ya göre Vahiylerin dışında ancak akıl ile algılanabilecek bir dünyasal düzen ve insanlar arası hukuk vardı. Uyum ve düzenin temeli doğal bir hukuktur. Düzen ve uyum da tüm toplumların temelidir. Bu düzen ve uyum, Hıristiyan olsun veya olmasın akıllı tüm yaratıklar için aynıdır. Yerliler insandır ve akıllıdır. Bu nedenle yerliler de İspanyollar gibi özgürlük, mülkiyet ve kendilerini yönetme hakkına sahiptirler. Bu görüşleri özellikle ünlü rahip Bartolomeo de Las Casas alıp, işlemişti.

1533 yılında Rusya Büyük prensi III. Basil (Vasili) öldü. O babası III. İvan'ın politikalarını harfiyen devam ettirmişti. Rus tahtına IV. İvan yani İvan Vasiliyeviç geçti (1533 – 1584). IV. İvan'a " Korkunç İvan " da denir. Rusya'nın başına geçtiğinde henüz 3 yaşındaydı.

Afrikalı Köleler

Denizlerde üstünlük, 1533

Akdeniz'de Osmanlı Habsburg mücadelesi devam ediyordu. Osmanlı kaptanlarının en meşhurları Oruç ve Hızır reislerdi. Bunlar Yavuz Sultan Selim döneminden beri kuzey Afrika'da ve özellikle Cezayir'de İspanya donanmasına karşı savaşıyorlardı. Savaş sürerken Oruç Reis ölmüş ve artık Barbaros denen Hızır Reis Osmanlı donanmasının en güçlüsü olarak hükmünü Cezayir'e geçirmişti. Bundan sonra Hayreddin adını almış ve Cezayir kıyılarının hakimi olmuştu.

Kuzey Afrika'da üstünlük Osmanlıya geçerken, Habsburg'da boş durmuyordu. İspanyol armadasının başında meşhur Amiral Cenovalı Andrea Doria vardı. Onun yönetiminde İspanyollar 1532 yılında doğrudan Osmanlı topraklarına saldırmışlar, Koron ve İnebahtı gibi önemli deniz kalelerini almışlardı. Bunun üzerine, Osmanlılar da Kuzey Afrika'da savaşmakta olan Osmanlı deniz akıncılarını daha fazla desteklemeye ve onlara yardım etmeye başladılar.

Kabiliyetini defalarca ispatlamış olan Hızır reis İstanbul'a çağrıldı. Kendisine beylerbeylik rütbesi ve Cezayir valiliği verildi. Ayrıca Barbaros Hayrettin Paşa ilk Osmanlı deniz kuvvetleri komutanı yapıldı. Kaptanı-Derya olan Hızır Reis kısa zaman içinde Osmanlı deniz gücünü doruğuna ulaştıracaktır. Bundan sonra Osmanlı kaptanları Avrupa kıyılarına daha koordineli, daha efektif akınlar yapmaya başladılar. Avrupa'nın içleri Osmanlı akıncıları ile Avrupa'nın kıyıları Osmanlı deniz akıncılarının (korsan) saldırıları altındaydı. Kimseye güvenli bir yer yoktu.

Barbaros Hayreddin, İstanbul'a 1533 yılı soğuk ama güzel bir kış günü (27 Aralık) vardı. Sahillerde tüm İstanbullular birikmiş tezahürat yapıyorlardı. Barbaros halka güzel bir resmigeçit seyrettirdi. Önde altın ve gümüşleri taşıyan 200 esir vardı. Sonra 30 Avrupalı seçkin (amiral, general, kont, dük, vs) esir yürüyordu. Bunları sırtlarında ağır para torbaları taşıyan 200 genç esir takip ediyordu. Sonra 200 çocuk esir vardı. 200 birbirinden güzel esir kızda onları takip ediyordu. Arkadan 100 deve yükü geliyordu. Peşinden de Afrika'nın nadide hayvanlarından oluşan bir topluluk vardı. Sonra Barbaros Hayreddin ve leventleri geliyordu. Muhteşem bir merasimdi. Tam bir Roma töreniydi.

Anne 1 Haziran 1533'te taç giydi. Thomas More bu taç giyme törenine davetli olmasına rağmen gitmeyi reddetmişti. Bu arada Avam Kamarası Roma'ya tüm başvuruları yasakladı ve İngiltere'ye papalık belgelerini sokanlara cezalar öngördü. Bunun üzerine Papa da kral ve Cranmer'i aforoz etti ve geçersizlik kararının hükmü olmadığına, kralın Anne Boleyn ile olan evliliğinin geçersiz olduğuna dair karar verdi. Daha sonra İngiltere ve Roma arasındaki bağlar koptu ve İngiltere kilisesi kralın kontrolü altına girdi. İngiliz Reformu'nun başladığı haberi tüm Avrupa'ya yayıldı ve Anne Boleyn bazı Protestan tasvirlerde kahraman olarak resmedildi. Martin Luther'in bile onun yükselişini iyiye işaret olarak gördüğü söylenir.

VIII. Henry, Roma ile bağlarını koparıp Papa'nın otoritesini reddettikten sonra bile, kendisi Katolik öğretiye bağlı kalmıştı. Bağlar koptuktan kısa süre içinde Luther'ci ve Calvin'ci inançlar İngiltere de yayıldı. Ancak hiçbir öğreti tam olarak İngiltere'ye egemen olamadı. İngiltere Katolik ve Protestan'dı. Buna Anglikanizm dendi.

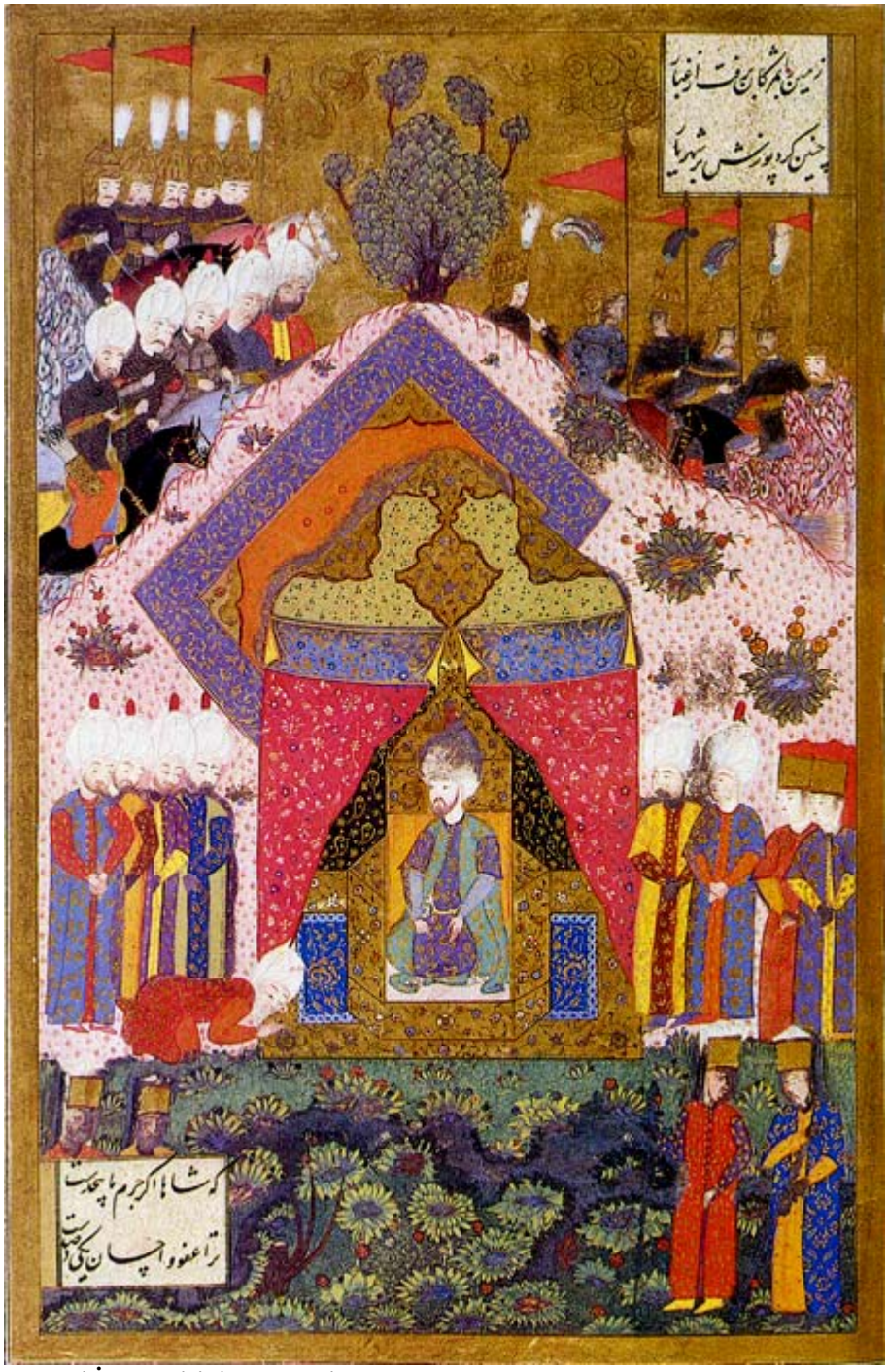
Anne Boleyn

7 Eylül 1533te İngiltere kraliçesi Anne'nın ilk çocuğu I. Elizabeth dünyaya geldi. Onun için bir tehdit olabileceği endişesine kapılan Anne, Catherine'nin kızı Mary'nin uzaklaşmasını sağladı. Bundan sonra da Anne pek çok defa gebe kalmasına rağmen ya düşük yaptı veya çocuklar doğarken öldü. Anne ve kralın evlilik hayatı pekiyi gitmiyordu. Sakin ve sevgiyle dolu zamanlar geçirseler de, kralın sık sık edindiği metresler Anne'in öfkelenmesine ve gözyaşlarına boğulmasına neden oluyordu. Henry, Anne'in agresif tutumundan hoşlanmıyordu.

Bu dönemde, İtalya'da, büyük bir epik şair, Ludovico Ariosto (1474 – 1533) ortaya çıkmıştı. " Çılgın Roland'ı " yazmıştı. İtalya'da Hümanizma bütün haşmeti ile sürüyordu. Ariosto, çeşitli ülkeleri dolaşan şövalye dostlarının akıl almaz hikâyelerini anlatıyordu. Burada yüce duygular, görkemli eylemler vardı. Eserlerinde feodalite eleştiriliyordu. Onun karşısına daha güzel ve daha zengin, yaratıcılık dolu bir dünya çıkarıyordu.

1533 yılından itibaren Fransızlar Kanada'daydılar. İngilizler de Kuzey Amerika'ya ayak basmışlardı.

Bağdat Osmanlıların, 1533, 1534

Kanuni İran elçisini kabul ediyor Matrakçı Nasuh

1533 tarihinde Osmanlı Habsburg çatışmasının ilk perdesi kapanırken, Sultan Süleyman da dikkatini Safeviler üzerine çevirdi. Şimdi Anadolu sakindi ama Osmanlı Safevi sınırında da sınır olayları hiç eksik olmuyordu. Hala Anadolu'dan Safevi ülkesine kaçanlar oluyordu. Ama şimdi Safevilerden Osmanlı topraklarına gelenler de vardı. Sultan Süleyman Safevi sınırlarını daha emniyetli bir hale getirmeye karar verdi.

Veziriazam İbrahim Paşa komutasında ki Osmanlı ordusu 1533 sonbaharında yola çıkıp, kışı Halep'te geçirdi. Esas sefer padişah da ordusu ile gelince yapılacaktı. Akkoyunlular, devletleri yıkıldığından beri Osmanlılara sığınmışlardı. Akkoyunlu beyleri, İbrahim Paşayı bir İran seferine razı etmeye çalışıyorlardı. İran yaylasının fethi çok kolay bir işmiş gibi gösteriliyordu. Hatta İran toprakları, kağıt üzerinde dağıtılmıştı bile.

İbrahim Paşa Halep'te iken, İstanbul'da bulunan Barbaros Hayreddin Paşa, Kaptanı Derya olmadan önce, Halep'e gelerek, İbrahim Paşa ile görüşmüştü. Bu tip tayinlerde sadrazam atlanamazdı. Barbaros Hayreddin Paşa Halep'te yaklaşık 4 ay kalmıştı.

Seferin yönü tartışılırken, 1533 kışında Van ele geçince Tebriz üzerine yürüme fikri Bağdat üzerine yürüme fikrine galebe çaldı. İbrahim Paşa Azerbaycan'a yöneldi. Ama Safevi Şahı Tahmasb meydan savaşına girişmiyor, sürekli geri çekiliyordu.

Bağdat'ın eski bir resmi

Bu yıl Matrakçı Nasuh matematik ile ilgili ikinci kitabını yazdı.

Matrakçı Nasuh, üstün nitelikli bir ressam ve tarihçiydi. Resimlerini sadece kendisinin değil ama bir gurup sanatçı arkadaşıyla beraber yapmış olduğunu düşünmek gerekir. Pek çok Osmanlı seferine fiilen katılmıştır. Bu seferler sırasında orduların geçtiği ve konakladığı şehir, kasaba ve köylerin mümkün olduğu kadar aslına uygun resimlerini yapmıştır. Yazılı verdiği tarih bilgileri yanında, XV ve XVI. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu konusunda emsalsiz ve zengin bir miras bırakmıştır. Bu tür belgesel nitelikte minyatürleri içeren eserleri sırası ile Sultan Selim Tarihi, Sultan Bayezid Tarihi, Beyanı Menazili Seferi Irakeyn (1537), Fethi Şikloş Tarihi (1543) adlarını taşımaktadır. Ayrıca içinde minyatür olmayan tarih eserleri de vardır. Matrakçı'nın eserleri sadece resim ve yazı değil, aynı zamanda şematik harita niteliği de taşımaktadır.

İbrahim Paşa Azerbaycan'da tehlikeli bir şekilde dolaşıp duruyordu. Yardımına Padişah'ı çağırdı. O da büyük bir ordu ile yola çıkıp, Anadolu'yu aştı. Sultan Süleyman yola çıktığında, Şah Tahmasb Horasan'da savaşıyordu. Padişahın kuvvetleri gelene kadar İbrahim Paşa Van Gölünün kuzey ve doğusunu eline geçirmişti. Van kenti de alındı. Burada Güney Doğu eyaletlerini de içeren bir eyalet teşkil edildi.

Sultan Süleyman İran seferinde iken V. Karl (Şarlken) Tunus'u eline geçirdi. V. Karl bizzat kara topçuları da olan büyük bir ordu ile Tunus'a çıkmıştı. Donanmanın komutası Andrea Doria'da idi. Orduya bizzat Karl kumanda ediyordu. Barbaros, ciddi çatışma ve direnmeden sonra Tunus'u bırakıp, Cezayir'e çekildi. V. Karl'a Berberiler ve Hafsi Sultanı Mevlay Hasan da asker vererek ve lojistik destek sağlayarak yardım etmişti. Barbaros Hayreddin'in, kuşatmaları yararak çıkması ve gücünü az çok muhafaza ederek Cezayir'e çekilmesi büyük başarıydı. Tunus'u eline geçiren İmparator da başarılıydı.

Bu başarısının peşinden İmparator, Hıristiyan Haçlı ordularının başında İstanbul'u alacağından bahis etmeye başladı. Tunus'un İspanya'nın eline geçmesinden sonra Fransız Osmanlı diplomasisi daha da bir hız kazandı. Barbaros Tunus'u 11 ay elinde tutabilmişti, şimdi 39 yıl sürecek olan İspanyol hakimiyeti başlamıştı.

1534 sonbaharında İbrahim paşa ve Sultan Süleyman Tebriz'de buluştular. Azerbaycan Osmanlıların elindeydi, ancak Osmanlı ordusu güneyde Şah Tahmasb'ı takip ederken, Azerbaycan'da Safevi kuvvetleri Osmanlı kuvvetlerine saldırıyordu. Sultan Süleyman önce epey güneye indi sonra da Batıya dönüp Irak topraklarına geçti. Bağdat herhangi bir direnme olmaksızın Osmanlıların eline geçmişti.

1534 – 1535 kışını Sultan Süleyman Bağdat'ta geçirdi. Sonra tekrar Azerbaycan'a döndü ve Tebriz'i bir kere daha ele geçirdi. Bağdat seferi denen bu sefer 2 yıl sürmüştü. Ancak Sultan Süleyman İstanbul'a döndükten kısa bir süre sonra Şah Tahmasb Azerbaycan'ı tekrar geri aldı. Buna karşılık toplum yapısı farklı olan Irak Osmanlıların elinde kaldı.

Osmanlı İmparatorluğu dünyanın dört bucağına sarkmış, pek çok ülkede hakimiyeti eline almış, bir uçta Avrupa'nın ortasına, diğer yanda Hint Okyanusuna, Afrika'da Habeşistan ve Fas'a kadar büyümüş, ancak bugün anladığımız anlamda bir Anadolu birliği kuramamıştı. Anadolu birliğini kurmak ve burada Türk hakimiyetini sağlamak, sanıldığından çok daha zor bir iştir. Tarih, bunu göstermektedir.

İşte şimdi, Doğu ve Güney Doğu Anadolu'yu Kanuni Sultan Süleyman ve Veziriazam İbrahim Paşa ele geçirince, ortaya Anadolu birliğini kurma şansı çıkmıştı. Merkezi Erzurum olan bir Kuzey Doğu Anadolu eyaleti kuruldu. Eyaletin başına da Dulkadiroğlu prensi Mehmet Han (Paşa) tayin edildi. Erzurum uzun yılların ihmali sonucu, harap olmuş, eski parlaklığını kaybetmişti. Bu karardan sonra kent kendini toplayarak, eski ihtişamlı günlerine andıracaktır.

Erzurum beylerbeyi Dulkadiroğlu Mehmet Paşa, Yavuz Sultan Selim'in dayısının oğluydu ve bu sıralarda 50 yaşı çıvarındaydı.

Lübnan dağlık bir bölgeydi. Bu niteliği onu korumalı bir kale durumuna sokuyordu. Lübnan'ın Şam veya Sayda beylerbeyliğine bağlılığı, çoğu zaman, kağıt üzerinde kaldı. Bölgerde 1517'den az önce Dürzü Mani ailesi sivrilmişti. Maniler kısa sürede bir emirlik

haline gelmişlerdi. II. Fahr al-Din (1590 – 1635), sınırları Halepten Kudüs'e kadar uzanan bir vali gibi tanındı. Ancak Kanuni Sultan Süleyman'ın Bağdat seferinden sonra Osmanlı Mani ailesinin hakimiyetine son verdi. Onlardan boşalan yere ise Sünni olan Şihablar geçtiler.

Lübnan uzaydan çekilmiş

Acte de Suprematie, 1534

Rochester katedrali

1534 yılında Dest-i Kıpçak'ta, Kazan hanlığından daha zayıf bir hanlık olan Astırhan Hanı Abdülrahman, kırım ve göçebe boyların baskısı karşısında Moskova'dan yardım istedi. Şimdi Rus prensleri Astırhan'a istedikleri gibi girip, çıkıyorlardı.

1534 yılında Anne'da bir yalancı hamilelik ya da düşük meydana çıkınca, İngiltere kralı VIII. Henry bunu kendine bir ihanet olarak gördü. Daha sonra Catherine'e dönmeksizin Anne'den ayrılmanın yollarını aramaya başladı. Ancak Anne bu tehlikenin farkında değildi. Kralın geçirdiği bir kaza sonrası karnında çocuk taşıyan Anne düşük yapması, sonun başlangıcı oldu. Daha sonra VIII. Henry, evliliğinin cadılık eseri olduğunu beyan edecekti. Bu sırada Fransa'da Protestanlara karşı zulüm uygulanmaya başlamıştı. İngiltere'de ise VIII. Henry, Parlamentoda " Acte de Suprematie " kararını onaylattı. Bu kanun ile İngiltere kralı İngiltere kilisesinin " tek ve en yüksek şefi " olarak ilan ediliyordu. Bundan sonra İngiltere'de tarikatlara son verilip, kilise ve manastır mallarına el kondu. Bu sırada İngiltere'de bir kısmı çok zengin olan 800'den fazla manastır vardı. İngiltere kralı manastır zenginliklerinin bir

kısmını kendine aldı. Bunların bir kısmı da İngiltere'nin hatırlı ailelerine verildi. İngiltere'de pek çok aile kilise mallarının satışından zengin olmuştu. Kralın bu hareketi, sonuçlarından kendileri de istifade eden İngiliz asillerince de destekleniyordu.

Güller savaşı sonunda eski lordların topraklarının kralın olması veya yeni lordlara tahsis edilmesi ile başlayan krallık gücü, manastır topraklarına ve mallarına el konulması ile kralı daha da güçlendirmişti. İngiltere kralı, parlementoya ilişmeden hükmedebiliyordu. Parlementoyu seyrek olarak topluyor, o da kralın kararlarını onaylıyordu. Daha sonra Stuart hanedanının kralları bile çok seyrek topladıkları bir parlemento ile ülkeyi yönetebileceklerdi.

İngiltere Kralı VIII. Henry, Cambrige Üniversitesi basım evini kiraladı. Böylece ilk " privileged presses " Cambrige basım evi oldu.

Batı Avrupa ordularının ulusallaşması başlamıştı. 1534 yılında Fransız Kralı I. François, her birini bir eyaletin oluşturduğu birlikler kurdu. François Rabelais, Gargantua'yı yayınladı.

1534 yılında İspanyollar İnka'nın başkenti Kurzo'yu (Curzo) ele geçirdiler.

Aynı yıl Portekizliler de bir anlaşma yaparak Gucerat'ın gemi inşa etmesini önlediler. Portekizliler, Hindistan'ı fiilen yönetmeyi düşünmemişlerdi. Vassalları olan sultan ve racaları uyruklarını yönetmekte serbest bıraktılar. Sadece Goa, Koşin ve Malakka gibi fiilen işgal ettikleri yerlerde kendi yöntemlerini kullandılar. Goa'da bir kral naibi, yüksek mahkeme ve piskoposluk vardı. Portekizlilere ait başka yerlere de kaptanları yönetici yapıyorlardı. Portekiz imparatorluğu Ümit burnu, İran körfezi, Afrika kıyıları ve Molük adaları arasında çok büyük bir alana yayılmıştı. Mesafeler artık 10 bin kilometreler ile konuşuluyordu.

Safeviler, İran Şahı, ülkesini kendi mülkü olarak görüyordu. Şah yolların ve özellikle ticaret yollarının güvenliğini sağlıyordu. Su depoları, dinlenme evleri, köprüler, geçitler yapıyordu. Posta örgütü kurulmuş, atlı menziller devreye sokulmuştu. Göçebelerin yağma yapmasını önlüyordu. Çarşı ve pazarı hırsızlardan, yankesicilerden temizleniyordu. Yabancı tüccarları topraklarına çekmek için onlara avantajlar getiriyordu.

Ticaret arttıkça hem Şah ve hem de İran zenginleşiyordu. Gümrük gelirleri (vergi ve rüsumlar) çok iyi bir hale gelmişti. Bu nedenle Şah, gümrük gelirlerini yöneticilere kiralıyordu. Yolların korunması göçebe kabilelerin yükümlülüğündeydi. Dolayısı ile geçiş hakları da göçebe kabile şeflerine gidiyordu.

Bütün gelirlerine rağmen İran Şahının giderleri gelirlerinden fazlaydı. Kuran'a göre toprak gelirlerinin ancak onda birini alabiliyordu. Kentliler, toprak gelirleri dışında bir şey ödemek istemiyorlardı. Göçebeler hiçbir şey ödemiyorlardı. Sarayın, ordunun, yolların, tacirlerin, alt yapıların bakım yükü olduğu gibi köylünün sırtına yükleniyordu. Buna rağmen İran Şahlarının köylüyü çok sıkıştırdıkları söylenemez. Çünkü eksik olan toprak değil emekti. Köylünün çok az eşyası vardı. Toprak da her yerde çok verimliydi. Eğer köylü çok sıkışırsa, parasını, karısını ve eşeğini alıp kaçıyordu. Bu nedenle vergi için çok bastırılırsa, köyler boşalıyordu. Bu da vergi toplamayı sınırlayan bir baskıydı. Kendine bağlı olanları besleyip, doyurmak için Şahın savaş yapması gerektiriyordu. Bu nedenle önce Şah İsmail, sonra Şah Tahmasb (1524 – 1576) durmadan savaş açtılar. Ancak, üç cephede savaşıyorlardı. Batıda Osmanlılar, Doğuda Özbekler, Güneyde Portekizliler ile sürekli bir mücadele içindeydiler. Osmanlılar ve Portekizlilerin top ve tüfekleri vardı. İran'ın işi cidden çok zordu.

Munster Komünü, 1534

Munster'e giriş

Almanya'da köylü hareketinin yenilgisinden sonra, Anabaptistler arasında yeni düşünceler yayıldı. " Barışçı Devrimden " bahsediliyordu. Yani İsa'nın ikinci defa dünyaya gelişi sessizce oturulup, beklenecekti. Vaazcılar etrafta dolaşıp, tanrı krallığının kurulacağı tarihleri vermeye başladılar. Bu konularda çok çeşitli kehanetler ortalıkta dolaşıyordu.

Bazı tarikatlar ise, Mesih gelmeden dünya imansızlardan temizlenmeli diyordu. Bunlar şiddet yollarına saptılar.

Anabaptist hareket, özellikle Almanya Hollanda arasındaki bölgelerde yoğunluk kazandı. Anabaptist vaazcılar, Hollanda'dan gelip, Almanya'nın kuzey batısında dolaşıyorlardı. Munster'de Anabaptistler kendi aralarında birleşip, kentin hakimine karşı mücadele verdiler (Munster isyanı). 1534 yılında belediye meclisinde çoğunluğu kazanıp, iktidara geçtiler. Buna karşı kent kuşatıldı. Feodal birlikler kente saldırmaya başladılar.

Kent " yeni Kudüs " ilan edilmiş ve eşitlikçi Hıristiyan kurallar yerleştirilmişti. Üretim araçları özel mülkiyetin elindeydi. Ancak tüketim maddeleri eşit bir tarzda dağıtılıyordu. Topluluğu diyakozlar yönetiyordu. Onlar da herkesin elinde ne var biliyorlardı. Para ortadan kalkmıştı, değiş tokuş malla yapılıyordu. Yönetim kutsal kitabın sözlerini takip ediyordu. Yönetim değerli madenlere el koyup, toplamıştı. En üst yönetimi, Leyde'li Jean (Jean of Leiden), diktatörlük yetkileri ile donatılmış olarak üstlenmişti.

Jean of Leiden

Munster Komünü yalnız başına kaldı. Feodal kuşatma nedeniyle, Munster'e yardım gelemedi. 16 ay direndikten sonra Munster düştü. Pek çok Anabaptist düşmanın eline geçmek yerine kendilerini yaktılar. Sağ kalanlar ve Leyde'li Jean, işkenceden geçirildi. Dayanılmaz acılar içinde öldüler. Munster Komünü, köylü hareketinin son birlikte hareketiydi. Halk güzel bir gelecek için acılar içinde, ölümün biran önce gelmesini özleyerek, ölmüşlerdi.

16. Kitap, Faydalanılan eser ve kaynaklar

. Adontz N., Histoir de l'Armenie, Paris 1946

. Armstrong Karen, Tanrı'nın Tarihi, Ayranç

. Anadolu Uygarlıkları Cilt 1, 2, 3 Görsel yayınlar

. Benz, Ernst. The Eastern Orthodox Church. Aldine Transaction 1963

. Bowker J., The Religious Imagination and the Sense of the God, Oxford, 1978

. Bowker J., Problems of Suffering in Religions of the World, Cambridge, 1970

. Blunder Caroline, Evlin Mark, Çin, İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi

. Buru, John Bagnall. History of the Later Roman Empire. Macmillan & Co.1923

. Campbell Joseph, Tanrının Maskeleri, İmge

. Challaye Felicien, Dinler Tarihi, Varlık yayınları

. Clough Shepard B., Uygarlıklar tarihi, Varlık yayınları,

. Cogido, Osmanlı Özel Sayısı, Yapı kredi Yayınları

. Colin A Ronan, Bilim tarihi, Tübitak

. Çin dünyası, iletişim yayınları

. Diamond Jared, Tüfek, Mikrop ve Çelik, TÜBİTAK, Popüler Bilim Kitapları

. Dimirti Kantemir, Osmanlı İmparatorluğunun yükseliş ve çöküşü, Cumhuriyet Kitap Kulübü,1998

. Eberhard Wolfram, Çin Tarihi, Türk Tarih kurumu, Ankara 1995

. Encyclopedia of Homosexuality ilgili bölümler

. Encyclopaedia Britannica.

. Encyclopedia Mythica

. Encyclopaedia Britannica Online. Encyclopaedia Britannica, Inc.

. Encyclopaedia of Islam Online. Ed. P.J. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs. Brill Academic Publishers

. Encyclopedia of Islam and the Muslim World. Ed. Richard C. Martin. New York: Macmillan 2004

. Erdoğan Aydın, Aleviliği Ne Yapmalı, Noktakitap, 2005

. Esposito, John. The Oxford Dictionary of Islam. Oxford University Press 2003

. Farale, Dominique. La Russie et les Turco-Mongols: 15 siècles de guerre. Paris: Economica. 2007

. Gaarder Jostein, Sofi'nin dünyası, Pan yayıncılık,

. Gölpınarlı Abdülbaki, 100 soruda Türkiye'de mezhepler ve tarikatlar, gerçek yayınevi.1969

. Hançerlioğlu Orhan, Düşünce Tarihi,

. Hançerlioğlu Orhan, Felsefe sözlüğü, Varlık yayınları.

. Hançerlioğlu Orhan, Özgürlük düşüncesi, Varlık yayınları.

. İnalcık Halil, Devlet-i Aliyye cilt 1, Türkiye İş Bankası 2009

. İslam dünyası, iletişim yayınları

. James William, The Varieties of Religious Experience, New York 1982

. Jewish Encyclopedia, New York, 1901

. Lewis, Bernard. Islam in History: Ideas, People, and Events in the Middle East. Open Court 1993

. Leroux Gabriel, Eski Akdeniz ve Yakın Doğu uygarlıkları, Varlık yayınları

. Mantran Robert, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Adam Yayınları, 1992

. Metin Kunt, Suraiya Faroqhi, Hüseyin Yurtaydın, Ayla Ödekan, Türkiye Tarihi 2, Osmanlı Devleti 1300 - 1600. Cem yayınları, 1995 Cilt 2

. Önder Ali Tayyar, Türkiye'nin etnik yapısı, Fark yayınları 2007

. Öztuna T. Yılmaz, Türkiye Tarihi, Hayat kitapları

. Portekiz tapınakçı kralları, http://www.masonluk.net/tapinakcilar_masonlar_12.html, Masonluk

. Ratchnevsky, Paul. Genghis Khan: His Life and Legacy tr. & ed. Thomas Nivison Haining. Oxford, UK 1992; Cambridge, Mass., USA: B. Blackwell. 1991

. Roux Jean - Paul, La religion des turcs et des mongols, Payot et Rivages, 1984

. Roux Jean-Paul, Türklerin Tarihi, Kabalcı 2007

. Seignobos Charles, Mukayeseli Avrupa tarihi, Varlık

. Sencer Oya, Türk Toplumunun Tarihsel Evrimi,

. Sevin Veli, Anadolu Uygarlıkları, Görsel yayınlar

. Shepard B. Clough, Uygarlıklar tarihi, Varlık yayınları,

. Tanilli Server, Yüzyılların gerçeği ve mirası, Adam yayınlar

. Wells H.G., Kısa dünya tarihi, Varlık yayınları

. Zeldin Theodore, İnsanlığın Mahrem Tarihi, Ayrıntı Yayınları 1999

. en.wikipedia.org

. http://www.dunyadinleri.com